

POLGÁR ERNŐ
ISTEN MADÁRKÁI

(Válogatott írások)

Budapest
2004.

TARTALOM

Sors

Albérlosors

Irodalmi pályára kerülésem

Tudathasadás

Volt egyszer egy érettségi

A büntetőbíró

Sárkányvíz

Nirvána vagy az istenek ajándéka

Isten madárcái

Kitaszítottak

Magyar fohász

A magyarok könnyei

Árvák és boldogok

Zsidó a XX. században

Drámaíró levele Szingapúrba

Vagonok kora

Utolsó utazás

A bácsikám

India

Clotilde Szalon

Minitárcák

Pesti alkotóház

Gyertyaláng

A pesti srácok

Rilke gazdája

Ó, azok a pest-budai kávéházak!

Visio Hungarorum (Tudósítás Győrkeztánból)

Monológ

A Szent István parki fák

Utószó

*Az irodalom nem földi színtér! Az írás menedék.
Ha írsz, lehetsz király, császár és szolga, bohóc és kurtizán.
Veled minden megtörténhet. Meghalhatsz. Újjászülethetsz.
Az írás: szerelem. Örökké tartó láz.*

(Polgár Ernő)

Sors

Apám keménykezű, kerges tenyerű ember volt, ujjai érzéktelenné váltak a munkától. Mondogatta is anyám: ha annyi földünk lenne, amennyit már felszántott, biztosan urak lennénk! Neki soha nem volt hat holdnál több földje, de gyakran járt napszámba másokhoz. Hárman voltunk testvérek, kellett a pénz. Igaz, én már gyerekfejjel cselédlány voltam, és adtam haza néhány fillért.

Akkor, 1948-ban, azon a hideg őszi délutánon, amikor Galántáról az utolsó szerelvényeket indították, mi már második napja várakoztunk a szobi pályaudvaron. Szomorú napok voltak. Bezsúfolva egy vagonba, lovaink, marháink közé. Apám beállított egy sparheltet, s azon főztünk. Levest, teát, a legszükségesebbeket. A szomszédok is átjártak hozzánk. Talán különös, hogy szomszédokat emlétek, de a szó legigazibb értelmében voltunk azok. Szerelmek, barátságok szövődtek. Kis közösség lett az a szerelvény. Földet, otthont veszített emberek közössége.

Apámat hívatta az állomásfőnök. Én is vele mentem, de az irodába nem léphettem be. Kint várakoztam, az ablakon keresztül figyeltem apámat, ezt a szerencsétlen embert, aki már sok mindenben keresztülment, de a jó dolgok mindig elkerülték. Egyik kezében kalapját szorongatta, a másikban mindenféle papírokat. Előbb az állomásfőnök beszélt, azután a fogadóbizottság tagjai. Egyikük elkérte az iratokat, és írt rájuk valamit. Lepecsételte valamennyit, fölnevezett, kérdezhetett valamit, mert az apám heves magyarázkodásba kezdett. A papírokra mutogatott, talán azt bizonygatta, hogy minden irat megvan, mire várnak még?

– Ha sokáig itt vesztegelünk, elpusztulnak az állataink a vagonokban! – ezt képzeltem én. Hiszen az egészből semmit sem hallottam, mert az ajtó csukva volt. De közben kijött a telefonkezelő, és nyitva hagyta. Az utolsó mondatok kiszűrődtek:

– A kitelepítés, kérem szépen, a mai napon befejeződik! A maguk szerelvénye az utolsó! Ma indulnak tovább Bács-Kiskun megyébe!

Ezután felállt, kezével az asztalra támaszkodott és folytatta:

– Meglátja minden rendbe jön. Napok kérdése és megérkeznek. Házat kap és földet. Fiatal, életerős ember, magáé a világ! Dolgozzon, törődjön bele a sorsába! Mást nem is tehet! Sok szerencsét kívánunk! Viszontlátásra! – és a kezét nyújtotta.

Apám arca fehéredni kezdett, idegesen harapdálta az ajkát, a keze ökölbe szorult, s csak állt mozdulatlanul az asztal előtt. Hosszú, szinte soha véget nem érő pillanatok voltak. Úgy láttam, apám teljesen kivetkőzött magából, pedig csendes ember volt mindig, se örömét, se bánatát nem osztotta meg senkivel. De belül szüntelenül forrongott, ismeretlen erők hajtották, másokért, jogaiért, igazságáért. S ezért nagyra nőtt a szememben. A tekintetében is volt valami különös, szokatlan tűz, ami kiemelte őt a falubeli férfiak közül, aminek korán hatása alá kerültem. Most mégis féltettem. Mi lesz, ha az a finom kéz apáméba kerül? Összeroppan! Egy dühös, fájdalmas kézszorítás ki tudja, mi bajt zúdíthat ránk! De mégsem! Apám nem nyújtja a kezét! Nem nyújtja. Csak áll mereven, nézi az asztalt és az iratokat. Nem értem? Mi van apámmal? – őrlődtem magamban.

A férfi idegesen köszörülte a torkát, majd leeresztette a kezét, és az iratokért nyúlt. Apám tekintetével követte, és gyors léptekkel megindult kifelé. Elhaladva mellettem, csak azt mondta:

– Cudar élet! Minek kell szegény embernek a világra jönni?

Szerelvényünk egy mellékvágányon állt az épülettől balra. Anyám kérdő ábrázattal fogadott bennünket. De apám egy szót sem szólt, igaz, nem is kellett szólnia semmit, mert arcára volt írva minden. Végül mégiscsak megjegyezte: Továbbmegyünk!

Egy óra sem telt, és indultunk is. Háromnapi zötykölődés után már közel jártunk új lakóhelyünkhöz. A férfiak leugráltak a vagonokról, és mintát vettek a földből. – Jó föld! Jó zsíros! – mondogatták, miközben morzsolgatták a maroknyi földet. Az újrakezdés reménye csillant meg a szemükben. Megérkezésünk után hozták tudomásunkra a falu vezetői: – Egy tanyát kapnak, és elégedjenek meg ennyivel! – A költöztetéshez apám néhány embert fogadott fel. Egy nap alatt ürítették ki a vagonokat. A faluban tűzként terjedt a hír, hogy kulákok érkeztek. Már besötétedett. Amikor az utolsó fordulóval mi is megérkeztünk új otthonunkba.

Hűvös este volt, erős szél fújt. Jól emlékszem. Először az állatoknak csináltunk helyet, hogy el ne szabaduljanak. A disznókat az ólakba tereltük, apám megerősítette a deszkákat, nehogy kitörjenek éjjel. Anyám megittatta az ökröket, és a marhákat, majd a tyúkokkal vesződtünk, mert szerteszéjjel szaladtak. Soha annyi helyük nem volt eddig. Utána apámnak segitettem, a ház falához kötöttük ki a lovakat, mert az istálló már megtelt. Attól féltünk, hogy lesodorja a rozoga kis épület nádfedelét. Nem is foglalkoztunk többet a lovakkal, mert mindenünk kint hevert az udvaron. Időnként felkapott valamit a szél, és hangos csörömpöléssel vitte, röpítette kishúgaim nagy élvezetére. Csak akkor ijedtek meg, amikor egér vagy patkány szaladt a lábuknak.

Nekiláttunk a rágcsálók irtásának. A házban volt a legtöbb. A falak tele lyukakkal. Földet és homokot hoztunk az udvarból, és betömködtük a lyukakat. Egy időre úgy tűnt, elűztük a betolakodókat.

Beállítottuk a tűzhelyet is, és anyám főzni kezdett. Ez alatt én elkészítettem a fekvőhelyeket. Vacsora után csapdákat állítottunk fel, s csak azután mertünk ágyba bújni. Anyám kis lángra állította a petróleumlámpát, és rózsafüzérét szorongatva imádkozni kezdett. Kishúgaim összebújva hamarosan elaludtak.

Nekem sokáig nem jött álom a szememre. Egyedül éreztem magam. Anyámra nem számíthattam, mert istennel beszélgetett. Apám az udvaron aludt, féltette a lovakat. Arra gondoltam, vajon milyen lesz ezután az életem a tanyán? Átvészeljük valahogy a telet, jön a nyár, az ősz, és újra kezdődik előlről minden.

Albérletsors

– Többféle albérlet létezik. Először is: bejelentkezhetsz állandóra. Veszel ötven fillérért egy állandó bejelentőlapot a postán. Csak azt ne hidd, hogy valaha is sikerülni fog az állandó bejelentkezés! Főlöskéges minden próbálkozásod. Másodiknak itt van az ideiglenes. Hát ez a tiéd. De azért ez sem olyan egyszerű! Csak lassan. Először megveszed a postán az ideiglenes bejelentőlapot. Ez sem több ötven fillérnél...

Így kezdi oktató előadását J.S., a jeles albérlet-szakértő, a Nyugati pályaudvar melletti hirdetőtábla előtt. Gyakran tömegesen tolongnak itt a hajlékra vágyók. S amikor a lakástulajdonosok is itt ácsorognak, az egész olyan, mint egy piac, mert hangosan kínálják a portékát: fiatalembernek albérleti szobát nyolcszázért, munkáslánynak Pesterzsébeten ágybérletet négyszázért, két lánynak külön bejáratú szobát a Belvárosban ezernégyszázért.

– Nagymamám barátnőjénél lakom Mátyásföldön – folytatja J.S. –, havi háromszázért. Este tíz órakor mehetek csak haza. Reggel viszont akár hatig is ott alhatok. Az albérllője éjszakás, s kellemesen pihenhetek az ágyában. Rengeteg időm van. Reggel nyolctól délután ötig dolgozom. Reggel nyolckor még elmegyek a legközelebbi hirdetőtáblához: megnézem az új lehetőségeket. Gondosan felírok mindent. A munkahelyemről azonnal telefonálok a megadott címekre, de eredménytelenül. Közben arra gondolok, hogy mennyivel egyszerűbb volt az egyetemi diploma megszerzése. Marad még néhány címem, telefonszám nélkül, azokat munkaidő után végigjárom. Elvillamosozom az időt. Főlöskégesen. Már mindenütt kitették az ajtóra az elutasító szöveget: ALBÉRLET KIADVA!

A hirdető melletti trafikos már ismerősként üdvözl, amikor belépek a boltjába. A tantuszokat eredmény nélkül nyeli el a telefon, mert mindig elkések. Az ügyesebbek már telefonáltak előttem. Végre rájövök valamire. A hirdetések meghatározott időben cserélik. Szinte elsőként írom le a címeket. Még soha így nem siettem sehová, mint most. A legjobb helyre rohanok először. Belvárosi, mindössze hatszázért! Csöngetek a házmesternél, mert a cím szerint nála remélhetek menedéket. Amikor kitárul az ajtó, megszeppenek a látványtól: nem láttam még nőt ilyen méretekben. Dadogva tudom csak elmondani, miért is jöttem. A hölgy szemrevételezi vézna karjaimat, sovány mellkasomat. Ugyan mit kezdjen velem, törékeny lényemmel? Neki komoly ember kell, igazi férfi! De a szóban forgó lehetőséget azért megnézhetem. Ott a létra alatt az a vaságy, arról van szó. Fölötte a fregolin éppen ruha szárad. Ha jól megnézem, jövök csak rá, hogy nem vitorlavásznak lebegnek rajta, hanem női alsóneműk. A fogadtatás és a látvány annyira kedvem szegi, hogy nincs erőm a többi címre elmenni. Másnap reggelre halasztom, pedig tudom, hogy az már késő.

– Milyen albérlettípusokat ismer?

– Van olyan például, ahol egyedül laksz. Mondjuk hatszázért a Madách téren. Először nagyon örülsz, mert azt hiszed, hogy itt nyugodtan élsz majd. Aztán lassan rájössz, hogy tévedtél. Lakosztályod ugyanis a főbérllő szobájából nyílik, s ha késő este keveredsz haza, megeshet: kénytelen vagy rajtakapni főbérllődet a fogatlan, öreg szeretőjével... Persze őket ez nem zavarja. Sőt a takaró alól ki is köszönnek neked!

– Lehetsz ágyrajáró is a Hegedűs Gyula utcában. Ilyenkor egyszerűen ágybérllő vagy, általában többedmagaddal egy lakásban. Havi ötszázért a konyhában alszol egy vaságyon, amit reggel össze kell szerelni, s konyha falához támasztani. Személyes holmid nem gyarapodhat,

mert nem tudod hová tenni. Egy kis ládád van az ágy mellett, a sarokban. A Sportuszodába jársz fürdeni, mert itt csak egy lavór van, melyet öten használtok. Víz pedig csak az udvarban.

– Van úgy, hogy hárman laktok egy szobában a Bródy Sándor utcában. Tulajdonképpen mindened megvan, s mindössze négyszáz forintot fizetsz. Kapsz egy ágyat – az ágyneműt magad szerzed be –, egy éjjeli szekrényt, és még könyvespolc is van a fejed fölött. Úgy érzed, az életed értelmet nyer, alakulni kezd. A mindenséget ölelve alszol el az első éjjel. A második estén aztán – mivel dideregsz az ágy szélén ülve – tudomásodra hozzák, hogy szerezz be tüzelőfát, ha meleget akarsz. Lakótársaid ugyanis nem fáznak. Nem tehetsz mást, bebújsz a takaród alá, s fejedet a kezeiden pihentetve várod, hogy elszenderedj. Szobatársaid lekattintják a lámpát, hogy ők is eltegyék magukat másnapra. Mire levetköznek, szemeidből kiröppen az álom. A mosdatlanság szaga betölti a kis helyiséget. Kábultan húzod fejedre a takarót, s várod, mikorra szűnik meg gyomrod émelygése. Míg végül észre sem veszed, mikor tapadnak össze a szemeid a fáradságtól, s mikor szédülsz álomba ettől az egésztől.

F. J., fővárosunk új, jellegzetes foglalkozásának, az albérletkeresésnek egy másik kitűnősége, így vall a hirdetőtábla tövében:

– Rákospalotán hatszáz forintért én vagyok a főbérlők szemefénye. Elvesztett gyerekeik helyett engem imádnak. Az öregúr egy szobában alszik velem. Mivel beteg szegény, egész nap az ágyat nyomja. Reggel viszont már fél hatkor felhúzza a redőnyt, hogy engem nézhessen. Skizofrénias tekintetéből árad a jóindulat: én vagyok számára a Megváltó. A szobám ugyan nem nagy, de van benne minden, amire szükségem van. Szék, szekrény, ágy, s köröskörül, lent-fent könyvespolcok. Legfontosabb bútordarabom az íróasztal, mely körülbelül akkora és úgy néz ki, mintha a New York sajtópalotából származna. A zongorám már nem fért be semmiképpen, úgyhogy egy furulya pótolja mindazt, amit általa elveszítettem. És a néni! Mindegyik idegszanatóriumban ismerik a nevét. Meghalna érted! Ágyba hozza a reggelit, s ilyenkor nézhetem begombolatlan hálóingéből kilátszó felső teste lehangoló látványát.

– Szóval így élek, másodmagammal illetve harmadmagammal az örökkévalóságban, s közben múlnak a napok, sőt az évek. Lassan a hajam is hullani kezd, pedig még nem lenne itt az ideje. Közben eljegyzem az egyik évfolyamtársamat, akivel már hosszú ideje szeretjük egymást. Ezzel elkövetem a merényletet a sors ellen, mert újfent albérlet után kell néznem. Eddigi tapasztalataimat a lakásszerzésben most nem tudom hasznosítani, mert két személy részére még nem kerestem szobát. Rendszeresen figyelem az Esti Hírlap, a Magyar Nemzet – főleg a keddi és a pénteki számok – hirdetéseit. De az a néhány lehetőség, amely hosszú hetek alatt nagyritkán felbukkan, mind nulla már, mire munkaidő után odarohanunk. Már megelőztek, vagy házásoknak nem adják ki. Szó sem lehet róla! Hogy gondolom! S úgy néznek rám, mintha hobbant lennék.

Lassan belefáradok, s úgy döntök, hogy jól átverem a tisztelt főbérlőket. Én hirdetek, többek között az Új Ember című hetilapban. Lázás izgalommal futok a kiadóba a jelíges levelekért, s örülök, mert kaptam is egyet. Néhány telefon is befutott, úgyhogy nem unatkozom, kitölti a szabadidőmet a lakások megtekintése. Először Zuglóba megyünk a menyasszonyommal. A jelíges levél alapján egy idős házaspárt keresünk a kétszobás, összkomfortos lakásban, ahol minden álomszép lenne: egy óriási szoba, mely kong az ürességtől, úgyhogy saját bútorokat is hozhatunk, s ráadásul a fürdőszoba és a konyha is a miénk, amikor csak akarjuk. Mindezt potom ezeröttszáz forintot kérnek. Egy hét múlva, amikor a részleteket megyünk megbeszélni, már úgy lépünk be a lakásba, mintha hazamennénk. Bevezetnek a „szobánkba”, s a házigazda azonnal felelőssé a rádiót, mert – mint mondja – a szomszédok állandóan hallgatónak. Kedvesen beszélgetünk erről, arról, majd egyszer csak tragikus hangon bejelenti a bácsi, hogy a

legsúlyosabb problémáról még nem esett szó: nevezetesen az ellenük irányuló sorozatos gyilkossági kísérletekről. Szóval, jó ha tudjuk, hogy minden szomszéd, alul is, felül is, oldalt is, sőt maga a házmester is, őket akarja kiirtani, mégpedig mérgező gázokkal, hogy a lakást megszerezzék. Mi arra kellenénk, hogy rendet teremtsünk, mert ezzel a borzasztó üggyel senki se hajlandó foglalkozni, pedig a rádiótól a rendőrségig, mindenkihez fordultak már segítségért. Csak az akták udvarias átlapozása majdnem egy órát vesz igénybe. A néni zokog, s mint állítja, a nyelve is fáj, ég a falakon és a padlón keresztül befűjt erős gáztól – mi pedig kétségbeesetten nyugtázzuk, hogy erről a kitűnő szobáról is le kell mondani, nehogy néhány nap múlva mi is a merénylők listájára kerüljünk.

– Másnap este újult erővel igyekszünk a következő címre, melyről csak annyit tudunk, hogy az „angol hölgyet” kell keresnünk, a Móricz Zsigmond körtér közelében. Amikor belépünk a lakásba, már tudjuk, hogy ide semmi esetre sem jöhetünk. Elviselhetetlen a bűz! Egy mocskos teremtés – bejárónő? Ismerős? – bevezet az angol hölgyhöz. Azért nevezi így magát, mert a férje brit állampolgár volt. Meghátrálunk a látványtól, a mozdulatlanul fekvő, fogait csikorgató, nyomorék vénasszonytól, aki nyolcszáz forintért adná ki a szobájában levő ágyat, rendes, s becsületes házaspárnak, hogy gondját viseljék, ha kell éjjel is. A szobában ostromállapot. Fürdőszoba nincs, mert abból konyhát alakított ki a társbérlet. De van lavór, satöbbi...

– Aztán ismét levelem érkezik a kiadóba. Azonnal szaladok érte, még jó, hogy megtehetem munkaidőben is. Az izgalomtól reszkető kézzel tépem fel a levelet, melyben ez áll:

„Kedves Jelige! Ne haragudjatok, hogy zavarunk Benneteket. Mi is lakást keresünk már három hónapja. Többször is hirdettünk hasonló szöveggel, mint Ti, de eredmény nélkül. Nektek biztosan több szerencsétek lesz. Ha esetleg fölösleges kéglitek lenne, írjátok meg nekünk a címet. Szívességeket előre is köszönjük. Szevasztok!” S alatta sorstársaink neve, minek idézzem?

– Válaszoltak a levélre?

– Mit írtunk volna? Az angol hölgy címét?... Ám még aznap két lehetőség kínálkozik. Elsőnek egy titokzatos telefonáló – sem a nevét, sem a lakáscímét nem hajlandó elárulni – a Gellért eszpresszóba invitál bennünket, este hét órára. Fél nyolc körül meg is érkezik egy idős emberpár, s megbeszélte ismertetőjelek alapján, mint régi, kedves ismerősök üdvözljük egymást. Egy húsz négyzetméteres szobát kínálnak kiadásra, bútorozottan, havi kilencszázért, a Feneketlen-tó környékén. Háromszobás lakásuk van, s miénk lenne a Bartók Béla útra néző nagyszoba, mivel konyhából nyíló személyzeti szobát már kiadták egy másik házaspárnak. A fürdőszobát mi takaríthatnánk, hiszen a miénk lenne a nagyobb szoba. Konyahasználat nincs, de rezsót elhelyezhetünk a szobánkban levő szenesláda tetején. Zongorát odavinni és zongorázni tilos, lemezjátszót, magnetofont hallgatni úgyszintén tilos, bútort, íróasztalt odavinni tilos. Ugyanez vonatkozik a könyvespolcokra is. A mintegy ezer kötet könyvünket viszont a szobai konyhakredenc és a ruhásszekrény alján tárolhatjuk. Nekünk már ilyen feltételek mellett is megfelelné, de ők – az öregúr mindent jegyez a noteszébe, mintha interjút készítené – két hét gondolkodási időt kérnek, s az inkognitó fölfedése nélkül távoznak, azzal, hogy majd telefonon adnak választ...

– Elmegyünk a másik telefonáló címére, a Kertész utcába, a Fészek-klubbal szembe. Mert az előző eset ugyancsak kérdéses. Becsöngetünk. Ötven év körüli, foghíjas asszony nyit ajtót, hogy betessék eljelen sötét, bűzös barlangjába. A szobáért ezerháromszáz forintot kér. Fürdőszoba nincs, csupán egy falikút a konyhában, ahol mellesleg az élettársa alszik. Iszonyúan félelmetes itt minden. A szobát csak azért nézzük meg, mert mégiscsak azért jöttünk. Az öregasszony szobájából nyílik a kis luk, benne zsúfolásig mindenféle régi lánykabútor, s minden olyan piszkos, hogy percek alatt elmenekülünk, ki a friss levegőre. Nem telik el egy hét és jelentkezik a titokzatos házaspár: meggondolták, mégsem adják ki a szobát.

– Napok múlva újabb telefonhívás, Rákosszentmihályról. A telefonba semmi részletet nem hajlandók mondani. Este odamegyünk, előleget is viszünk, mert ha jó, le kell foglalni, hogy biztos legyen. Ezer forintot kérnek a lebetonozott nyárikonyháért, ahol olyan hideg van, mint egy hűtőházban. Fürdőszoba és W.C. a lakásban van, de azt nem használhatjuk, mert ők nincsenek otthon s mindent zárnak. De ez nem probléma, mondják; itt van nem messze, a sarkon, egy nyilvános W.C., azt nyugodtan igénybe lehet venni. És: a kertben is lehet, bármikor! És: mi az az ezer forint manapság, amikor semmi értéke sincs a pénznek! Nincs értelme a további tárgyalásnak, mert az is kiderül, hogy fél évet előre, egy összegben kell kifizetni. Gyorsan elkészönünk, mert a legszívesebben szétverném ennek az uzsorásnak a fejét, de legalábbis följelentném jogtalan vagyonszerzésért. De hol a bizonyíték? Egy tisztességtelen ajánlat még nem bűncselekmény. És hol vannak ilyenkor a tanúk?

– Időnként még akad néhány cím, mondjuk az Esti Hírlapban. Tüstént odatelefonálok. Budán kétszobás, összkomfortos öröklakást bérelhetnénk, háromezer háromszáz, vagy az Operaház mellett egy nagyszobát, fürdőszoba-használattal, kétezer ötszáz forintért. S amikor megdöbbenve kérdezem, hogy ki tudja ezt megfizetni, azt a választ kapom, hogy mások már elindultak taxival a lakást lefoglalni.

– S mit lehet még tenni? Mit csinálhatok, ha albérletre van szükségem, ha lakni akarok valahol?

– Próbálkozol, egyszóval: azzal töltöd az idődet, hogy érdeklődsz, kérsz, kérdezel, megalázod magad, illetve téged aláznak meg. Ahol csak megfordulsz, mindenkinek mondd, sopánkodsz, szívességet kérsz, hazudsz, éjszakákon át töprengsz, újságban hirdetsz, kutatsz, kérvényeket fogalmazol. S előfordulhat, hogy melléd pártol a szerencse, az Úristen vagy a vállalat. Ha mégsem, eltelik úgy is az idő. Végső nyughelyedet – állandó bejelentővel! – majd megled valamelyik kolumbáriumban.

Irodalmi pályára kerülésem

1956 és a Szabad Európa Rádió

Indulásom körül sokszor „bábáskodott” a mesterfogalmazó és nagy mesélő **Tatay Sándor**, aki jó véleményezéssel küldte be **Albérlórsors** c. irodalmi riportomat az **És-be**, ahol **Katona Éva** szerkesztő nem közölhette a hetvenes évek siralmas albérloi nyomorát bemutató írásomat, de továbbadta **Mesterházi** Lajosnak, a Budapest folyóirat akkori főszerkesztőjének, aki a közlés mellett döntött. Az írás 1976 októberében jelent meg. Huszonkét éves voltam, végzett könyvtáros, a Széchényi könyvtári évek után éppen gyakornok a Magyar Rádióban és a dramaturgia leendő hallgatója a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. *Október 23-án* estefelé telefonon értesített egyik barátom, hogy azonnal kapcsoljam be a *Szabad Európa Rádiót*, mert már harmadszor olvassák fel félórás műsor keretében albérleti témájú írásomat. Az ötvenhatos események felidézései közben megszakították az adást és a *Magyar világ, tallózás magyar folyóiratokban* c. műsor keretében aznap négyszer olvasták fel munkámat.

Ültem a rádió előtt, hallgattam a korabeli felvételeket, a bejátszásokat, az első sortüzek iszonyatos hangzavarát, majd a saját írásomat.

És félni kezdtem! Hogy elbocsátanak a rádióból, hogy soha többé nem publikálhatok...

A rádióban azonban gratuláltak, véglegesítettek, a folyóirattól, akinek ekkora reklámot még nem csinált senki, maga a főszerkesztő telefonált, s gratulált.

Boldog voltam! Egy életre megtanultam, mekkora ereje van a kinyomtatott szónak.

Így röpített irodalmi pályára engem **1956** és nagyszerű emléke.

Tudathasadás

Dr. Simley ellenzéki képviselő, amióta megözvegyült, magányosan tengette életét fővárosi körzetében. Fiatalabbnál fiatalabb barátnői már nem váltogatták egymást tágas Visegrádi utcai lakásának hálósobájában. Szakított odaadó titkárnőjével, s felmondott bejárónőjének is.

Ő maga főzött, mosott, takarított, s járt naponta vásárolni. Hollandiában élő lányával is csak nagyon ritkán érintkezett telefonon.

Fogadóórát elhanyagolta, a bizottsági üléseken is csak a létszámot tette teljessé személyével. A napirend előtti kérdések, interpellációk előterjesztésével sem hívta fel már magára a figyelmet. Ügyvédi irodájának forgalma visszaesett. Viselkedése, személyiségének megváltozása a kívülállók számára érthetetlen volt. Frakciótársai sugdolózni kezdtek a háta mögött.

– Simleyt kicserélték – állította padtársa.

– Amíg élt a felesége, csalta mindenkivel. Titkárnővel, bejárónővel, miniszterrel – tette hozzá a mögötte ülő képviselő.

Plenáris ülés keretében heves vita zajlott éppen kormánypártiak és ellenzékiek között. Simley késve érkezett, frakciótársai oly heves indulatokkal füttyülték ki a kormánypárti válaszadót, hogy észre sem vették, amint Simley elfoglalta helyét.

– Mocskok, szemét! – hörögte Simley padtársa és tekintete éppen ekkor találkozott Simleyével.

– Mi van ?! – kérdezte Simley.

– Neki mondtam!... Nem neked! – mutatott a beszédét folytatni sem tudó kormánypárti képviselőre. – Annak az állatnak! Le fogjuk szavazni! Te is a nem gombot nyomd meg!

– Jó – nézett maga elé Simley. Idegennek érezte magát az ülésteremben.

– Dugóba kerültél? – kérdezte tőle a frakcióvezető.

– Nem, gyalog jöttem.

– Rossz a Volvód?

– Nem. Eladtam.

– Teljesen leépül – súgta a mögötte ülő a szomszédjának.

Simley mindezt nem hallotta, az előtte heverő újságok egyikét vette kezébe, s úgy tett, mintha olvasna, de valójában csak nézett maga elé.

Így volt ez este is, a tévé előtt. Csak nézte a képernyőt, bámult a semmibe, azt sem tudta, mit néz, hol van és kicsoda ő valójában. Az elsivárosodás végső állapotába került, amikor érte jött az ördög.

– Lejárt az időd! – mondta az ördög.

Simley tudomásul vette és engedelmesen követte. Kisétáltak a Duna-partra, csónakba szálltak, s áteveztek a túlvilágra. Simleyt a víz a Styx folyóra emlékeztette, de Kharónt, a révészt nem látta sehol.

Az ördög birodalmába érkeztek, s itt az ördög erős karjaival kiemelte a ladikból és a házába cipelte.

– A neved dr. Simlis, igaz?

– Hát... igazából... Simley – felelte a képviselő.

– Lényegtelen, igazából lényegtelen – morogta az ördög, és gyertyát gyújtott. A félhomályban most végre látni lehetett valamit. Volt bent egy tűzhely, egy konyhaszekrény és egy rulettasztal. Mindenen vastagon ült a por.

– A feleségem nem takarít, nem főz – fújta le az ördög a pókhálót a rulettasztalról. Majd leült.

– Az ágyamat tartja melegen – nevetett és Simleyre nézett.

– Ülj le! – mondta és kitette Simley lelkét az asztalra.

– Köszönöm – ült le Simley.

– Szóval, mi voltál te odaát, Simlis?

– Ügyvéd és országgyűlési képviselő... – válaszolta Simley.

– Itt nálam nem kell védened és képviselned senkit. Itt egyedül én hozok döntést! – Nézte az ördög Simley lelkét, és határtalan jó kedve támadt. Csak nevetett és hahotázott.

Simley nem így képzelte el az egészet.

Végre az ördög újra megszólalt.

– Visszaadom a lelked, ha visszanyered – kacagott az ördög.

– Nem ér az már nekem semmit! – felelte Simley.

– Tedd csak föl! – biztatta az ördög. – Ha nyersz, elengedlek, ha veszítesz: itt kell maradnod!

– Értem – bólintott Simley, és súlyos lelkét a nullára görgette.

Most látta csak igazán, mennyi bűn és gonoszság tette azt ilyen súlyossá.

S amint lelke gördült a rulettasztalon: látta gyermekkorát, tanulóéveit, esküvőjét, házasságát. Feleségét, aki gyermekért sóvárgott, de gyermek évekig nem született. Simley titokban andrológushoz ment, s kiderült, hogy terméketlen. Feleségének ezt nem mondta el, de amikor az asszony kislányt szült, Simley biztos volt abban, hogy nem ő a gyermek apja.

S bosszút forralt. Úgy csalta a feleségét, hogy az asszony mindig megtudja. Az meg szegény azt tudta, hogy férje mindezt miért csinálja.

S így telt az életük.

A rulettasztalon a golyó még pörgött, végül a fekete hármasnál állt meg.

– Nyertem! – ujjongott az ördög, majd zsebre vágta Simley lelkét és már állt is fel az asztaltól.

Simley tudomásul vette vereségét.

– Mostantól az én képviselőm leszel! – nézett rá az ördög. – Itt képviselsz engem, amikor távol vagyok. Főzöl, mosol, takarítasz! Képviselhetsz az ágyban is, hogy a feleségemet ne kínozza a távollétem.

– Értem – felelte Simley, s a távozó ördög után nézett.

– Ma még nagyon sok a dolgom! – tette hozzá és elment.

Simley egy ideig üldögélt a túlvilági magányban, aztán főzött valamit az ördögnek. Neki egy falat se ment volna le a torkán, meg sem kóstolta az ételt, csak ott hagyta melegen a tűzhely szélén új gazdájának.

Majd bement a szobába és az ördög ágyába bújt.

– Hazajöttél? – kérdezte az asszony.

– Haza – felelte Simley, és ekkor látta, hogy felesége fekszik mellette.

A vízió, mely eléje tárult, világossá tette számára, hogy ezentúl felesége csalja őt majd mással.

S megint csak bámult újra a semmibe.

Mentők szállították végül kórházba. Senki nem hitte el neki, hogy az ördög elnyerte a lelkét.

Volt egyszer egy érettségi

Voltak már felkavaró álmaim életemben, olyanok, amelyek napokig foglalkoztattak, s megfejtésük is komoly fejtörést okozott. Legutóbbi álmom mélysége, és felkavaró, szellemidéző volta azonban minden korábbit felülmúlt.

Álmom gimnáziumi éveimet elevenítette fel, s időben harmincöt évvel korábbi életembe repített vissza, kamaszkorom bácsalmási helyszínére, s ott úgy vágott földhöz, mintha repülőgépből katapultáltam volna.

Ért már hasonló megrázkódtatás, 1989 után, amikor a fürdővízzel együtt sokan igyekeztünk kiönteni gyermekeinket is, s ami szép volt, még azt is gyűlölni kezdtük, s amit nem kellett volna, azt is művelni kezdtük. S ebben, az ország kertje alatt rejtőzködő, és olykor arcát is felvillantó fiatal banánköztársaságban, egy rekkenően forró nyári napon a Bácsalmáshoz közeli Baja városka kórházában meglátogattam súlyos beteg anyámat, aki még a 2. világháború utáni kitelepítések idején került családjával Bácsalmásra. Ha akkor már lettek volna barikádok, anyám vélhetően a „másik” oldalon helyezkedett volna el, ám egy helybéli születésű szociáldemokrata érzelmű emberhez ment férjhez, s így a szerelem mindazt elrendezte, amit a történelem összekuszált.

Anyám a kórházban minden nap meglátogatta dr. Cz. Nagy Rózát, aki a bácsalmási Hunyadi János Gimnázium nyugalmazott igazgatóhelyettese és az angol nyelv tanára volt.

– Megkérlek, fiam, te is menj át hozzá! Zárt osztályon fekszik.

– Csak nem képzeled?!

A gimnáziumban ő tartotta a Népszabadság félórát. Szünetekben mellém szegődött, s mint Arisztotelész tanítványai, a peripatetikusok, akiket mesterük séta közben beszélgetve szokott tanítani, a gimnázium udvarán ő is sétálgatva foglalkozott velem. Töretlen hittel élt és gondolkodott ez az egyszerű családból származott, angolul kitűnően beszélő, művelt vénkisasszony, s olyan lelkesedéssel tudott beszélni az emberek egyenlőségéről, a munkások, a parasztok felemelkedéséről, a szociáldemokrácia magasrendűségéről, hogy már csak az udvariasság kedvéért is csendben hallgattam.

Ó, Istenem! 1989 előtt csak az a sok tévedés ne lett volna az országban, szülővárosomban és a gimnáziumban!

– Tedd meg a kedvemért! – folytatta mélyen hívő és vallását gyakorló anyám. – Milyen dramaturg vagy te, hogy nem becsülöd az elesetteket?... Hogy empátiát sem mutatsz azok iránt, akik kiábrándulva, megkeseredve, önmagukból kifordulva, szedálva fekszenek a zárt osztályon!

Átmentem.

Vasajtókat nyitottak ki, s csaptak be mögöttem. A zárt osztály bejáratától jobbra, az ablaknál imbecillis férfiak csókolóztak, odébb hálós ágyból katatóniás tekintetek ragadtak rám, és kísérték minden lépésemet. Szívem izgalomban úgy zakatolt, hogy már bántam a gyengeségemet, hogy ebbe az egészbe belementem. Nem volt nekem elég a négy év a Hunyadi János Gimnáziumban!

Hogy mit meg nem tesz az ember az anyja kérésére az életben! No és a nők kérésére! És az anya a nők nője. Ha ő kér valamit! Pedig csak azt mondja: „kisfiam!”, s az ezzel az egy szóval annyit el tud érni, mint más nő komoly erőfeszítéssel sem. Úristen! Hát rám huhogott valaki a rács mögül, s mint egy csimpánz, és rázza az ágyat!...

Ó, anyám! Thanatosz birodalmába küldtél engem, hogy megismerjem az élet lehetséges formáit?

A tanárnő a nagy kórterem egyik sarkának ágyában feküdt. Az ápoló megrázta a kezét, a tanárnő kinyitotta a szemét, s amikor meglátott: azonnal megismert, mert mosolyogni kezdett, és intett vékony kezével, hogy leülhetek az ágy szélére.

Pokoli zavarban voltam.

– Leülhet! Nem fogja bántani! – mordult rám az ápoló.

Leültem. A tanárnő megfogta a kezem.

– Ernő!... Édesanyja mondta nekem, hogy el fog jönni.

Finom volt a hangja. S az értelem még ebből a lelki mélységből is áradt felém. És mégis egyetlen szó, nemhogy kérdés, még az sem jött ki a torkomon. De a tanárnő megoldotta a helyzetet.

– Tévedtem, Ernő. A világ, amiben hittünk, összeomlott.

Most sem szóltam, mert odakint az a bizonyos régi világ, amit felépíteni próbáltak, valóban összeomlott.

Istenem! Ennyire bamba életemben nem voltam még soha! És mit mondjak? Csak fogtam a tanárnő a kezét, életemben most először és nem sejtettem, hogy utoljára.

– Most menjen! Egyedül akarok lenni! – de kezét nem húzta el. Kapaszkodni próbált belém. Megcsókoltam a kezét, mely erőtlenül, de szorított, s lassan visszacsúsztottam a takaróra, felálltam és elköszöntem.

A tanárnő nem élt már sokáig ezután.

Másfél évtizeddel 1989 után felvetődik a kérdés: ha a tanárnő látná, hogy az a világ, amiben élt, hitt, és amiben, és amiről tanított, sokkal emberségesebb, biztonságosabb és meghittebb volt, mint a tizenöt évvel későbbi: feltámadna? Lelki bajaiból kigyógyulna?

S az álombeli fény, mint a sarki éjszaka eget színes, aranyló fénykötegekkel beragyogó égi reflektor, bevilágította a terepet. Látványa, hatása egyedüli természeti jelenség ebben a hideg, de zordnak nem nevezhető szépséges térségnek, ahol az Európában már csak néhány menedéket találó bácsalmási hiúz is csak néz a távolba, a hegyvonulatok és fenyvesek fölött húzó-dó hullámozó fénycsíkokra.

A felszíni vizekben bővelkedő álombéli bácsalmási temető őstermészet, ahol paradicsomi helyszínek váltogatják egymást. Két elkülöníthető vadon is található ezen az érintetlen vidéken. Észak, ahol a fenyvesek és rezgőnyárfák magasodnak és gyakorta erdőtüzek pusztítanak a szélsőséges éghajlatú erdős területeken. Aztán a mocsarakkal és folyóvizekkel bőséggel elhalmozott tengerszint feletti bőtermő fennsík, ahová sötét lepelben titokzatos arctalan alak kapaszkodott fel, s meg sem állt egy sírig.

De olyan erővel fújt a szél, süvített, hogy élő ott jelen nem volt, elbújt mindenki valahol, ahová tudott. S a jövevény kapargatni kezdte a sírfeliratról az első betűt. Csenki Antal neve volt a sír feliratán. S csupán Senki Antal maradt.

Csenki Antal gimnáziumi osztályfőnököm volt, a történelem és a latin nyelv tanára. Álomban azután olyan szorongás tört rám, mintha érettségiznem kellett volna újra.

Írók haláluk után száz évvel később érettségiznek, vélik irodalmi körökben, s ha az író egyik könyvét kikölcsönzi valaki a könyvtárból halála után száz évvel, vagy ha emlegetik valamelyik művét, idézik egy sorát, már leérettségizett.

Igaz a Talmud tanítása: „az utókor mindig igazságos!”

Ezt az érettségit élem át?

Álom ilyen hosszú ideig még nem foglalkoztatott, és még sem tudtam értelmezni. Az álmoskönyvek sem segítettek. Krúdyé sem. Thomas Mann József és testvérei néhány részlete vitt közelebb álmom megfejtéséhez.

Harmincketten érettségiztünk, nőtanáraink férfi és a férfiak nők képében jelentek meg álomban, és álombéli osztálytársaim is furcsa szerzetekké váltak. Fiú osztálytársaimból lányok és a lányokból fiúk lettek.

Magamat nem láttam, mert, mint maturáns, a katedra előtt álltam. Cz. Nagy Róza volt a bizottság elnöke, de Cz. Nagy Róbertnek hívták, tehát férfi volt ő is, és bemutatta az érettségi bizottság tagjait. Schlachta Ila igazgatót, az orosz nyelv tanárát, Csenki Abigél osztályfőnököt, a történelem és a latin nyelv tanárát, Németh Mónika matematika- és fizikatanárt, Dr. Rékási Janka biológiatanárt, Régaisz Idát, a magyar- és német nyelv tanárát, Patkó Johanna kémiatanárt, és hites feleségét Patkó Jenő tornatanárt, és nem utoljára Honti Gyopárka földrajztanárt, és Fránits Manónét, a mezőgazdasági ismeretek tanárát.

Cz. Nagy Róbert arra kérte az osztályfőnököt, hogy tartson névsorolvasást, miután Schlachta bejelentette, hogy nyikto nye otszuszvujet.

– Aradi Maximilián, Alexa Ingrid – Csenki olvasta a naplóból a felsőbácskai neveket –, Antóni Ernő, Barity Zizi, Bálint Rezső, Czepléd Júlia, Faragó Károly, Hodoniczki Orchidea, Illés Julián, Kiss Endre, Kollár Zsigmond, Lehotai Ottó, Letenovics Jelena, Marsch Antal, Mészáros Lili, Mihálovics Éduárd, Nagy Endre, Oswald Éliás, Ódor Manfréd, Pártay Józsa, Polgár Eperke – nevem elhangzásakor mélyen meghajoltam, hogy a nagytekintélyű bizottság lássa jólneveltségemet, „szivódnya nyikto nye otszuszvujet”, mondtam én is, de legyintettek.

Csenki olvasott tovább:

– Rádi Radomér, Somos Edda, Schweibert Antonella, Szabó Zebi, Székely Imre, Szikra Janka, Szommer Cyprián, Váradi Johanna, Várhegyi Lenke, Vizin Krisztián, Weichl Endre, Wendler Márton, Wolf Éduárd, Orgoványi Adrián.

Csenki tanárnő befejezte a névsorolvasást. Barity kifújta az orrát és babrált a copfjával. Véleményét soha nem titkolta el, és olyan durván beszélt mindenkivel, ahogy vele őt egyedül nevelő anyja.

– Polgár Eperke! – Csenki felütötte a naplót.

– Hahó, már itt vagyok kint, tanárnő!

Barity röhögött, és kifújta az orrát, de most hangosabban.

– Zizi! Hallak!

– Hát remélem! – Barity Zizike volt Csenki kedvence. Érettségi után mégsem költöztek össze.

– Eperke! – kérdezte Cz. Nagy Róbert. – Tudjátok-e az érettségi tételeket?

– Tudjuk, tanár úr! Letöltötte mindenki az internetről.

– Van, aki nem?

Nem felelt senki.

– Mert aki még erre sem volt képes, az nem érett. – Eperke! – nézett a szemembe. – Jól figyelj rám!

– Figyelek, tanár úr!

– Milyen színű a vörös csillag?

– Használatát betiltották, nem válaszolhatok a kérdésre, tanár úr – vágtam rá.

– Ugye megmondtam – nézett Csenki Schlachtára, – ez nem érett még!

– Eperke! – mosolygott Cz. Nagy. – Adok még gondolkodási időt! Maradj itt, a tábla előtt!

S álltam a katedra előtt, néztem a többiek érettségijét. Mindenki olyan feladatot kapott, amit választott. Aradi Maximilián adott egy puszit az osztályfőnöknek, Alexa Ingrid kólót táncolt, Antóni Ernő csokoládélikőrijéből kínálta meg a bizottság tagjait, Barity Zizi megígérte, ha átengedik, soha többet nem fújja ki hangosan az orrát, Bálint Rezső kezét fogott az érettségi bizottság tagjaival, Czegléd Júlia fölkerítette táncolni Cz. Nagy Róbertet, Faragó Károly elmondta, hogy indul a vonata Bácsbokodra, és sietnie kell, Hodoniczki Orchidea megmutatta, hogyan kell szalmaszálból intarziás képet készíteni, Illés Júlián megcsókolta Szikra Jankát, Kiss Endre ugrókötelezett, Kollár Zsigmond pogácsával kínálta az érettségi bizottság tagjait, Lehotai Ottónak osztálybizalmi munkájára tekintettel csak fel kellett állnia, s érettnak nyilvánították...

– Eperke! – nézett rám Csenki osztályfőnök haragosan.

– Én mindig figyelek a tanárnőre – feleltem.

– Lenin összes művét ki írta?

– Marx – nem tudtam ellenállni a válasznak.

– Eperke! Szedd össze magad! Kitiltatlak a megye összes gimnáziumából!

– Majdnem igaza van... legyünk vele elnéző! – szólt közbe Cz. Nagy.

S folytatták az érettségit. Letenovics Jelena fölvezetett egy matematikai képletet a táblára. Az események láttán Németh Mária matematikatanár felugrott a helyéről, és homlokán csókolt a bunyevác lánykát.

– Szeretlek, Lete... Aki nem tudja úgy a matekot, mint te, azt ivartalanítatnám!

Cz. Nagy intett, hogy folytassák az érettségit, s Németh ne ölelgesse a már érett kisasszonyt. Cz. Nagy különben sem szerette a protonácikat.

Marsch Antal kézímunkázott, Mészáros Lili, hogy Németh tanárnőtől ő is kapjon egy puszit, matek tételt kezdett írni a táblára.

– Zseni – Németh tanárnő puszit dobott a halkszavú Mészáros Lilinek, akinek rövid szoknyája alatt már jól kivehetően szőrösödött a lába. Mihálovics Eduárd megmutatta apukája tamburáját, Nagy Endre bejelentette: mégsem veszi feleségül Schweibert Antonellát. Így mind a ketten éretté nyilvánítottak. Schweibert Antonella, bár még nem került rá a sor, s mivel már érett volt, bejelentette, hogy Alexa Ingridhez megy feleségül. Oswald Éliás végre bevallotta, hogy családjának nincs köze a Kennedy gyilkossághoz, Ódor Manfréd kifejtette, hogy miért ő a legjobb történelemből, Pártay Józsa mindig kedves mosolyával egyszerűen lebilincselte a bizottságot, és meg sem kellett szólalnia.

– Eperke! Rajtad a sor! – nézett rám az osztályfőnök. – Mi az osztályharc? – kérdezte.

– Jött volna be a tanárnő a négy év alatt bármelyik szünetben az osztályterembe, akkor nem kérdezné.

– Eperke! Nagyon rosszul állsz!

– Nem, nem! – emelte fel a szavát Cz. Nagy. – Eperke jól érzékeli a szembenállást... én ismerem őt... adjunk neki még egy esélyt!

Csenki Rádi Radomért szólította. Radomér Bee Gees zenére csókolózott a barátjával. Somos Edda bájosan nevetgélt, s megjegyezte, hogy már felvették az orvosi egyetemre, Szabó Zebit egyhangú szavazattal nyilvánították éretté, mert négy éven keresztül ingázott Katymárról Bácsalmásra Barity Zizivel, s épp ésszel kibírta. Székely Imre a székely himnuszt kezdte énekelni, de az Internacionálét kérték tőle, Szikra Janka azért nyilvánított éretté, mert a négy év alatt soha senkitől nem tanult semmit, s még Letenovics Jelena matematika korreptálása is hiábavalónak bizonyult. Szommer Cyprián palacsintát sütött, Váradi Johanna apródfrizurát készített Eperkének. Jól értett a hajvágáshoz. Várhelyi Lenke tornagyakorlatokat mutatott be, s Wolf Éduárd hangosan felsóhajtott: – Micsoda lábai vannak, istenem! – s mindketten éretté nyilvánítottak. Vizin Krisztián megkérdezte az osztályfőnöktől, vállal-e még tanítást utánunk vagy nyugdíjba vonul? Weichl Endre megfésülte selymes haját, Wandler Márton csendben elmondott egy miatyánkot, Orgoványi Adrián nem volt jelent, kivétíőn néztük, hogyan festi meg osztályfőnökünk portréját. Németh tanárnő megjegyezte:

– Ugyan, a gyerekeit szoptatja!

S én még mindig nem érettségiztem le!

– Eperke! Még egyszer megkérdezem, milyen színű a vörös csillag?

S csak álltam szótlanul. Cz. Nagy Róbert magához intett, és a fülembe súgta.

– Betiltott jelkép, igazad van, de te okos vagy, s ha csak nekem súgod meg, nem követsz el törvényteleniséget.

– Sárga – súgtam azonnal a fülébe.

– Tűzd ki a melledre gyorsan, és megmenekülsz!

Kitűztem a sárga csillagot, és az érettségi elnök felkiáltott. – Megvan az érettségije! Most már tehát mindenki érett! – hirdette ki az eredményt.

– Nem olyan egyszerű az! – szólalt meg Schlachta igazgató. – Eperke esetében ragaszkodom ahhoz: írjuk a jelentkezési lapjára, hogy felsőfokú tanulmányok folytatására alkalmatlan.

– Mondtam, hogy Eperke az osztály zsidója! – súgta Szikra Janka padtársának, Czegléd Júliának, akinek pad alatt fogta a kezét.

Schlachta javaslatát a bizottság megszavazta, s az álmom véget ért.

Milyen szigorú volt az érettségi, hogy ennyi harminchárom év után még álmodni tudok róla! És mi lett belőle?! Mi lett az életünkből, erkölcsi tartásunkból, a hétköznapi biztonságából?

Létünk bizonytalansága?... Erkölcsitelenség?... Kilátástalanság?... Depresszió?...

Lelki szemeimmel a bácsalmási temetőben még most is látom azt a titokzatos alakot, aki CSENKI ANTAL gimnáziumi osztályfőnök fejfájáról lekaparja az első betűt, s a fején a „SENKI” marad...

Ez a semmit akarja jelenteni? Az alak az utókor maga, ami a Talmud szerint mindig igazságos, s mutatni akarja nekem, hogy az élet véges, s lehet, hogy nem marad utána semmi? Vagy arra figyelmeztet, hogy a múlt biztonsága és értékei sem maradnak meg?!

Lehetséges ez?

A büntetőbíró

Idegesítette az az ember. Az utóbbi hetekben minden nap ugyanabban az órában érkezett a Szent István parkba, hátratett kézzel, mindig ugyanott sétált, soha senkihez nem szólt egy mukkot sem, lehorgasztott fejfel, gondterhelten rította köreit a virágágyások között, és minden délután pontosan délután öt órakor távozott.

Dr. Morlay görbebotjára támaszkodva nézte a hozzá hasonlóan teljesen ősz férfit, aki egyszer csak megállt, és odament hozzá.

– Ebben az életben utoljára látjuk egymást, bíró úr! – mondta remegő hangon.

Morlay megdöbbsent, fölrette a szemüvegét, hogy jobban szemügyre vehesse ezt a furcsa szerzetet, de a szomorú tekintet, amely most olyan szúrósan tapadt rá, nem mondott neki semmit.

– Ismerjük egymást? – kérdezte Morlay. Amíg élt a felesége, az ilyen helyzetekben sokszor kisegítette. A nőknek általában jobb az arcmemóriájuk, vélte a bíró.

– Igen.

– Honnan?

– A bíró úr mindent tud rólam... Én pedig a bíró úrról...

– Valóban?!

– Tényleg nem emlékszik rám?

– Tényleg.

– Halálra ítelt engem! – Az idegen mélyen a bíró szemébe nézett.

– Nem emlékszem... – Morlay ijedten körülnézett a parkban. Senki nem volt a közelükben, tőlük vagy ötven méterre, a Wallenberg-emlékműnél ácsorogtak mindössze néhányan. Most mit csináljon? Kiáltson? Fusson? Börtönből kiszabadultak számtalanszor zaklatták már!... Hogy bosszút álljanak! Aki ilyen fegyelmezetten sétál körbe-körbe, mint ez az ember mindig, az nemrég szabadult! – gondolta Morlay, és mozdulni sem tudott.

– Mit akar tőlem? – Ez az egy kérdés legalább eszébe jutott.

– A tudomására hozni, hogy amikor engem halálra ítelt, tévedett!

– Iustitia, mérleggel a kezében, bekötött szemmel tudja az igazságot... De ítékezni Isten fog! – mondta Morlay.

– Siralomházban várakoztam, amikor elfogadták a kegyelmi kérvényemet. Életem javát rács mögött töltöttem. Nemrég szabadultam.

– Miért ítélt el?

– Gyilkosságért!... De még hallani fog rólam! – sziszegte az ember, sarkon fordult és elment.

Morlay egy ideig még nézett utána, aztán ő is elindult. Sietett haza, egyre jobban szaporázta lépteit. Lihegve, kimerülten nyitotta ki lakása ajtaját, hátranézett, de az ember szerencsére nem követte őt. Ettől megnyugodott. Bezárta az ajtót és azonnal a könyvtárszobába ment, íróasztalához ült, hosszan nézte unokája, Máté bekeretezett fényképét, majd keresni kezdte a régi periratok egykor hazahozott példányait. Remegett a keze az izgalomtól. Kutóját nemrég temette el. Most milyen biztonságban érezné magát mellette! Sőhajtozott. A kutya nyalná a kezét. Ő meg beszélne hozzá. Amire a kutya vakkantana. Még az is könnyebben jutna eszébe,

hogy ki lehet az az ember? Hogy hívják? Miért ítélte halálra? Kellene-e szólni a rendőrségnek?

S szorongásai oldására Xanaxot vett be.

– Ha enyhítő körülményt találtam, halálos ítéletet soha nem hoztam! – hangosan mondta, mintha a lelkiismeretéhez szólt volna, miután megtalálta a keresett ügyiratokat, és azokat tanulmányozni kezdte. Félelmét a munka, ami teljesen lefoglalta őt, vagy a lenyelt tabletta csillapította? Nem tudta. S hogy senki ne zavarja őt, a telefont üzenetrögzítésre állította.

Cz. J. földműves ellen szándékos emberölés büntette miatt indult eljárás, olvasta, miután fel-
ütötte az első dossziét. A vádlott a cselekmény elkövetése előtt kertjében dolgozott, és a kerítés megjavításához szükséges gödröt ásott. Közben odament hozzá a szomszédja, akivel évtizedek óta jó barátságban volt és kifogásolta, hogy a gödröt az ő telkén ássa, majd megfogta a vádlott karját és odébb akarta vezetni. Erre a vádlott a kezében levő ásóval fejbevágtatta szomszédját, aki elesett. Ezután még három ütéssel mért a sértett fejére, aki a sérülések következtében röviddel a kórházba szállítás után meghalt. A vádlott a cselekmény lefolyásáról részletesen és beismerően számolt be. Halálra ítéltette volna, de nem tette, mert a földműves megtörten beszélt az utolsó szó jogán, és tettét erős felindulásban követte el.

– Ez nem ő! – mondta. – Ez az ember soha nem volt földműves! – És tovább lapozta az elsárgult iratokat.

E.P. ellen emberölés büntette miatt indult eljárás. Két nappal a cselekmény elkövetése előtt a vádlott borért ment a szomszéd községbe; hazafelé a boros demizson eltört, s ez annyira felingerelte, hogy a fiát elverte. Ismét borért ment, és este nekiállt inni. Éjjel majdnem óránként volt epilepsziás nagyrohama; másnap csak feküdt, este összevissza beszélt, fel-alá járkált. A cselekmény reggelén azt vették észre, hogy kezében nyitott bicska van; amikor ezt elvették tőle, másik kést keresett és azzal, minden ok nélkül, a lakásban tartózkodó rokonát akarta megtámadni. Sikertelenül megfékezni. A vádlott felesége ekkor orvosért sietett. Távolléte alatt férje minden bevezetés nélkül apósára támadt, doronggal kilenc csapást mért a fejére; majd a szomszéd lakáshoz rohant, az ajtót összezúzta; onnan a szomszéd kertbe szaladt és a doronggal egy kutyát ütött agyon...

– Az epilepszia miatt itt sem hozhattam halálos ítéletet! – Lázasan folytatta tovább a jegyzetek áttekintését.

Megcsörrent a telefon. Nem vette fel. Egy huszonnyolc éves orvosnak nagy feltűnést keltett büntetéhez érkezett. Az orvost, aki vidéken dolgozott, késő éjjel öngyilkoshoz hívták. A beteget olyan súlyos koponyasérüléssel találta, hogy az pár óránál tovább nyilvánvalóan nem élhetett. A beteg környezete rendkívül izgatott és fejtelenség volt. Az orvos a beteg ütőerét átvágta és a beteget elvéreztette, hogy – amint mondta – szenvedését megrövidítse, és a környezet izalmát megszüntesse. Morlay elrendelte az orvos elmeállapotának a megvizsgálását. A vizsgálatkor teljesen rendezett állapotú orvos, aki orvosi munkáját az eset után is kifogástalanul látta el, nem tudott egyebet előadni, minthogy az említett napon, tizennégy órai fárasztó munka után hívták ki az öngyilkoshoz. Az ügy tárgyalása elhúzódott, és a cselekmény után félévvel az orvos beismerte, hogy tettét féltékenységből kialakult bosszúból követte el, mert az öngyilkosságot elkövetett férfi feleségének a szeretője volt.

– Ő lenne az? – kérdezte Morlay. – Az orvost halálra ítéltém. – Nem!.. Mégsem ő!... Az ítéletet végrehajtották...

Morlay folytatta a keresést. B.A. mérnök ellen gyilkosság büntette miatt indult eljárás. A vádlott éveken át együtt dolgozott a sértettel és kettőjük közt haragos viszony alakult ki, mert a vádlott azt állította, hogy a sértett róla rágalmozó és sértő állításokat terjeszt. A cselekmény

megelőzően a hivatalban arról beszélt, hogy elégtételt akar szerezni és párbajra akarja hívni a sértettet. Amikor társai felhívták a figyelmét arra, hogy párbajozni már nem lehet, elhatározta, hogy más úton bosszulja meg a sérelmeket. Egyik nap tört vett magához és a sértett háta mögé állva a törrel nyakon szúrta. Az elmeorvosi vizsgálat folyamán kiderült, hogy a vádlottat már skizofrénia diagnózissal elmeógyintézetben kezelték.

– Ez sem az! – mérgelődött Morlay. A cselekmény közvetlen motívuma kóros elmeműködés volt, a vádlottat biztonsági őrizetbe kellett helyeznie. A következő dossziét nyitotta ki.

Az orgonaépítő mester ellen szándékos emberölés büntette miatt indult eljárás. A vádlott, akinek nevét az indigóval sokszorosított példányon kibetűznie nem sikerült, maga jelentkezett a rendőrségen, és ott bejelentette, hogy a reggeli órákban veszekedés közben második feleségét fojtogatni kezdte, majd amikor látta, hogy az meghalt, a lakást lezárta és sietett magát feljelenteni. Az utolsó reggel történetét a következőképpen mondta el: Amikor az orgonaépítő mester utoljára kérdezte meg a feleségétől, vett-e az ő első házasságából született gyermekeinek is karácsonyi ajándékot, az asszony nemmel felelt. Ezen vitatkozni kezdtek, a vádlott maga akart elindulni vásárolni, de a felesége azt követelte, hogy szakítsa meg minden kapcsolatát előző feleségével és gyermekeivel is. „Akármit is cipelsz haza, kivágom innen!”, kiabálta az asszony. A vádlott mérges lett, torkon ragadta az asszonyt, hogy elhallgattassa, és addig szorongatta a nyakát, amíg megfojtotta. Amikor észrevette, hogy felesége meghalt, rádőbbsent cselekményére, erős lelkiismeret-furdalást érzett, és elrohant a rendőrségre saját magát feljelenteni.

– Ezt biztos enyhítő körülménynek tartottam! – jegyezte meg és lapozott tovább. Újra megszörrent a telefon. Szólt, idegesítően berregett, de végre működésbe lépett az üzenetrögzítő. – De tudsz csörögni! – mérgelődött, de már a következő ügyet tanulmányozta. E.J. harmincnégy éves tisztviselő ellen emberölés büntette miatt indult eljárás. A vádlott feleségével, gyermekeivel, anyósával és sógornőjével élt együtt, mégpedig – ahogy az a későbbi tanúvallomásokból kiderült – igen jól, egyetértésben. A vádbeli cselekmény elkövetésének napján, munka után egy barátjával italozott, majd mindketten, kissé italos állapotban, felmentek a vádlott lakására, ahol mindannyian békésen megvacsoráztak. Vacsora közben az egész társaság több liter bort fogyasztott el. A vendég ezután eltávozott. Hamarosan a vádlott ismét el akart menni otthonról, hogy az italozást folytassa. Felesége igyekezett őt visszatartani, mert látta, hogy erősen italos és tapasztalatból tudta, hogy ilyenkor nagyon ingerült lesz. A vádlott pénzt követelt, majd feleségét, aki le akarta vetkőztetni, megrúgta, kis gyerekeire – szokása ellenére – durván így kiabált: „Minek nézel ide, kiszúrom a szemedet!” Ezután egy szekrénybe belerúgott, úgy, hogy annak üvege összetört. Felesége a konyhába, majd a nyitott folyosóra menekült, ahol a férfi körbekergette. Közben kisietett a sógornő és ő is igyekezett a vádlottat visszatartani. A férfi erre hirtelen megragadta sógornőjét és a korlát fölött a második emeletről ledobta az udvarra. Miközben a ház lakói a haldokló asszonyt felhozták, a vádlott – teljes közömbösséggel a cselekmény iránt – egyre csak az ötszáz forintot követelte, hogy kocsmába mehessen.

– Ez az ember lenne? – kérdezte. A rendőrorvos tanúként a tárgyaláson azt a véleményt terjesztette elő, hogy a vádlott ugyan erősen ittas volt, de nem volt teljesen ittas állapotban. Ugyanis arra a kérdésre, hogy hol van, meg tudta mondani, hogy rendőrorvos vizsgálja, és azt is tudta, hogy azért hozták be a rendőrségre, mert valakit ledobott az emeletről. Ezt az embert halálra kellett ítélnie. – Nem, mégsem! Örvendezett, amikor továbblapozott. A bírósági szakértők véleménye ugyanis az volt, hogy a vádlott a cselekmény elkövetésekor olyan ittas állapotban volt, amelyben képtelen volt a cselekmény veszélyességét felismerni. Az ellentétes orvosi vélemények miatt az Egészségügyi Tudományos Tanács felülvéleményezte az ügyet, és véleményében kóros ittasságot állapított meg.

Ismét megszólalt a telefon, de a bíró nem vette fel. Lázasan folytatta tovább a keresést. Egy harmincöt éves férfi anyagiilkosság vádjával került a bíróság elé. Az idős anya ágyban fekvő beteg volt, de egy este felkelt, szemet rakott a tűzhelybe és közben a szén egy részét elszórta. A vádlott, aki éppen előzőleg hozta rendbe a lakást, szemrehányásokkal illetve anyját, majd fejbe ütötte és amikor az öregasszony előrebukott, megfojtotta. A kórrajzi adatok és a tanúvallomások szerint az öregasszony előrehaladott érlelmeszesedésben és agyi érlelmeszesedés alapján kifejlődött elbutulásban szenvedett, s betegsége olyan előrehaladott állapotban volt, hogy testi szükségleteit sem tudta segítség nélkül elvégezni. Az ilyen beteg ápolása igen nehéz és rendkívül nagy türelmet igénylő feladat, amelyet a hozzátartozók általában kórházra, vagy szociális otthonra szoktak bízni. Az összes tanúvallomások azt bizonyították, hogy a vádlott, aki mindig igen nagy szeretettel csüggött anyján, ezt a nehéz feladatot vállalta. Nem akarta az anyját szociális otthonba adni; napi munkája után főzött, takarított, ellátta és tisztán tartotta anyját. A tanúvallomások szerint anyjával mindig szeretetteljes hangon beszélt, több tanú emlékezett régebbi kijelentéseire is, amelyek szerint azért nem nősült meg, mert anyját nem akarta elhagyni. Egyébként szorgalmas, pályáján előrehaladó, csendes, zárkózott természetű ember volt. Anyjának az ápolása az utolsó években minden szabad idejét lekötötte, és anyja iránt érzett minden szeretete ellenére egyre jobban érezte, milyen sivár, mennyire más az élete, mint a barátaié, munkatársaié. Két érzés küzdött benne: az elkeseredés és az anyjához való kötöttség. Reális megoldást éppen emiatt nem tudott találni. A cselekmény elkövetésének napján a vádlott fáradt és kimerült volt, mert anyja nyugtalansága miatt több éjszaka nem aludt. Amikor az anyja az éppen rendbehozott konyhát bepiszkította, az elkeseredés indulatban tört ki, a rövidzárlatos mechanizmus működni kezdett, ami – átugorva a régi magatartására annyira jellemző türelmet, s minden reális meggondolást – a brutális cselekményhez vezetett.

Újra csörögni kezdett a telefon.

– Hogy némulnál el! – fortyant föl, de a telefonhívásnál is jobban idegesítette az, hogy az ügyiratból hiányzott a többi oldal. S nem emlékezett az ítéletre. – Elítéltem volna ezt a szerencsétlen anyagiilkost? – Zúgott a feje. Képtelen volt visszaemlékezni. De máris a következő dossziét nyitotta fel. W.D. fiatal korában túlzott önérzetű és önbecsülésű személyiség volt, emellett rendkívül sértődékeny. Vonatkoztatásos gondolatai, ahogy az utólag kimutatható volt, már tizennyolc éves korában megkezdődtek, de mindvégig – a bűntényig – rejtve maradtak. Ettől az időtől kezdve abban az érzésben élt, hogy fiatalkori maszturbációjáról mindenki tud és mindenki célzást tesz rá. Ez az érzés egyre fokozódott és negyven éves korában érte el a tetőfokát, amikor is úgy érezte, hogy ez az ifjúkori bűne, valamint a serdülés korában egy ízben elkövetett perverzítása az egész község előtt ismeretes és az egész falu megveti érte. Elhatározta, hogy családjával és összes üldözőivel végez. Először családját irtotta ki, majd az „ellenséges” falut próbálta felgyújtani, a menekülő lakosok közül kettőt megölt és négyet súlyosan megsebesített... – Nyilvánvaló téves eszmék! Nem ítélfhettem halálra! – csapta össze a dossziét.

Arcát a tenyerébe temette. Szemét dörzsölte. Belefáradt a hiábavaló keresésbe. Cigarettrára gyújtott, és elindította az üzenetrögzítőt: „Apa! Csak én vagyok... Miért nem veszed fel a telefont? „Apa! Megint én vagyok!... Akármilyen legyen a dolgod, holnap ebéd nálunk, el ne felejsd! Máté mellett a helyed.” „Bíró úr! Tudom, hogy otthon van! Ha nem veszi fel a kagylót, más megoldást találok!” Morlay megrémült. Annak az embernek a hangja volt, aki őt a parkban leszólította. Odakapott a telefonhoz és kikapcsolta. Ült dermedten, majd újra megnyomta a gombot. „Ezt hallgassa meg!” Morlay két pisztolylövést hallott. „Nem Isten ítélfkezik!” Morlay megint kikapcsolta a készüléket. A fürdőszobába sietett, még egy Xanaxot vett be, de amint a gyógyszer lenyelte, émelygés fogta el, kavarogni kezdett a gyomra, mélyeket lélegzett, hogy a hányást elkerülje. Visszament a könyvtárszobába, kimerülten

zuhant bele a fotelba, hátrahajtotta a fejét, becsukta a szemét, és akarata ellenére elaludt. Órák teltek el, amikor a telefon újra megszólalt. Morlay fölriadt, és felkapta a telefont. Férfihang szólalt meg:

– Jó estét kívánok!... Kovács rendőrszázados vagyok... Morlay bíró úr?

– Morlay.

– Elnézést kérek a késői zavarásért!... Helyszínünk egy öregek otthonában. Itt az egyik bentlakó főbe lőtte magát... és egy magának címzett búcsúlevelet hagyott hátra... Felolvashatom?

– Megkérem rá!

– Akkor olvasom... „A bíró úr mégsem tévedett. Az életfogytiglan súlyosabb büntetés, mint a halálos ítélet. Hiba volt annak megváltoztatását kérnem!”

– Ki volt ez az ember? – kérdezte Morlay.

– Moravek Károly orgonaépítő.

– Moravek! Úristen!... – sóhajtott a büntetőbíró.

– Zaklatta magát?

– Egyszer találkoztam vele séta közben...

– Akkor minden rendben van, bíró úr?

– Igen. Köszönöm, hogy értesített.

– Én köszönöm a türelmét, bíró úr! Jó éjszakát!

A nyomozó letette a telefont. Morlay elsápadt, ült és csak bámult kifelé az ablakon.

Hivatástudata mindvégig töretlenül élt benne, most mégis fiának adott igazat, hogy inkább ügyvéd lett belőle. A könyvtár csendes homályában, rövid töprengés után a telefonhoz ment, pszichiáter barátját hívta fel, s másnap reggelre találkozót beszélt meg vele. A nyugalmazott pszichiáter professzor volt ugyanis az az ember, aki a büntetőbíró lelkét, ha az a helyéről némiképp kibillant, mindig vissza tudta mozdítani. De a fasori gimnáziumból az egykori padtárs másban is a segítségére lehet talán, remélte a bíró.

Menyének tudnia kell-e arról, hogy a kisfiára felügyelő, idős bébiszitter exférje: kegyelmet kapott gyilkos volt? Aki a rá kirótt büntetést leülte, majd önmaga vetett véget életének?

S az idős asszonynak, aki fiát és lányát egyedül nevelte fel, tudnia kell-e azt, hogy exférjét annak a gyermeknek a nagyapja ítélte halálra, akinek ő már fogadott nagyanyja?

És unokájának kell-e tudnia valamit is az egészből?

Morlay visszaült a fotelba, majd egy CD-t tett fel, és Bachot hallgatott. Lelkének háborgása csillapodni kezdett, s a válaszai is megszülettek a történetek után felmerült kérdéseire. Ám azokban nem volt még biztos, és abban sem, hogy barátja a titkok megőrzését fogja-e majd javasolni. Amiknek a terhét – a többihez csomagolva – cipelheti magával az Úr színe elé.

Nézte, nézte a hold fénykorongját, amint az a könyvtár ablakán észrevétlenül nyugovóra tért.

Sárkányvíz

A pálinkafőzésre erjedő körte kipárolgása betöltötte már a garázs szűk terét, műanyagbordókban bugyogva, szutyogva gőzölgött a cefre, mint a vulkán kráteréből fortyogva felszínre törő láva, s a terjengő szag Radír Lacit, így ismerték őt Angyalföldön, a Szeszgyár levegőjére emlékeztette. Radír Laci sofőr volt a Szeszgyárban, de most két napra szabadságot vett ki. Nem indokolta miért, de nem is kellett, mert tudták anélkül is, hogy itt a pálinkafőzés ideje. S Radír Laci olyan kóstolóval fog beállítani, amit mindenki meg fog emlegetni. Radír Laci körtepálinkájának már az első kortya selymesen simult az ember szájába, beszivárgott a fogak és a rések közé, s mint a kiperéselt olívaolaj csorgott le a garaton, a nyelvőcsön, illata pedig belélegzés után tágította a hörgőket és az ereket.

– Ez belül rádiózik le mindent! Isten az anyjába! – mondta kínálgatás során, a Radír Laci nevet nem indokolatlanul kapta tehát. Hogy ki volt a névadó, biztosan az emlékezet sem őrizte már. Valaki a barátok közül? Tütő Tibi, targoncás a Papírgyárból? Sajtos Tibi, égetőmester a Zománcgyárból? Egér, a kiugrott papból lett kontár kőműves? Vagy Gyula úr, művezető az Élesztőgyárból?... Egyikük sem tudta, hiszen harminc éve látogatták már Radír Laci garázsát, és ki tudná ennyi idő után a régmúltat pontosan felidézni? Kocsmák látogatása helyett az angyalföldi garázs vidám társasága a közértben vásárolt sörök, borok kortyolgatása közben inkább kedvükre való időtöltés volt. Tütő Tibi szerint ő volt a keresztapa, Sajtos Tibi szerint viszont az Egér az. Egér cáfolta az egészet: benne úgy élt a múlt, hogy Gyula úr volt a keresztapa, amikor kalákában Gyula úr házának alapjait betonozták, és a falakat húzták fel.

– Ne mondjátok nekem, hogy a Gyula úr volt! Amikor az Egér volt az!... Itt ültünk a garázsban, az előző évi körtét inhaláltunk... piroslott már a kertben a málna!... Emlékszem!... Egér a tél minden lepedékét leradírozta már belül, a málnásban, a bokrok között csuklott össze és csak mondta, ismételte: „Radír... Laci! Radír... Lacikám!”... Terike jött érte! Ne beszéljete ti nekem! Kristálytisztán emlékszem mindenre, mintha tegnap lett volna!... Terike a kertben találta meg őt! Egér, amilyen vézna, nem is volt olyan könnyű őt észrevenni!... Nem emlékeztek? Utána órákon át ezen röhögünk! Terike ... könnyebb őt átlépni, mint megkerülni... olyan húsos, megtalálta, mesélte Sajtos Tibi, Egeret a vállára vette, és hazavitte. Irigyeltük is az ingyenes házhozszállítást! – nézett Egérre.

– Lehet – Egér széttárta a karját. – Ki emlékszik azokra az időkre? Rég volt, mint Rákosi és ötvenhat!

Radír Laci felemelte az egyik hordó fedelét, beszagolt és megjegyezte:

– Itt mese már nincs, főzni kell! Isten az anyjába!

Összeszerelte a szeszgyári lakatosműhelyben fabrikált pálinkafőzőt, helyére került az üst, a lepárló, az összekötő csövek, most is mint évek óta változatlanul, illeszkedtek egymásba, a felaprított akácfahasábok alatt meggyújtotta az újságot, a Népszabadságot járatta emberemlékezet óta. Előtte a Szabad Népet. Gyújtósnak az is kiválóan megfelelt. Azonnal és nagy lánggal égett, „mint a Molotov-koktél ötvenhatban”, állapította meg egyszer Egér, aki orosz tankot is lángba borított már. Recsegve, csattogva égett az akác, s mint egy zenekari művet – élvezet volt hallgatni, de még inkább látni, ahogy működésbe lendült az egész szerkezet. A felfokozott pillanatban aztán egyszer csak nyomkodni kezdte valaki a kertkapura felszerelt csengő gombját. Radír Laci nem látta a garázs ablakából, ki lehet az, csak a házból idáig hallatszó csengő berregése szólt, de úgy, hogy nagyon felidegesítette.

– Cefrőzés közben jön a finác?!... Isten az anyjába!... – Kinyitotta a garázsablakot és kikiabált: – Ki az? – kérdezte. – Fényes nappal, hétköznap délután, novemberben?

– A szeszkommandó! – röhögött Tütő Tibi.

– Ütődött! Gyere be!... Nyitva a kapu, ő meg csönget!... – dohogott Radír Laci, észre se vette Tütő mikor ért a garázsba, számára az volt most a fontos, hogy fát tegyen még a tűzre. – Bolond Istók! Csönget, mint a villanyszámlás – s tűzifát dobott még az üst alá, Tütőre nézett, aki ekkor már a hozott söröket nyitotta ki, és töltötte korsókba.

– Engedélye van magának pálinkafőzésre, Radír? – kérdezte Tütő.

– Van – hangzott a válasz –, de Sajtos Tibi Creptónak képzelte, és azzal törölte ki.

Ittak a sörből.

– Ászok! A legeslegjobb! – sóhajtott Radír Laci.

– Egérék? – kérdezte Tütő.

– Jönnek, ne félj: nem hagyják ki! Sajtos Tibi a gyárból egyenesen idejön...

Tütő az órájára nézett.

– Akkor már itt kellene lennie!

– Egér fuszik, errefelé valahol a Viza fogónál. Gyula úr meg kiíratta magát...

– Évi rendes egy hétre?

– Legalább!... Csönd! – Radír Laci felemelte a mutatóujját, és fülelt.

A vilmoskörte illata terjengett már a garázsban, s mint az esőcsatornából nyári hőség után az égi áldás, a körteillatú gőz cseppekké duzzadva csordogálni kezdett a nádfonatú demizsonba.

– Elindult! – mondta Radír Laci.

– El – felelte Tütő Tibi. Álltak és nézték miként válik tiszta itallá a rothadó gyümölcs.

– Varázslat!

– Az – bólogatott Tütő Tibi. Megitták a sört, a pálinka pedig csak csorgott, és időközben megérkeztek a többiek is. Sajtos Tibi tatárbífszeteket, Egér kocsonyát, Gyula úr darált erős-paprika darabkáktól pirosló, ropogós, friss káposztás pogácsát hozott.

– Dinszteli a káposztát a lányom, az első sodrás után rakja rá a tésztára, és csak aztán szórja meg darált paprikával, majd az egészet még egyszer gyúrja és sodorja! Ez a haszidok receptje!

– mondta Gyula úr. És ivott sört ő is a pogácsára.

– Áldott legyen a keze annak a lánynak! Egyszer még rabbi felesége lesz! Isten az anyjába! – majszolta a pogácsát Radír Laci, és a garázsba beállított konyhakredencből porcelántálat vett elő. Fénylő ünnepnapokon, amilyen a mai is, mindig készített olvasztott csokoládéval bevont tortát, amit rumban áztatott kókuszreszeléssel díszített.

A műhelyasztalon terítették maguknak.

– Sajtos Tibi „tatárja” és Egér kocsonyája úgy tartozik hozzánk, mint halotthoz a mozdulatlanság – jegyezte meg Tütő Tibi, és erős paprikával szórta meg a kocsonyáját is. Egér csóválta a fejét, de nem a paprika miatt, hanem azért, mert temetett ő már olyan halottat, amelyik megmozdult, aztán meg fel is ült. De most nem fogott a történetbe, úgy rémlett neki, hogy már megtette.

– Olyan – felelte Gyula úr. – Aki nem ült még itt, nem tudja, miért jó élni!

– Nem – bólogatott Radír Laci, s megfordult a fejében „lehet egy kocsmában bármi ehhez fogható?”

Csöpögött a körtepálinka, Radír Laci kupicákba töltött belőle mindannyiuknak. Előbb csak szagolgatták, aztán az első kortyot ízlelgették, a szájukban csettintgetve morzsolgatták, s csak aztán nyelték le. Radír Laci mély lélegzeteket vett... Inhalált... Egér a Székely Himnuszt kezdte énekelni. „Ki tudja merre, merre visz a végzet...” A többiek mentek a szöveg és a dallam után. „Göröngyös úton, sötét éjjelen...” Egér emelt egy kicsit a hangerőn: „Segítsd még egyszer, győzelemre néped...” A kórus vele énekelt: „Csaba királyfi, a csillag ösvényen...” Egér pap volt régen, nem kántor, gyönyörűen énekelt mégis, most pianora szelídülve folytatta: „Maroknyi székely, porlik mint a szikla...” A kórus együtt énekelt vele: „Népek harcától, zajló tengeren. Fejük az ár, ezerszer elborítja...” A hangerőt emelve fejezték be: „Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt Istenem!”

– Sárkányvíz... – jelentette ki Radír Laci. – Ha meggyújtánánk a leheletet: lángba borulna!

– Az biztos! – mondta egyetértve Egér, s amennyire vissza tudott emlékezni, azt még biztosra vette, hogy éjfélig is eltartott, amíg az utolsó hordó is kiürült... Tütő Tibi fát aprított, Sajtos Tibi tüzelt, Radír Laci demizsonból üvegekbe töltögette a pálinkát... Gyula úr kóstolta ... és én is... hebegte Egér...

– És a házigazdát meg ki vágta fejbe? De úgy, hogy belehalt? – kérdezte a nyomozó.

– Miket beszél?!... Hogy a Radír Laci meghalt?!... – Egérrel forogni kezdett a világ.

A felesége emelte ki reggel az ágyból, hogy keresik a rendőrök, és hogy Radír Lacihoz viszik. Tütő Tibi, Sajtos Tibi és Gyula urat már elő is állították, ők már Radír Laci kertjében fagyoskodtak, amikor Egeret kiszállították a rendőrautóból.

Egér, amikor Radír Lacit holtan meglátta, sírva fakadt és úgy zokogott, hogy hiába kérdezték, válaszolni sem tudott. Igaz, hogy nem is emlékezett semmire, ahogy máskor, éjjel most is Terike cipelte haza. Radír Laci felesége meg azt vallotta, hogy hallotta, hogy a férje bemegy a fürdőszobába, miután az összes szeszakazán hazaténfergett már, de többre nem emlékezett, mert elaludt. Reggel pedig már halva találta a párját a fürdőkád mellett. Orvost hívott, aki megállapította, hogy Radír Laci meghalt. A holttestet elvitetni mégsem engedte, mert az idegenkezűséget nem lehetett kizárni, hallgatta Egér a tényállást, amit a nyomozó ismertetett.

– Radír...! Radír... Lacikám! – szipogott Egér.

Nagy nehezen végre mindenkit hazaengedtek. A rendőrség ugyanis végül valószínűtlennek minősítette az idegenkezűséget, azt találta inkább jegyzőkönyvezhetőnek, hogy az elhalálozott személy ittas állapotában csúszott meg a fürdőszobában, fejét a kád szélébe ütötte, és baleset okozta a halálát.

Elérkezett a temetés napja is. És még az első hó is leesett. Egér utolsónak érkezett a ravatalozóba, körülnézett, a családtagokat megismerte, végül Tütő Tibi, Sajtos Tibi és Gyula úr mellé állt, nézte, csak nézte a nyitott koporsót, a koporsón a feliratot: „Elekes László élt 51 évet!” Előbb a gyomra kavardott fel, aztán meg valami bizonytalanság vett erőt rajta. Tétovázás után Tütőhöz fordult:

– Ő az? – suttogta.

– Ő – felelte Tütő.

– Biztos?

– Igen.

– Ne dumáljatok! Temetésen vagytok! – sziszegte Sajtos Tibi.

– Miért? – kérdezte Egértől Tütő.

– Elekes van a koporsóra írva.

– Az a földi neve!

– Értem – mondta Egér és egy ideig csendben maradt. A pap közben megérkezett, a sirató-asszonyok pedig elkezdtek énekelni. – Odajönnél hozzá velem? – szólalt meg Egér újra.

– Minek? – kérdezte Tütő.

– Meglátod! – Egér a koporsóhoz ment. Tütő követte. – Takarj el!

– Mit csinálsz?

Egér laposüveget vett elő, és azt Radír Laci fejpárnája alá csúsztatta.

– Sárkányvíz! Az ideiből... Kell az útra, ebben a hidegben, amíg Szent Péter elé visznek! – suttogta Egér, majd csendben visszatértek a helyükre.

A temetés után szó nélkül indultak haza, jó ideig együtt mentek, aztán ki-ki amerre lakott. Egér azon kapta magát, hogy Radír Laci háza felé tart, s hallani vélte a hangját:

– Megvolt ez is! Isten az anyjába!

Esni kezdett újra a hó, fújt a szél, Egér inkább mégis hazafelé vette az útját. A kocsma előtt érzett azért bizsergést, hogy inni kellene valamit, de erőt vett magán, és gyorsan hazament.

– Radír... Radír Laci! – Miért iszunk mi ennyit?!... Miért vagyunk mi rabjai az alkoholnak?!... Ó, Uram, bocsáss meg nekünk, vétkezőknek!... Poharakhoz láncolt Prométheuszoknak!... Akik a Kárpátok sziklái alatt örök idők óta dacolunk Vele!... – motyogta kortyolgatás közben maga elé, mintha imádkozna, de az idei körtepálinka bármennyire ragadta is el, nem érezte, hogy a sárkányvíz le tudná rádiózni mindazt, ami belülről most úgy marta őt.

Radír Laci tragikus balesetére gondolt, és szeméből cseppenként indultak el a könnyei.

Hogy került az ágyba, arra másnap reggel nem is emlékezett már.

Nirvána vagy az istenek ajándéka

A malájföldi Penangba Szumátra szigetéről érkeztünk, Belawan kikötőjéből, ahol a kolera szedte éppen áldozatait. Álltunk is hajónkkal karanténban napokig a nyílt vízen, és a Philemon fedélzetéről sóvárogva bámultuk távcsövön a penangföldi szárazföld nyüzsgését. Amikor végre bebizonyosodott, hogy a „crew” nem fertőzött, megkaptuk a partraszállási engedélyt.

Hosszú hajóút után nincs felszabadultabb érzés az első partra lépésnél. A tengerész először kéjesen lépked, úgy érzi: olyan biztosan áll a lábán, mintha Atlasz lenne, s nem ő jár a földön, hanem lábaival támasztja azt. És kilométereket gyalogol, bámulja a nőket, a kirakatokat, vesz egy új pólót, egy jeanst, megiszik itt is egy sört, ott is kettőt, s amikor már úgy érzi, hogy kezd inogni lába alatt a talaj: a szárazföldön is tengerésznek érzi magát.

Amikor Steinberg, a tengerészkadét már hasonlóképpen érezte magát a szárazföldi környezetben, betért a tengerészklubba. Pálmafáktól, vöröslő tűzfáktól jól árnyékolt, nyitott teraszon foglalt helyet, a bárpulttal szemben. Százkilencven centis magasságával, frissen vasalt trópusi egyenruhájában tekintélyt parancsoló jelenség volt: az asztalról, ahová leült, le is kapták azonnal a „foglalt” feliratú táblát.

A kadét szerette a toplessbárokat, itt, a Paradise-ben különösen jól érezte magát. A falakon fürge mozgású, kedves gekkók szaladgáltak, s egyetlen moszkitónak sem kegyelmeztek. A maláj pincérnő bronzsárga, karcsú testét csupán egy tanga borította, márványszobor simaságú melleinek csillogása lenyűgöző volt. Italt töltött Steinbergnek, cigarettával kínálta, tüzet adott, beült az ölébe, és duruzsoló hangon ismertette a választékot. Bangkoki, tamil, kínai lányok tucatját sorolta fel, leírta szokásaikat, képességeiket. A kadét figyelmesen hallgatta, s közben simogatta a lány melleit, combját, és megcsókolta fülcimpáját. A lány lángoló teste fölforralta a véré, és úgy döntött, hogy egy magas tamil lányt választ, aki családjával Ceylonból érkezett.

És fizetett száz dollárt a sorsjegyéért.

A lányok kisorsolása is kedvére való volt, mert efféle játékokban még nem volt része. Most éppen sok hajó állt horgonyon a kikötőben: megugrott a kereslet a lányok iránt. A Paradise tulajdonosa a sorsjegyek árusításával növelhette bevételét.

Steinberg most már nem tudta volna elképzelni, hogy a dokkok között keressen nőt magának, vagy valamelyik kínai kocsmában vegyen részt nyilvános koituszversenyen.

A lányok hibiszkuszfüzerekkel a nyakukban, mezítelenül álltak a pódiumon, a látvány oly kápráztató volt, hogy a világszépe-versenyeket rendező üzletemberek sem láthattak ehhez foghatót. „Nem látogatják a tengerészklubokat”, gondolta Steinberg.

A hangulat pattanásig feszült, „ahogy a horgonylánc kikötéskor”, vélte Steinberg. Szólt az indiai zene, a sorsoláson indult lányok a pálmaolajmécsesek félhomályából léptek ki a sorból, s felcsattanó lelkesedést kecses járásukkal, táncmozdulatokkal fokozták. A tengerészek orchidea-ágakat dobáltak a színpadra, s a mezítelen lányok Siva megtestesüléseinek számtalan alakját magukra öltve mozogtak a virágsziromhalmokon. „Erősz bűvölete ilyen hőfokon a koituszversenyen sem érezhető”, gondolta Steinberg, s valami különös érzés kerítette hatalmába, amikor választottja került sorra. A tamil lány kilépett a sorból, és táncolni kezdett. Forgott, lebegett, szárnyalt. „Ez ő maga, Siva, az ezerarcú!”, gondolta Steinberg. A tengerészek magukból kivetkőzve nézték az e világinak már nem is tekinthető jelenetet. Steinberg körül

megmozdultak a falak, forgott vele minden, felállt, s most még jobban szédült ettől az egésztől.

Fortuna kegyes volt hozzá, és erre az éjszakára őt jutalmazta meg. Másodpercek is elmúltak, amikor felfogta, hogy az ő sorszámát ismételteti a szingapúri tulajdonos. „Biztosra vehető, hogy a hindu és a buddhista egek lakói ide, Penang szigetére, az európai isteneket is meghívták”, képzelte a kadét, és pezsgőt rendelt, majd elindult a lány szobájába. Amikor belépett, a pezsgő már ott volt. Halk szitárzene szólt, a lány meghajolt, kezet csókolt, és helyet kínálta. Ittak a pezsgőből, a lány levetkőztette őt, és masszázssal kezdte. Ujjjaival és csókokkal tévedhetetlenül tapintotta és találta meg a kadét testének vágyakat fokozó pontjait: levetette átlátszó köpenyét és a férfi mellé feküdt.

És ezután úgy ölelték egymást, mint akiket Cupido nyilai biztosan eltaláltak. A kadét nem is gyönyört érzett, hanem a nirvánába érkezést, amelybe a lány tudta emelni. S a parázsló szantálfa füstcsíkjai, köröket rajzolva úgy szálltak fölfelé s lettek semmivé, ahogy a földi halandó, a vágyak és szenvedések folyamában, a karma mindent átfogó törvényei szerint, az újjászületések mindent átfogó törvényei szerint, az újjászületések szűnni nem tudó körforgásából lép ki a szanszára rendszeréből, az örökkévalóságban.

Az egész éjszakát együtt töltötték: ágyban, a bárban és újra az ágyban. Hajnaltájt, tánc közben, Steinberg a lány fülébe súgta:

- Légy a feleségem!
- Lehetek, ha akarod – felelte a lány.
- Elviszlek a hajóra.
- Elköszönnék a családomtól.
- Tizenegyre érted jövök.
- Rendben. Várlak a Kígyótemplom előtt.

Reggel a kadét riksát bérelt és a kikötőbe hajtatott. Útközben a kikötői rendőrség őrzárata tartóztatta fel. Már több órája keresték. A tervezettnél hamarabb végeztek a Philemon kirakodásával, már órák óta „összetartás” van a fedélzeten, nyílt vízen várakoznak, a teherhajó csak miatta nem tud elindulni. A tengerjog egyértelműen szabályozza az összetartás részleteit: kikötéskor, induláskor és minden más tengeri manőver során mindenkinek a szolgálati helyén kell tartózkodnia. Az olyan óriások pedig, mint a Philemon, óránként nem kis összegű kikötési díjért várakozhatnak, ha ki- és berakodás után nem hagyják el a kikötőt.

Steinberget rendőri motorcsónakkal vitették a hajóra, és a kapitány utasítására azonnal fel is húzták a horgonyt.

A megbeszélt időben várta őt a lány a kígyóktól hemzseegő szent templom előtt, két kofferral. Steinberg a hajótaton sétált ugyanekkor, s csak a vizet kémlelte. Szólni sem mertek hozzá a tengerészek. Ő a korlátra támaszkodott, nézte a horizontot, s ott tamil testű szirének táncoltak a tenger hullámaiban.

Nereus, a jóságos tengeri isten leányai, a nereidák, a hajósokat segítő nimfák békítő szellőt fújtak a Philemon fedélzetére, s hívták, csábították a kadétot a messzi vizekre, távoli kikötőkbe, ahol a mély is kiismerhetetlen tengereken, hideg tajtékú hullámokon, a tomboló viharban hánykolódó vagy a ringató habokon a tengerész is a vizek nyugtalan utasa, az óceánok vándora, akár a sirályok és a szél.

Isten madárkái

Budapest, 1943. Szilveszter este

Esett a hó. Lomha nagy pelyhekben, kitartóan, s már vastag lepel borította a kétemeletes villa tetejét, fehérbe öltöztette a kertet. A házban égtek a lámpák, a földszinti könyvtárszobából Vivaldi A négy évszakának dallamai szűrődtek ki. Béla házikábtan ült a könyvekkel zsúfolt, régmúlt idők kortalan bútorait, festményeit, tárgyait és titkait némán őrző olvasóteremben. Felesége, Lonka állt mellette:

– Készülnünk kellene, drágám! – mondta férjének kedvesen.

Dr. Kováts Béla az ablakon bámulta a pajkosan kavargó hópihéket.

– Nem akarom elhinni... – jegyezte meg.

– Mit? – kérdezte a felesége.

– Hogy itthon vagyok végre!

Ilona férje mögött állt, a férfi vállára tette a kezét, szeméből csorogtak a könnyek.

– Annyit izgultam! Már a legrosszabbra... – folytatta volna az asszony, amikor kopogott valaki. Fogarasi Mihály, a lakáj lépett be. Cipőt, zoknit, inget és frakkot tartott a kezében.

– Méltóságos uram, a ruhája – mondta Mihály, s már fordult is volna ki, amikor megpillantotta a ház úrnőét, akinek szépsége egy viruló orchideához volt hasonlatos. Szólítani is csak Lonka asszonynak volt szabad.

– Bocsánat, méltóságos uram, rosszkor érkeztem! – szólalt meg végül a lakáj.

– Jöjjön csak, Mihály! – tartotta vissza Kopcsay.

– Ma én szeretnék segíteni! – mondta Lonka.

– Ahogy parancsolja, Lonka asszony – felelte Mihály. Letett mindent, és távozni készült.

– Péter már öltözik? – kérdezte Kováts.

– Láttam a szobájába menni Debas kisasszonyt, méltóságos uram.

– Azért csak nézzen utána!

– Igenis, méltóságos úr – hajolt meg Mihály és kiment. Lonka pedig öltöztetni kezdte férjét.

– Értem már miért kéretted ide a könyvtárba Mihályt a ruháiddal... nekem is megmondhattad volna, drágám, hogy megsebesültél...

– Nem komoly. Csak fölizgattalak volna.

– Nem mondasz igazat. Ha nem lenne igaz, nem szerelnék le... – mutatott a férje hasfalán éktelenkedő kötésre, és csak simogatta, csókolta a férfi erős, izmos felsőtestét. Kováts átölelte feleségét, az asszony fölemelte fejét, és a férfi megcsókolta. Erősen tartotta őt, a csók egyre vágyakozóbb s egyre szenvedélyesebb lett.

– Drágám, ha így elmerülünk – vett levegőt Lonka –, itt ma nem lesz Szilvesztereste, s a könyvtárban kezdjük az 1944-es esztendőt.

– Megadom magam – nevetett Kováts, s megengedte, hogy az asszony feladja az ingét.

– Az ügyelő már sürgetővel hívta, művész úr! Igyekezzen! – tréfálkozott az asszony, s amikor begombolta az inget, még megsimogatta a sebet.

– Ugye elmondod mi történt?

– Egyszer, majd egyszer. Igen.

S miközben felesége öltöztette, újra eszébe jutottak a nyomasztó képek. A front néhány kilométerre húzódott az erdőtől, fegyverek ropogása hallatszott, rakéták robbantak. Kováts a fák között kúszott az avarban, mögötte egy hadnagy.

– Jó mélyre ástam az ejtőernyőket, százados úr, soha nem találják meg! – suttogta a hadnagy.

– Csak ne becsülje le az orosz felderítőket! Értik a dolgukat..., de mintha neszt hallanék... – súgta a hadnagy fülébe Kováts – ...veszélyes itt tovább fecsegni.

– Oroszok?

– Valószínű. Kússzon jobbra előre... én balra indulok. Egy óra múlva ugyanitt találkozunk!

– Értettem – suttogta a hadnagy, és mindketten elindultak.

Pufajkába öltözött, usankát viselő felderítő bukkant elő egy fa mögül, megközelítette Kovátsot, puskatussal leütötte, és hasba szúrta. Majd a hadnagy után indult. Kováts visszanyerte eszméletét, kihúzta hasából a törst, kúszni kezdett előre, faágba kapaszkodva valahogy felállt, jobb kezében tartotta a vérétől meleg penge végét, madárfüttyöt utánózva hívta magára a figyelmet, amire a felderítő és a hadnagy egyszerre fordultak a hang irányába, de a hadnagy már csak azt láthatta, hogy a törz az orosz tiszt bal szemén behatolva keresztülfúródik a koponyáján.

– Nagyon kell vigyáznod, nehogy felszakadjon a seb! – mondta Lonka férjének. Kováts a fotelban ült, felesége a cipőjét fűzte.

– Már begyógyult – mondta a férfi, de csak úgy maga elé, gondolatai még mindig nagyon messze jártak a csendes kis könyvtárszobától. Bombák robbantak mindenfelé, dörögtek a fegyverek, ők ketten meg csak kúsztak az erdőben, a hadnagy már utolsó erejével vonszolta a századost, Kováts zubbonyából csöpögött a vér.

– Ha nem cseréljük a kötést, elvérzik, százados úr.

– Akkor, ha megállunk. Tovább! Gyerünk! Már csak egy kilométer!

A könyvtárban Lonka rajongva és elégedetten nézte felöltöztetett férjét, kinek tekintetéből megérezte annak nyugtalanságát.

– Baj van, drágám? Fáj?

– Semmi, semmi. Nem... Köszönöm... – szedte össze magát a férfi, és megcsókolta felesége homlokát.

– Akkor most magadra hagylak. Most már nekem is készülnöm kell – mondta Lonka megnyugodva, és kifelé indult.

– Megtudhatnám, mit veszel fel?

– Legyen az meglepetés, uram – felelte mosolyogva Lonka.

Kováts az olvasóteremből nyíló műtermébe ment, ahol tervezőasztala, rajzállványai, repülőgép makettek várták, a falakon portrék: Széchenyi, Kossuth, Deák. Apja képe előtt megállt, ki tudja, hányadszor olvasta el a keretbe ékelt feliratot: Kováts Antal. Megérintette, megigazgatta a festményt, majd továbblépett, és a következő képet nézte. Gép- és Alkatrészgyár. Alapította Kováts Antal 1896-ban. Olvasgatta a feliratot, bámulta a gyárat, majd visszament a könyvtárba, szivart vett elő, rágyújtott, könyvet emelt le a polcról, íróasztalához ült, és olvasni kezdett. Milton Elveszett paradicsomát forgatta, de inkább maga elé meredt. Emléke újra

erősebbnek bizonyultak: januári télben, a Szovjetunióban, offenzív alakzatban a magyar légi-erő gépei repültek. Elöl két gép, egyik pilótája Kovács, a másiké a hadnagy. Mögöttük három gép, a harmadik sorban négy, majd öt, hat, hét és nyolc a következő sorok gépeinek száma. Velük szemben orosz repülőosztag közeledett.

– Mint a mongol invázió! – mondta a hadnagy. – Dzsingiz kán ükunokái!

– És most!!! – vezényelt mikrofonján keresztül Kovács. A pilóták növelték a sebességet, egyre jobban csökkent a gépek közötti távolság.

– Szállnak a madarak!!! – folytatta Kovács. Pilótái szinte csak az utolsó pillanatban emelkedtek az orosz gép fölé.

– Tűz!!! – kiáltotta, s a huszonhét magyar gép egyszerre tüzelt. Elképesztő volt a hatás, az orosz gépek egymás után zuhantak el. Az egyik magyar repülő is találat érte, egyre erősebben kezdett füstölni: pilótája katapultált.

– És most még egyszer fiaim! A Donnál megfordulunk! – adta ki a parancsot Kovács. Zúgtak a motorok, mégis dermesztő lett a csend. Megfordultak a folyó fölött, és az újra velük szemben repülő orosz gépek felé vették az irányt.

– Tele lehet a gatyájuk! – kiáltotta a hadnagy.

– Második tétel!!! – vezényelte Kovács, és amikor a távolság már alig volt számottevő, kiadta a parancsot.

– És most!!! – s erre pilótái zuhanórepüléssel elhúztak az orosz gépek alatt, alakzatuk a kiszámíthatatlan manőver során szétbomlott, miközben a magyar pilóták ismét visszafordultak.

– Tűz!!! – vezényelte ekkor Kovács. Kegyetlen tűzharc alakult ki, egymás után hullottak le a magyar gépek is. Találat érte a hadnagy bombázóját is.

– Ugorj, Tamás! – kiáltotta Kovács, de a hadnagyát is lövés érte, s gépe zuhant a mélybe. Kovács eszelősen tüzelni kezdett a gyilkos orosz repülő pilótájára. Kovács torkából fölszakadt az üvöltés, de ebben a pillanatban leverte a könyvtárszobában a gramofon tűjét, s csak a Mozart-lemez idegesítő forgása, kattogása hallatszott másodpercekig. Kovács kezébe temette arcát. Valaki kopogott, de ő nem válaszolt. Mihály, a lakáj lépett be csöndesen.

– Bocsásson meg, méltóságos uram.

– Jöjjön csak, jöjjön! – eszmélt föl Kovács.

– Indulhatunk.

– Nagyszerű – fogta föl Kovács, hogy hol van, és leállította a gramofont. – Megdicsérem, Mihály, nagyon szépen rendben tartotta a dolgozószobámat.

A lakáj meghajolt, örült Kovács dicséretének.

– Nagyon vártuk haza, méltóságos uram – felelte.

– Persze, persze – jegyezte meg Kovács kifelé indulva, s amikor elhaladt a lakáj mellett, megveregette az őt tisztelettel előre engedő szerény, jóra való ember vállát.

A villa előcsarnokából fölépcső vezetett az emeletre, két oldalon kanyarodva fölfelé. Az alkalmazottak két sorban a lépcső előtt álltak, felöltőket, télikabátokat, Kovács kalapját, sálját, sétatölgjét tartották. Kovács a díszsorfal előtt megállt, szemben vele a lépcsőn jött le éppen Lonka és hétéves fiuk, Péter. Mindketten Kovácsot nézték. Péter is frakkba öltöztették, édesanyja Kovács számára oly szépnek tűnt, hogy szólni sem tudott. A fiúcska pici repülőgép makettét tartott a kezében, apjához futott.

– Papa! – simult a gyermek apja karjába. A férfi erősen szorította őt, a jelenet láttán Lonka mosolygott. Jeanette Debas, a fiatal nevelő nő lépett ki a sorból, és rászólt a fiúra.

– Péter, vigyázzon a méltóságos úr sebére!

– Az már begyógyult, kisasszony – válaszolta Kováts franciául.

Elengedte kisfiát, feladták rá felöltőjét, magához vette sálját, kalapját, sétabotját, s megvárta, hogy Lonka, Péter és Jeanette is felöltözzék.

– Miért hívja a papát méltóságos úrnak, amikor Béla a neve? – kérdezte Péter a nevelőnőtől.

Jeanette Debas nem válaszolt, a cselédek meglepődtek a hallottakon, a fiú szülei csak mosolyogtak.

– Tíz órakor érkezik a zenekar, Ilonka – mondta Kováts az egyik fiatal komornának. – Vezesse, kérem a muzikusokat a nagyterembe. Ott próbálhatnak.

– Igenis, méltóságos úr – felelte a lány.

Mihály sofőr egyenruhában várta őket az árkád alatt, s a villa lépcsőfeljárata előtt beszálltak a kocsiba. Péter hátul középre ült, édesanyja és a nevelő nő mellette foglaltak helyet. Mihály segíteni akart Kovátsnak, hogy beszállhasson előre a vezetőülés mellé, de ő visszautasította ezt a figyelmességet.

– Én szeretnék vezetni, Mihály. Vártam már, hogy beülhessek a volán mögé.

– Parancsára, méltóságos úr – mondta, és elvette Kováts sétabotját. Megvárta, hogy a méltóságos úr beüljön a helyére, becsukta az ajtót, aztán fürgén ő is beszállt, s helyet foglalt Kováts mellett.

– Megy ez! Szépen lassan – indította Kováts az autót.

Kifordultak az utcára. A Margit-hídon hajtottak keresztül, sötét volt, a forgalom is gyérült. Nagy pelyhekben hullt a hó, alig volt észrevehető, amikor egy német Volkswagen haladt el mellettük.

– Papa! Németek!

– SS – felelte az apja közömbösen.

– Honnan tudod? – kérdezte a fiú.

– Jobb lenne, ha nem tudnám – felelte az apja, és hajtott tovább.

A Nyugati pályaudvar előtt haladtak el.

– Milyen kihalt az állomás – mondta Lonka.

– Honvágyam támad, amikor meglátom ezt az épületet – jegyezte meg Jeanette Debas.

– Miért? – kérdezte Lonka.

– A csarnok mintha az Eiffel-torony lenne. A pályaudvart is Eiffel intézete tervezte.

– Milyen az Eiffel torony? – kérdezte Péter.

– Szédítően magas. Ha vége lesz a háborúnak, elutazunk Párizsba, és fölmászunk a tetejére. Jó?

– Nagyon. Alig várom.

– Amikor kicsi voltam, egyszer a szüleimmel Párizsba utaztunk, a torony tetejéről majdnem leszédültem.

– Akkor haltak meg a szüleid?

– Nem. Baleset érte őket. De az máskor történt... – felelte a nevelőnő, s érezhető volt, hogy nem szívesen emlékezik a történetekre.

Megérkeztek az Operaház elé, Kováts fölhajtott az emelkedőn a bejárat elé. Egy taxiból éppen akkor szálltak ki a barátai: dr. Frankl Oszkár bankár, felesége és kislányuk. Kováts a motort nem állította le, Mihály szállt ki először, nyitotta az ajtókat.

– Miriam! – mondta örömmel Lonka, és kézen fogva Pétert, a nevelőnő társaságában indult a feléjük integető Franklné felé. A barátok üdvözölték egymást. Mihály beült a volán mögé.

– Menjen most, kérem Mindszenty atyáért, és őeminenciáját vigye hozzánk! Vezesse a könyvtárba, tegyen fel Bachot vagy amikhez kedve lesz. Kávét, konyakot vitessen neki. Amíg visszajön értünk, ide, az Operaház elé, őeminenciája kedvére elmélkedhet a könyveim között.

– Értem, méltóságos uram.

Kováts indulni készült, de Mihály félénken utána szólt.

– Méltóságos uram...

– Valami baj van?

– Hát...

– Mondja csak, Mihály.

– Ha holnap is ön vezeti a kocsit Kiácz tekintetes úrékhoz, akkor én nem is mehetek a méltóságos úrékkal?

– Értem. Maga fog vezetni – mosolygott Kováts.

– Egy éve nem láttam a Marit.

– Holnap találkozhat vele.

– Ha vége lesz a háborúnak, összeházasodunk – mondta boldogan.

– Lennék a násznagya, Mihály, ha elfogadna.

– Köszönöm, méltóságos uram – s örömtől ragyogva indította el az autót Fogarasi Mihály.

Kovátsék az Operaház lépcsőin mentek fölfelé, mögöttük Jeanette Debas – Péter és Franklék kislányának kezét fogva. Dr. Frankl Oszkár és felesége következett a sorban. Frankl most érezte igazán Kováts ragaszkodását, barátságát, mert velük, zsidókkal, mint családtagokkal jelenik meg itt az Operaházban az úri Magyarország színe-java előtt.

– Jó estét, vezérigazgató úr! – hajolt meg mélyen felesége oldalán egy férfi, és köszöntötte Kovátsot.

– Jó estét, Czinner úr – köszönt vissza Kováts.

– Örülök, hogy egészségesen hazatért.

– Köszönöm, barátom, köszönöm.

Jól öltözött urak, hölgyek érkeztek, és foglalták el a helyeiket az Operaházban. Külföldiek, diplomaták, német tisztek egyenruhában, magyar katonák.

A látvány önmagáért beszélt: katonák nélkül ezen az estén az Opera a boldog békeidők gondtalan illúzióját kelthette volna.

Az emeleti társalgóban már sokan várakoztak. Péter és a kislány boldogan futkároztak a vendégek között. A Frankl házaspár Lonkával beszélgetett. Kováts Jeanette Debas mellett állt, éppen szivarra gyújtott, amikor egy feltűnően jól öltözött fiatalember közeledett feléjük.

– Richárd! – fogadta kitörő örömmel Kováts barátját, dr. Ambrus Richárdot.

– Édes öregem! De jó, hogy így látlak! – ölelték meg egymást.

– Nagyon jól nézel ki, lehet, nem is a frontról érkezted?

– A gyárban mi újság?

– Sürgősen meg kell beszélnünk... felhívott a miniszter úr... – folytatta suttogva Ambrus – ... a németeknek kell szállítanunk...

– Erről majd máskor – szakította félbe őt Kováts, s a nevelőnőhöz fordulva franciául folytatta.

– Bocsánat, kedves Jeanette! Maga még nem is találkozott az én kedves barátommal és munkatársammal.

– Dr. Ambrus Richárd! – mutatott Kováts Richárdra.

A fiatalok mélyen egymás szemébe néztek, Jeanette Debas feltűnő jelenség volt, Ambrus nem is tudta titokban tartani, mennyire tetszik neki a hölgy.

– Jeanette Debas kisasszony – mutatta be Kováts a nevelőnőt.

– Angolul jobban beszélek, kisasszony, mint franciául. Bocsásson meg! – mondta Ambrus, és kezét csókolt.

– Amint hallom, Ön csak szerénykedik.

– Richárd a gyár ügyvezető igazgatója – mondta Kováts a nevelőnőnek.

– Igen, tudom. Lonka már sokat mesélt magáról.

– Vajon mit? Furdal a kíváncsiság.

– Nem rosszat, ezt elárulom, de a többi már az én titkom marad, uram.

– Most még kíváncsibbá tett, kisasszony – nézte csodálattal ezt a francia lányt, aki huszonnyolc éves volt, de csilingelő bája, tisztasága alig mutatta húszévesnek. A férfi korban hozzáillő volt, öt évvel idősebb nála.

– Már tudom – folytatta Richárd –, a méltóságos úr miért nem beszélt magáról.

– Miért?

– El akarta rejteni előlem.

– Rosszul ismeri a barátját. A vezérigazgató úr Lonkán kívül senki mást nem vesz észre.

Ezen jót nevettek. Amikor megszólalt a csengő Péter és a kislány szaladt hozzájuk.

– Papa! Kezdődik az előadás! Menjünk!

Richárd a karját nyújtotta a nevelőnőnek.

– Megengedi, Jeanette?

– Igen, Richárd.

Johann Strauss Denevér című operája már elkezdődött. Kovátsék páholyban ültek, elől Lonka, mellette Péter. Mögöttük Kováts és a nevelőnő. A szomszéd páholyban a Frankl család, a kislány, mellette édesanyja, mögöttük Frankl Oszkár és Ambrus Richárd. Előrehajolva, a két

páholyt elválasztó fal előtt mégis gyakran sugdolóztak. A kislány fehér ruhába öltöztetett porcelánbabát szorongatott a kezében, föl is emelte néha, hogy a baba is lássa az előadást.

– Szép a babád! – súgta Péter.

– Szívtündér – mutatta a kislány a baba talpát, mely szív alakú volt. Pici piros szívet tépett le ezután a baba ruhájáról, és Péternek adta.

– Neked adom. Vigyázz rá!

– Megígérem.

Apja megérintett Péter vállát, és csendre intette. A fiúcska összezárta a tenyerét.

A szünetben a felnőttek kávéztak, Richárd és Jeanette, mintha már közelebb kerültek volna egymáshoz. Lonka Franklnéval beszélgetett, a gyermekek a felnőttek között szaladgáltak. Kováts a bankár mellett állt.

– Megvan az év végi zárás – mondta Frankl, pici kártyáról olvasta az adatokat. – Tizenöt százalékkal emelkedett a bevételed, a nyereséged tizennyolccal.

Kováts a kimutatásra pillantott.

– Akkor az adományt egymillióra növelem.

– A szokásos módon utaljam a bíboros úrnak?

– Igen. Az újévi jutalmakra és a béremelésekre én teszek javaslatot.

A nevelőnővel beszélgető Richárd felé néz.

– Az ügyvezető igazgató úr fizetését megduplázom.

– Ha a németeknek szállítanál – folytatta halkan a bankár –, kalkulációim szerint akár száz százalékkal is növelhetnéd a profitot.

– Szó sem lehet róla! – szakította félbe Kováts.

– Akkor kényszeríteni fognak!

Vera beszaladt egy üres páholyba, ott Péter elkapta.

– Megvagy. Most én bújok el, és húszig számolok – mondta a fiú.

– Várj! A váltságdíj. Elfelejtetted?

– Akkor megmondod?

– Valóban orosz nevem van – suttogta a kislány –, azért hívnak Verának, mert a Papa szerint az oroszok fogják megmenteni a zsidókat a fasisztáktól.

Péter nagy szemekkel nézett a kislányra.

– Értem – mondta értetlenül.

– És te, te mit adsz nekem, ha megtalállak? – kérdezte a kislány suttogva, a játék kedvéért. Péter így válaszolt.

– Elveszlek feleségül.

– Most azonnal? – kérdezte Vera felnőtt komolysággal.

– Igen.

A nevelőnő megtalálva őket ebben a pillanatban lépett a páholyba.

– Kezdődik a második felvonás!

Hazafelé Mihály vezette az autót, éppen a Bazilika mellett haladtak el.

– Szép este volt – mondta Jeanette.

– Az este csak most kezdődik – nevetett Lonka.

– Debas kisasszony, szereti Strausst? – kérdezte a sofőr mellett ülő Kovács.

– Igen. Mozartot persze jobban.

– Mama! A fogházigazgató szerette Rosalindát?

Kovács mosolygott a kérdésen, tekintete a visszapillantón keresztül találkozott feleségével.

– Nagyon – nézte Lonka a férjét.

– Jobban, mint te a papát?

– Nem – mondta Lonka a tükrön át férjének.

Kovács és Mindszenty bíboros a tervezőasztal előtt álltak, a rajz, melyet néztek, egy barokk templom szerkezetét mutatta. A műterembe Schubert Pisztrángötösének dallamai szűrődtek be.

– Itt mindent vasgerendával tudok kiváltani – mutatta Kovács –, dr. Ambrus Richárd gépészeti tervei szerint le is gyártatom.

– Meg tudják csinálni a gyárban? – csodálkozott a hercegprímás.

– Megtanulják. Profilt váltok. A németeknek nem akarok szállítani.

– Apád, ha élne, nem örülne, hogy gyárából valami mást csinálsz, mint amit ő megálmodott.

– Tudom. Bíboros úr még jobban, hogy apám mennyire félt a bolsevik szellem terjedésétől, de mégsem azonosult a németek szélsőséges kommunizmus ellenességével. Magyarország felső köreinek egy része gátlástalanul küldi a magyarok százezreit a frontra. A Donnál a 2. magyar hadsereg mind egy szálig elvérzett, atyám. Az eszeveszett háború tétje pedig, hogy horogkeresztek kerülnek-e fel a világ nemzeteinek lobogóira vagy vörös csillagok. Én egyikből sem kérek, atyám. Védjük a keresztény Európát Dzsingiz kán mongoljaitól, százötven évig a törökkel harcoltunk. Óvtuk a keresztény világot az iszlám térhódításától. Generációk haltak meg a csatatereken: Európa pedig meggazdagodott. Egyetemeket épített, polgárosodott, gyarmati birodalmat szerzett, harácsolt. Isten, ha van, miért a mi népünket ítélte szenvedésre? Vannak stróman-nemzetek, akik mások jólétéért kell, hogy dolgozzanak és nem a sajátjukért? A világ most sem tud összefogni, hogy csírájában pusztítsa el mindkét veszedelmet?

Mindszenty figyelmesen hallgatta a magát egyre jobban felhergelő Kovácsot.

– Háborog a lelked, Isten létében is elbizonytalanodtál már. A háború, a gyilkolás, a pusztítás tette ezt veled. Isten, aki ötven, száz év múlva megvilágítja majd mindazt, amit még felfogni most nem tudunk: legyen hozzád irgalmas, fiam.

Kovács felfogja a bíboros szavait, mégsem nyugtatja meg a bíboros feléje áradó békessége.

– A magyar urak miért nem veszik tudomásul a Vörös Hadsereg félelmetes erejét, s lendületüket, mellyel Berlinig meg sem fognak állni, kő kövön nem marad, csak vörös csillag, Sztálin-szobor, Lenin-portré...

Kovács az előtte heverő rajzokra mutatott.

– Minek is újíjuk fel ezt a templomot? Isten házai lóistállók lesznek, az arisztokráciát lámpavasra húzzák, az embereket megnyomorítják...

– Emese álma elvezette ezt a népet a Kárpát-medencébe, hitet adott, célt mutatott. Isten nem engedte elpusztulni. Magyarország ezer éve is volt, s ezer esztendő múlva is kell, hogy legyen.

Kováts kezébe temette arcát.

– Emlékek kavarták fel az érzelmeimet. Embereket öltem... ártatlanokat... kiontott vér, öldöklés terheli a lelkemet, atyám. Bocsásson meg nekem.

Mindszenty megfogta a kezét.

– Imádkozom a lelki üdvösségedért, édes fiam, s kérem Istent, szabadítson meg téged a gyötrelmeidtől.

Lonka ült a zongoránál a villa báltermében, négy vonós vette őt körül. Még a Pisztrángötöst játszották. A közepén kialakított táncparkett köré helyezett székeken ültek a vendégek, a Frankl házaspár, dr. Ambrus Richárd, Jeanette Debas, a gyerekek és mások. Hallgatták a kamarazenét. A Kovátscsal belépő Mindszenty hercegprímást finom főhajtással köszöntötték. A bíboros és a házigazda leültek a legközelebbi székekre, s ők is hallgatták a zenét.

Éjfél közeledvén gongütésekkel jelezték a másodpercek múlva érkező újévet. Pontban éjfélkor léptek be a személyzet tagjai, köztük Ilona és Mihály is, tálcan poharakba töltött pezsgővel. Leoltották a lámpákat, néhány gyertya égett csupán, s mozdulatlanul álltak. A zenekar a Himnuszt játszotta...

A Himnusz befejeztével felszolgálták a pezsgőt, az újévi jókívánságok és koccintások vidám percei következtek.

– Boldog újévet! – mondta Kováts, és megcsókolta felségét.

– Ha tudnád min mentem keresztül! – sóhajtott Lonka.

Kováts felesége ajkára helyezte mutatóujját.

– Tudom... de már vége... – súgta szeretettel.

Ambrus Richárd a nevelőnővel koccintott, a Frankl házaspár egymást ölelte, Mindszentyt körülvették a vendégek. Péter kihasználva a helyzetet, hogy Mihály éppen mással volt elfoglalva, leemelt két pohár pezsgőt a tálcáról, és háttal a társaságnak Verának nyújtotta át az egyiket. Vera beledugta a nyelvét.

– Milyen? – kérdezte a lánytól.

– Édes, mint a málnaszörp. Csak nem piros.

– Van piros is. Hozzak?

– Hm... nem. Most már jó lesz ez is – felelte Vera és koccintottak. Ittak egy kortyot, a kislány prüszkölni kezdett.

– Otthon is mindig ezt iszom, nem értem, most miért nem ízlik?

Péter komolyan válaszolt.

– Akkor hozok pirosat!

– Nem, azt otthon sem iszom – vágta rá a kislány.

Mindszenty bíboros a zenekar előtt állt pezsgőspohárral a kezében. Újévi köszöntőjét fejezte be.

– Köszöntöm a ház urát is, akit visszakaptunk a háború poklából, s miként ő visszatért, szeretteink is hazaérkeznek majd, s békesség szállhat lelkünkbe újra, s országunk népére.

Visszafogott tapssal fogadták a bíboros szavait.

– Boldog, ezerszer áldott újévet kívánok mindenkinek! – s a hercegprímás poharát koccintásra emelte. Majd a zenekar felé fordult, s jelt adott a tánckezdésére. Felcsendültek a Duna hullámain dallamai, párok alakultak, Kováts feleségét kérte fel, Frankl úgyszintén, Ambrus a nevelőnőt, Péter pedig Verát. Gyönyörű, látványos volt a tánc, Péter ügyesen vezette a kislányt, de most rálépett a lábára.

– Ez a lábam volt!

– Tudom – felelte Péter természetesen.

Ambrus Richárd láthatóan nem vett tudomást környezetéről, fokozódó szenvedéllyel táncoltatta Jeanette-et.

– Maga csodálatosan táncol, kisasszony!

– Valóban? – nevetett Jeanette.

– És nagyon gyönyörű! – nézett mélyen a szemébe a férfi.

Debas állta a tekintetét, elpirult egy kicsit, mégis határozottan válaszolt.

– Ezt már mondta, Richárd.

– Igazából csak azt szeretném kérdezni, hogy eljönne-e velem holnap sétálni?

– Elmennék, de már nem vagyok szabad...

– Értem – felelte a férfi csalódottan.

– Tudja, Richárd, Lonkák az újévet mindig vidéken töltik... és engem is magukkal visznek.

– Hát persze – örvendezett Richárd –, Kiácz tekintetes úréknál... – s a tánc mintha röpítette volna őket szárnyakon.

Kováts Lonkával táncolt, rajtuk kívül mintha nem is lett volna más a teremben. Csüngtek egymás tekintetén, forogtak, szólniuk sem kellett, közelebb nem is kerülhettek egymáshoz.

Péter és Vera a bálteremből nyíló szalonban üldögéltek, fáradtak voltak már. Vera a babájával játszott, Péter csak nézte. A kislány megbillentette a babát, és az sírni kezdett.

– Nem fogad szót nekem! Mindig felesel.

– Hallom – bólintott megértően Péter.

– Neked adom.

– Komolyan?

– A legeslegkomolyabban.

– Örökbe?

– Örökbe.

– Késő van, gyerekek! Ágyba, de azonnal! – lépett be Kováts.

– De papa, amíg a vendégek itt vannak, hogy tehetném? – mondta a babát szorongató Péter. Apja mosolygott, nem is válaszolt.

– Méltóságos úr, őminenciáját hazavittem – lépett be éppen Mihály.

– Köszönöm. És most fektesse le kérem a gyerekeket.

– Hallottad? Te is itt alszol, már a feleségem vagy – súgta Péter a kislány fülébe.

– Frankl bankár úrék – folytatta Kováts – a vendégszobát kapják, a kerti oldalon. Ilonka foglalkozzon a kisasszonnyal, maga pedig a fiatalúrral.

– Igenis. Tessenek kérem velem jönni – fordult Mihály a gyerekek felé. A kislány és a fiú álmosan, kedvetlenül álltak fel, megcsókolták Kovátsot és elindultak.

– Jó éjszakát! – mondták egymás után.

– Azonnal elaludni! Holnap korán kelünk.

Kováts rágyújtott, nagy a karikákban fújta a füstöt, elégedetten és boldogan nézett a gyerekek után, látszott mennyire fontos számára ez a családi harmónia, mely őt itt körülvette. Ambrus Richárd lépett be.

– Öregem, ez nem lehet igaz!

– Mi? – kérdezte Kováts.

– Ez az este. És Jeanette! – ült le Richárd barátja mellé.

– Tetszik neked?

– Az nem kifejezés! Már akkor is őt látom, ha becsukom a szemem.

Kováts is becsukta a szemét.

– Igen?!... Akkor gyere le velünk holnap apáékhoz! Zsuzsi szülei mindig örülnek a vendégnek.

– Nem lehetsz ilyen jó hozzám!

– A szerelemnél mi lehet fontosabb? – kérdezte Kováts.

– Szerinted?

– Már tudom, hogy semmi – s csak ültek ott lehunytt szemmel, amikor belépett Lonka és a nevelőnő.

– Ébresztő! – ijesztett rájuk Lonka. A két férfi élvezte a játékot, mintha álomból ébredtek volna, riadtan nyitották ki a szemüket.

*

Kiácز tekintetes délkelet-magyarországi birtokán gyönyörű telivérek poroszkáltak a napsütötte téli tájban, a lovak patái alatt csikorgott a hó. Kováts, Ambrus, Frankl Oszkár és az idősödő Kiácз István földbirtokos lovagoltak az erdőhöz vezető úton. Vágtató ménes közeledett feléjük. Vajkovich Ignác, a lovasz terelte a lovakat, az egészséges, gyönyörű állatok élvezték a friss, hideg levegőt, a vágatát.

A látvány lenyűgöző volt.

– Micsoda ménes, István bátyám! – nézte csodálattal Ambrus a lovakat.

– Már az apámé is híres volt. Testvérhúgom, Mária férjura, széki Forró János meg sem állt Amerikáig, félt, hogy nem tud ilyen ménest nevelni. Forró Irmánk férjura gróf Apponyi István is inkább Floridában ültetvényes, olyan ménese van, hogy lepipál engem is.

– Nekünk is ott kellene élnünk! – mondta Frankl kis nosztalgiával. Vajkovich egyre közelebb ért a lovakkal. A lovasz egészségtől kicsattanó, erős férfi volt.

Felállt a vágtató ló nyergére, aztán átlépett egy másik ló hátára.

– Juhujj! Juhé! Tekintetes uram, beterelem őket, aztán megyek is! – kiáltotta a lovasz.

- Jól van, Ignác! Jöjjön majd az etetőhöz!
- Apa, nem fáznak meg a lovak? – kérdezte Kovács.
- Edzésben vannak, fiam. Baj akkor lenne, ha futtatás közben pihennének kint a hidegben.
- Ignác nagyon érti a dolgot – nézett a ménes után Kovács.
- Itt nőtt fel a lovak hátán. Ha látnátok, hogy Sándor fiam meg ő hogy vágatnak a pusztán! Remeg a föld a birtokon, ameddig a szem ellát.
- Mi hír Sándorról? – kérdezte Kovács.
- Három hete írt utoljára Oroszföldről? Azóta semmi – felelte Kiácza gondterhelten.

Kovács már bánta is, hogy feltette ezt a kérdést. Leakasztotta válláról a vadászpuskát, és gyors vágásban indult az erdő felé. A többiek utána iramodtak, az idős Kiácza úgy ülte meg a lovat, mintha ő lett volna itt közöttük a legfiatalabb.

*

A birtokház közelében Péter és Vera pónilovakon vágattak a végtelen havas pusztán. Velük lovagolt a nevelő is.

- Már megkérdeztem. Nem engedi meg a nagypapa, hogy a pónikat fölvigyük Pestre.
  - Milyen csodálatos lenne!
  - Papa venne nekem egy kis hintót, befognám a pónikat, és elmennék érted. Beülnél, és végighajtanánk a városon.
  - De kár, hogy nem engedi meg.
  - A lovak csak a szabadban boldogok, a városban megszakadna a szívük.
- Lovas szán közeledett feléjük, a gyeplőt Kamenár Simeon tartotta erősen, így subába burkolózva nem is gondolnánk róla, hogy pap. Mögötte ültek az asszonyok, Kiácza tekintetesné, született Kamenár Júlia, Simeon testvérhúga, Lonka és Frankné.
- Csak bajuk ne essen a drágáknak! – nézte aggodalommal a távolban lovagló gyerekeket Kiáczné.
  - Ne aggódjon, mama, Mihály Pesten tanítja őket.
  - Nem hittem volna, hogy az én kislányom erre képes lesz! – mondta Frankné.
  - A baj könnyen megvan! – folytatta Kiáczné.
  - Az én húgom már csak ilyen. Mindig aggódik valamiért! – szólalt meg Simeon.
  - Nincs rá okom talán? Sándoromról semmi hír!
  - Isten majd csak hazavezérli.
  - Apánk odaveszett az első világháborúban. Emlékezz, Simeon, hogy vártuk a hírt felőle. Aztán csak a koporsóját hozták.
  - Pap létemre képtelen voltam saját apámat eltemetni.

Távolról lövés hallatszott.

- A férfiak már lövik a vadat, lányom – terelte el gondolatait Kiáczné.

Kovács és Ambrus a fák mögött feküdtek. Kecses mozgású, jól fejlett szarvas szaladt át a tisztáson.

– Mert szerelmes vagy, azért még nem kell, hogy remegjen a kezed! – mondta Kováts. Richárd újra célba vette az állatot.

– Nincs gyakorlatom, ne haragudj!

– Maradj csöndben! – szólt rá Kováts halkan, de erélyesen. A szarvas szélesebben menekült az erdőbe, Kováts meghúzta ravaszt. Az állat elterült a földön.

– A mindenit! – ámuldozott Richárd.

Felálltak, és futottak az elejtett állat felé.

Ignác a vadetető tisztáson zsigerelte a vadat. A lovak az etetőhöz kikötve ropogtatták a szénát. Ignác egy szán tetején végezte a munkát, a kivágott zsigereket a szarvas mellett elhelyezett ládába dobálta. Kiác, Kováts, Ambrus és Frankl álltak körül. Gözölgő forralt bort kortyolgattak.

– Kell ez most a kutyáknak – dobálta a cafatokat Ignác a ládába.

– Amióta Sándor tekintetes úr nincsen idehaza, nem is volt hajtás. Úgy csaholnak, majd széttépik egymást... Meg is vagyok, tekintetes úr – ugrott le a szánról Ignác. Levette a lovakra terített pokrócokat, összehajtogatta, s a szánra dobta. Majd felült a bakra.

– Mehetünk, tekintetes úr?

– Induljunk. Lesz még munka bőven a konyhában!

– Gyia! – mondta Ignác, és elindult a lovasszánnal. A többiek felültek a lovakra, és vágatában utána eredtek.

*

Nagy asztalt ült körül a család és a vendégek Kiáczék birtokházának agancsokkal, trófeákkal díszített, régi bútorokkal berendezett ebédlőjében.

A szarvas húsból készült fogások kerültek az asztalra, bőséges választékban. Vacsora után Simeon keresztet vetett.

– Aki ételt, italt adott, annak neve legyen áldott! Ámen.

– Egészségekre! – emelte koccintásra poharát Kiác.

– Remek ez a vörösbor! – mondta Frankl.

– Itt terem a szőlő az erdő végében – jegyezte meg Kiác.

– Apa, mi hír Amerikából? – kérdezte Lonka.

– Ne is kérdezd, kislányom. Ferenc is bevonult.

Kiáczné fényképeket vett elő.

– Ezeket küldték – mutatta.

– Ő a testvérhúgom – mondta Kiác.

A kép széki Forró Jánost mutatta, családja körében. Forró János lovon ült a tenger partján, felesége, lányai, vejei és unokái a partra húzott jacht előtt álltak. Apponyi István és felesége, Forró Irma lovakat vezetnek a társasághoz.

– Ez az Apponyi jobban ért a lovakhoz, mint Albert értett az ékesszóláshoz!

– Apponyi Albertre céloz, István bátyám? – kérdezte Frankl.

– Rá. Trianoni védőbeszéde lehetett jó, én nem voltam ott, de gyűjtött volna inkább ő is régi könyveket, mint Sándor öccse.

– Apa, kérem! – mondta Lonka. – Ne beszéljen így! Tudja maga is, hogy nem Albert bácsin múlt az egész. A nagyhatalmak döntése volt.

– Mert Attila hunjai életben hagyták őket! Honfoglaló őseink vérszerződést kötöttek, Emese álmát követve hazát találtak, ezek meg, mint a fűzfa sípot nyesegették le Mária országát, melyet óvtunk, védelmeztünk, hittel féltettünk évszázadokon át! Tatártól, mongoltól, osztráktól! István királyról, Mátyás királyról ők nem hallottak? Hunyadi János seregeivel egészen Nándorfehérvárig vonult, és úgy elverte a törököt, ahogy illik a magyarhoz. Mi meg hagytuk, hogy szent vármegyéinket elvegyék? Meghálnunk kellett volna egy szálig!

– István! Csenedesdj! Fejedbe szállt a bor! – csitította a felesége. Kiácza tenyerébe temette arcát, és fogai között mormolta:

– Tebenned bízunk elejitől fogva... – mondta majd énekelni kezdett: „Ki tudja merre, merre visz a végzet / Göröngyös úton, sötét éjjelen. / Segíts még egyszer győzelemre néped / Csaba királyfi, a csillag ösvényen.”

Kiácza gyönyörűen énekelt, közben felállt, követték őt a társaság tagjai, még Frankl Oszkár is, aki brassói származású volt, és együtt énekelték tovább a székely Himnuszt. „Maroknyi székely, porlik mint a szikla / Népek harcától, zajló tengeren. / Fejük az ár ezerszer elborítja, / Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt Istenem.”

A csendet Lonka törte meg.

– John Forró – mondta a társaságnak a fényképre mutatva – ötvenhét éves, felesége Mary, a lányai... nézzétek... ő Helen, a legidősebb, ő Irene, fiatalabb... milyen csinos, nézd, Miriam!

– Nagyon... és mennyi gyerek! Istenem, náluk biztonságban érezhetnénk magunkat – nézte Franklné a képet.

– Hét unoka, istenem! – sóhajtott Kiácza.

– Jól van, majd lesz neked is, csak jöjjön haza Sándor! – fortyant fel Kiácza. A feszült csendet ismét Lonka szakította félbe.

– Miriam, megírom Irene-nek a címeteket, hogy írjon neked, és levelezni kezdjétek.

– Köszönök nektek mindent, kedves Lonka! – szólalt meg Frankl Oszkár. – A szeretet, mellyel körülvesztek bennünket, amikor félelemben tartott zsidókként levegőt venni alig merünk már... – Nem tudott tovább beszélni.

A gyerekek a fényképet bámulták, a tenger varázsa kötötte le figyelmüket.

– Gyönyörű hajó! – ámuldozott Péter.

– Noé bárkája... de jó lenne fölszállni! – mondta vágyakozva Vera.

– Jacht a neve – mosolygott Kovács. – Vitorlázgatnak a tengeren, tudod, ott most is kellemes meleg van.

Kiácza másik fényképet vett elő.

– Ő Ferenc – mutatta a képet.

– Nézzétek! Frankie! Milyen jóképű katona! – kiáltott fel örömmel Lonka.

– Normális ez a világ, Oszkár? – kérdezte Kiácza. – A fiam a németek oldalán, amerikai vér-rokona ellenünk. Fel lehet fogni ezt?

- Családtagjai jó időben elhagyták Európát. Meg sem álltak Amerikáig. Sztálin és Hitler világhatalomra törekednek, és biztos, hogy nekünk zsidóknak menekülnünk kell.
- Lonka, Ferenc neked írt levelét a képek mellé tették – mondta Kiáczné, és átadta lányának a borítékot. Lonka kibontotta, és olvasni kezdte a levelet.

Drága Nővérekém, Lonka!

Már csak úgy szólítalak megint, ahogy gyermekkoromban tettem a mesék földjén, a messzi Vág folyó partján, ahol Sándor testvéröcsédet, és engem szeretgettél. Azok az évek mindig úgy izzanak bennem, hogy felforrósodok tőle még most is, itt, Amerikában, ahová a jószágos isten akaratából Apánk, a mi öreg és beteg Európánkból utolsóként az Újvilágba induló tengeri hajón kihozott bennünket.

Sándor erősnek vélt, rám mindig fölnézett, nem tudhatja meg, hogy valójában nem vagyok az, akinek vélt, s ugyanolyan gyengécske vagyok, mint általában az ember.

Úgy történt, Drága Lonka, hogy az amerikai hadsereg júliusban partra szállt Olaszországban. Sütött a nap, mi amerikaiak, mint a földet-túrók, lövészárkokba húzódva tüzeltünk a rohamozó olaszokra. Géppuskáink hányták magukból a golyókat, mellettem, barátom, Brian őrmester, wales-iek ivadéka, hosszú sorozatot lőtt ki, sok embert eltalált, és biztatott:

– Ne sajnáld őket, Frank! Látod, hogy hullanak, mint a legyek!

– Emberek, Brian! Emberek, nem legyek! – üvöltöttem.

– Fasiszták, Frank! – felelte őrzöngve. – Mussolini fasisztái. – Ha rajtuk múlna, már az árokban lennének, és gránáttal morzsolnák szét a golyóidat! Ne várjuk meg őket, Frank, az isten szerelmére lőj már te is!

– Értsd meg, hogy magyar vagyok. Magyar amerikai. Rokonaim az németek oldalán harcolnak! Olaszok, magyarok százazrei pusztultak el Voronyezsnél, az orosz fronton. Lehet, hogy most magyarokra is lövünk? – próbáltam túlkiabálni a fegyverropogást.

– Akkor a lábukat lödd! Attól még életben maradnak!... – mondta Brian, és a közeledő rohamosztagra célzott.

– Így! – Sorozatával szétlőtte a katonák lábait. De többen maradtak állva, és kerültek közelebb, mint ahányan a földön elterültek.

– Lőj, Frank! Ha ideérnek, ők gondolkodás nélkül keresztüllövik majd a koponyádát! Érted, Frankie!... Lőj, az istenit!!... Itt döglünk meg mindahányan!!!

S lőttem, Lonka.

Éjjel, a visszavert támadás után, ahogy századírnok barátom elmesélte, Brian, Gordon tizedessel alaposan a pohár fenekére nézett, a második üveg whiskyt itták, amikor Brian rólam kezdett beszélni.

– Megértem a fickót – mondta a szakaszparancsnok.

– Küldd haza pihenni!

– A partraszálláskor még semmi baja nem volt. De Floridából vagy Michiganból levelet kapott, és megírták neki, hogy magyarországi rokona, egy pilóta megsebesült az orosz fronton.

– A francnak irkálnak annyit! Küldd haza, majd összeszedi magát!

– Oké.

- Tegyétek fel a következő gépre! Te meg kapsz egy újoncot.
- Szabadsága után Frank a légierőhöz kerül, felderítő pilóta lesz Magyarország légterében!
- Kösz, Oliver – mondta Brian.

S így haza kerültem, drága Lonka. Szabadságolt katona vagyok. Itthon nem sejtik, hogy milyen is ez a háború, és ünnepelnek.

Hogy embert öltem, már te is tudod, de sebzettségemről Sándor soha nem tudhat semmit.

Szeretlek most is úgy, mint régen, s öllelek uraddal, fiaddal együtt, Frank.

Folytak Lonka könnyei.

- A meghatódottság! A régi emlékek! – mondta, és eltette a levelet.

Emelkedett a hangulat a birtokházban. Húzták cigányok a talpalávalót. Kint a kutyák vadul csaholtak az udvaron. Mihály csendesíteni próbálta őket. Varga Mari, a fiatal cseléd lány sietett vissza a házba egy nagy kancsó borral.

- Kutyacsősznek álltál, Mihály? – kérdezte. – Nem tetszik az úri élet odafönt Pesten?
  - Ne siess mindig! – karolta át Mihály Marit.
  - Eressz! Fogy a bor odabent.
  - El is hiszem, mert jó – húzott nagyot a kancsóból.
  - Elég már! Te! Még a fejedbe száll, aztán csak bajom lesz veled!
  - Neked?! Te!... – szorongatta a lányt. – Ha vége lesz a háborúnak, akkor, de akkor már a felségem leszel.
  - Beszélsz csak mindig!
  - Én?! A méltóságos úr lesz a násznagyom.
  - Igazat mondasz? – kérdezte boldogan.
  - Igazat.
  - Ő mondta?
  - Mondta hát!
  - Akkor meg nekem mér’ nem mondtad?
  - Most mondom. Minek annyit beszélni – s elkapta a lányt, ölelte, csókolta. A kutyák egyre dühösebben ugattak, sötét volt már, csak a közeledő száncsengő hangját hallották.
  - Valaki jön – mondta Mari. – Kösd meg a kutyákat, mert baj lesz.
- Odabent a cigányok vadul húzták a csárdást, Kiácza önfeledten mulatott, egyedül táncolt.
- Apád elvesztette a fejét! Nem értek már szót vele – mondta Kiáczné.
  - Hazajön Sándor, és megnyugszik – felelte Lonka.
  - Adná az ég!

Kiácza csak táncolt, énekelt. Belépett Varga Mari falfehér arccal, mondani akart valamit, de Kiácza nem figyelt, csak élvezte a zenét. Mikor a lány közel ért hozzá, elkapta, és táncba vitte. Pörgette, Mari szinte beleszédült.

– Tekintetes úr! – kiáltotta kétségbeesetten. – Hagyja abba! Tekintetes úr!... Hazahozták Sándor tekintetes urat!

Dermesztő csend lett. Mari zokogva suttozta:

– Sándor tekintetes úr...

Fuldokolva folytatta volna, de belépett egy határozott, magabiztos magyar százados. Tisztelgett.

– Jó estét kívánok! Tamándi Gellért százados vagyok. Kiácza tekintetes úr?...

Kiácza bólintott. A százados folytatta.

– Kiácza Sándor főhadnagy úr hősi halált halt az orosz fronton. Életben maradt katonái hozták haza, hogy szülői földben térjen nyugovóra...

Kiácza dermedten állt, megfeszült a csend, senki nem tudott megszólalni. Kiáczból roham-szerűen tört ki a fájdalom.

– Sándor! Édes fiam!!!... Megölték!...

De ezt már inkább hörögve mondta, és kirohant az udvarra. Felesége Lonkára borult és sírt.

– Látod, Frank – nézett maga elé Lonka –, titkodat Sándor unokabátyád már soha nem tudja meg.

– Sándor! Édes fiam! Megölték a fiamat! – hallatszott odakintről Kiácza teljes összeomlása.

*

Kiácza Sándor temetésén a szertartást Kamenár Simeon végezte. A Kiácza család kriptájába helyezték el a koporsót. Benne feküdt Sándor, aki mindössze 35 évet élt.

Kiácza tekintetes állt közel a sírhoz, hidegen, mint egy márványtömb. Lonkát és feleségét tartotta, hogy össze ne omoljanak a fájdalom súlyától.

Lelki és nem testi erejét vitte egyetlen fia magával a túlvilági létbe.

Floridában ugyanekkor gyászmisét celebráltak. A kis kápolna jelképes ravatalán Kiácza Sándor gyászszalaggal keretezett fényképe állt, virágok és lángoló gyertyák.

A ravatalnál Frank Forro állt némán, amerikai katonai egyenruhában. John Forro, felesége, lányai, vejei és unokái, Irma Forro, és férje, Apponyi, a kápolna padjaiban ültek.

– Isten adjon örök nyugalmat, Sándor! – mondta Frank, és megsimogatta a fényképet.

Apponyi János és felesége, Lujza, pozsonyi házukban égettek gyertyákat.

– Imádkozzunk, kislányom! – mondta Apponyi néni anyámnak, s letérdeltek az ólmozott üvegekkel díszített ablak alatti imázsámpolyra.

*

Néhány nap múlva Lonka Pesten leveleket válogatott szobájában. Képeslap akadt a kezébe. A szépen írott sorokat hangosan olvasta:

– Drága Lonka, Nővérkém! Mindenem megvan, mégis hazavágyom. Forrón ölel szerető öcséd, Sándor.

Eleredtek a könnyei, a levelezőlapot a levélköteg tetejére tette, a csomagot fekete szalaggal átkötötte, aztán bámult ki az ablakon. A hó megállás nélkül esett, de ő a fehérséget is olyan szomorúan sötétnek látta.

*

Budapest, 1944. május 15.

Frankl Oszkár villalakásának dolgozószobájában ült, nyitva volt az ablak, a május virágillattal árasztotta el a napsütötte szobát. A bankár számlákat, jegyzeteket rendezgetett, a nyitott ajtón át zene szűrődött be a szalonból, majd a rádióbemondó közleményt olvasott be. „Kormányrendelet alapján, a mai napon megkezdődött a zsidóknak nyilvántartott személyek gettóba gyűjtése és németországi koncentrációs táborokba elszállítása, Budapest kivételével Magyarország egész területéről...”

Franklné lekapcsolta a rádiót, és rémülten rontott be férjéhez. Sárga csillagot viselt.

– Most mi lesz? – kérdezte.

– Nem tudom – felelte férje idegesen. – Minek a sárga csillag?! Legalább itthon ne legyél üldözött!

Péter szobájában könyvei fölött görnyedt, láthatóan nem volt kedve a tanuláshoz.

– Akkor is tanulnod kell! – fegyelmezte Jeanette Dabas.

– El szokott jönni, és együtt tanulunk. Nekem egyedül semmi kedvem az egészhez!

– Most egy ideig egyedül kell tanulnod!

– Miért nem jöhet ide?

– El kellett menniük.

– De miért?

– Elviszik a zsidókat, Péter. A bankár úrék elbújtak valahol. És várnak.

– De hol?

– Nem tudom.

*

Budapest, 1944. szeptember 23.

Kováts tágas igazgatói szobájában ült és telefonált.

– Világosan megmondtam magának, Karsai, hogy a betont locsolni kell... Igen, de nem egyszer, ezt is elmondtam... Csinálják még egyszer, kérem! És ne forduljon elő többször! – s lecsapta a telefont. Valaki kopogott.

– Tessék! – mondta.

Ambrus lépett be.

– Bocsásd meg, nem zavarlak?

– Gyere! Csak mérgelődöm. Nehezen megy az átállás.

– Beismerte, hogy nem locsolták?

– Mintha nem magyaráztam volna el elégszer.

– Cement se került bele elég. De ne izgasd magad, én majd a körmükre nézek.

– Köszönöm. Van valami újság?

– Gyönyörű lakást találtam. Összeházasodunk. Jeanette hozzám jön feleségül.

– Örülök, kedves barátom. Gratulálok! – mondta örömmel Kováts, és megölelte az ügyvezető igazgatót. – Igazán boldog lehetsz, hogy ilyen társat találtál. De... kérlek, várjatok még egy

kicsit, tudod, Lonka és Jeanette mintha testvérek lennének, olyan közel állnak egymáshoz... Sándort nemrég temettük... Oszkáréről semmi hír, Lonka aligha tudna veletek felszabadultan ünnepelni...

– Várunk, ez természetes.

– Köszönöm, Richárd. Azért igyunk erre a jó hírre valamit – mondta Kováts, és a bárszekrény felé indult, amikor kopogás nélkül berontott a titkárnő.

– Vezérigazgató úr!

– De kisasszony!? Kérem! Csak így?!

– Megjelent a Kis Újság! Az egész városban kiabálják a rikkancsok... – lobogtatta kezében az újságot.

– Mindennap ezt teszik, kisasszony – felelte Richárd.

– De most bent vannak az oroszok!

– Olvassa, kérem! – kapta fel a fejét Kováts.

– A Vörös Hadsereg – kapkodta rémülten a levegőt a titkárnő – előretolt egységei Battonyánál átlépték a magyar határt. A Vorosilov marsall vezette 2. ukrán front csapatai hatalmas erővel nyomulnak be a keleti vármegyékbe...

– Mégis bekövetkezett – nézett maga elé Kováts.

– Köszönjük, kisasszony. Elmehet – mondta Ambrus Richárd.

*

Kováts szorongást keltő, ködkürtre, basszus orgonasípokra emlékeztető hangokat hallucinált. Valahol távol börtönőrök vasajtókat csapkodtak. Lépéseik messziről hallatszottak. Három elítélt és egy civil ruhás férfi, Kováts álltak terpeszállásban a falnál egy cellában. Szemük be volt kötve, kezükre bilincs nehezedett. A börtönudvaron ávósok masíroztak, katonai vezényszavak hallatszottak. Néhány egyenruhás az akasztófát javítgatta, szögelték az állványzatot.

Egy őrmester lépett be a cellába.

– Na, tudóskáim, vége a magánynak! Megérkeztek a Rákosi Szanatóriumba! Kezeket a falhoz! – mondta, és motozni kezdte az elítélteket. – Annyi már itt a politikai, hogy lehetetlen őket külön tartani. Aztán csak fülelhetek, hogy mit fecserésznek, szervezkednek! – morgott magában, majd kiment. Kattant a zár, kívülről kulcsra zárta az ajtót.

– Mekkora félreértés! Irgalmas isten! – szólalt meg Szentvári.

– Tapogatóznak a semmibe! Kihez van szerencsém? – kérdezte Kováts.

– Dr. Szentvári Emil.

Kováts meglepődve Szentvári felé fordult.

– Az akadémikus? – kérdezte.

– Igen. S ön?

– Dr. Kováts Béla.

Szentvári a kezét nyújtotta, és úgy kérdezte.

– Kováts?

– A mérnök, professzor úr.

- Édes fiam, ezek mind elvetemült fickók! Azt hiszik, valamennyien bűnözők vagyunk!... Ki vezette a kihallgatásod?
- Főhadnagy.
- Engem egy hadnagy gyötört.
- Az enyém is az volt, de előléptették.
- Hogy néz ki?
- Nem intellektuális.
- Dörzsölt?
- Nem mondanám.
- Finoman beszél?
- Dehogy.
- Fiatal?
- Huszonhat, harminc. Miért?
- Ugyanarról a személyről beszélünk, s ennek oka van.
- Mi?
- Ugyanazt akarják tőlünk!
- A fizikai megsemmisítést?
- Lehet. A cellámban egész nap ezen tépelődöm. Elhurcolnak sok embert, de hogy bennünket miért tartanak fogva: nem tudom. Félek, nagyon félek.
- Amikor kínoztak – sóhajtott Kováts –, belépett valaki, jelentést kért, és csak azt ismételte: ami csak belefér!
- Péter Gábor volt! – felelte Szentvári. – Ez a szavajárása. A napokban éppen emlegettük.
- Kivel tudsz te itt beszélgetni, Emil? – kérdezte meglepődve Kováts.
- Hónapok óta összefolynak a napok. Csak fekszem, alszom, kimegyek. Te is kimehetsz. Tudod, nincsenek ajtók, falak, hogy jól szemmel tarthassanak minket. De az örök sokszor kimenekülnek: fölkaivarodik a gyomruk.
- Mit tudtál meg?
- Például azt, hogy akiről beszéltél: ő a rettegett Péter Gábor.
- Mit akarhat tőlünk? Péter Gábor személyesen foglalkozik velünk.
- Ez a gyanús nekem is. Mondtam is dr. Patachich Tihamér volt vezérkari tábornoknak. Vele is a reteráton beszélgettem.
- Ismerem a munkáit.
- Akkor ismerkedj meg velem is! – szólalt meg Patachich. Kezet fogtak. Patachich folytatta. – Minden nagyvállalattól elvisznek néhány embert, hogy megfélemlítsék a többi.
- Ha kivonják a szakembereket a tudományos munkából, csak gyengül az ország szellemi kapacitása – jegyezte meg Kováts.
- Halmányi akadémikusnak is ez a véleménye – mondta Szentvári.
- Ő is itt van? – kérdezte Kováts.

- Igen. Szervusz – fogott kezét Halmányi Kováts. – Amikor Emillel találkoztam, úgy festhettem, mint most te. Még be sem rugdostak a cellámba: máris kéredzkedtem.
  - Sokan lehetünk itt! – mondta Szentvári.
  - Egyszer dr. Mustéth társaságát élveztem – jegyezte meg Patachich.
  - Mustéth? – csodálkozott Kováts.
  - A volt ipari miniszter. Mustéth dr. Almássy Kálmánról tudott.
  - Almássy, a gépész?
  - És akadémikus – szólt közbe Szentvári.
  - Hányan lehetünk? – kérdezte Kováts.
  - Sokan – felelte Patachich. – Készülnek valamire, amire még nem volt példa idehaza.
  - De mire?
  - Megtudjuk.
  - Mi folyik itt?
  - Nem tudom, fiam – sóhajtott Szentvári –, de érzem, valami olyan, amit még nagyon szégyellni fog ez az ország.
  - Téged mivel vádolnak? – kérdezte Kováts.
  - Amivel másokat is, hogy adatokat szolgáltatam ki.
  - Kinek?! Ki a fenének?!
  - Azt mondják, fiam, minden beruházásról tudtam, ami az országban folyt, és kifecsegttem a részleteket. Aki ezt teszi, bűnös, adatszolgáltatást végez.
  - De hát bárki figyelemmel kísérheti az építkezéseket!
  - De ha beszél is róla: már adatokat szolgáltatott. Érted? – nevetett Patachich.
  - Borzalmas – válaszolta Kováts.
  - Ha nekik is ezt találd mondani: nem sok jóra számíthatsz – szólalt meg Halmányi.
  - Nincs bennük irgalom – tette hozzá Szentvári.
  - Negyvenöt éves vagyok, a legszebb éveimet elfecsérelem, a fasizmus sem volt kíméletes hozzám, a bányákban sem engem kényeztettek. Mi jöhet még ezután? Letartóztatásom előtt, mint csatornatisztító, aki csúzlival lövöldöztem az erőszakoskodó patkányokra, még reménykedtem, hogy néhány évet emberként élhetek. Alighanem tévedtem. Hitlerék kiforgatták lényéből Nietzscht, Schopenhauert, most az ÁVH következik?
- Kintről vezényszavak, menetelés hangjai szűrődtek a cellába.
- Pszt!... Valamit hallok!... Megint akasztanak – suttogta Halmányi.
- A börtönudvaron elítéltet kísérték az akasztóházhoz. Semmi esetlegességet nem lehetett észrevenni, minden művelet begyakorlott volt. Az elítélt nyakára tették a kötelet.
- Barátaim!... Barátaim!... Figyeljete rám! Üzenem nektek... – kiáltotta utolsó erejével.
  - Te, rohadék! – nézett rá a hóhér, leköpte, és rezzenéstelen arccal fojtotta meg a kötéllel.
- A cellában még álltak a falnál Kovátsék.
- Uramisten! Mi is sorra kerülünk?! – kérdezte rémülten Halmányi.

– Nem vesződnének velünk, ha nekünk is a kötelet szánnák. Tőlünk akarnak valamit, és csak azután... – mondta Szentvári.

– Mi lesz utána? – kérdezte Kovács.

– Azt én sem tudom.

– Megígérték nekem, ha jól viselkedem, írhatok és kaphatok levelet.

– Naiv vagy. Igaz, ezt én is elhittem. De még egy sort se kaptam, fiam.

– Totális diktatúra – sziszegte Kovács.

– Rosszabb – vett mély lélegzetet Szentvári.

Egy őrnagynő, a főhadnagy és az őrmester lépései visszhangzottak a folyosón. Az elítéltek mozdulatlanul álltak a falnál.

– Jönnek! – suttogta Szentvári.

– Ezt a napot is megértük! – mondta köszönés helyett a belépő főhadnagy. Az elítéltek felkapták a fejüket, a hang irányába fordultak.

– Vissza! Kezeket a falhoz! – kiáltotta az őrmester.

– Figyeljenek rám! – szólalt meg a főhadnagy, és iratokat vett elő. – Nem szeretnék mindent kétszer elmondani! Aki a nevét hallja, megfordul, kilép, leveszi a szeméről a kötést, és bemutatkozik az őrnagy elvtársnőnek. Foglalkozás, beosztás, tudományos fokozat, s végül hány évre ítélték, és miért. Meg vagyok érte?

Senki nem válaszolt.

– Helyes. Akkor lássunk hozzá!

A főhadnagy keresgélni kezdett a papírok között.

– Dr. Halmányi Egon! – kiáltotta. Halmányi végrehajtotta a parancsot, leemelte kezét a falról, megfordult, levette a kötést. Arcára rémület és félelem ült, amikor meglátta a főhadnagyot.

– Vissza! – emelte fel a hangját. – Mondtam, hogy figyeljenek! Így a parasztasszonyok lépnek ki a templompadok közül, amikor áldozni indulnak. Ha én a nevet olvasom, maguk rávágják: jelen! Aztán leemelik a kezüket, vigyázzba vágják magukat, hátraarcot csinálnak, majd előre lépnek! Világos? Halmányi, értette?

– Értettem.

– Akkor csinálja még egyszer!

– Igenis – felelte Halmányi elsápadva. A főhadnagy sétált a cellában, kinézett az ablakon.

– Örülök, igazán örülök, hogy ilyen készségesek! – jegyezte meg a főhadnagy.

Eközben a börtönudvaron folytatódtak a kivégzések.

– Nem akarok meghalni! Segítség!... Segítsetek!... Ártatlan vagyok! Segítsetek! – kiabált egy halálraítélt fuldokolva. A főhadnagy szemrebbenés nélkül nézte a jelenetet. Megfordult, és elüvöltötte magát.

– Halmányi Egon!

– Jelen.

– Lépjen ki!

– Parancs! – engedelmeskedett Halmányi. – Okleveles építész, akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár, az oxfordi egyetem díszdoktora, tizenöt év adatszolgáltatásért, hazaárulásért.

– Dr. Patachich Tihamér! – kiáltotta a főhadnagy.

– Jelen! – válaszolta Patachich.

– Lépjen ki!

– Parancs! – lépett ki Patachich. – Okleveles építész, vezérkari tábornok, egyetemi doktor, tíz év adatszolgáltatásért, hazaárulásért.

– Dr. Kovács Béla! Lépjen ki!

Kovács nem mozdult. Csak az udvarról beszűrődő zajokat lehetett hallani.

– Bajtársaim! A kisfiam még csak két éves! Ha valaki élve kijut innen, nevelje fel a gyermekemet! Isten óvjon titeket! – kiáltotta a várakozó halálraítélt.

– Lépjen ki! – mondta még egyszer a főhadnagy. Kovács levette a kötést, de nem szólalt meg.

– Nos? – nézett rá türelmetlenül a főhadnagy. – El tudom mondani én is – folytatta. – Dr. Kovács Béla út –, vasútmérnök, vezérigazgató, nagytőkés, arisztokrata, osztályidegen, katonai tanácsadó, akadémiai doktor, adatszolgáltatásért, hazaárulásért: kötélt általi halál.

Kovács a főhadnagra nézett.

– Tudom, rágalmozok! – fejezte be a tisztt, és lapozott az iratai között.

– Dr. Szentvári Emil! – kiáltotta.

– Jelen!

– Lépjen ki!

– Parancs!

Szentvári kilépett és halkán válaszolt.

– Kultúrmérnök, akadémikus, címzetes egyetemi tanár, a Harvard és a Sorbonne díszdoktora, tizenöt év adatszolgáltatásért, hazaárulásért.

– Ó, istenem! – sóhajtott Kovács.

– Kovács, kuss! – üvöltötte a főhadnagy. – Akkor beszéljen, amikor kérdeztem! Értve vagyok? Nem úri kaszinó ez, ahová csak úgy betértek az urak! Szervusz, Emil bátyám! Hogy vagy, kérlek? Parancsolsz egy szivart?

– Emil! Drága barátom! – mondta Patachich.

– Pofa be, Patachich! Maga is csak akkor dumáljon, ha utasítom rá! Meg vagyok értve?

– Nehezen, főhadnagy. Én utasítást általában adtam, és nem kaptam – felelte Patachich, társai elnevezték magukat.

– Elég! Befejezni! – kiabálta a főhadnagy, és járkalni kezdett a cellában.

Önuralmát visszanyerve folytatta:

– Együtt a csapat! Nagyszerű! Újra találkoztunk. Már azt hihették, hogy megszabadultak tőlem. Aki ezt gondolta, tévedett! Vegye le róluk a bilincseket! – utasította az őrmestert.

– Parancs! – mondta az őrmester, és levette a bilincseket.

– A feladat első részét megoldottuk. Most elmondom a további teendőket – folytatta a főhadnagy.

– Tudóskáim! Figyeljenek rám! Maguk a mai naptól: hazaárulók, tehát elítéltek. Mérnöki Tervező Irodánk munkatársai.

Az elítéltek döbbenet hallgatták.

– Nem fejeztem be! Maguk a mai naptól kímélő börtönkörülmények között folytatják civil foglalkozásukat, kutató- és tervezőmunkájukat.

– De hát hol? A tervezéshez hely kell, eszközök... – szólt közbe Patachich.

– Lesz az is, nagyokos! Meglátja! – s a főhadnagy intett az őrmesternek, hogy menjen előre. Sötét folyosókon vezették az elítélteket. Fegyveres őrök nyitották, zárták a rácsos ajtókat. Beléptek egy vasajtón.

– Ez lenne az! – mondta elégedetten a főhadnagy. A tágas cellában tervezőasztalok, székek, lámpák, íróeszközök, kartonlapok, papírok, világos ablakok fogadták Kovátsékat.

– Erre gondolt, Patachich? – kérdezte tőle a főhadnagy.

– Valami hasonlóra – csodálkozott a tábornok. A főhadnagy intett az őrmesternek, hogy húzza el a függönyt. A cella függönnyel leválasztott térfelén négy ágy, asztal és padok helyezkedtek el.

– Itt lehet pihenni. Van még kérdés? – kérdezte a főhadnagy.

– Mit értett kímélő börtönkörülményeken? – kérdezte Szentvári.

Mire a többiek elnevelték magukat.

– Azt, többek között – jegyezte meg a főhadnagy –, hogy az ilyen heherészésért mostantól nem rúgom tükör magukat.

– Komolyan gondoltam a kérdést, főhadnagy.

– Helyesen tette, hogy komolyan gondolta, Szentvárikám, mert maga Kovátsékkal közösen a mai naptól a kultúrmérnöki teendők szakértője. Halmányi az építészeté. Patachich a gépészet felelőse. Meg vagyok értve?... Meg vagyok értve?...

– Várom a választ, főhadnagy! A kímélő börtönkörülményektől.

– Az őrség nem zaklathatja magukat, nem ellenőrizheti a munkájukat, be sem léphetnek ide. Az őrmester is most van itt utoljára. Az őrség feladata csupán az, hogy maguk engedély nélkül innen ne távozzanak. Az őrség kint a folyosón teljesít szolgálatot. Nincs kötött munkaidő, maguknak a feladatokat kell elvégezni, s hogy azt mikor teszik: az magánügy. Határidőre kész legyen, az a lényeg! Aki akar, ebéd után le is fekszik. Ébresztő reggel hétkor, mosakodás itt a cellában, takarítás, utána reggeli. Megfognak a csajkájukat, kísétnak a tállalóba, ott gróf Esterházy adagolja maguknak az ételt, amit ide visszahoznak, és itt fogyasztják el. A csajkákat és az evőeszközt el is mosogatják. Hetenként egyszer nagy fürdés a zuhanyozóban. Munkájukért fizetünk, keresetükből fedezzük ellátásukat. Alkalmanként premizálásra is sor kerülhet, és ezért a pénzért cigarettát rendelhetnek. Ami a fizikai igénybevételt illeti, az egyenlő a semmivel. Kizárólag kondicionáló jellegű séta és futás az udvaron. Akinek szökési ingere támad, most gyorsan nézzen ki az ablakon, s láthatja a háromméteres falakat, az őrtornyokat, a géppuskákat. Nincs értelme a szökésnek.

Patachich kinézett az ablakon és megjegyezte:

– Ez igaz.

– A legnagyobb beruházásainkat fogják tervezni! – tette még hozzá a főhadnagy, és kiment.

– Kímélő börtönkörülmények! – mormolta magában Szentvári.

Patachich leült az egyik ágyra és megjegyezte:

– Kényelmesebb, mint a bányában a prices!

– Nem akarom! Nem! Nem! Elég volt! Elég! Hagyjanak békén! – fakadt ki Halmányi, az ablakhoz rohant és kinyitotta:

– Engedjenek ki! Elmegyek innen! Engedjenek ki! – kiabálta felindultan.

Ekkor lépett be a főhadnagy.

– Szellőztetünk? – kérdezte, becsukta az ablakot, majd egy kulcsot vett elő.

– Tudóskáim – mondta –, most pedig kinyitom a tálalót. Még nem is dolgoztak, de már enni kapnak. Reggeli, ebéd, vacsora előtt én nyitom mi a tálalót, és vasárnap a fürdőt. A budi és a könyvtár állandóan nyitva van. Oda bármikor mehetnek. Ez itt – mutatott egy ajtóra – az én szobám. Aki oda beteszi a lábát, azt elevenen megnyúzom!

Kinyitotta a tálalót.

– Fogják a csajkákat és sorakozó! Esterházy már várja magukat – tette még hozzá és kiment.

– Ha megint lencsefőzelék lesz, kiborítom az udvarra! – mondta Patachich.

– Te nem ebédelsz? – kérdezte Kováts Halmányitól.

– Megyek – volt a kurta válasz. A tálalóban Esterházy szótlanul adagolta az ételt.

– Ez pedig az, lencsefőzelék a javából, à la ÁVH – nevetett Szentvári.

Majd elültek az asztalhoz, és ebédelni kezdtek.

– Nem vagyok válogatós – mérgelődött Patachich –, de ez már undorító! Reggel rántott leves, délben lencsefőzelék, este hitlerszalonna. És azt akarják, hogy dolgozzunk!

– Nem tudom, hogy képzelik! – mondta Szentvári.

– Munkavezető voltam a bányában, ott legalább ehető kosztot éltünk – tette hozzá Kováts.

– Téged is elvittek? – csodálkozott Halmányi. – Azt hittem, ez az élmény csak nekünk adatott meg.

– Egy évet húztam le.

– Mégis úgy nézel ki, mint egy civil. Öltöny, zsebóra. Szivar nincs nálad véletlenül?

– Van.

És szivart vett elő.

– Parancsoljatok!

– A mindenit! – örvendezett Patachich.

– Köszönöm! – hálálkodott Szentvári.

– Gyűjtsunk rá! – mondta Kováts, és tüzet adott.

– Hol szerezted? – kérdezte Szentvári.

– Amikor a bányából idehoztak, visszaadták a ruhámat, s képzeljétek, a zakómból nem tűnt el semmi!

– Így már egész más! – eregette a füstöt Patachich. – Ebéd és egy szivar. Ha teát is ihatnék, munkáról is lehetne szó.

– Kávét, barátaim – sóhajtott Szentvári –, kávé, gőzölgő fekete! Mit szólnátok hozzá?

– Soha nem felejttem el azt a délutánt, amikor – nézett maga elé Halmányi, és mesélni kezdett.
– Oxfordban Sir Arthur Macmillan, a szankszrit nyelvek professzorának könyvtárszobájában egy igazi teaceremóniát ültünk végig. Barokk könyvtárszoba volt régi és ritka könyvekkel. Macmillan, a felesége, néhány tudós és én ültünk körül az asztalt. Halk zene szólt. A szobapincér belépett a könyvtárba, barokk ezüstkannában forró vizet hozott, s a teáskannába öntve leforrázta a teafüvet. Majd felkavarta, várt, s amikor a kinyílt tealevelek leülepedtek a kanna aljára, Wedgewood csészékbe töltötte az illatos Twinings Orange Pekoe-t. A professzor és a felesége tejet is kértek hozzá. A pincér apró teasüteményeket szolgáltat fel, meggyújtotta a gyertyákat, és távozott. A süteményből mindenki vett, a professzor vaját, dzsemet is kent rá, tejszínhabot, és majszolni kezdte. Közben kortyolt a teájából.

– Élni tudni kell! – nevetett Kováts. – S nekünk az élethez most minden feltétel megadatott.

Patachich, Kováts és Szentvári elnevezték magukat.

– Tudod, mi vagy te? – mordult Halmányi Kovátsra. – Provokátor! Besúgó! Téglá! Beépítettek, hogy megfigyelj minket!

– Ugyan, Egon! – csitította őt Patachich.

– Nézd, Egon – reagált nyugodtan Kováts – lehet, évekig leszünk itt együtt, jobb, ha már most megbarátkozol a gondolattal, és elfelejted ezeket a rémképeket!

Az őrnagy és a főhadnagy lépett be. A főhadnagy szakította félbe zaklatott lelkük háborgását.

– Mit látok, uraim! Szivarra is telik?... – gúnyolódott a főhadnagy. – Az elvtársnő – mutatott az őrnagyra – irodánk mérnöke. Rendfokozata: őrnagy.

Az elítéltek felálltak.

– Maradjanak ülve! – mondta az őrnagy. – Itt mérnök vagyok és nem tiszt. Dr. Patachich Tihamér!

– Parancsoljon!

– Az első munkája – adott át Patachichnak egy dossziét. – Megtalálja a terepfelvételeket, térképeket és a szükséges dokumentációt. Készítse el a leírt gépgyár gépészeti tervét és műleírását! Vegye át, itt írja alá!

Patachich aláírt.

– Köszönöm – mondta udvariasan az őrnagy, és Szentvárihoz fordult. – Dr. Szentvári Emil! Dr. Kováts Bélával közösen kidolgozzák katonai repülőtereink teljes rekonstrukciós tervét.

– Most már érted, miről van szó? – nézett Szentvári Kovátsra.

– Én nem veszem át, nem írok alá semmit! – jelentette ki Kováts.

– Dehogynem! – zárta le az ügyet a maga részéről az őrnagy, és Halmányihoz fordult. – Dr. Halmányi Egon! Építészfeladatot kap – adott át egy dossziét –, kórházat tervez a mellékelt tereptanulmányok alapján! Világos a feladat?

– Nem egészen.

– Mi a gondja? Avasson be!

– A tervezőmunkához nemcsak asztal kell és rajzeszközök...

– Hanem?

– Szakkönyvek, konzultációs lehetőség szakértőkkel...

– Ne sorolja, estig is itt állhatok! ... Tudományos szakkönyvtárat itt a cella mellett alakítottunk ki. Megtalálhatják a legfontosabb szakirodalmat. A kézikönyvtárban szótárak, segédkönyvek, a kéziratárban pedig ugyanaz a dokumentáció, amit kint használtak.

– És ha külföldről kell valami?

– Könyvtárközi kölcsönzéssel a világ bármelyik szakkönyvtárából beszerezzük a kért szakirodalmat, egy héten belül. Kéréseikkel Aczél Györgyhez forduljanak, ő a könyvtár vezetője.

– Aczél György – szólt közbe a főhadnagy – ugyanolyan mocskos hazaáruló, mint maguk, csak személyével sorainkat tisztítottuk meg.

– Aczél – folytatta az őrnagy – fordít is. Ha külföldi szakirodalmat kérnek: lefordítja vagy lefordíttatja az irányítása alá tartozó fordítócsoporthal.

– A könyvtárat – vette át a szót a főhadnagy – bármikor látogathatják. Szabad mozgást biztosítok a mai naptól.

– Felvehetik a kapcsolatot – beszélt újra az őrnagy – a fordítókkal és intézetünk valamennyi munkatársával.

– Szakmai továbbképzés? – kérdezte Patachich.

– Figyeljék a szakirodalmat – felelte az őrnagy –, olvassák a folyóiratokat. Különben megúgyis tudnak mindent, ezért vannak itt.

– Találkoznunk kellene néha a megrendelővel is. Tereptanulmányokat kell végeznünk, s talán még külföldi szakértőkkel is konzultálnunk kell – érvelt Halmányi.

– Én vagyok a megrendelő, velem gyakran fognak találkozni – volt az őrnagy válasza. – Munkájukat egyébként a kiadott feladatokhoz mellékelt tereprajzok alapján is elvégezhetik. Külföldiekkel történő konzultáció, ha nagyon indokolt: engedélyezhető.

– Ilyen találkozóra – tette hozzá a főhadnagy – kizárólag az elhárítás parancsnokának jelenlétében kerülhet sor. Értve vagyok? ... Örülök, igazán örülök. Szeretem, amikor megértenek... December van – váltott hangnemet –, ha nem tudnák. Lassan itt a karácsony. Készülhetnek rá. Ha rendesen dolgoznak, megengedem, hogy megünnepeljék.

– Hogy képzelik kávé, tea, cigaretta nélkül a munkát? – kérdezte Kovács.

– Hoztam maguknak mindent – válaszolta az őrnagy, s kinyitott egy csomagot. – Tessék. Ezt most ajándékba. Legközelebb már csak bér ellenében. Kezdenek hozzá a munkához! Majd benézek. A viszontlátásra.

S kiment. Kovács teát vett elő:

– Ki kér teát? – kérdezte.

Mindenki kért, Kovács feltette a vizet.

– Nézzük meg addig a könyvtárat! – javasolta Patachich, s kimentek. Kovács forralta a vizet, rendet rakott.

A könyvtárban Patachich, Szentvári és Halmányi ült. Könyveket lapozgattak. Rajtuk kívül más elítéltek is dolgoztak a könyvtárban, valaki a kézikönyvtárban keresgélt, mások folyóiratokat böngésztek, egy elítélt a mikrofilm leolvasónál dolgozott. Aczél György, a könyvtár vezetője egy dossziét tett Szentváriék asztalára.

– A Pentagon-jelentés repülőtereink állapotáról, professzor úr.

– Tegezzél nyugodtan – nyújtotta a kezét Aczélnak Szentvári. – Szervusz.

– Szervusz – felelte Aczél. – Ha bármiben segíthetek nektek, csak szóljatok! – mondta még nagy tisztelettel az idős tudósnek.

– Köszönöm – nézett rá Szentvári.

Kováts a cellában éppen forró vizet öntött a teafűre, amikor belépett hozzá az őrnagy és a főhadnagy.

– Kováts, miért hozták be? – kérdezte tőle az őrnagy.

– Nem tudom – felelte.

– Kellemetlen. Voltak barátai, akik szervezkedésben részt vettek?

– Nem.

– Szóval nem. Valamelyik pártnak tagja volt?

– Nem.

– Én a harmadik nemnél meg szoktam unni a hazudozást! – fortyant fel a főhadnagy. – Értve vagyok? ! De ma jó napom van. Kap még egy lehetőséget... Miért hozták be?

– Egy éve kérdezik. Nem tudom.

– Kár – nézett rá a főhadnagy. – Akkor rakjon ide ki mindent az asztalra, ami csak magánál van! Meg vagyok értve?

– Igen.

– Örülök, őszintén mondom, örülök. Szeretem, amikor megértenek, boldog vagyok, amikor látom, felfogják, hogy vannak eszközeink, amikkel szóra bírhatjuk magukat – mondta úgy a főhadnagy, hogy érezni lehetett, szereti hallgatni a saját hangját. Kováts az asztalra tette személyes tárgyait: zsebórát, cigarettát, gyufát, tollat, irattárcát, zsebkendőt, jegygyűrűt, pecsétgyűrűt...

– Aranyóra, ezüsttárca! – gúnyolódott a főhadnagy, majd hangnemet váltott. – Vetközzön le!

Kováts levette a zakóját, mellényét, nyakkendőjét, ingét majd a főhadnagra nézett.

– Tovább!... Fújj!... Az alsónadrágot hagyja! Még kifordul a belem! – mordult rá a főhadnagy, s a ruhákat kidobta a folyosóra. – Erre már nem lesz szüksége! Tüntesse el! – mondta a kint álló őrmesternek, s bezárta a cella ajtaját. Kováts alsónadrágban állt a főhadnagy előtt, a tiszt az asztalra tett tárgyak közül a jegygyűrűt kezdte nézegetni.

– Maga nő? – kérdezte.

– Végre válaszol! Örülök, igazán örülök. Meglátja, milyen jól el fogunk majd beszélgetni! Rágyújt? – kínálta cigarettával.

– Köszönöm – fogadta el Kováts.

– Foglaljon helyet! Nézze, most csak beszélgetünk.

– Értem. Mit akar tőlem?

– Látja, máris visszaélt a bizalmammal! Kérdezett! Mondtam, hogy itt csak én kérdezhetek! Nyomja el azt a cigarettát, ha velem beszél! Rágyújtanak, és mindjárt azt hiszik, hogy otthon vannak. Mióta nő?

– Régóta.

– És, hogy került hozzánk?

– Egyik este későn értem haza. Két embert vettem észre, figyelték a villát, benéztek az ablakokon. Fekete autó állt a ház előtt, egy ávós tiszt és egy másik férfi beszélgettek, én egy fa mögül figyeltem őket.

– Ez a lakás lenne az – suttogta az ÁVH-s.

– Gyönyörű! – ámuldozott a másik.

– Mikor kell Pestre költöznötök, titkár elvtárs?

– Holnap.

– Akkor lehet csomagolni, ebben a villában fogtok lakni.

Kováts hosszú szünetet tartott és folytatta:

– Másnap is láttam őket. Egyszer csak becsöngettek, és a Fő utcába szállítottak.

– Mégis miért? Az első perctől erre vagyunk kíváncsiak.

– Én is – jegyezte meg Kováts.

– Idefigyeljen, Kováts! Maga, úgy látszik, még mindig nem tudja, kivel áll szemben! Eddig nagyon kíméletesen bántunk magával, de ha ilyen pimaszul folytatja, le fogom rugdosni a veséit a helyéről. Meg vagyok értve?

Az őrmester kopogott az ajtón. Kováts rabruháját hozta. A főhadnagy átvette az inget, nadrágot, zubbonyt, bakancsot, és becsukta az ajtót:

– Itt a szmokingja, vezérigazgató úr! Amíg ezt hordja, legalább azt hiheti, hogy él.

Kováts felöltözött, majd csészékbe töltötte a teát, és átvitte a könyvtárba.

– Parancsoljatok – szolgálta fel sorstársainak.

– Lehet, mindez csak álom?! – mondta boldogan Halmányi.

– Teázás után bemutatom majd neked a könyvtár vezetőjét és a többieket – nézett Szentvári Kovátsra.

– Micsoda könyvtár! – csodálkozott Kováts. – Mindent megszerveztek. Alapos munka volt.

A főhadnagy eközben iratokat tett az asztalra, s Sztálin és Rákosi képeit akasztotta a cella falára. Hátrált, őszinte odaadással tisztelgett Rákosi arcképe előtt.

Kováts lépett be.

– Magát várom!

– Megint?

– Ezt itt írja alá! Vegye át a megbízatását!

– Nem írok alá semmit.

– Előbb olvassa el!

– Minek?

– Olvassa el! Ne kezdje előlről!

Kováts átfutotta az írást, a főhadnagy tollat vett elő:

– Írja alá! – szólította fel Kováts.

– Nem.

– Bármikor végrehajthatjuk az ítéletet.

– Blöfföl, főhadnagy. Nem teszik. Már megtették volna, ha azt akartál volna. De nem tették!

– Kováts, ha nem tudnám magáról, hogy kicsoda, azt is feltételezhetném, hogy maga a leg-
rohadtabb fenegyerek, akiről lepereghetnek az ütések, akinek összetörhetik a csontjait, akinek
kitéphetik a haját. Maga olyan, mint egy fifikás CIA-ügynök, kifürkészi a szándékainkat,
főlény kerekedik! Rendben, Kováts! Utoljára kérdezem: aláírja önként ezt az átvételi el-
ismervényt?

– Nem.

– Így is jó, Kováts. Maga tudja. De ne higgye, hogy ha szükségünk is lenne magára, hogy
csak maga kell nekünk, s hogy maga pótolhatatlan. Az első menetet megnyerte, ezt beis-
merem. De hamarosan négykézláb mászik majd elélem, s könyörögni fog, mint egy kutya, kezét
csókol, bármit aláír, jegyzőkönyvet, a kivégzését kérelmező iratot, sőt önszántából fogja
maga felhúzni a legelső szögére, amit talál. Jegyezze meg, amit most hallott! A napot, az órát,
a percet és a másodpercet, mert most követte el élete legnagyobb baklövését! – üvöltötte a
főhadnagy, és kiment a folyosóra. Az őrnagy kérdő tekintettel nézett rá.

– Semmi! – vetette oda idegesen.

– Akkor kezdhetjük? – kérdezte az őrnagy.

– Igen – volt a válasz.

Kováts gondterhelten ült az ágyán, hátradőlve a falnak támasztotta a fejét. Elaludt. Álmában
feleségével állt az oltár előtt, templomi orgonamuzsika szólt, felesége mondta a pap után:

– Isten engem úgy segéljen, hogy a jelenlévő Bélát szeretem... szeretetből megyek hozzá...
Isten rendelése szerint... és, hogy őt el nem hagyom, holtomiglan-holtáiglan, semmiféle bajá-
ban. Isten engem úgy segéljen!

Kováts felesége ujja hízta a gyűrűt.

Halmányi visszajött a könyvtárból, könyvekkel, iratokkal. Íróasztalához ment, dudorászott
jókedvében, majd észrevette Sztálin és Rákosi arcképeit.

– Már csak ők kellettek a jó közérzetemhez! – mondta.

Patachich, Szentvári is visszatértek. Könyveket tettek íróasztalaikra.

– Látjátok? – kérdezte Halmányi a képekre mutatva.

– Felség! – hajolt meg Patachich Rákosi képe előtt.

– Uram, teljesítse utolsó kívánságom: fordítsa el a fejét, mert nem tudom nézni!

Nevetésükre Kováts is felébredt.

– Erre még ifjú barátunk is fölébredt, hogy ő is köszöntse őminenciáját – mosolygott
Halmányi.

– Hűséges alattvaló vagyok, mint tudják az urak, kiváltképp, mióta halálra ítélték.

– Reinkarnáció után – nézte Rákosit Halmányi – vajon mivé alakul majd át a lelked? Bél-
féreggé? Piócává?

– Polippá? – kérdezte Patachich.

– Viperává? – kérdezte Szentvári.

– Svábbogárrá? – kérdezte Kováts.

– Mózesnek fia – váltott hangnemet Halmányi –, népemnek gyermeke, láttad-e mikor fogantál, érezted-e megtestesülésed? Amikor vagy, azt életnek nevezik, s ha nem, az a halál. Vannak, akik ezt hiszik, de vannak, akik nem, úgy ám!

Megvetően folytatta:

– Ha vagy: az a halál, s ha nem: az az élet! Különbség csak a szónál, vajon mi az, mit még te is értesz?

– Vacsora! Gyerünk, gyerünk! – harsogta a belépő főhadnagy. Kinyitotta a tálalót, az elítéltek kimentek a csajkájukkal, visszatértek, a főhadnagy bezárta az ajtót és kiment. Kovácsék szóltalanul majszolták az ételt.

– Megint hitlerszalonna! – sóhajtott Patachich.

S múltak a napok, a hetek.

A börtönudvaron körbe-körbefutottak az elítéltek, Szentváriék egymás mögött kocogtak. Rajtuk kívül még sokan voltak, de Halmányit nem látták közöttük.

– Szaporán! Szaporán! – kiáltozta az őrmester. – Teljesen elpuhulnak az íróasztalok mellett! Nő sehol, maguk meg csak döglenek, henyélnek! Úgy elhíznak, hogy a jó kurva anyjuk se ismerne magukra, méltóságos uraim. Gyerünk! Aczél, nekem ne lazáljon! Igyekezzünk! Mozgás! Mozgás! Kovács, lépjén vissza a körbe! Elég! Séta indul! Körbenjárás!

Unottan engedelmeskedtek, és sétálni kezdtek. Szentváriék egy-egy pillantást vetettek a szomszéd udvarban magányosan sétáló férfira.

– Nem tudod, ki lehet? – kérdezte Patachich Kovástól.

– Nagyon ismerős – lépett Kovács közelebb a kerítéshez.

– Különös, hogy mindig egyedül sétál.

– Megkérdezem Emiltől... Emil!

– Mi történt? – csatlakozott hozzájuk Szentvári. – Egon nem jött még vissza?

– Nem. A magányos férfit figyeljük. Nem ismered véletlenül? – kérdezte Kovács. Szentvári közelebb lépett a kerítéshez:

– Nem tudom... mostanában olyan rosszul látok...

– Teljesen egyformák vagyunk ebben a börtönegyenruhában – mondta Patachich.

– Megvan! Tudom... – szólalt meg elképedve Szentvári. – Szentséges ég! Tudjátok, hogy kicsoda?

– A bíboros? – csodálkozott Kovács.

– Mindszenty, a bíboros – bólintott Szentvári.

– Azért volt olyan ismerős! – jegyezte meg Patachich.

– És még csak meg sem ismertem – sóhajtott Kovács.

Halmányi eközben a cellában a főhadnagy ajtajánál hallgatózott. A főhadnagy irodája kényelmesen berendezett szoba volt, az asztalon déligyümölcsök, italok bőséges választéka kínálta magát. A főhadnagy az őrnaggyal beszélgetett:

– És Rákosi elvtárs – mondta a főhadnagy – személyesen tájékoztatta Péter Gábor elvtársat az angolok kéréséről.

– Honnan tudják az imperialisták – kérdezte döbbenetesen –, hogy Halmányi nálunk van?

– Itt mindenki potenciális kém. Az egész ország egy fasiszta csőcselék. Küszöbön a harmadik világháború, persze a mi hírszerzőink se kezdők. A szovjet elvtársaktól még megtudták, hogy az angol külügy valamilyen Limber és Tajmsz nevű imperialistákat akar a nyakunkra küldeni.

– És Rákosi elvtárs beengedi őket?!

Halmányi feszülten figyelt.

– Rákosi elvtárs – folytatta a főhadnagy – még nem döntött. Várja Moszkvából az utasítást.

– Te mindent tudsz – súgta a főhadnagy fülébe az őrnagy és megcsókolta.

– Péter Gábor elvtárstól. Kedvel engem. Azt is megígérte, hogy a jövő héten beköltözhethetünk egy megüresedő, berendezett rózsadombi villába.

– És ezt csak most mondd! – ujjongott az őrnagy, és a főhadnagy nyakába ugrott.

– Csókolóznak, gondolta Halmányi. A főhadnagy feltett egy lemezt, orosz melódia szólt. A főhadnagy vodkát töltött, ittak, majd az őrnagy vetkőzni kezdett. Egyenruha nélkül – ahogy a kulcslyukon keresztül Halmányi látta – egészen nőies gyönyörű teste volt. Táncolt mezítelenül. A főhadnagy mohón ölelte, csókolgatta.

Halmányi még mindig leskelődött:

– Ellenszenves, amit csinálók. A fene egye meg, itt kukucskálok, mint egy szerencsétlen!... – bosszankodott magában, és elindult a hosszú folyosókon az udvarra. Kovácsék még mindig sétáltak.

– Hihetetlen, hogy a bíborost is itt tartják! – mondta éppen Kovács, amikor Halmányi odaért.

– Mit akartak tőled? – kérdezte Patachich.

– A mérnöknő – beszélt zaklatottan Halmányi –, akit éppen tőm a főhadnagy, kíváncsi volt, hogy hol tartok. Sürgős a munka.

– Történt valami? – vett lélegzetet Halmányi, és nézett kérdően társaira.

– Semmi... csak... – mondta volna Kovács.

– Nos?

– Nézd, ott a sétálót!

– Látom – nézte Halmányi. – Mi van vele?

– Mindszenty bíboros – mondta Patachich.

– Most már mindent értek – nézett maga elé Halmányi.

– Titokzatos vagy, Egon – jegyezte meg Szentvári.

– Kiszivároghatott valami külföldre. Megtudták, hogy mi folyik itt. Lord Kinley Londonban is tudja már, hogy engem börtönben tartanak.

– Miről beszélsz? – állt el a lélegzete Szentvárinak.

– Honnan veszed? – csodálkozott Patachich.

– Oxfordi tudósok aláírásával Kinley jegyzéket küldött az angol külügyminisztériumon keresztül Rákosinak, hogy engedjék be Francis Lindberg doktort és a Times egyik riporterét, és nézzék meg, élek-e még, tegyenek jelentést az oxfordi egyetem díszdoktorának hogylétéről.

– Miket beszélsz? – így Szentvári.

- Megbolondultál? – mosolygott Kovács.
  - Az őrnagy a kezébe tette a dudáit, s azóta lázálmaid vannak? – nevetett Patachich.
  - A főhadnagy szájába tette, és most is ott tartja. Kihallgattam őket.
  - A kis kukkoló! – mosolygott Patachich.
  - Azt hitték, lejttem már – folytatta Halmányi –, miután az őrnagy végzett velem. Mindent kihallgattam.
  - És? Nagy a parti odabent? – élcelődött Patachich.
  - Hülye vagy! – válaszolta Halmányi.
  - Vajon beengedik az angolokat? – kérdezte Szentvári.
  - Szerintem igen – állította Halmányi. – Nem mernek ezek Európa szemébe is beleköpni.
- Anyám befejezte a levelek olvasását, és eltette őket az éjjeli szekrény egyik fiókjába. Hónapok múlva olvasta tovább Lonka sorait.
- A tervezőmunka már lázasan folyt a börtönben kialakított kutatóintézetben. Kovács, Halmányi tervezőosztalaiknál dolgoztak, Szentvári ágyában feküdt, Patachich kávéfőzőt.
- Aczél Gyuri – szólalt meg Halmányi – egészen fantasztikus! Minden könyvet megszerez, amit csak akartok! Ezt – mutatta a The Hospital Buildings című könyvet – a Lundi Egyetemi Könyvtárból, Svédországból kérte.
  - Eddig nekem is mindent megszerzett – mondta Kovács.
  - Kész a kávé, Emil, felkelsz?
  - Igen – s Szentvári felült az ágyában.
  - Ettől magadhoz térsz – nyújtotta a kávéfőzőt Patachich.
  - Hol fogjam meg?
  - Itt – adta Szentvári kezébe Patachich a kávéfőzőt.
  - Alig látok, és lehúzza az ágy.
  - Ne hagyd el magad – biztatta Halmányi. – Ha összeroppansz, mi leszünk a vesztesek. Nézd Bélát, még arra is képes, hogy szembeszálljon velük.
  - Tisztelem érte, de én már öreg vagyok. Minek harcoljak? A fiam jól él, ügyvéd New Orleansban, nincs már szüksége rám. Te is egyedül vagy, tudom, de él a mamád és vár. Béláról nem is beszélek. Nő.
  - Tihamért se várja senki – érvet Halmányi.
  - Csak azért, mert nincs senkim – szólalt meg a tábornok –, még nem adom fel.
  - Hagyjuk ezt a témát! Ne beszéljünk az otthoniakról! – fakadt ki Kovács. – A gondjainkról, s hogy ki, miért tudja kevésbé vagy jobban elviselni a börtönt. Jó?
  - Miért ne beszélhetnénk róla? – szólalt meg kedvesen Halmányi.
  - Mert felkavar bennünket, mert szétroncsolja az idegeinket! Érted!?
  - Jó, Jó! Azért nem kell nekem támadni! Nem akartam semmi rosszat, Béla. Ha úgy gondolod, jó, akkor, ne beszéljünk a családról többet.
  - Ne vájkáljunk egymás életében, Egon – zárta le végül az egészet Kovács, amikor belépett a főhadnagy.

– Mi az Szentvári, maga még mindig kókadozik? Nem szanatórium ez, ahová az arisztokraták üdülni érkeztek. Keljen föl!

– Hagyja békén, főhadnagy! – emelte föl a hangját Kopcsay. – Nem látja, hogy nincs jól?

– Nézzünk oda, Kováts, a kis hős! – sziszegett a főhadnagy, felvette a felmosóröngyöt, és Kováts arcába dobta.

– Mossa fel a cellát! Disznó! Orvosi vizit lesz. Azonnal jövök vissza!

Kiment a cellából. Kováts takarítani kezdett. A hosszú folyosón a főhadnagy várta a közeledő őrmestert, aki a doktornőt kísérte. Lépteik visszhangzottak a börtönfolyosón.

– Orvos, itt?! – csodálkozott Halmányi, miközben Kováts takarított. – Ezt nem gondoltam volna.

– Beijedtek – felelte Kováts.

– Ugyan mitől félnének?

– Te beszéltél az angolokról, Egon.

– Mondd ki nyugodtan, Béla – szólalt meg Szentvári –, ha itt meghalok a börtönben, bajba kerülnek.

– Emil, kérlek – mondta Patachich – az Isten szerelmére!

– Nem erre gondoltam – tette hozzá Kováts.

Ebben a pillanatban lépett be a főhadnagy és a doktornő: Dr. Hollán Eszter. Börtönruháján orvosi köpenyt viselt. Kezében orvosi táska volt, nyakán fonendoszkóp.

– Tudóskáim! – szólalt meg a főhadnagy. – Bemutatom maguknak a doktornőt. Dr. Hollán Eszter. Elítélt, mint maguk. Hazaáruló, mint maguk. De ezt most hagyjuk. Elvégzi a vizsgálatokat. Válaszoljanak a kérdéseire, mondják el, ha van, egészségükkel kapcsolatos panaszaikat. Megértve? ... Kováts, még maga is érti?... Akkor tegye le a felmosóröngyöt, és húzzon át a könyvtárba!

– Halmányihoz, Patachichhoz fordult.

– Maguk is!

Kovátsék kimentek. A főhadnagy a doktornőhöz fordult.

– Kezdje el a vizsgálatot!

– Kérem, akkor legyen szíves, és ön is távozzék!

– Maga nem utasíthat engem!

– Most orvos vagyok, és nem elítélt... Távozzék, kérem!

– Tudnom kell, hogy milyen az állapotuk.

– Tájékoztatni fogom, de most menjen, kérem!

– Rendben, de nehogy azt higgye, hogy mi hatalmat adtunk magának – mérgelődött a főhadnagy, és kiment.

– Megvizsgálom, professzor úr – szólt kedvesen Szentvárihoz.

– Érdemes?

– Gombolja ki, kérem a kabátját! ... Köszönöm.

Hallgatta a szívét, a mellkasát.

– Sójajtsen!... Jó... Köszönöm. Most mélyebbet!

Majd megmérte a vérnyomását.

– Mi a panasza, professzor úr?

– Fáradt vagyok, és mégsem tudok aludni. Akkor alszik az ember, ha már nem gondol semmire? Megtehetjük azt, hogy nem gondolunk semmire?

– Vegye le, kérem a szemüvegét!

– Most csak fehérség látszik, minden egyhangú, ez a teljes szabadság. Mozoghatok, lebeghetek, a fehérség teljesen megszüntet mindent. De ott csillogni kezd valami a távolban, sűrű fehér folyadék ömlik ki egy csőszerű képződményből. Most rózsaszínű és kékes színek villóznak a mozgó sűrűségben, majd elsötétül a tér, nyomasztó érzést, szorongást hoz magával. Megürült a látszat, és csak a semmi maradt utána.

– Adok egy injekciót...

– Tudnám nélkülözni.

– Elhiszem. Ez csak erősítő – mondta, és beadta az injekciót. – Pihennie kell!

– Itt? Komolyan gondolja?

– A lehetőségekhez képest, igen. De javasolhatom, hogy vigyék át a kórházba.

– Ne tegye, kérem. Inkább itt maradok a barátaimmal.

– Jó, pihenjen! – mosolygott a doktornő, majd benyitott a könyvtárba. – Ki a következő? – kérdezte.

– Dr. Kovács Béla vagyok – lépett be a cellába.

– Foglaljon helyet. Gondterheltnek látszik.

– Van rá okom.

– Elmondaná nekem?

– Régóta azon gondolkodom, mi a bűnöm, miért vagyok itt?

– Jutott valamire?

– Keresve a múltamban egyetlen bűn jutott az eszembe.

– Mi?

– Egyedül voltam nagyapám házában. Hatalmas kúria, ahol rengeteg a látnivaló. Mi mindent lehetett felkutatni a padláson! Nagypapa kilovagolt, én a fecskéket nézegettem az istállóban. Először csak integettem a tátozó szájú, éhes fiókáknak, de ez nem elégítette ki a kíváncsiságomat. Bottal piszkálni kezdtem a fészket, míg az le nem esett. A madárcák keservesen csiripeltek, szerencsére életben maradtak. Mi lesz, ha meglátja őket a nagyapa? – estem kétségbe, mert már hallottam a lovak dobogását. Nagypapa megérkezett, a lovász bevezette a lovakat az istállóba... és vége. Nagypapa lehajolt, kezébe vette a szétroncsolt kis madárcákat. Ujjai véresek lettek. Rám nézett, megvetően mondta:

– Ezért a bűnödért felelned kell, fiam! Emlékezz a szavaimra!

– Bizony ez igaz – mosolygott a doktornő. – Ami az állapotát illeti, ön makkegészséges, és azt hiszem, teljesen ártatlan is. Beküldené, kérem a következőt!

Kovács felállt. – Bélám! Segítenél nekem? – kérdezte Szentvári. – Nem akarok itt zavarni, inkább a könyvtárban üldögnék!

- Állj fel... így... lassan! Jó! – segítette Kováts az idős tudóst. Halmányi lépett a cellába, miután ők távoztak.
  - Dr. Halmányi Egon vagyok – mutatkozott be.
  - Foglaljon helyet. Van valami panasza?
  - Szörnyűek az álmaim, és rosszul alszom.
  - Utoljára mit álmodott? – kérdezte a doktornő, miközben vizsgálta.
  - Héber többnyelvű szótár voltam egy könyvtár fölőspéldány-raktárában.
  - Bizarr.
  - Nem néz teljesen hülyének, ugye?
  - Ellenkezőleg. Foglalkozom lélektanral, álomfejtéssel. Folytassa, kérem.
  - Főlió méretű, testes könyv voltam. Oxfordban egy professzor vendége. Átutazóban, Londonban, a British Museum könyvtárának nemzetközi csereosztályán szálltam meg, sok külföldi kollégával találkoztam. Micsoda környezet! Légkondicionált raktárak, utazás mozgóliften. Másnap aztán előkelő társaságban utaztam Oxfordba. A város egyetemén, a Bodleian Library olvasótermében várt rám a professzor. Azonnal a lakására vitt, s ezután egy hónapig kellemes, figyelmes társaságát élveztem. Amikor visszatértem a hűvös könyvraktárba, a selejtekek közé kerültem a polcra. Mellettem a poros állványon egy filozófia-tankönyv búslakodott. Vizsgálataira készülve valaki állandóan a strandon olvasgatta, a tűző napra tette, vizesen ráfeküdt, rátaposott, homokot szórt rá. Még azt sem érte meg, hogy legalább egy hétre kikerüljön az olvasótermi kézikönyvtárba. Nagyon el volt keseredve. Közben a polc már üresedett, mi következünk. Mentünk a zúzdába!... Ezt álmodtam. Teljesen reménytelen vagyok?
  - Valami erősebb izgalom érte az elmúlt napokban?
  - Igen... telefonhír! Dr. Lindberg! Hát persze!
  - Az ember általában olyan vágyairól álmodik, melyeket nem tud megvalósítani, hanem elfojtja.
  - Milyen igaza van! – indult volna kifelé Halmányi.
  - Várjon! Szedje majd ezt a nyugtatót!
  - Köszönöm.
  - Küldje be, kérem a következőt!
  - Már csak a tábornok várakozik.
  - Akkor őt küldje, köszönöm.
- Halmányi kiment, majd belépett Patachich. Kezet csókolt.
- Kezét csókolom.
  - Dr. Hollán Eszter vagyok.
  - Patachich.
  - A tábornok úr délvidéki?
  - Már csak a név árulkodik a múltrol.

– Én Újvidéken születtem, Belgrádban jártam egyetemre. Magyarországra a férjem hozott, de ő már nem él, s én, mint délvidéki, szerintük kém vagyok. Tito láncos kutya, s kirobbanóban a harmadik világháború.

– Az ÁVH gondolkodása totális paranoia.

– Bocsánat, én csak fecsegek itt, ahelyett, hogy önt megvizsgálnám.

– Szívesen hallgatom. Itt, a börtönben csak álmaimban lelek megnyugvást.

– Miről álmodik?

– Meggyógyítom Emilt.

– Sajnos, hamarosan megvakul.

– Nincs már segítség?

– Már késő. Hacsak nem álmodott valamit.

– Finom pelyhekben hullt a hó – kezdett mesélni Patachich –, a pajkos hópihék kavargatáncolva szállodogáltak a levegőben. Fehér bundába bújt a táj, a téli szücs meleg prémmel vont be a háztetőket, a villanydrótokat és az utakat. Álomba merültek a kertek és a fák. Én a kaput lestem, hogy jön-e már a papám. Nagyon későn ért haza, csak benézett a szobámba, majd elzárta a puskáját, és már sietett is Miklós bácsihoz, hogy megnyúzzák a zsákmányt. Tudtuk Elek barátommal, hogy Miklós bácsi igazából varázsló. Jártunk is nála. Megálltunk nádtetős háza előtt, a hatalmas kert végében. Az ablakon belesve láttuk a kitömött állatokat: baglyot, rókát, siklót. Elekkel sikerült lejutnunk föld alatti palotájába. Napokig jártuk a termetket, míg végre rátaláltunk a varázsló szobájára. Egy nagy asztalnál ült, az asztalon mindenféle üvegedény és csodaszerszám hevert. Rendeltetésüket sejteni se lehetett. A varázsló megnyomott egy gombot, a terem mennyezete szétnyílt, és az égbolt teljes pompájával tárult a szemünk elé. Aztán egy szerkezet segítségével kéznyújtásnyi közelségbe hozta a csillagokat, s azok ott ragyogtak, csillogtak a szemünk előtt. Végül le is emelt egyet a vakító fényű csillagok közül, és az asztalra fektetve vizsgálgatni kezdte. Mindenre képes volt. Elmondtam neki: szeretném, ha Emil meggyógyulna. Ha látna, és újra dolgozhatna. A ház előtt vár rád egy szán, mondta a varázsló, befogva elé Táltos, mostantól hűséges paripád. Menj, ülj fel a szánra és indulj! Táltos tudja az utat. Előbb Tavasz országába érsz, majd eljutsz az örök Nyár birodalmába. Ott addig menj, amíg be nem érik a búza, és le nem vágják. Aztán még tovább kell menned, dinnyeföldeken kell áthaladnod, és akkor egy sötét erdőbe érsz. Ott leled meg azt, amit keresel. Elindultunk.

– Milyen izgalmas, tábornok úr! – hallgatta csodálattal a történetet a doktornő.

– Táltos sebesen, egyre sebesebben repítette a szánt... a fák és a házak, mint apró fehér pontok tűntek el mögöttük. Falvak, városok távolodtak el. Folyók és tavak jegén suhantunk keresztül, didergő fákat és bokrokat hagytunk magunk után, amikor fergeteges szélvihar kerekedett. Fújta a szél a havat, jéghegyeket görgetett a szán elé. Táltos minden erejét összeszedte, de a szán csak lassult, már nem is mozdult. Riadtan néztem körül, s mire föleszméltem, Tavasz országának kellős közepén találtam magam, egy erdőbe értem, ahol elém szökött egy szarvas. Elindultunk együtt. Mentünk éjjel, nappal, este és reggel. Utunk végeláthatatlan szőlőskerteken és dinnyeföldeken haladt keresztül. A Nap forrón sütötte a földet, a Szarvas már alig vonszolta magát, amikor felkiáltottam: Forrás! A gyógyulás kulcsa előttem hevert a földön. Magamhoz vettem egy fenyőágot, mely a vízcseppektől újraéledt. Ezután Emilhez siettem. Becsukta a szemét, és hagyta, hogy többször is megérintsem a fenyőággal. Most már mindent látok, köszönöm, mondta Emil.

A doktornő Patachich vállára tette a kezét:

– Gyönyörű! – mondta. – Egészen belefeledkeztem. Bocsánat... – húzta el a kezét Patachich válláról –, tegye szabaddá a mellkasát!

S hallgatni kezdte Patachich szívét.

– Rendben, tábornok úr, az egészsége rendben van.

– Köszönöm. Látom még?

– A professzort mindennap megnézem.

– Várni fogom, Eszter – s Patachich kezét csókolt.

*

Eljött a karácsony. Színes papírból készült díszek, szalagok kerültek a falakra a cellában. Az étkezőasztalon gyertyák égtek, középen karácsonyfa állt, az is papírból készült, mint a díszek. Ünnepi teríték: tea, fémtányérokon csokoládé. A karácsonyfa alatt sakktábla, rajta szépen formázott figurák. A doktornő és Patachich még díszítették a cellát. Szentvári aludt.

– Köszönöm – mondta Patachich a doktornőnek –, hogy elfogadta a meghívásomat, és velünk tölti az estét.

– A főhadnagynak köszönje, ne nekem. Én örömmel jövök bármikor, amikor csak tehetem. Aggasztó az állapota – nézett Szentvárira.

– Az ő korában a börtön: kész gyilkosság.

– Csak legyen vége egyszer!

– A bányából is kikerültünk.

– Mielőtt itt munkába álltak, elvitték magukat egy kis megfigyelésre a föld alá, hogy viselkednek, mint munkavezetők. Félelmetes körültekintés, ha jól belegondolunk.

– Nem is csodálkozom Emil legyengült szervezetén. Szerencse, hogy idáig bírta. Sokan beleőrültek. Egyik cellatársam csajkájából az ingébe öntötte az ételt, s onnan habzsolta, mintha soha nem evett volna. Azt hitte, elveszik tőle.

– Hívjuk be a fiúkat! – mondta a doktornő, és lekapcsolta a lámpákat.

Néhány lampion égett. A doktornő föltett egy lemezt. Beléptek Kovácsék.

Megilletődve, szótlánul álltak az ajtóban, és a karácsonyfát nézték. Kovács és Halmányi kiemelték Szentvárit az ágyból, és az asztalhoz ültették.

– Zene!... Bach!... – sugárzott a boldogságtól gyermeki tekintettel Szentvári. – És milyen szép a karácsonyfánk! Alma... csokoládé!...

– A doktornő csempészte be a gyógyszerszállítmánnyal – válaszolta Kovács. – Téged köszönt vele.

– Köszönöm.

– Én sakkot készítettem – mondta Halmányi, és a királynőt Szentvári kezébe adta. – Nézd meg!

– Sakk! – tapogatta a figurát az idős tudós. – Igazi sakk. Papírból kivágva, összeragasztgatva. A talpa gomb. Most már sakkozhatunk is.

– Béla és én – mutatott egy készülékre Patachich – rádiót készítettünk. Ezt is csak papírból, de olyan, mint az igazi.

– Kapcsold be, kérlek! – kérte Szentvári.

Kováts úgy tett, mintha bekapcsolná, és beszélni kezdett:

– Kedves hallgatóink! A Szabad Európa Rádió karácsonyi hangversenyét közvetítjük felvételről, a Zeneakadémiáról.

Szentvári azt képzelte, hogy a Zeneakadémián az egyik emeleti ülésen ül szmokingban. Azt a Bach-zenét játszották, melyet a cellában hallott.

– Ez pedig az én meglepetésem – szólalt meg a doktornő. – Egy könyv, professzor úr. Cserépfalvy kiadása.

– Radnóti Miklós – nézte a szerző nevét Szentvári. Lapozgatta a könyvet, s olvasni kezdett, egészen közel téve szeméhez a kötetet: „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, nekem szülőhazám e lángoktól ölelt kis ország, messze ringó gyerekkorom világa. Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága s remélem, testem is majd e földbe süpped el...”

S amint Szentvári e sorokat olvasta, Kováts képzeletében megelevenedtek Magyarország tájai, képei: szentmise a Bazilikában, a Dob utcai zsinagóga, a Parlament, a Margitsziget, a Halászbástya, a Mátyás-templom, Sopron utcái, hazai tájak, a Hortobágy és a délibáb, folyók, vizek és a Balaton. „Itthon vagyok – olvasta tovább a verset Szentvári – s ha néha lábamhoz térdepel egy-egy bokor, nevét is virágát is tudom, tudom, hogy merre mennek, kik mennek az úton, s tudom, hogy mit jelenthet egy nyári alkonyon a házfalokról csorgó, vöröslő fájdalom. Ki gépen száll fölébe annak térkép e táj, s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály; annak mit rejt e térkép? Gyárat s vad laktanyát. De nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát. Az gyárat lát a látsövön és szántóföldeket, míg én a dolgozót is, ki dolgaért remeg, erdőt, füttyös gyümölcsöst, szőlőt és sírokat, a sírok közt anyókat, ki halkan sírogat. S mi fönről pusztítandó vasút, vagy gyárüzem, az bakterház s a bakter előtte áll és üzen. Piros zászló kezében, körötte sok gyerek, s a gyárak udvarában komondor hempereg, és ott a park, a régi szerelmek lábnyoma, a csókok íze számban hol méz, hol áfonya, s az iskolába menvén, a járda peremén, hogy ne feleljek aznap, egy kőre léptem én, ím itt e kő, de fönről e kő se látható, nincs műszer, mellyel mindez jól kimutatható. Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép, s tudjuk, miben vétkeztünk, mikor hol és miképp, de élnek dolgozók itt, költők is büntelen, és csecszopók, akikben megnő az értelem, világít bennük, őrzik, sötét pincékbe bújva, míg jelt nem ír hazánkra a béke ujja, s fojtott szavunkra majdan friss szóval ők felelnek. Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg.”

A cellában még szólt a zene, amikor belépett a főhadnagy, a lemezjátszóhoz sietett, leemelte a hanglemezt, kinyitotta az ablakot és kidobta.

– Elég volt ebből! – kiabálta.

– Népzene nincs, főhadnagy – jegyezte meg Kováts.

– Fogja be a pofáját! Azért is, mert magáért jöttem, hogy beváltsam az ígéretem.

– Értem.

– Jöjjön velem!

– Megyek.

Társai felálltak, rémült tekintettel nézték a távozó Kovátsot, akit katonák kísértek, őket követte a főhadnagy. Mielőtt kiléptek az udvarra: megbilincseltek.

Odakint dermesztő volt a hideg, a katonák is fáztak. Sötét volt, Kováts észre sem vette az akasztófát, csak amikor egészen közel értek hozzá.

– Halálra ítéltük, Kováts! – szólalt meg a főhadnagy. Kováts nem válaszolt.

– Egy szava sincs?

Kováts nem szólalt meg.

– Szerencsétlen! – dühöngött a főhadnagy, s gyomorszájon rúgta Kovátsot, az elítélt elterült a földön.

– Álljon fel!

Kováts felállt. A főhadnagy az őrmestert utasította:

– Ne dideregjen itt, kísérje fel ezt az átkozottat a kötél alá! Ennyi bosszúságot ember nekem még nem okozott, mint ez a szemét!... Vetköztessék le!

A hóhér félmeztelenre vetköztette Kovátsot, nyakára helyezte a kötelet, és megfeszítette azt.

– Nincs semmi mondanivalója, Kováts? Itt mindig kiabálni szoktak valamit.

Kováts keményen hallgatott.

– Így is jó! – s a főhadnagy leköpte Kovátsot, sarkon fordult, s az őrmesterrel együtt távoztak. Kováts állt ott félmeztelenül a dermesztő hidegben, nyakén a feszülő kötéllel. A hóhér szótlanul nézte, csak állt és vacogott a hidegben. Végre visszajött az őrmester, levette Kovátsról a kötelet, és visszakísérte az összefagyott embert az épületbe. Sötét, alagsori pincefolyosókon vezette, majd benyitott egy helyiségbe, ahol a főhadnagy várta őket. A szűk kis térben csak egy asztali lámpa égett.

– Itt a megbízása – mondta a főhadnagy.

– Nem kívánom aláírni.

– Nem is kértem rá. Emlékszik, azt mondtam, maga fog könyörögni, hogy aláírhasa.

Egy borítékot vett elő, s abból fényképeket.

– Üljön le! Nézze meg ezeket a fényképeket!

– Mit akar ezekkel a képekkel?

– Láta már ezt a gyermeket?

– Nem. Soha.

– Jó. Akkor most én kimegyek és maga... de majd meglátja...

Kováts nézett utána, próbálta magát fölmelegíteni, majd az asztalra borult, hogy pihenjen egy kicsit. Egy elítélt nő lépett be a kihallgató terembe. Kovátshoz közeledett, a lámpa fénye megvilágította arcát. Kiácza Lonka volt, Kováts felesége.

Lonka kezébe vette a fényképeket, és sírva fakadt:

– Kislányom! Editkém!

Kováts fölkapta a fejét.

– Lonka!

Lonka megismerte férjét.

– Béla!

Megölelték egymást.

– Neked ismerős a kép? – kérdezte.

– Ő... a mi ... – szorongatta a sírás Lonkát – a mi gyermekünk... Tudod, amikor elvittek... az ötödik hétben voltam...

– Hol van most a kislány?

– Nem tudom. Intézetben valahol.

Most lehetett látni már, hogy Kovátsot sikerült megtörni.

– Hol? Mit mondtál, hol?

– Fél éve, körülbelül fél éve már, éppen elmúlt egy éves, amikor Editkét elvették tőlem, engem börtönbe zártak.

– Ó, én felelőtlen hülye!... De hét a kicsi... őt miért?... És Péter kisfiunk hogy van?

– Megszökött a kitelepítés után. Napokon keresztül gyalogolt, amíg apáékhoz nem ért. Apa sok pénz ellenében üzeni tudott, hogy a bátor fiúcskát a tanyán bújtatják, egészséges, méltó fia az édesapjának.

– A gyerekeket miért üldözik?

– Hazaáruló gyermeke is hazaáruló lesz. Ezt mondták.

– Értem, már mindent értek. Miattam történt az egész.

– Annyit izgultam miattad. Élsz-e? Hol vagy? A tejem is elapadt.

– Drágám!

Megölelte a feleségét.

– Jól vagy?

– Igen – felelte Kováts.

– Megkínóztak?

– Nem, nem bántottak, drágám.

Újra megölelte a feleségét. Belépett a főhadnagy.

– Nocsak, az ifjú házasságok!

Kováts elengedte a feleségét.

– Házaseletről nem volt szó, csak egy kis szentesti találkáról – mondta gúnyosan a főhadnagy, megfogta Lonkát, kivezette, és a folyosón utasítást adott:

– Elvihetik!

Lonka még visszaneézett, de azután becsukódott az ajtó.

– Mára ennyi, Kováts – szólalt meg a főhadnagy győzelemtől ittasan, és összeszedte a képeket. – Jó képek, igaz? De nem hagyom itt magának!

Kováts remegett az idegességtől.

– Mi a szándéka velem, főhadnagy?

– Karácsonyeste van, Kováts. Megyek haza. Magát meg bezáratom egy sötétzárkába. Bűntársai ünnepelnek, maga meg csinálná a feszültséget: elmondaná mi történt, hogy találkozott a feleségével, meg a többi. Ki tudja, mire vetemednének? Maga külön cellát kap, jó sötétet, maga egy patkány úgylis, egy undorító állat, hazaáruló százlábú.

– Ha aláírom a megbízást, megváltom a feleségemet és a gyermekemet?

- Gratulálok! Nagyon lassú a felfogása, Kováts. Maga miatt majdnem kitettek a rózsadombi villámból. Lassan magával foglalkozik mindenki.
- Szabadlábra helyezik a feleségemet, hogy felnevelhesse a kislányunkat!
- Ahogy elnéztem, nem sokáig bírná a börtönt.
- Engedjék szabadon, adják vissza a gyermeket, s akkor aláírom a munkaszerződést.
- Mit akar? Az udvaron várja az akasztófa.
- Értem. Mondja meg a főnökeinek, aláírom a papírjaikat, tervezem a repülőtereiket.
- Most már ilyen sürgős?
- Közvetítse a feltételeimet!
- Nincs abban a helyzetben, hogy feltételeket szabjon!
- Bemutatják nekem a feleségem szabadulólévelét, kislányom nevelőintézetből történő elbocsátásának okiratát, és feleségem személyi igazolványát. Legyen lakása, munkahelye, keresete. Ha ezeket látom, aláírom a tetves papírjaikat. Mondja meg nekik, hogy nincs más alternatíva.
- Gondolja?
- Tudom. Ott lógnék kint a kötélén.

Kovátsot sötét labirintusokon keresztül vezették a magánzárkába. Belökték a cellába, és rázárták az ajtót. Kováts fölkapaszkodott az ágyra, és rezzenéstelen arccal csak nézett, bámult a semmibe.

Társai sakkoztak a közös cellában.

- Sakk! – lépett Patachich.
- Megint? – nevetett a doktornő.
- Lesz matt is! – jósolta Halmányi.
- Jaj, legalább biztatna!
- Sajnálom, hogy itt téblábolok, de nem találom a helyemet, amióta Bélát elvitték.
- Hol lehet? – kérdezte Szentvári.
- Mit csinálhatnak vele? Második napja van távol – hergelte magát Halmányi.
- Visszahozzák, meg fogjátok látni – szólalt meg Patachich. – Matt! – és lépett újra a bástyával.
- Megint!

A cellában kitört a nevetés, észre sem vették, hogy nyílt az ajtó. Kováts lépett be. Megállt az asztalnál, és csak nézett, sokáig nem tudott megszólalni.

- Béla! Az istenért – szólt hozzá végül Patachich –, mi történt veled?
- Karácsonyi ajándékot kaptam a főhadnagytól – felelte Kováts. Gondolatai máshol jártak: felesége, gyermekei, kislánya szorították össze a szívét.

Az állami nevelőintézetben, ugyanebben az időben a gondozónő etette a kis Editkét. Nagyon sok gyermek volt összezsúfolva egy teremben.

- Egyél, Edit! – unszolta a gondozónő. – Úgy kell beléd tömni minden falatot!

Az intézet igazgatónője lépett be a terembe:

– Képzeld – mondta a gondozónőnek –, megint járt itt a főhadnagy. Megkérdezte, hogy van a kislány, és elment.

A kislánytól kérdezte:

– Ki lehet a te apukád, hogy ennyit érdeklődnek utánad?

– Papa... mama... papa! – gügyögte a kislány.

– Te sem tudod, igaz? – kérdezte az igazgatónő.

– Nem akar enni – panaszkolta a gondozónő.

– Kinövi majd – jegyezte meg az igazgatónő, és távozott. A gondozónő megsimogatta a gyermeket:

– A te apukád nagyon nagy ember lehet. Egyél, kis árvám – szeretgette a kislányt.

– Mama... papa!... – ismételte a gyermek, de nem evett.

Munkával teltek a napok a cellában. Az elítéltek íróasztalaiknál dolgoztak.

– Sikerült korrigálnod a B12-est? – kérdezte Szentvári. – Figyelsz rám, Béla?

– Igen – felelte Kováts. – Megtaláltam az adatokat, rávezettem a terepvázlatokra, és így rögzítettem a meglévő állapotot.

– Kiváló munkát kapnak.

– Emil, tudod, végül, hogy működik a szerelőcsarnokom? – kérdezte Patachich.

– Kíváncsi vagyok.

– Guruló darukkal.

– Jó ötlet.

– A kórbonctant – szólalt meg Halmányi – először az alagsorba helyeztem, a kadáver szállítását pedig a főkapun át képzeltem el. Aztán eszembe jutott: jobb, ha az egész kórbonctant a hátsó traktusba helyezem, külön bejárattal.

– Igazad volt. A betegetől elkülönítetted.

Az őrnagy lépett a cellába, Halmányi és Patachich terveit vette először kézbe.

– Úgy látom – mondta –, szép munkát végeztek. Azonnal továbbítom a kivitelezőknek. Maguk? – fordult Kovátshoz.

– Végeztünk – válaszolta Kováts. – Volt egy kis gondunk.

– Éspedig?

– A B12-es terepvázlat nem volt pontos. Nem jelezték a vasúti töltést... Látja, itt? Megrongálták a síneket, de a töltés jó, csak egy kicsit meg kell erősíteni.

– Honnan szedi ezeket?

– Jártam Pápa környékén.

– Miből gondolta, hogy a tereprajz Pápa területét rögzíti?

– Asszonyom, ha nem tudnám, hozzá se fogtam volna.

Patachich, Halmányi nevettek.

– Maga valóban érti a szakmáját – jegyezte meg az őrnagy, átvette a tervrajzokat, majd a nála lévő dossziékban lapozgatott. – Most pedig vegyék át kérem új megbízásaikat! Dr. Halmányi! Egy cukorgyár megépítése... Dr. Patachich! Az előbbi cukorgyár épületgépészeti terve és műleírása... Dr. Kováts! Dr. Szentvárival közösen a leírt katonai bázis terveinek elkészítése...

– És a feltételeim? – kérdezte Kováts, miközben aláírta a megbízásokat.

– Lettek esélyei. Lássanak munkához! – indult kifelé az őrnagy.

*

Egyik éjszaka, amikor mindenki aludt, a folyosóról lépések hangjai szűrődtek be, a főhadnagy lépett a cellába. Felkapcsolta a villanyt.

– Kováts! – szólalt meg.

– Nem tudtok aludni! – mérgelődött Halmányi félálomban.

– Fogja be a pofáját! – kiabálta a főhadnagy. – Kováts, jöjjön ide!

– Nem tud aludni? – kérdezte Kováts.

– Maga se pofázzon fölöslegesen! Itt vannak az iratok, amiket kért!

Kováts izgatottan vette a kezébe a szabaduló iratokat.

– Dr. Kováts Béláné – olvasta – szül. Kiácz Ilona, büntetés-végrehajtási intézetünkben déli tizenkét órakor szabadult. Fent nevezett... – falta mohón a betűket, majd egy másik iratot olvasott: – Kováts Edit, a mai napon engedélyünkkel véglegesen távozott a nevelőintézetből, s anyjának börtönből történő szabadulása miatt visszakérült környezetébe. Kováts Edit jó magaviseletű... – futotta át az okiratot, majd felesége személyi igazolványát nézte: – Bejelentett munkahelye: Gellért Fürdő és Szanatórium... ez rendben... – lapozott az igazolványban – állandó lakása: Irinyi József utca 50... Ez mi, főhadnagy?...

– Oda költöztek.

– Engem a sárbogárdi úti villából hoztak be!

– Elvettük a villáját, maguknak az már nem jár. Feleségét és a gyermeket egy garzonlakásba költöztettük. Írja itt alá! A beismerő vallomása, a munkaszerződése.

Kováts szó nélkül írta alá az elé tett papírokat. A főhadnagy elvette az aláírt okmányokat, és szó nélkül távozott. Kováts lekapcsolta a villanyt.

– Aljas módszereitekért még felelni fogtok! – jegyezte meg Szentvári.

*

Telt az idő monoton lassúsággal. Az elítéltek az asztalnál ültek, amikor belépett a főhadnagy.

– Ízlett a reggeli? – kérdezte.

– Szalámit itt bent még nem ettünk – válaszolta Halmányi. – Születésnapja van Rákosi elvtársnak?

– Szedjék le gyorsan az asztalt! Dobáljanak be mindent a tálalóba! – parancsolta a főhadnagy.

– Mi történt? – kérdezte Patachich.

– Látogatói érkeztek. Menjenek a könyvtárba, ha szólnak, visszajöhetnek.

Kovátsék kimentek, belépett a cellába egy alezredes az őrnagy társaságában.

– Lindberggel személyesen találkozta? – kérdezte az őrnagy.

- Rákosi elvtárs irodájában – felelte az alezredes.
  - Hívhatom az elítélteket, alezredes elvtárs? – kérdezte a főhadnagy.
  - Idefigyeljen, főhadnagy! Fékezze kicsit magát, csak semmi indulat...
  - Értettem.
  - Most hívhatja őket, a doktornő is legyen itt! Lássák, hogy orvosunk is van.
  - Jöjjenek be! – szólította be Kovácskat a főhadnagy.
  - Üdvözlöm önöket! Az elhárítás parancsnoka vagyok – szóalt meg az alezredes. Ismerem magukat és a munkájukat. Beszélgetni gyűltünk össze. Oxfordi tudósok aláírásával Lord Kinley jegyzéket küldött nekünk, miután megengedtük, hogy Francis Lindberg professzor meglátogassa Halmányit és magukat. Lindberg jelentést fog tenni megbízóinak. Beengedtük Sherilyn Ray riportert is, a Times-tól. Beszólítom őket, hogy válaszolhassanak a kérdéseire – mondta, és intett a főhadnagynak, hogy vezesse be az angolokat: Good morning, Miss Ray! Nice to see you! – köszönt az alezredes.
  - Good morning – köszönt a riporter.
  - Good morning, professzor!
  - Good morning! – lépett be Lindberg.
  - Bemutatom a munkatársaimat – folytatta angolul az alezredes – az őrnagy... a főhadnagy... az elítéltek... Mr. Egon Halmányi...
  - O, how do you do, Mr. Halmányi!
  - How do you do, Mr. Lindberg!
- Lindberg Halmányihoz lépett. Kezet fogtak. Ray elkattintotta a fényképezőgépét.
- Kérem, itt tilos a fényképezés! – tiltakozott az alezredes.
  - Azért utaztam ide, hogy riportokat készítsék – válaszolta Ray.
  - Annak semmi akadály – folytatta az alezredes –, de felvételeket az utcán készítsen!
- A főhadnagy ezután egy mozdulattal tépte ki a filmszalagot a gépből.
- Tessék, folytathatjuk! – mondta az alezredes.
  - Örülök, hogy látom, professzor úr – fordult Lindberg Halmányihoz.
  - Bemutatom a munkatársaimat... – vette át a szót Halmányi. – Dr. Hollán Eszter... Dr. Szentvári Emil... Dr. Patachich Tihamér... Dr. Kovács Béla...
  - Köszöntöm önöket – hajolt meg Lindberg – a nemzetközi tudósvilág nevében. Fogadják Lord Kinley együttérzését és jókívánságait.
  - Foglaljanak helyet! – mondta udvariasan az alezredes.
  - Ami a legnehezebb számomra – folytatta Lindberg –, hogy mindössze három kérdést tehetek fel Önöknek.
- Ray hevesen jegyzetelt.
- Kezdje el! – utasította az alezredes.
  - Nos, hogy érzik magukat? – nézett Lindberg Patachichra.
  - Ahogy egy börtönben lehet – felelte a tábornok.

- Orvos vagyok, ellátom a betegeimet – mondta a doktornő.
  - Elvégzem a feladatokat – válaszolta Szentvári.
  - Kiszolgáltatottnak, uram – hangzott Kováts őszinte válasza.
  - Ha nem szigorítanak, túlélem, Mr. Lindberg – szólt őszintén Halmányi.
  - Nem betegek?
  - Itt vannak nálam a doktornő jelentései – szólalt meg azonnal az őrnagy.
  - Köszönöm, de én tőlük szeretném hallani – nézett Lindberg az elítéltekre.
  - A kondícióm elég jó – mondta Patachich.
  - Elfáradtam. Rossz a szemem – felelte Szentvári.
  - Egészséges vagyok. A családomért aggódom – válaszolta Kováts.
  - Csak a kérdésre válaszoljon! Elfelejtette, mit köszönhet nekünk? – szólt közbe az őrnagy.
  - Kérem, ha én betartom a játékszabályokat, akkor azt önöktől is elvárom. Ne beszélgessenek magyarul!... Mr. Halmányi, ön nem beteg?
  - Nyugtatókkal élek.
  - Miért tartják fogva önöket?
  - Valóban nem tudja? – kérdezett vissza Patachich.
  - Miért tartják fogva önöket? – ismételte a kérdést Lindberg.
  - Csak – mondta idegesen Patachich.
  - Felteszi a kérdéseit – fortyant föl a doktornő, – azt kérdez, amit akar, védik a nemzetközi jogok, s miután mi válaszoltunk, ön távozik, s Angliában, majd elegáns klubokban, mint szenzációt elmeséli. És mi? Velünk mi lesz? Nekünk itt bent kell maradni!
  - Miért tartják fogva asszonyom? – hangzott el a kérdés még egyszer.
  - Nem tudom.
- Lindberg Szentvárira nézett.
- Professzor úr?
  - Én jövök?... – nézett körül az idős tudós. – Nos, ha egy társadalom gyors változáson megy át, ott megszaporozódhatnak a különös események.
  - A kérdésén korábban sokat gondolkodtam – mondta Kováts –, ittam is a levét később.
  - Örölnék az egyértelmű válaszoknak, uraim – érződött némi türelmetlenség Lindberg hangján.
  - Jó, én válaszolok a kérdésére – fakadt ki az őszinteség Halmányiból. – Koholt vádak alapján tartanak itt minket. Ártatlanok vagyunk.
  - Egon, ne izgassa fel magát! – kérlelte a doktornő.
  - A professzor – szólt közbe ingerülten az alezredes – maga említette az imént, hogy nyugtatókkal él. De mi nem mentegetőzünk. Nézze meg a bizonyítékainkat! Ezek az iratok itt az elítéltek beismerő vallomásai.
  - Kaphatok belőle másolatokat – kérdezte Lindberg.
  - Milyen célból?

- Megnézetném az aláírásokat írásszakértővel. E vizsgálat számára kérhetnék aláírást tőlük?
- Parancsoljon – válaszolta természetes fölényel az alezredes.
- Nincs értelme – jegyezte meg Halmányi. – Aláírásaink hitelesek.
- Nos, uraim! – állt fel az alezredes magabiztosan. – Akkor végeztünk is! Lindberg úr feltehetette kérdéseit, megkapta a válaszokat, hagyjuk most magukra az elítélteket!

*

Telt, múlt az idő, a hetek, hónapok megszámlálhatatlanul peregtek.

Az elítéltek a börtönudvaron futottak körbe, Szentvári kivételével. Az idős ember rossz állapotban volt már, görnyedten sétálgatott egyedül. A szögesdróton túl, a szomszédos udvaron már nem volt senki.

– Szaporán! Szaporán! – kiáltotta az őrmester. – Puhányok! Lusták! Lajhárok! Gyerünk! Egy-kettő, egy-kettő! Szedje a lábát, Aczél! Patachich fürgébben! Egy-kettő, egy-kettő! Elég! Körben járás! Indulj!

Lassan unottan járták körbe az udvart.

- Elég! Séta indul! – adta ki a parancsot az őrmester, és átment a szomszédos udvarba, megszokásból tette, hiszen Mindszenty már nem volt ott.
- Hol lehet a bíboros? – kérdezte Halmányi.
- Ezt én is szeretném tudni! – nézett maga elé Kovács.
- Valami nekem nem stimmel! – jelentette ki Patachich.
- Elvitték máshová? – találgatta a doktornő.
- Úgy érzem – mondta Patachich –, gyengül a helyzetük.
- Bárcsak úgy lenne – sóhajtott a doktornő.
- Egy egész ország sokáig nem lehet börtön – tette hozzá Patachich.

*

Az éjszaka csendje ült a cellára. Szentvári keze lelógott az ágyról, szája nyitva volt. Horkolás hallatszott, valaki forgolódott éppen az ágyban. Halmányi fölkel, a mosdóhoz ment, vizet ivott. Leejtette csajkáját. Kovács fölriadt:

- Mit csinálsz, Egon? Miért nem alszol?
- Pszt!... Fölvered a többieket!
- Én?... Te szédelegsz itt éjszaka, mint egy holdkóros.
- Hallgass már! Vízet iszom és kész!
- Feküdj le!
- Halmányi visszament az ágyához, nekiment Szentvári kezének, s felkiáltott.
- Mi ez itt?
- Egon, te kiabálsz? – riadt föl álmából Patachich.
- Vízet ittam és...
- És fölvered a laktanyát?

Valaki fölkapcsolta a villanyt, Halmányi még nagyobb kiáltott:

- Szentséges Isten!
- Mi az? – kérdezte Patachich.
- Emil! – kiáltotta Halmányi.
- Mi van vele? – kelt fel Kováts. Patachich Szentvári pulzusát tapintotta.
- Emil, ne tedd ezt! – rontott ki az ajtón. – Segítség! Orvos! Segítség!

Belépett az őrmester és a főhadnagy. A főhadnagy meghallgatta Szentvári mellkasát. Bólintott az őrmesternek, Szentvári holttestét pokrócba csavarták, és kivitték a cellából.

- Kedves drága barátom! – mondta Patachich. – Az Isten áldjon meg!

Majd a rádióhoz lépett, s mintha bekapcsolta volna beszélt tovább:

- Itt a Szabad Európa Rádió. Híreket mondunk. Hetvennégy éves korában, hosszú szenvedés után meghalt dr. Szentvári Emil akadémikus, egyetemi professzor, a Harvard és a Sorbonne díszdoktora, a nemzetközi tudósvilág kiemelkedő személyisége. Halálba indulásának utolsó pillanatait követhetjük nyomon, átkelését a Styx folyón.

Megelevenedni látták a képeket. Ködös, borongós tájban Szentvári lépett egy csónakba, a csónakos evezni kezdett a folyón.

- Dr. Szentvári Emil érkezett hozzám – folytatta Patachich. – Megkereste ladikomat, és beállt a várakozók közé. Mindent fehéren izzónak érzett, a fehér végtelen sokasága csapott össze benne. Kékes, szürkésfehéres, pirosas és rózsaszínes fehérek, a hideg és a meleg egyre tüzesebb és izzóbb színei. Amikor sorra került, besegítettem őt a csónakba, és evezni kezdtem fölfelé a folyón. Kora? – kérdeztem. Hetvennégy – felelte. Foglalkozása? Építész. Akkor az építésztelepre viszem. Adott be önéletrajzot? Nem. Kellett volna? Igen. Menjen le a kajütbe, és írjon egyet! – parancsoltam rá. Máskülönben nem vihetem oda. Indulok – felelte, s leereszkedett a lakóterbe. Tollat, papírt keresett, és írni kezdett. Lassan, bizonytalanul formálta a betűket, jó időbe telt, mire elkészült a munkával. Megvolnék, Kharon, szólalt meg félénken, amikor visszatért a helyére. Helyes, mondtam, s eveztem tovább. Felolvasná nekem? – kérdeztem rövid idő múlva. Igen – felelte, és belekezdett az önéletrajzába. De nem olvasta, fejből mondta. Rá se nézett a papírra. Az már ott a művésztelep, szakítottam félbe őt. A partnál egy ember körvonalai rajzolódtak ki. Ahogy közeledtünk, egyre kivehetőbb lett az arca. Megérkeztünk, szóltam ekkor, s kikötöttem a ladikot. Az öreg kiszállt a csónakból, botjára támaszkodott, és a feléje igyekvő embert nézte. Csontváry Kosztka Tivadar vagyok, köszöntötte őt az ember. Gyere utánam! – mondta szűkszavúan, és elindultak fölfelé a meredek parton.

Patachich állt a rádiónál. Halmányi sírt, csak úgy folytak a könnyei. Kováts szomorúan nézett maga elé.

- Közben elkötöttem a ladikot, és ereszkedni kezdtem lefelé a folyón – sóhajtott Patachich, és a rádió papírkapcsolójához nyúlt.

*

Dr. Kováts Béla és börtöntársainak élete egészen 1956 őszéig, egyhangúan telt. Azon az októberi napon, a börtönudvaron sétáltak. Halmányi nincs közöttük.

- Igyekezzünk! Egy-kettő! – vezényelte az őrmester. Halmányi ekkor érkezett, és beállt a körbe.
- Hol voltál? – kérdezte tőle Kováts.
- Eltűnt a Sztálin-kép az irodából.

– Micsoda? – csodálkozott a doktornő.

– Nem pofázik, Halmányi! – kiabált az őrmester, mint mindig. – Rohangál budira, és csak fossa a szót! Aczél, maga miért rángatózik? Görcsei vannak?

– Mi történt? – suttogta Patachich.

– Eltűntek a falakról a Sztálin- és a Rákosi-képek. Találkoztam egy hadnaggyal, benézett a cellákba. Udvariasan köszönt.

– Odanézzetek! – kiáltott fel Kovács. A börtönudvar túlsó oldalán az őrnagy és a főhadnagy jelentek meg, a hadnagy kísérte őket. Katonák érkeztek, lefegyverezték az őrmestert.

– Falhoz! – adta ki a parancsot a hadnagy a börtönudvar túlsó oldalán. – Kezeket a falnak támasztani!

– Nem hiszek a szememnek! – örvendezett Patachich.

– Csak nem fél, főhadnagy? – kérdezte Kovács.

A börtön falain kívülről gépfegyverek hangjai, robbanások hallatszottak, tankok dübörögtek.

– Most kapsz egy golyót a szemed közé! – kiáltotta Halmányi a főhadnagynak.

A hadnagy átjött az elítéltekhez:

– Nem a mi feladatunk, hogy ítélkezzünk... Dr. Patachich Tihamér, lépjen elő!

– Parancs! – vágta rá Patachich.

– Tábornok úr lesz a parancsnok. Kérem, vezesse bajtársait a fürdőbe! Hozzák rendbe magukat! – s egy kulcsot adott át. – Itt a kulcs.

– Éljen! Éljen! Köszönjük! – mondták az elítéltek. Sokan sírtak, mások meg csak álltak dermedten, és mozdulni sem mertek.

– Induljanak, kérem! Találnak egy-egy csomagot az ágyaikon. A civil ruhájuk van benne. Egy óra múlva felöltözve várjanak a folyosón! Ott várom önöket!

Az elítéltek szinte eszelősen rohanni kezdtek az épület felé. A hadnagy sokáig nézte őket. A fegyverroport egyre zajosabbá vált.

Kovácsék a zuhanyzóban tusoltak, felfokozott hangulatban, egymást locsolták, fröcskölték, nevetgéltek, ugrándoztak, mint gondtalan kisiskolások. A boldogság olyan fokán, melyet elképzelni sem tudtak volna.

Majd a cellában felöltözködtek. Rendkívül elegánsak voltak.

– Hová vezet az első út, tábornok úr? – kérdezte Kovács.

– Még nem tudom.

– Megnézzük, mit terveztünk.

– Bejárjuk az országot.

– Befekszem abba a kórházba, amit terveztem, s kicsit fölerősíttetem magam – mondta Halmányi.

Kopogtak az ajtón, a hadnagy lépett be:

– Uraim... Ezt a napot is megértük. Milyen elegánsak! Mehetünk, ha úgy gondolják.

– De még mennyire! – felelte Halmányi örömmel.

– Nagy Imre miniszterelnök úr megbízottja várja önöket – mondta kedvesen a hadnagy, és a könyvtárba vezette a szabadulókat. Az olvasóteremben egy kivágott ötvenhatos zászló alatt emelvény húzódott, egy asztal mögött egy férfi állt, körülötte fegyveresek.

– Köszöntöm önöket – szólalt meg a férfi – Nagy Imre miniszterelnök úr nevében. Magyarország szabad! Önök ártatlanul szenvedtek, megaláztattak és megkínóztattak az ÁVH börtöneiben.

– Egy téveszme büvkörében, melynek immáron vége. A mai naptól önöket visszahelyezzük jogaikba: önök szabad, büntetlen előéletű állampolgárok. Teljes rehabilitációjukat okiratban igazoljuk. Állást, egzisztenciát biztosítunk önöknek, megélhetést és emberi életet. Miután kipihenték magukat, kérem, keressenek fel minket a parlamentben, hogy a kinevezéseiket megbeszélhessük. Addig is fogadják el szerény anyagi támogatásunkat, melyet most személyi igazolványaikkal együtt vehetnek át. Akinek a nevét szólítom, kérem, fáradjon ide.

– Nekem nem kell se a pénzük, se az állásuk! – súgta Halmányi.

– A pénzért épp eleget dolgoztál – válaszolta Kovács.

– Mi a terved? – fordult Patachich Halmányihoz.

– Külföldre megyek. Elég volt!

– Várd meg, mit ajánlanak.

– Dr. Hollán Eszter! – szólították a doktornőt. Átvette a pénzt és az igazolványát, majd megállt a könyvtár egyik sarkában.

– Előlről kezdeni mindent! Nem lesz könnyű! – gondolta Halmányi.

– Könnyebb lesz, mint itt bent tovább maradni – felelte a tábornok.

– Dr. Halmányi Egon! – hangzott az emelvényről. Halmányi kiment, átvette a borítékot és az igazolványát.

– Dr. Patachich Tihamér! – szólították a tábornokot. – Mintha várná önt valaki...

– Engem? – csodálkozott a tábornok.

– Én várok, tábornok úr – mondta szeretettel a doktornő.

Patachich meghatódott, szólni sem tudott. Egymásba karolva várakoztak tovább.

– Dr. Kovács Béla! – hangzott az emelvényről. Kovács nem mozdult.

– Rendkívül sajnáljuk a történeteket.

– Engem is várnak, uram?

A férfi nem válaszolt, mert ekkor már belépett a terembe Kovács felesége, fia, a húszéves Péter és hatéves leánya. A kislány kezében nagy csokor virág volt. A férfi felállt, Kovács megfordult, s megpillantotta a feleségét. Lonka tolta előre a kislányt:

– Menj, indulj, ne félj! – bátorította.

– Apa! – tört fel a kislányból a szó, melyet annyiszor mondott már mindhiába, s apjához szaladt, és a nyakába ugrott. Szorosan ölelték egymást. A könyvtárszobában dermesztő csend támadt.

– Kovács Edit vagyok! – mondta a kislány.

– Tudom, kislányom, mindent tudok. Én vagyok az édesapád!

A kislány zokogni kezdett, szipogva, könnyezve csókolgatni kezdte apja kezét. Péter és Zsuzsanna közelítettek hozzájuk.

– Apa! – mondta Péter, és csak nézett apja szemébe. Kováts megcsókolta fia homlokát:

– Férfi lett belőled, fiam – mondta, küszködött a sírással, de mégis tartani tudta magát. Péter fojtogatta a sírás, de erőt vett magán, és karjára vette kishúgát. Lonka átölelte férjét.

A börtönkapun kívül, az utcán 1956. október végi képei fogadták őket. Tankok, katonák, járókelők forgataga. Patachich katonai terepjáróba szállt be a doktornővel. Halmányi taxiba.

Kovátsék egymásba karolva gyalog indultak el. Kováts megállt, szivarra gyújtott. Meghatódva nézett körül az utcán, s nagy élvezettel eregette a szivarfüstöt. Elhaladtak mellettük Patachichék és Halmányi. Kováts megemelte kalapját, Zsuzsanna, Péter, Edit mosolyogva integettek a távolodó börtöntársaknak. Majd az utcán elindultak, s egyre messzebbre kerültek a börtön falaitól.

A forradalom napjai Kovátsot is az utcára csalogatták, először sebesülteket szállított, de aztán fegyvert fogott.

Barátja, Dr. Ambrus Richárd családjával Franciaországba menekült. Kováts Péter Amerikába szökött, hogy Verát feleségül vegye. Az esküvőt Amerikában tartották, Apponyiék tengerparti házában.

Kádár János november 4-én bejelentette a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakítását. A szolnoki rádióból beolvasott kormányprogramja részeként kéréssel fordult a Szovjet Hadsereg-parancsnoksághoz: „Segítsék népünket a reakció sötét erőinek szétverésében és abban, hogy helyreállíthassuk a rendet és nyugalmat hazánkban.” Kérésére november 4-én hajnali négy órakor a szovjet csapatok általános támadást indítottak Budapest és a nagyobb városok ellen.

Az elkeseredett harcok Budapesten, 1956. november tizenegyedikéig tartottak.

– Vízet hordtak csak a Dunába! – írta Lonka naplójába: „Bizonyos, hogy amikor silány emberekkel harcolunk, akár győzünk, akár veszünk, mindig mi szennyeződünk be.”

A szovjet katonai segítséggel hatalomra jutott Kádár-kormány december 11-én statáriumot hirdetett ki. 1957 tavaszán megkezdődtek a perek a polgári ellenállás vezetői ellen. A rögtönítélő bíróságok ítéletei nyomán elkezdődtek a kivégzések. Újra internálótáborokat állítottak fel. Menekültek áradata indult külföldre.

Kováts Bélát 1957 februárjában tartóztatták le, bűnösnek találták, s az egyszer kimondott szó visszavonhatatlanul szállt. Siralomházba került. Lonka, amit a szerelmes szóval nem tudott elmondani, azt levélben fejezte ki újra. Fiuk, Péter, amikor Amerikában értesült apja bebörtönzéséről, úgy érezte: haza kell térnie, hogy segítse anyját és kishúgát. Felesége, Vera és Vera édesanyja, Dr. Frankl Oszkárné, Miriam követték őt a teljes bizonytalanságba. Halmányi kísérté a pályaudvarra Lonkát és a kis Editet, s együtt várták a Bécsből vonattal hazatérő családot. Halmányinak az első pillantásra megtetszett Miriam, és néhány hét múlva feleségül is vette a Holokauszt óta egyedül élő asszonyt. Péterék Ambrus Richárd üresen maradt lakásába költöztek, a fiatalokat Halmányi közbenjárására egyetemre is felvették. Pétert a műszakira, Verát az orvosira. Halmányi és Patachich a kis Editkét úgy támogatták, mintha saját gyermekük lett volna.

Halmányi örjögött, minden követ megmozgatott Kováts érdekében, még Aczél Györggyel is felvette a kapcsolatot, s Kováts halálos ítéletét életfogytiglan tartó szabadságvesztésre módosították.

Ötvennyolc éves korában, 1964-ben szabadlára helyezték. Tíz év múlva halt meg szívelégtelenségben.

Amikor Halmányi koporsója előtt állt, arra gondolt:

– Itt nyugszik az utolsó magyar arisztokrata!

Kitaszítottak

Adler elegánsan felöltözve lépett a laborasszisztens szobájába.

– A leletért jöttem – mondta köszönés helyett zavartan.

– Szabad a nevét? – kérdezte az asszisztens.

– Adler... Adler Richárd vagyok.

– Budapesti?

– Igen.

– Máris nézem... – mérte végig a férfit a lány, és keresni kezdte a kartonját a „helybeliek” feliratú dobozban. Adler türelmetlenül várt.

– Nos?! – kérdezte idegesen.

– Megvan – emelte ki a lány a kartont.

– Pozitív?

A lány nem felelt.

– Negatív?

A lány most sem felelt.

– Mi a jó franc akkor, ha egyik sem! – fakadt ki Adler.

– Kérem – hebegte az asszisztens –, az van ideírva a kartonra, hogy meg kell ismételni a vizsgálatot. A professzor úr majd... megmagyarázza.

– Megmagyarázza?! Mit kell itt magyarázni?! – füstölgött Adler.

A laborasszisztens felvette a telefonkagylót, és csak annyit mondott: – Professzor úr, kérem, Adler úr van itt... igen, kérem... beküldöm.

A lány letette a kagylót és felállt.

– Fáradjon be, kérem, a professzor úr várja önt! – és ajtót nyitott Adlernak. – Adler Richárd, professzor úr – jelentette be a páciens, átadta a kartont és kiment.

– Üdvözlöm, Adler úr! Dr. Hetényi vagyok.

– Jó napot kívánok! – köszönt ijedten Adler. – Nem értem az egészet! Mi az, hogy meg kell ismételni a vizsgálatot? Ilyet még nem is hallottam!

– Végtelenül sajnálom, de nem sikerült a teszt.

– Nekem, pedig, nincs több időm! Holnap el kell utaznom.

– Nem kell várnia. Nyugodjon meg! Azonnal elvégzem a vizsgálatot. Tegye szabaddá a bal karját!

– Megint vért vesz? – kérdezte Adler.

– Előbb kontrasztanyagot fecskendezek be. Nem fog fájni! – mondta a professzor, és beadta az injekciót. Majd leült az íróasztalához. – Úgy látom, hogy nincs pontosan kitöltve a kartonja. Válaszolna néhány kérdésemre? Úgyis várnunk kell most néhány percet.

– Természetesen – válaszolta Adler.

- Hány éves?
- Harmincnyolc.
- Nős?
- Nem.
- Élnek a szülei?
- Nem, már meghaltak.
- Barátnője van?
- Van... illetve... most éppen nincs.
- Nem értem.
- Én pedig az ön kérdéseit!
- Nézze, szeretném, ha őszintén válaszolna!
- Semmi köze a magánéletemhez.
- Fontos lenne, hogy válaszoljon.
- Rendben. A barátnőm, Zsuzsa börtönben van.
- Miért?

Adler sóhajtott, és a professzor szemébe nézett.

- Miért, mondja meg, hogy miért? – kérdezte még szegyszer Hetényi.
- Egy éve történt. Rájöttem, hogy Zsuzsa kábítószeres. Egyre jobban leépült. Iszonyúan nézett ki. Akkor elhatároztam, hogy véget vetek az egésznek. Meglestem Zsuzsit az utcán, amikor eladójától éppen füvet vásárolt. Kiugrottam a kocsiból, elkaptam a fickót, és félholtra vertem. A rendőrök szedték ki a kezem közül.
- Ezért került a barátnője börtönbe?
- Nem. Engem ítélték el súlyos testi sértésért nyolc hónapra, de az ítéletet egy évre felfüggesztették, mert segítségemmel egy komoly kábítószer maffiát fűlelhetek le.
- És Zsuzsa?
- Őt én juttattam börtönbe.
- Hogyan?
- Most meséltem el!

A professzor értetlenül nézett Adlerra.

- Elvették tőle azt, ami számára a legfontosabb volt. Azt hittem, ha nem jut narkóhoz, le fog szokni róla. Persze tévedtem. Amikor már nem bírta kábítószer nélkül, betört a legelső gyógyszertárba.
- Értem... – sajnálkozott a professzor. – Mi a foglalkozása?
- Prostituált. A narkósok napi kétszáz eurót költenek, azt pedig elő is kell teremteni.
- Én magára gondoltam.
- Tengerész vagyok. Első tiszt.
- Hol dolgozik?

- Munkanélküli vagyok? A verekedés után elvesztettem az állásomat is.
  - Nem akarják visszavenni?
  - Az volt a baj, hogy visszavettek.
  - Nem értem az egészet.
  - Három héttel ezelőtt behivatott a tulajdonos, és egy szerződést nyomott a kezembe. Ötezer euró előleget fizettek. Egy év után úgy éreztem, megint ember vagyok, újra valaki. És egy év után megint elindultam az éjszakába, végigjártam a bárakat, kocsmákat. Két nővel tértem haza késő éjszaka. Reggel, amikor felébredtem, a kurvák már nem voltak a lakásban. Kimentem a fürdőszobába, s akkor vettem észre, mit írtak rúzsral a tükörbe: – Welcome to Aidsland! Tud angolul?
  - Igen. Üdvözljük AIDS-országban.
  - Dühömben darabokra törtem mindent a fürdőszobában. Percekig teljesen magamon kívül voltam – mondta idegesen Adler, és felállt, de úgy érezte, hogy nem bírják el a lábai. Kábult volt a feje, elhagyták a végtagjai.
  - Rosszul érzem magam, professzor úr!
  - Már hat a nyugtató.
  - Miről beszél?
  - Nyugtatót adtam be magának.
  - Azt mondta, hogy vizsgálni fog.
  - Nézze... a teszt sikerült. Magát AIDS-szel fertőzték.
- Adler ráborult az asztalra. Magánkívül volt.
- Gyilkosok! Rohadt ribancok! – hörögte kétségbeesetten.
  - Hogy érti azt, hogy gyilkosok?
  - Odaírták még a tükörrre, hogy Zsuzsi üzlettársai. Így álltak bosszút rajtam.
  - Azonnal felhívom a rendőrséget.
  - Azt nem. Eleget jártam oda, meg a bíróságokra. A narkósok mégis szabadon mozognak az utcán. Zsuzsit én küldtem a rács mögé. És már soha nem is lesz belőle ember. Én pedig majd szétrohadok. De talán így igazságos. Most kvítek vagyunk.
  - Az AIDS-vírus különleges mikroba, fertőzés után a szervezet genetikai rendszerébe épül be, s nem azonnal, és nem mindenkinél aktivizálódik – kezdte magyarázni Hetényi. – Lehet, hogy évek múlva, lehet, hogy semmikor.
  - Elmegyek! – állt fel hirtelen Adler.
  - Hajózzon be nyugodtan! Egészséges életmód mellett meghosszabbíthatja az életét!
- Adler kilépett az ajtón.
- Ne hívjunk egy taxit? – szólt utána a professzor.
- Adler nem válaszolt. Úgy tántorgott ki az intézetből, mintha ivott volna. Megkereste autóját, beült, hogy hazamenjen. De olyan kábult volt a feje, hogy forgott vele a világ. Elővett egy üveg vodkát a hűtőládából, és nagyokat kortyolt az italból, amitől még rosszabbul lett. Émelygés fogta el, s mire kiugrott a kocsiból, már össze is hányt mindent. Kivette a kulcsot, becsapta az ajtót, és elindult gyalog, kezében a vodkásüveggel. Útközben többször is ivott belőle. Néhány utcasarkot hagyott maga után, amikor már nem bírta tovább: szabályosan összecsuklott az aszfalton. A járókelők megvető pillantásokat mérve rá undorodva kerültk ki.

Egy csöves telepedett mellé. Ápolatlan teste, mocskos ruhája olyan büzt árasztott, hogy Adler undorodva fordult el tőle.

– Adjál piát! – szólt hozzá a csöves.

– Igyál – nyújtotta át Adler az üveget.

– Ez jó. Honnan szerezted?

– Vért adtam.

– Ilyen jól fizetik?

– Igen.

– Ha nem zavarnak el innen a rendőrök, itt meg is ihatjuk.

– Meg – felelte Adler.

– Te hová mész innen? – kérdezte tőle a csöves.

– Beülök a kocsiba, és nekihajtok egy fának.

– Nem tudod kidönteni, de te megdöglesz.

– Jobb most, mint pár év múlva.

– Pár év! Ne röhögtess! Pár év egy örökkévalóság! Tudod, milyen hosszú egy óra, egy nap?! Ha most szerencsénk van, egy órát itt fekehetünk. Ha elzavarnak a rendőrök, újra elindulhatunk, hogy valahol máshol legyünk. Egy órát, két órát. Ha már nem bírod, betörhetsz egy kirakatot, s ha már arra sincs erőd, egyszerűen leköpsz egy rendőrt és kész. Akkor azonnal bevisznek. Bent jó meleg van, igaz, hogy összevernek, de enni adnak, és alhatsz is. Ágyad egyébként nincs, a nőkről már nem jut eszedbe semmi. Elrohadsz a piszokban. Patkány vagy. Mindenki undorodik tőled, mindenki üldöz.

Adler húzott még egyet a vodkából és felállt.

– Elmész? – kérdezte a csöves.

– El.

– Neki a fának?

– Nem – mondta Adler, és ledobta a slusszkulcsot. – Neked adom a kocsit. Itt áll az Andrássy út elején. Fehér Volkswagen Golf. Ellakhatsz benne évekig. Csak ki kell takarítanod. Kicsit összerondítottam.

– Loptad?

– Igen. Itt a forgalmija is. Adler Richárdé a kocsí.

– Már biztos, hogy keresi a rendőrség.

– Nem. A fickó tengerész. Évekre behajózott. De lehet, hogy már nem is jön haza többet – mondta Adler, és elindult a taxiállomás felé. Éppen egy Mercedesbe szállt be, amikor a csöves utána kiáltott:

– Te hol fogsz aludni?

– Szereztem magamnak egy hajót – válaszolta Adler, és becsapta a taxi ajtaját. Az ablakból még látta, hogy a rendőrök elzavarják az utcáról.

A csöves fölvette a vodkásüveget, és kezében a kocsí kulcsával elindult a Volkswagen felé.

Magyar fohász

A KIRÁLY LOVAGJA:

Székely Dózsa György

– Ó, Uram! És Atyámfiak! És Ti, valamennyien, szerelmes Feleim! Íme gyehenna trónjára ültetnek, székely nemest, a király lovagját: magyar urak és főurak! Hogy testemet általsütve húsomat magyarokkal étessek. És szerelmes Atyámfia, nemes kisasszony pártában, ki képzetelem küküllői asszonya valál mindig: kézfogóra engem most már ne várj soha többé! A magyart vicsorgó ebként csaholtatják s vad kannibállá alázzák s meghaltnak engem az Úr színe előtt. Fáj, gyötrően és kínzóan fáj és siralmas, amit ők mívelének énvelem! De, Feleim! Magyarok! Nem szállalok! Nem. Mert székely nemest, ki valék: vitéz katonáim szeme láttára veszejtik el! Székelyt a székely! Urat úr! Izzított trónomat látjátok, Feleim? Ó, Uram, mivégre a harc?! Halljad könyörgésemet! És bocsásd meg a vétkeiket, mert nem tudják ők, hogy mit cselekedének! És bocsásd meg az én vétkeimet, Uram!... Mert én sem tudtam, mit cselekedék! Hazám óvó szeretete elvakította látásomat. Hittem a hívó szónak és vitéz magyarjaimat pedig igen nagyon szerettem. Uram! Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség! Kyrie eleison! Christie eleison!

Székely Dózsa György a hevített trónszékhez vasalva kínzásoktól és a fájdalomtól eltorzult arccal, gondolataiban elmerülve zokszó nélkül tűrte a szenvedést.

– Ó, jó Uram! Utolsó gyónásomat dadogva, erőtlenül és vérvesztesen tárom színed elé!... Szép volt az idő az összezapás napján, február huszonnyolcadikán, 1514 húshagyó keddjén. A nándorfehérvári lovasok kapitánya voltam, lovamat, fegyveremet, ruházatomat gondosan előkészítettem, majd elindultam a bajvívás helyszínére. Nyomomban katonáim, bajtársaim csendben lovagoltak. Én sem akartam szólni, sem fogadkozni, sem elszántságomat bizonygatni.

– Gyaur székely kutya!... Te, Székely György!... Levágott fejed a vár fokára tűzzük!... – ordítottak a szendrői törökök. – Várad bevesszük, majd Buda is a miénk lesz s onnan Bécsig meg sem állunk!

Feleltem a kezem, hogy a gyalázatra felelni senki ne merészeljen. Választ most már kardommal magam fogok adni. Lovaink dübörögve vágtaztak tovább. Egyikük-másikuk horkantott: megéreztek a riadalmat. Gyors vágánk robaja a télutó szikrázó napsütésében lovas nomád magyar őseink: Attila, Árpád s a vezérek lelkének erejét árasztotta szét ereinkben.

Szótlan maradtam. De katonáim nem tudták megállni, hogy egymásutánban ne kurjongassanak. Tartózkodó embernek tartottak, csupán alig néhány hónapja szolgáltam a fehérvári erődben, a keresztény Európa és az oszmán-török birodalom határán állott Nándorfehérvár falai között, ahol Hunyadi János hadai szétzúzták a szultán becsvágyó seregét. Miért hivatkoztam volna olyanok előtt, akik már régtől fogva védelmezik a végvárat? Igaz, hogy nem a szerencse kegyeltjeként jutottam a lovaskapitányi ranghoz! Az előző esztendőben, 1513 nyarán részt vettem a havasalföldi hadjáratban, ahol végig portyáztuk a Déli Kárpátok és a Duna között a szultán tartományát, a szörényi bánságon át Szerbországba vonultunk és megostromoltuk Szendrő várát. Bár nem sikerült kifüstölnünk a védő sereget, a hadjáratnál mégis sokat ártottunk a töröknek. A sereg rengeteg fogollyal és még több zsákmánnyal megrakottan tért vissza Erdélybe, ahol a határvédő székelyek gyermekeit általában katonának nevelték. De én a végeken maradtam. A törökök ugyanis változatlan makacssággal tekintettek Nándorfehérvárra, ahol a falak erősnek és áttörhetetlennek bizonyultak, s összetörésük olyan feladatnak, mint a hargitai dió csonthéjaé. A szultán tudta: mindaddig hiú ábránd a Duna felső

szakasza felé nyomulni, amíg mi, magyarok uralni tudjuk a Száva-part e nevezetes erődjét. Állandósult is a zaklatás. A törökök, amikor csak tehették, a szomszédos Szendrő várából lelecsaptak ránk.

Néztem a tájat miközben lovamat erősen tartottam. Az örökös hadiállapot miatt valóságos pusztasággá változott, a Szendrő és Nándorfehérvár közötti sík vidék egy cseppet sem hasonlított a régi Háromszék megyei Dálnokra, ahol negyven éve megszülettem. S ahogy édesapámra, a magas kort meg nem érő Dózsa Tamás gyalogsági kapitányra gondoltam, szívem azonnal hevesebben kezdett verni. Testvéreim és én akkor még serdületlenek voltunk, a család Dálnokról átköltözött a Székelyföld másik végébe, a Küküllő menti Mákfalvára. Ó, mennyi zavaros eseménytől volt terhes az az időszak! A főurak vetélkedtek, zabolátlan túlkapásaik elviselhetetlenné tették a székelység életét. Marosszékből, lakóhelyemen volt éppen a legnagyobb forrongás. Báthori István vajda a székelyek ősi kiváltságait akarta megsemmisíteni: a „veszélyes” székelyeket kiirtással, a többit pedig jobbágysorsba taszítással. Székely nemes ki valék – küzdelmekben katonává edződtem s ahogy gondolataim eképpen peregtek, képzeletben már küküllői tájakon lovagoltam, s előbb halkán, csak úgy a fogaim között, de aztán, istenúgyse, úgy igazából énekeltem: „Ki tudja merre, merre visz a végzet / Göröngyös úton, sötét éjjelen...”

Székely legényeim erre aztán nekibátorodtak – mert számos csetepaté, kisebb-nagyobb ütközet során gyakran rendeztek bajvívásokat életre-halálra törökök és magyarok a két ellenséges vár bajnokai s most azt hihették tán, hogy én az összecsapás előtt lelki erőmet igyekszem megedzeni – s énvelem együtt énekeltek: „Segítsd még egyszer, győzelemre néped / Csaba királyfi, a csillag ösvényen.” A lovasoknak nem kellett több, teljes torokkal zengtek: „Maroknyi székely, porlik mint a szikla / Népek harcától, zajló tengeren. / Fejük az ár, ezerszer elborítja, / Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt Istenem!”

– Kapitány uram! – széki Forró Kálmán ugratott ki a csapatból.

– He!?! – böktek vissza.

– Mi es éneklenénk!.. Ollan szépet!... Balladást!... Óhazai háromszékit!

A török egy idő óta hasztalan kiabált fel Nándorfehérvár bástyáira, jutott eszembe: „Gyaur kutyák! Gyáva hitetlenek! Jól figyeljete! Ali vezérrel közületek ki vívna meg?!” De kihívásuk válasz nélkül maradt. Ennek pedig az volt az oka, hogy az a bizonyos bajvívó Epeirosi Ali, a szendrői szpáhik vezére számos nándorfehérvári várőrző hazafit kaszabolt már le, miközben neki a hajaszála sem görbült meg. Mihelyt azonban februárban kissé megenyhült az idő, a szendrői törökök megint a vár alá szemtelenkedtek és arcátlanul szólígtattak újabb ellenfelet Ali kardja elé. Ez idáig nem avatkoztam a virtusba, de most már megelégtettem a szendrői törökök kihívó pimaszságát és bajvívónak magamat jelöltem, amikor a felszólítás újra elhangzott: „Ali vezérrel közületek ki vívna meg?!”

Helyszínül a két vár közötti síkságot jelöltük ki s odáig elérkezvén volt még kellő idő. Engedtem tehát a kérésnek:

– Biz’ aszt löhet! – Lovamat csendesítettem. A csapat lassú vágta után a kitaposott sáros dűlön poroszkálva folytatta útját. Széki Forró Kálmán pedig énekbe fogott:

– Fehér László lovat lopott. A fekete halom alatt. Fehér Lászlót ott megfogták, tömlec fenekire zárták.

Ennek a széki Forró Kálmánnak különösen szépre sikeredett az énekje, utoljára dalol nekem, góbé fejében megfordulhatott a gondolat. Az első sorok után lovamat megint csendesítgettem, hogy a sáros dűlőt némán tapossuk. A kopár síkságon Széki Forró basszusa közeledésünk

bizonyosságát messzire röpítette. A varjak szétrebbentek, a töröknek jelezték a bajvívó magyarok érkezését.

Széki Forró meg kántált tovább:

– Fehér Lászlót ott vallatják...

– Van anyád, van-e apád? – lovasom a csapatból kérdezte. Öneki megint másik lovasom válaszolt:

– Nincsen anyám, nincsen apám. Csak egy nevelő-testvérem: Fehérvárban Fehér Anna. Kellemetes két orcája. Fehér Anna meghallotta, hogy a bátyja be van zárva...

Szerettem a balladást. Széki Forró után dúdoltam a sorokat. A szólamot vezető székely legény tudta ezt s mellém ugratva énekelt:

– Fehér Anna nem állhatja, szalad a tömlec-rostélyra.

– Fehér László, édes bátyám! Élel-e még, vagy meghaltál?

– Se nem élek, se nem halok, most is rólad gondolkodok.

– Fehér László, édes bátyám, hogy hívják a bírógazdát?

Lovasaim felelgettek:

– Horvát Miklós bírógazda.

Széki Forró így folytatta:

– Hallod-e, te Horvát Miklós! Ereszd ki a Fehér Lászlót! Tállal mérem az aranyat, vékával a huszasomat.

Lovas legényem énekhangján kiáltotta:

– Nem kell nekem a tál aranyad. Sem vékával a huszasod. Háljál velem egy éjszaka! Kieresztem ezt hajnalra.

Fehér Anna nem állhatja, szalad a tömlec-rostélyra:

– Fehér László, édes bátyám, élel-e még vagy meghaltál?

– Se nem élek, se nem halok, most is rólad gondolkozok.

– Fehér László, édes bátyám, mint mondott a Horvát Miklós: háljak vele egy éjszaka, kiereszt majd esthajnalra.

– Fehér Anna, édes húgom, ne hálj vele egy éjszaka, szűzkoszorúd letöreted, édes bátyád megöleted.

Fehér Anna nem állhatja, vele hála egy éjszaka. Mihelyt hajnalodni kezdett, mindjárt nagy csördülést hallott.

– Hallod-e, te Horvát Miklós, mi csörög az udvarodon?

– Aludj, aludj, Fehér Anna, lovam viszik itatásba, zabla zörög a szájába.

Fehér Anna nem állhatja, szalad a tömlec-rostélyra:

– Fehér László, édes bátyám, élel-e még, vagy meghalál?

– Anna, Anna, Fehér Anna, ne keresd itt Fehér Lászlót: zöld erdőben, zöld mezőben, akasztófa tetejében.

A lovas legényeim mind együtt énekelték:

– Bíró, bíró, Horvát bíró, én tégedet nem átkozlak, én tégedet nem átkozlak, csak a jó istenre bízlak. Búzád, árpád ne teremjen, lovad lába megbotoljon, töltött puskád elcsattanjon, az is szívednek ártson! Mosdóvized vérré váljon, törülköződ lángot hányjon, Istennyila meg a menkő üssön beléd, mind a kettő!

A megállapodás szerinti helyre értünk, a törökök már ott várakoztak és magabiztos derűlátással ordítottak át, aztán azonnal elő is ugratott Ali szpáhivezér.

A küzdelem rövid ideig tartott. Az egyik pillanatról a másikra féktelen és heves ellenféllel vált Epeirosi Ali néhány attak után nálam gyengébbnek bizonyult, s tőből levágtam páncéllal védett jobb karját. Ütésem hatalmas volt, a levágott karral együtt a ketté szelt páncél is a földre hullt. A következő vágással pedig halálra sújtottam ellenfelemet.

Győzelmem megfélemlítette a törököket, lovasaim pedig diadalujjongással fogadták a sikert. Aztán ugyanúgy tértünk vissza Nándorfehérvárra, mint ahogy a viadalra indultunk: nyugodtan, csendesen, a vitézi gőg minden jele nélkül.

Lovas legényeim hazafelé is énekeltek:

– Ha felmegyek Kolozsvárra, Kolozsvári bíróságra, ott látok sok urat ülni, engem fognak elítélni.

No meg harsogva azt:

– Leányok, leányok, rajtam tanuljatok, a legénnek csókot, párost ne adjatok! Mert ha párost adtok, meglátszik rajtatok, kilenc hónap múlva meggyúl a bajotok. Ó, feleim! Látjátok, siralmas ahogyan atyámfiak elbánnak énvelem?! Gye-henna lángoló paraszaira ültették trónomat!... Ó, jó Uram! Istenem! Bocsáss meg nékik, halandók és nem tudják mit téstene! Atyámfiak! Feleim! Gergely öcsémnek megkegyelmezzetek!...

Lovaskapitányi kinevezésem volt a legnagyobb kegy, amellyel addig a hatalmasok kiüntettek. De Ali legyőzése után Török Imre nándorfehérvári kapitány arra bízott, hogy jutalomért egyenesen a királyhoz menjek.

Megfogadtam parancsnokom tanácsát. Ajánlásával Budára érkeztem és II. Ulászló udvara kiutalt számomra kétszáz aranyat. Egyszersmind meghagyták a kincstárnak, hogy a pénzbeli jutalomon kívül adjanak nekem két paripát aranyos-ezüstös szerszámmal. De szép volt az a nap! Ám a délibáb csakhamar szertefoszlott. Gyanútlanul kerestem fel Telegdy István kincstartót, hogy kérjem tőle jogos jussomat. Ám a gögös Telegdy tréfának vélte csupán az udvar kívánságát. Nem érte be a jutalom megtagadásával, ráadásul gúnyosan beszélt a messziről érkezettel, aki valék, ki fel sem mertem tétélezni, hogy gúnnal és göggel képesek megalázni. Hallgattam önuralmamra, de háborgó önérzetem arra ösztönzött, hogy jóvá tétessem a megaláztatást. A fényes Budán nem voltam járatos, de kiverekedtem, hogy fogadjon Csáky Miklós csanádi püspök, az a főpap, akinek – Bakócz Tamás esztergomi prímás után – a legnagyobb tekintélye volt az országban, aki a király diplomatájaként okos, művelt és jó szándékú ember hírében állott. Mivel pedig a római egyház szorgalmazta leginkább a törökök elleni vitézi harcot, úgy véltem, alkalmas helyen kérek orvoslást sérelmemre. Reményem itt is keserves csalódássá változott. Csáky püspök még bősztöbben viselkedett, mint a kincstartó. A kegyes nagyúr hírében álló főpap úgy beszélt velem, mint valami jött-ment személlyel, s nem mint székelly nemes emberrel, durván lero-hant és rövid úton kidobott a palotájából. A pillanatnyi székelly után tudtam már, hogy ez a bánásmód lehetetlenné tesz becsületemben, nevetségessé válok, ha megcsúfoltan térek vissza végvári bajtársaim közé. Már nem is a jutalom érdekelt, hanem az emberi méltóságomon esett nyílt seb. Pedig ennek sértetlenségéhez ragaszkodtam. Olyan nevelést kaptam a szabad székellyek között, olyan iskolát jártam ki a hadi vállalkozásokban, hogy a székelly nem férhetett össze lelkiismeretemmel. Úgy döntöt-

tem, hogy a legfőbb egyháznagyhoz, Bakócz Tamás bíboros érsekhez fordulok panaszommal. Ha itt is elutasítanak, akkor egyenesen a király színe elé törekszem. Távolról sem volt csekélység ekkora urakhoz bejutnia olyan embernek, aki semmiféle összeköttetéssel nem rendelkezett. Különösen nehéznek bizonyult azokban a napokban, amikor a királyi udvar, egész Buda valóságos lázban égett. Éppen Bakócz Tamás miatt. Az esztergomi érsek nemrég érkezett haza Rómából. Alig tartotta meg Esztergomban a fényes Te Deumot, a hercegprímási ünnepi istentiszteletet, sietett Budára azokkal a tervekkel, amelyeket a pápa udvarában kovácsoltak Magyarhon számára a török veszedelem ellen. Bármennyire lefoglalták Bakóczot a fontos ügyek, időt szakított rám. A látszatra kegyes előzékenység mögött azonban okos elgondolás húzódott meg. Hátha alkalmas ez a Dózsa György nagyszabású terveire? De ha nem alkalmas is, az iránta való szívélyesség mindenképpen jó benyomást tesz a katonákra, akik nélkül lehetetlen megvívni a küszöbön álló nagy keresztesháborút. Mert ez volt a Rómában kovácsolt terv lényege: Magyarhonban fegyverbe szólítják a hadra fogható lakosságot, csatlakoznak hozzájuk Európa önkéntes keresztesei és a török ellen vonulnak, visszafoglalják Konstantinápolyt, amelynek Bakócz Tamás esztergomi érsek lesz a pátriárkája. Így nemcsak a törököt űzik ki a keresztény Európa déli országaiból, de helyreállítják az egyházszakadás óta más utakon járó konstantinápolyi patriarchátusban is Róma fennhatóságát.

A bíboros érsek tehát fogadott. Elbeszélgetvén velem, csodálkozása nőttön nőtt, tájékozott, éles eszű, katonai képzettség dolgában kitűnő lovaskapitánynak minősített. Első találkozásunkkor még nem hozta szóba a felállítandó keresztes hadak parancsnoklásának ügyét, noha nem kizárt, hogy úgy gondolt rám a bíboros, mint a leendő fővezérre. A hatalmi erőviszonyok szerint egyenesen kíváncsnak ítélte a hercegprímás, hogy főrangú személy helyett alacsonyabb sorból származó tehetséges vezér álljon a keresztesek élére, mivel II. Ulászló uralkodása alatt amúgy is nagy volt már az ország nyakára hágó oligarchiák túlsúlya, szemben a királyi hatalommal. Bakócz persze, nem az ország érdekeit féltette, a mind önállóbb és önzőbb főuraktól, hanem a maga hatalmát. Szövetséges keresett nagyratörő céljaihoz. Mihelyt tisztába jött panaszommal, személyesen ment a királyhoz és követelte a megbékítésemet. Ulászló is gyorsan cselekedett. Nem bízta immár Telegdyre a jutalmazás ügyét, hanem maga tisztelt meg kitüntetésével. Ünnepélyes külsőségek között adta át nekem a jutalmat, s az először megszabott ajándék fölött aranyláncsal ékesített fel, sarkantyút, kardot, díszes bíborruhát nyújtott át nekem. Ezzel az aktussal a lovagok sorába emelte vitézségemet, s hogy nagyobb nyomatékot adjon kegyének, egy falut is adományozott nekem, a székely nemesnek, ezenkívül kiegészítette a Dózsa család címerét a kardot tartó, levágott török kézzel.

Ó, képzeletem nemes küllői kisasszonya pártában! Akkor kellett volna a katonai pályáról visszavonulnom?! Akkor nem kellene itt ülnöm testem kivégeztetésén?! Ó, Uram! Adj nyugalmat háborgó lelkemnek! Türelmet fájdalmamhoz!

Piros betűs ünnepként tartották április huszonnegyedikén, Szent György napját. Ezen a harcias ünnepen akarta Bakócz hercegprímás kihirdetni Budán azt a pápai bullát, amelyet Rómából hozott magával. A bulla teljhatalmat biztosított Bakócznak keresztes hadak gyűjtésére nemcsak a magyar királyság területén, hanem a többi kelet-európai országban is. De amíg nem talált fővezért, a hadak gyűjtését sem kezdhette meg. Már kiszemelt magának, ám hiányzott kettőnk megállapodása. A keresztes háború meghirdetésére leginkább alkalmas Szent György nap előtt egyezsége kellett jutnunk. A vitézek ünnepe előtti napon, április huszonharmadikán tárgyalt velem az esztergomi érsek. Bakócz Tamás pápa szeretett volna lenni, ezért vonult az előző évben káprázatos kísérettel Rómába, nem éppen reménytelenül. Akkor még szilárdnak látszott a Cabriai Liga, amelyben Európa valamennyi katolikus hatalmassága tömörült Velence elveszejtésére, mivel a gazdag városállam fontosabbnak tartotta saját érdekeit, mint a török megfékezését. Gyula pápa kiátkozta a patríciusok köztársaságát, mondván, hogy „Velence rosszabb a töröknél.” Ám Gyula pápa meghalt és az utódlásért folyó

harcban alul maradtak a liga hívei. Medici János lett a pápa X. Leó néven. Ő pedig veszedelmesebb ellenfélnek tekintette Rómára nézve Franciaországot, Németországot, mint Velencét, „amely mégiscsak olasz”. Feloldotta a hajós-kereskedő államot az egyházi átok alól, s hogy némileg Bakóczot is kárpótolja, odaígérte neki a konstantinápolyi patriarchátust és teljhatalommal ruházta fel a keresztes háború megindítására. Mivel pedig sem II. Ulászló magyar király, sem a főrangú nemesek nem ujjongtak túlságosan a pápa és Bakócz közös tervéért, a hercegérsek a tömegek felfegyverzésével, azok lelkesítésével akarta célját elérni...

Ó, Uram! Mit mível magyarral a magyar! Kínzó fájdalmat érzek, de nem szólok, nem kiabálok, csak reád tekintek.

Katona voltam s világosan ítélt meg az országra nehezedő török veszedelmet. Ennek elhárításáért tétovázás nélkül kész voltam harcolni. Ezen túlmenően a hercegérsekkel való vitám elsősorban mégis az ország belső helyzetére vonatkozott: ismerve a főurak szertelen dölyfösségét, a parasztság és az alsóbb nemesi rétegek sanyarú helyzetét, tisztában voltam a hazát szorongató kettős nyomás tarthatatlanságával. Úgy véltem, ha elvállalom a keresztesek fővezéri posztját, alkalmam nyílik hadaimat egyrészt a török megsemmisítésére vezetni, másrészt a hadi siker és a szervezett katonai erő birtokában kikényszeríthetem a jobbágytömegekre háruló terhek könnyítését.

Amikor Buda várában másnap sor került a Szent György napi ünnepélyes eseményekre, kezdetben még nem tudta a tömeg, hogy ki lesz a fővezér. Jelen voltam a sokadalomban, számosan ismertek, mivel kitüntetésem körüli huzavona révén vitézségeimnek is híre szaladt. Főképp a katonák költötték jó híremet, ennek nyomán a tömeg is ünnepelni kezdett. Mire a Szent Zsigmond templomban elérkezett a mise ideje, mindenki természetesnek vette, hogy a nándorfehérvári lovaskapitány, a király új lovagja a közismert katonák csoportjában foglal helyet.

A Szent Zsigmond templom szűknek bizonyult a hatalmas tömeg befogadására. Mind a templom előtti tér, mind a környező utcák megteltek, miközben Bakócz érsek misét celebrált az oltárnál. Ezt követően népgyűléssé változott át az ünnepség. Bernát Pávia gróf, olasz püspök, a pápai udvar főjegyzője felolvasta a latin nyelvű római bullát, amely keresztes háborúba szólította a katolikus egyház híveit. Az eredeti latin szöveget fennhangon fordította magyarra Balázs, ferencrendi szerzetes. Ezt követően Bakócz Tamás az oltár elé szólított tíz vitéz társaságában. Mellvértünkre a hercegérsek szabója varrta fel a keresztes háború jelvényét, a posztóból készült vörös keresztet. Közben világi papok és szerzetesek ugyancsak posztóból keresztet osztogattak a férfiaknak, hogy erősítsék ruhájukra, s ezzel nyilvánítsák ki a háború iránti hajlandóságukat. A papok lelkesítő beszédekert rögtönöztek, ahol csak megfordultak a tömegben. Ennek hatására valóban magával ragadta az elszántság az embereket, amikor Bakócz Tamás kibontotta a hatalmas, fehér lobogót, rajta a vörös kereszttel. Abból pedig, hogy nekem nyújtotta át a keresztes háború lobogóját, megtudták, hogy ki a fővezér. De igencsak baljós előjelnek véltem, hogy erről a nevezetes miséről hiányzott az udvar és hiányoztak az országnagyok.

Mindazonáltal úgy sikerült minden, ahogy a hercegérsek remélte. Harcot hirdető szavaira megalakultak a keresztes hadsereg első csoportjai. A sok-sok gyalogos mellett már háromszáz lovas legényem is volt. Könnyűlovasságommal késedelem nélkül átkeltem a Dunán és a pesti oldalon hozzáálltam a tábor berendezéséhez. Híveimet lelkesítettem, beléjük önbizalmat ültettem s minek utána újra kihirdettem a pápai bullát, lakomára hívtam a seregalapító katonákat.

Ó, mint a háromszéki pacsirta szólt a balladás! Legényeim egymásnak feleltek:

Molnár Anna s a katona
Elindultak a bojtosba.
Mentek, mentek kicsit, sokat,
Míg a nagy fa alá juttak.

– Keress, Anna, a fejembe,
Mert álom jött a szemembe.
Fel ne tekints az egekbe,
Harmat cseppen az egekbe.

Molnár Anna feltekintett,
A szemibe könny eredett.
Felkiáltott Molnár Anna:
Erejsz engem a hazámba!

– Nem engedlek, Molnár Anna,
Fel kell mászszál erre fára.
– Nem tudok én fára mászni,
Meg kell engem tanítani.

Felindult a jó katona,
Visszaesett fényes karja.
Molnár Anna ragadt rajta,
Ütni, vágni kezdett hozzá.

– Hadd meg, Anna, az életem,
Neked adom minden kincsem.
– Nem kell nékem a te kincsed,
Kell nékem a piros véred.

Molnár Anna felöltözött
A katona ruhájába,
Elindult a hazájába,
Elindult a hazájába.

Menyen, menyen kicsit, sokat,
Míg a hazájába juta.
– Jó estét, te jámbor gazda,
Adsz-e szállást az éjcaka?

– Adnék bizony, jó katona,
Nincs csendesség a házamba.
Feleségem keringőbe,
Sír a kicsi a bőcsőbe.

– Hazajőne, megszidnád-e,
Megszidnád-e, megvernéd-e?
– Meg se verném, meg se szidnám,
Az orrára fel se vetném.

Míg a gazda a borét ment,
Kigombolta tulipánját.
Kigombolta tulipánját,
Megszoptatta kicsi fiát.

Visszajött a kedves férje,
Meghasadott az ő szíve.
Visszajött a kedves férje,
Meghasadott az ő szíve.

Már most jól tudom én, hogy a hercegérsek a pápai bulla kihirdetésével szelet vetett. Ország-szerte megmozdult a nép és nemcsak a jobbágyok, de a szegényebb nemesek is a gyülekező helyek felé tódultak. A toborzásokban kiemelkedő szerepet játszottak azok a papok, akik az egyház, a főrangú nemesek tehetetlensége ellenében hasztalan hirdették az evangéliumot. Maguk is nyomorogtak, közelről látták a parasztság mind reménytelenebb helyzetét. Most megragadták az alkalmat, híveik élén siettek a keresztesháború zászlói alá. Megannyi gyülekezőhely közül Nagyvárad, Kalocsa, Székesfehérvár, Bács tartozott a legfontosabbak közé. Központi táborhelynek pedig a Pest határában levő Rákost jelöltem ki. Naponta több ezer önkéntes érkezett, s rövid időn belül negyvenezen népesítették be a hatalmas tábor. Egyedül Medgyaszai Mészáros Lőrinc ceglédi plébános kétezer parasztot vezetett seregembe s megérkezése pillanatától fontos szerepet játszott kereszteseim vezérkarában. A jobbágyok, papok, kisnemesek sorai külföldi önkéntesekkel egészültek ki: felvilágosult deákok, ügyes iparosok siettek a táboromba. Csak a nagyurak és azok fegyveresei maradtak távol. Voltak ugyan nemesi bandériumok Pest, Nógrád, Hont és Heves vármegyékben, de ezek sokat sejtető tartózkodással kerültek a gyülekezőhelyeket. Egyelőre! Aztán eleinte szórványosan érkeztek hírek a nemesek durvaságairól. Nagy önuralom kellett énnekem ezek tudomásul vételéhez, Uram! A túlkapások megtorlása helyett a sereg fegyelmezésére fordítottam minden erőmet. Kora reggeltől késő estig tartott a kiképzés, személyesen foglalkoztam az alsóbb parancsnokokkal, majd ellenőriztem munkájukat. Megfontolás után osztottam be legcélszerűbb harci alakzatokra a gyalogságot, a lovasságot, tűzérseget és a műszaki csapatokat. Katonai képzettségemhez igazságos erélyt és érett emberismeretet igyekeztem társítani, Uram. Erre bizonyosság, hogy rendszerint azokból választottam ki az előljárókat, akik a gyülekezők élén érkeztek a táborba.

Ám hiába szerettem volna minél többet törődni katonai teendőimmel, kénytelen voltam odafigyelni a riasztóan megszorodott rossz hírekre. A panaszok között az volt a legenyhébb, hogy a nemesek visszatartják jobbágyainkat, mit sem törődve a pápai átokkal. Komolyan kellett vennem az otthonmaradott védtelen családtagokkal szembeni általános erőszakoskodást, a fenyegetések ellenére hadba indulók megcsonkítását, a toborzók meggyilkolását. Többször értesítettem Bakóczot is, a királyt is a tarthatatlan helyzetről, de miután sürgető kérésemre hallgatás volt a válasz, erélyesebb levelet fogalmaztattam Ambrus pappal, a deákkal. E levélben felsoroltam a tudomásomra jutott eseteket és nyomatékkal kértem segítséget az ország törvényes vezetőitől, egyúttal sürgettem a nemesi bandériumok, a királyi zsoldosok és a végvári katonák csatlakozását az önkéntes kereszteshadjárathoz.

Budavárából a rákosi táborba május tizennegyedikén vasárnap érkezett meg a válasz. A panaszokra nem tért ki sem a király, sem a bíboros. Figyelmen kívül hagyták a korábban megígért hadak csatlakozását is, ellenben felszólítottak: haladéktalanul szüntessem be a keresztetek további toborzását, azonnal bontsak tábor, és késedelem nélkül vonuljak Dalmáciába a török ellen.

Azonnal átláttam a parancs lehetetlen voltát. Tanácskoztam közvetlen környezetemmel, vezértársaimmal, Gergely öcsémmel és Mészáros Lőrinc ceglédi plébánossal. Gergely óvatosságra és engedelemre intett, de a többiek, főképp Mészáros Lőrinc úgy vélték, teljesen igazam van, semmi szín alatt sem szabad teljesíteni a király és a bíboros parancsát. Figyelmeztetésül engedtem némi mozgást a mindaddig szigorúan tartott csapatoknak, hadd szerezzenek maguknak élelmet a környékbeli nemesi kúriákon. Mivel a kormányzat elmulasztotta a seregről való

gondoskodást, kiéhezett katonáim éltek az alkalommal és engedélyemmel megsarcolták a gazdagokat a Rákos környéki falvakban, Pest és Buda városában.

A nemesek vad megtorlásaihoz képest egyszerű vasárnapi kimenőnek számított ez az engedély! De mégis pánikot okozott az udvarban. Hétfőn kemény parancs érkezett Budavárából: ha nem indulok Dalmáciába haladéktalanul, magam és társaim, a király és az ország ellenségeinek minősülünk, s eszerint járnak el velünk.

Mit válaszolhattam erre, Uram? Indulni és maradni – egyaránt lehetetlen. Ha elindulok az ország fegyveres erőinek nagy része nélkül, kevés eséllyel szálllok szembe a törökkel, ráadásul a jobbágyságra bősziűt nemesek arra használják bandériumaikat, hogy feldűlják a védtelen falvakat. Indulni tehát öngyilkosság! Ha pedig felosztatom seregemet, mint ahogy az udvar végső feltétele szűlt, akkor is a pusztulás vár reánk, mert a széthulló keresztéseimet kényűk-kedvűk szerint kaszabolják le a nemesek.

Ebben a drámai helyzetben hívtam gyűlésre az egész táborn, Uram. Föltártam helyzetűket és kértem katonáimat, hogy maradjanak együtt, fogadják el az általam kínált fegyelmet, mert most ez az egyetlen biztosíték a pusztá életűk és az ország megmentésére.

Hogy rövid néhány hét alatt mennyire megszerettek a fölfegyverzett jobbágysok, kisenemesek, szegény papok, iparosok, deákok – most derűt ki. Ujjongva fogadták javaslatomat. Hűséget eskűdtek nekem. Szent György napján a hercegérsektől kaptam a fővezéri kinevezést. Most a fölfegyverzett nép választott meg vezérének.

De ez a döntés a kocka elvetését jelentette. Ahelyett, hogy írásban válaszoltam volna a budavári hatalmasok ultimátumára, együtt tartottam táborom és ezzel a tettemmel adtam meg a választ. Hadűzenet volt ez az országrontók hatalma ellen. A mögém sorakozó sereg nem tett egyebet, mint elfogadta a reá kényszerített harcot.

Gyorsan és megfontoltan kellett cselekednem. Mindenekelőtt katonailag akartam uralni a helyzetet, hogy kedvező pozícióból kíséreljem meg a politikai célok elérését. Az ország fontos terűletein a fegyveres nép jelenlétével kívántam biztosítani túlsúlyomat, egyszersmind újabb paraszti tömegek csatlakozását reméltem a seregek útjába eső vidékekről. Barabás papot kelet felé küldtem a síkság és a hegyvidék találkozási vonalán. Ezzel mintegy elszigeteltem a nemesekhez húzó felvidéki országrészt a mozdulásra hajlamosabb, paraszti tömegekben bővelkedő Nagyalföldről. Mészáros Lőrincet a Duna-Tisza közepére küldtem, hogy a lelkes papra bízott sereg vegye birtokába azt a terepet, amelyen át a legrövidebb út vezet Budáról Nándorfehérvárra, s olvassza magába az útvonalon várakozó nagy számű önkéntest. Én magam a két szélső irány között a tengelyvonalat választottam. A Rákoson a seregűm egyik felét öcsém, Dózsa Gergely parancsnoksága alá rendeltem – megtartván magamnak a fővezérséget. Budát és Pestet nem hagyhattam biztosítékok nélkül a hátam mögött, ezért a Rákoson marasztaltam háromezer fegyverest Száleresi Ambrus pesti polgár vezetésével.

Az átgondolt stratégiai intézkedések után késedelem nélkül még május tizenhatodikán táborn bontottunk és útra keltűnk. Ezzel kezdetét vette alföldi hadjáratom, tulajdonképpen háborűm, Uram, noha egylőre csaták nélkül vonultunk célunk felé. A fő irányba haladó zűm tizenhetedikén este érkezett Ceglédre. Letáboroztunk a nagy mezűváros északnyugati szélén a homokbuckák között. Csapataim ekkor már magunkon viselték a fegyelem és a szervezetség biztos jegyeit.

Nekem pedig határoznom kellett, hogy milyen módon vívjam ki fegyveres hatalmam birtokában a jobbágyság számára reműlt szabadságot.

Cegléd a programadás helyszíne lett. Itt derűlhetett ki, hogy a hadvezéri képességemen túl politikai szerepre alkalmas vagyok-e. Nem akartam eltörölűni a királyságot, ám annál szilár-

dabbul elhatároztam magamat a fennálló társadalmi rend emberségesebb átalakítására. Feladatommak tekintettem a főurak megfékezését, a törvények felülvizsgálását, a jobbágyság jogainak új alapokra helyezését. Születésem, neveltetésem révén önként kínálkozott a székelek példája. Azt akartam, hogy a székelek számára garantált jogokhoz hasonló helyzetbe kerüljön az ország egész parasztsága. Miután világossá fogalmazódott bennem a szándék, ismét népgyűlésre hívtam seregemet és így beszéltem katonáimhoz:

– Semmi sem kellemetlenebb isten előtt, mint az, hogy egyik ember uralkodjék a másikon. Mert a szolgaság nem természet szerint, hanem az emberek kapzsiságából keletkező, egy halandó sem követ el gonoszabbat, mint az, aki a maga tekintélyével visszaél, s az embereket durva szolgaságra veti... Akár nehéz, akár könnyű dolgot tett-e már egy nemes is a ti károsodástok nélkül? Hiszen, ha egy nemes építkezik, házasodik, leányát férjhez adja, vendégeskedik, fia születik vagy meghal –, ha saját ügyében a királyhoz utazik: veletek fizetteti meg. Semmit sem tesz a ti nagy károk nélkül. Ünnepeitek gyász nektek, s ha gyászolnak, pénzetekből csapnak tort, s inkább ti hullathattok könnyeket... Most mialatt ők remegnek, támadatok ellenségeitekre, öljétek le, vagy szalasszátok meg őket. Tanítsátok meg az elpuhultakat, ne uralkodjanak gonosz módon túrhetetlen kevélységök által.

Ugyanebben a szellemben íródott a kiáltvány, amely Ceglédre kelt 1514. május tizen-nyolcadikán: Székely György, vitéz, katona, a keresztesek istenáldotta népének fejedelme és főkapitánya, csak Magyarország királyának s nem egyúttal az urak alattvalója, a Magyarországon ... lévő városoknak, mezővárosoknak és falvaknak, együtt és egyenként, üdvözlőtünket! Tudjátok, hogy a hitegető nemesek ellenünk ... ártani vágyó kezekkel fölkeltek, hogy bennünket üldözzenek, háborgassanak és zavarjanak. Azért is Néktek ... rendeljük és parancsoljuk, hogy rögtön és azonnal, amint jelen levelünket látjátok, minden késedelem és kifogás nélkül jöjjetek, repüljétek és igyekezzetek Cegléd mezővárosába. Siessetek, hogy így a szent csapat és áldott gyülekezet a nevezett hűtlen és gonosz nemeseknek erejét és kezét korlátozni, megfékezni és megzabolázni tudja.

Óvakodtam attól, hogy szent hitvallásom mellett a király és az egyház ellen buzdítsak. Sőt, kancellárommal, Ambrus dévaványai pappal levelet írtam Ceglédre Bakócz Tamásnak, beszámoltam haderőmről, hogy késedelem nélkül csatlakozzon hozzám mindazon sereggel, amelyet kezdetben megígért. A bíborosnak címzett békülékeny hangú levelet az követte, hogy Bakócz május huszonharmadikán végképp eltiltotta az egész keresztes hadjáratot, egyházi átokkal fenyegetett meg mindenkit, aki nem teszi le rögtön a fegyvert, s nem tér haza azonnal.

Időközben seregem mégis egyre erősödött s szilárdult. Szabályosan menetelő alakzatait már kürtösök, dobosok kísérték Temesköz felé. Pompás szakértelemmel keltek át a Tiszán, a Berettyón, a Hármas-Körösön. A Békés melletti szikes réteken táboroztunk, amikor megérkezett Bakócz Tamás és az urak együttes levele. Látván az elszánt és rideg gyűlöletet, komoran szóltam, miután Ambrus pap felolvasta nekem a fenyegetést, Uram.

– Nem vagyok én sem gyermek, sem bolond, hogy tréfát üzzenek velem. Fogadom az istenre és a szentekre, hogy összetöröm őket! – fakadt ki belőlem.

Bakócz Tamás és a főurak ultimátumából végérvényesen meggyőződtem arról, hogy az ország nemessége és a király katonái nem a török, hanem a keresztes hadaim ellen gyülekeznek. Megértettem, az életre halálra szóló harc immár kikerülhetetlen. A helyzet súlyosságához mérten igyekeztem minél előnyösebb katonai, illetve gazdasági helyzetet teremteni szentséges háborúm számára.

Katonailag igen kedvező volt a keresztesekre nézve, hogy a fővezér elgondolásához híven a békési és a biharosi síkságot birtokoltuk. Olyan területi pozíció volt ez, ahonnan egyforma súllyal éreztethettük hatásunkat mind Buda, mind Erdély, mind pedig a török felé. E körzet

stratégiai fontosságát hagyományosan ismerték az ország urai, hiszen számos vár tanúskodott kivételes szerepéről. Nagyvárad, Gyula, Csanád mellett olyan kulcserődök tartoztak ide, mint az erdélyi bejáratot őrző Lippa és Solymos vára. Mindehhez a stratégiai rendszer koronájaként tartozott Temesvár, amely felé törekedtem. Tudtam, ha ezt elfoglalom, Budánál is fontosabb hadászati bázis jut a kezünkre.

Gazdaságilag és politikailag úgyszintén nagy jelentőséggel bírt ez a terület. Aki a magáénak mondhatta, az erkölcsileg nagy hatást gyakorolhatott az ország közvéleményére. Itt könnyebben megoldhattuk a gazdag uradalmak révén a hatalmas sereg ellátását, ugyanakkor önmagáért beszélhetett a tény: a legnagyobb urak vagyona, földje is elvehető a szegény nép javára.

Keresztes hadaim által megszállt országrész nem akármilyen birtokos úré volt. Valóságos kiskirályként élvezte a roppant vagyon előnyeit az a Hohenzollern György, akit idegen léteére feltűnő kegyességgel pártfogolt II. Ulászló. Úgy vélte a magyar király, megteheti ezt unokaöccse kedvéért. A német Hohenzollern Györgyhez adta feleségül Corvin János herceg özvegyét, Frangepán Beatrixot, s miután a hozománybirtokos asszonyt rövidesen sírba kergették, György ölébe hullott Magyarország egyik leghatalmasabb nagybirtoka. Így tehát György úr, a stettini, pomerániai, rügeni, ansbachi hercegi cím, illetve a brandenburgi és nürnbergi örgrófság mellé megkaparintotta a magyarországi várak jelentős csoportját, a Nagyalföld 251 mezővárosának és falujának tulajdonjogát. Így hát hadaimmal bebizonyítottam a legnagyobb urak sebezhetőségét. Ezért estek oly nagy pánikba az ellenpárt vezetői, amikor látták, hol kezdenek megszilárdulni a keresztesek pozíciói. Legfontosabb szándékuk az volt, hogy bármi áron megakadályozzák a paraszti seregeim átkelését a Maroson, s ezzel elejét vegyék Csanád és Temesvár elestének. Csáky Miklós csanádi püspök állt a nemesi had élén. Hozzá csatlakozott ugyancsak tekintélyes erőkkkel Báthori István temesi gróf. Amikor Balogh István alvezér, parancsnoktársam a Maroshoz ért, hogy elfoglalja a révhelyet és gázlókat keressen, a nemesek megverték a kereszteseket.

Csáky és Báthori átkeltek a Maros jobb partjára. Nagylakig üldözték a keresztes seregemet, de egyelőre beérván a kezdeti diadallal, elfogadták Jaksics György gazdag szerb vendéglátását és nagy dínom-dánommal töltötték az éjszakát. De én már másnap, május huszonhetedikén hajnalban Nagylakra értem, magamhoz kapcsoltam a megvert csapatrészek maradványait s mindjárt hozzáláttam a Jaksics-féle megerősített kúria ostromlásához. Tele hordattam rözsével a várárkot, és rövid úton kifüstöltem a védőket. Fordult a kocka, ezúttal mi győztünk, noha mind Báthori, mind Csáky elszántan harcolt. A lényegében sértetlen nemesi hadak egész nap védekeztek, végül tönkreverésükkel fejeződött be a nagy csata. Báthori csak nagy szerencsével tudott megmenekülni és Csáky Miklós is annak köszönhette életben maradását egyelőre, hogy beesteledett s az erdőben, ahol ellene folyt a harc, sikerült egérutat nyernie és Csanád várába futott. Azt remélte: ott átvészeli újabb támadásunkat. De csak egyetlen éjszakára tudta elodázní a végzetét. Percnyi nyugalmat sem hagytam ellenfeleimnek. Szívósan a sarkukban voltam, még a nagylaki ütközet utáni éjszakán Csanád ellen vonultam és nyomban megkezdtem a püspöki erőd ostromát. Megint a tűz fegyverével éltem, felgyújtottam a várost, elégettem az összes káptalani papírokat. A püspök reménytelennek látta helyzetét, ezért bizalmasaival együtt csónakba szállt, hogy az éjszaka leple alatt föllevezenek a Maroson az aradi hegyekig. Kereszteseim azonban mégis elfogták, és megkötözve hozták elélem őket.

Táboromban ekkor már számos nemest tartottunk fogva. Többek között Ravazdy Péter alispánt, de főképp a hatalmas urat, Telegdy István kincstartót, aki éppen a király sürgős üzenetével sietett volna Erdélyen át a moldvai oláh vajdához, hogy katonai segítséget kérjen a föllázadt magyar jobbágyok ellen. Egyúttal szörnyű hírek érkeztek a táborba elfogott kereszteseink budai kivégzéséről. Tudtuk már, hogy a Mezőtúrról Budára hurcolt parasztokat megnyúzták, elevenen húsukat megsütötték, Uram. Az úri ítéletre ítélettel kívántam felelni én is. Be akartam bizonyítani, hogy van bennünk bátorság az úri rémtettek megtorlására. Csanád

mellett Apátfalván tartottuk meg az ítélezést. A környék jobbágysai hosszan sorolták sérelmeiket s halál várt a táborunkban fogva tartott valamennyi nemesre. Csáky Miklós csanádi püspökkel kezdtük. Csontjait vasbuzogánnyal összetörtük, majd fejjel lefelé karóba húztuk. A többi urat is karóba húztuk, mind egy szálig. Telegdy István kincstartót, a király diplomatáját magas oszlopra kötöttük és íjások nyilazták le. Adj nekik örök nyugodalmat, Uram!...

Május 28-án történt mindez, amikor kereszteseim ítélettel adták ellenségeink tudtára, hogy a legvégsőkre szánták el magukat. Szólt az ének, Uram s a vigasztaló balladás felelgető akkor éjszaka:

Harangoznak délre,
Pont tizenkettőre,
Hóhér mondja: – Bogár Imre
Álljon fel a székre!
Fel is állt a székre,
Feltekint az égre:
– Jaj istenem, sok rablásim
most jutnak eszembe.

Táboromba bárhonnan jött a hír, csakis ugyanazt jelenthette, akár veszedelemről, akár sikerekről szólt: küzdeni mindhalálig. Ahhoz kétség sem férhetett, hogy a győzelemért. De arra is felkészültünk az apátfalvai ítélet után, hogy bármilyen rosszra fordulna a sorsunk, harcolunk az utolsó leheletünkig.

Hasonlóképpen gondolkoztak a hatalmukért, életükért rettegő nemesek is, Uram! Gyorsan és elszántan készültek a leszámolásra. Északon Bornemissza János növesztette mind fenyegetőbbre a nemesek táborát. Erdélyben Szapolyai János vajda toborzott sereget oly sietséggel, hogy még az éjszakákat sem hagyta kihasználatlanul. Az Erdély területén előforduló szórványos paraszti csapatokkal egyelőre nem is igen törődött, mert okkal hitte, hogy ahol a lázadónak vélt parasztseregek zöme van, ott az igazi veszedelem.

Egyelőre azonban óriási volt a helyzeti előnyöm! Kellő biztonságban érezhettem magam, hiszen számos síkföldi vár állt már kereszteseim rendelkezésére. Am hátra volt még a siker betetőzése. Lippa, Solymos és Temesvár nélkül csak félmegoldásnak számított minden eddigi győzelem.

Földrajzilag, stratégiailag roppant fontos kulcshely volt a síkföld határán a Maros utolsó szorosa, amely valóságos várkapuként őrizte Erdélyt. Aki ezt a kaput birtokolta, annak kelet felől, azaz Erdély felől nem kellett támadástól félnie, vagy megfordítva. És ez a „vagy” mindig nagy szerepet játszott a Maros utolsó szorosát őrző két egymással szembeni vár, Solymos és Lippa életében. Ha erős vajdái voltak Erdélynek, mint például Hunyadi János, akkor az ő kezükön volt két erőd. Máskor meg a királyok befolyásának volt nagyobb súlya. Ezúttal gyenge uralkodó ült a trónon, de unokaöccsége, Hohenzollern György volt az ikererőd. Ennek meghódítására vezetem seregeimet a Maros mindkét partjára, hogy elreteszljem az Erdélyből kivezető utat. Miközben vonultunk a partok mentén, sorra elfoglaltuk a nemesi udvarházakat. Csak ott romboltunk, s ott koncoltuk fel a nemeseket, ahol ellenállásra találtunk, Uram. Csála, Arad, Világos bevétele után június elején értem Lippára. Seregem zömével délnyugatra, a Maros és Temesvár között ütöttem tábornak, hogy a jól megválasztott helyről bármilyen irányba tudjak erőket küldeni. De mivel döntő fontosságú volt a szoros-erődök elfoglalása, magam intézkedtem a helyszínen.

Ebben az időben Lippa dicsekedhetett Arad vármegye legnagyobb és legjelentősebb városa rangjával. Hét bástyával, négy kapuval állt a Maros jobb partján. Fellegvára rendkívül erős, híven jelentőségéhez. Pénzverde, királyi sókamra működött a városban, révje, vámja, igen

fontos. Kórházáról, iskoláiról szintén nevezetes. Mivel a vár védői nem számíthattak felmentő sereg érkezésére, csak amolyan tessék-lássék módon védekeztek. Mielőtt komolyabb harcra került volna a sor, átszöktek a szemközti Solymos várába. Tudtam, hogy a solymosi vár keményebb dió lesz – mert amennyivel kisebb Lippánál, annyival megközelíthetlenebb a nyaktörő hegyormon. De amíg birtokba nem vesszük, addig a lippai siker sem tekinthető megnyugtatónak. Nem vesztegettem hát időmet. Közvetlenül a június hetedikéi pihenő után, nyolcadikán délben már meg is kezdtük a Solymos elleni támadást.

Pratner német származású várparancsnok gondosan felkészült a védelemre. Én úgyszintén a vár bevételére. Módszeres ostromhoz láttam. Hallatlan fizikai erőfeszítés árán éjszaka tüzérseget állítottam a szemközti hegyormokra. Kilencedikén hajnalban követséget küldtem a várba. Megüzentem, csak akkor tüzeltetek, ha megtagadják a vár átadását. Pratner azt válaszolta, hogy semmi áron sem hajlandó megadni magát. Erre kereszteseim heves ágyútűzet zúdítottak a várra. Lövedékeinkkel számos épületet is felgyújtottunk: a löporos tornyot is megsemmisítettünk. Mindez nem volt elég a vár parancsnokának. Lebontatta az összes zsindelytetőt és védekezett tovább.

Hiába szerettem volna részese lenni a solymosi diadalnak, kötelességem a Temesvár közelében táborozó seregemhez szólított. De elköszönvén az ostromlótól, megparancsoltam nekik, tüzzel-vassal mindenáron szerezzék meg az erődöt.

Alaposan megkeserítették a vár védői az ostromlók helyzetét. A legmakacsabb támadásokat is visszaverték. Odabent azonban meghasonlott a magyar nemzetiségű katonaság a német parancsnokkal. Pratner hallani sem akart a kapitulációról, mire a katonák megállapodást kötöttek a kereszteseimmel: átadják a várat, ha békén elvonulhatnak.

Megnyitották a kapukat csapataim előtt, Uram. Kereszteseim sokat szenvedtek ostromlás közben, fel akarták koncolni iménti ellenségeiket. Önhatalmúlag mégsem mertek cselekedni, ezért futár útján értesítettek szándékukról. Én pedig Temesvár közelében keményen megparancsoltam: mivel az adott szó szent, kötelesek betartani. Engedjék hát szabad útjukra a solymosi katonákat.

Így történt, Uram.

Mindkét tábor tökéletesen tisztában volt Temesvár jelentőségével. Az urak semmi áldozatot nem sokallottak megtartásáért. Én pedig a győzelemmel hosszú időre megszilárdíthattam volna kereszteseim hatalmi helyzetét, hogy aztán a parasztság érdekei szerint intézzék el a politikai rendezést.

Nagy lelkesedéssel kerekedett fel a szentséges sereg Maros alatti táborából és június 15-én megindult roppant tömegeivel Temesvár elfoglalására. Eddigi sikereink önbizalommal töltötték el harcosaimat, becsvágyukat felszította az a tudat, hogy a végső katonai győzelemhez közelítenek minden lépésükkel.

Mert Temesvár ez időben egyenértékű volt Budával, sőt tekintettel a török veszedelemmel, fontosabb a királyi székhelynél. Magyarország nagy kiterjedésű déli részeinek erős védőbástyájaként kulcshelyzetet foglalt el az egész állam sorsa szempontjából. Környéke széles kiterjedésű, gazdag, a síkság jól művelt és bőven termő. Nem véletlen, hogy Károly Róbert már a XIV. században fővárosává tette. Tíz esztendőn át, 1316 és 1325 között innen irányította az országot. Úgy volt, hogy az Anjou király végleges fővárossá avatja Temesvárt, nem utolsósorban az iszlám terjeszkedése miatt. Ugyanebből az okból Hunyadi János is Temesvárt tekintette igazi székhelyének. Átalakíttatta Károly Róbert egykori palotáját, amely ma is áll. Ebben a palotában készült nagy hadjárataira. Temesvár volt a kiindulópontja a rigómezői, a nándorfehérvári ütközetnek. A városban Hunyadi Mátyás, a magyar királyság legfényesebb uralkodója, s Hunyadi János nyomdokain ugyaninnen verte a törököt Kinizsi Pál, Uram.

Miként Lippa Erdély felé, úgy Temesvár a Balkán felé számított érckapunak. És amilyen fontos volt megtartania a magyar királyságnak függetlensége védelmében, ugyanúgy nélkülözhetetlen volt a töröknek európai hódító tervei érdekében. Ha én birtokba vehetem, az urak legyőzésével egy időben, szükség szerint a töröknek is ellenállhatok. Kitűnő téli szállást biztosíthatok seregeimnek, mert a vár nemcsak tágas, de jól is védhető a Temes és a Béga mocsaras összefolyásánál.

Azonfelül a várban tanyázott Báthori István temesi gróf kitűnően felfegyverzett seregével, a környék nagyszámú nemesével, azok famíliáival, cselédségével, zsoldosaival. Sürgetett az idő! Minél előbb ki kellett kényszerítenem a döntő fordulatot, hogy ellensúlyozhassam keresztres hadaim ama kudarcait, amelyek a Nagyalföld északi peremén következtek be. Ugyanakkor a Temesvárnál kivándó átütő siker kedvező előfeltételeket biztosítana Szapolyai fogadtatásához.

Három fontos útvonal vezetett Temesvárra: a lippai Erdély felől, az aradi Magyarország középső részei felől és a szegedi-csanádi Bács felől. Mindhárom irányt előzőnlöttem s a mocsári erdőségeken át június 15-én érkeztem az erődített város alá. Mielőtt ostromhoz láttam, letáboroztam Ulics mezőségen. A mindeddig szinte teljesen magyar nemzetiségű paraszti seregekhez itt csatlakoztak a román és a rác parasztok.

Mindössze egyetlen éjszakai pihenőt engedélyeztem katonáimnak. Másnap, 16-án reggel közelebb nyomultam a városhoz, késedelem nélkül hidat verettem a Bégán. Műszaki részlegeim szakszerű és alapos munkát végeztek, dolgukat kitűnően értették, hiszen építettek már hidat a Tiszán, a Hármas-Körösön, a Maroson. Itt még körültekintőbben végezték el a feladatot! Ez a híd könnyedén megbírta a nehéz társzekereket és a tüzérséget.

Eddig sem volt kétséges, hogy vitézeim katonai dolgokban képzettnek és leleményesnek bizonyultak. Most is nagy eréllyel fogtak az ostromhoz, s láthatták Báthori Istvánék, hogy olyan emberek vezetik ellenük a harcot, akik tökéletesen tisztában vannak a várharc szabályaival és hibátlanul képesek alkalmazni azokat. Minden oka megvolt tehát a védőseregnek a rettegésre és a tudat, hogy nincs számukra irgalom, kétségbeesett ellenállásra sarkallta őket.

Megértettem, hogy ezúttal hosszadalmas harcra van kilátás. Hadi kelléktáramat a mérnöki munkával is kibővítettem. Minden oldalról hozzá akartam férni a falakhoz, hogy a Béga vizét a Temesbe vezessem. Megkezdjük a csatorna ásását, azonban éjszaka kimentek a várvédők és szétkergették a munkásokat. Úgy védekeztem a vakmerőség újabb megkísérlése ellen, hogy erős biztosítást rendeltem a munkálatok védelmére. Egyszerre ásták a csatornát és egyszerre ostromolták a várat.

Bőven volt ember a táboromban. Mindannyian úgysem vehettek részt Temesvár ostromában, ezért a parancsomra népes csapatok indultak amolyan kisegítő hadjáratokra. Meghódították egész Torontált, bejárták az országrészt egészen az Al-Dunáig, átkeltek a folyamon és portyáztak a Szerémségben.

Alapos okot láttam tehát az örökdő csapatok szétküldésére. Védekeznem kellett a meglepetés ellen, hiszen Szapolyai már elindult Gyulafehérvárról. Azt akartam, hogy seregem uralkodjon Temesvár felett, mikorra sor kerül az erdélyi vajda elleni sorsdöntő ütközetre.

Vitéz katonáim felelgetőst énekeltek:

Tisza partján elaludtam,
A babámról álmadoztam.
Megálmodtam azt az egyet,
Hogy a babám mást is szeret.

Egyszerre csak felébredtem,
Kilenc zsandár áll mellettem,
A tizedik kérdi tőlem:
Hol az utazólevelem?

– Zsandár urak, mit akarnak?
Talán vasazni akarnak?
– Nem akarunk mi vasazni,
Sárga csikót kantározni.

– Sárga csikó nem eladó,
Nem is zsandár alá való.
Ha a zsandár lóra ülne,
Még a madár is rab lenne.

A főerő sorozatos hadi vállalkozása közben folyamatosan gondom volt arra, hogy kapcsolatot tartsak a más irányokban működő seregrészekkel. Az útviszonyokhoz és a közlekedés eszközeihez képest épp oly gyors, mint amilyen gyakori volt a futárok egyáltalán nem veszélytelen küldése-érkeztetése a kereszteshadak egyes csapatai, illetve táborom között. Tudtam, Uram, hogy a kapcsolattartás életbevágóan fontos. Szent sikereink idején meglepően harmonikus volt az összhang, ami szintén embereim kiváló szervező tehetségét bizonyította. Ez a központi akaratot kisugárzó erély is hozzájárult ahhoz, hogy tervszerűen terjedt el a jobbágysereg ébredése a magyar királyság egész területén, leszámítva az északi hegyvidéket.

Vármegyék sokaságát tartottuk hatalmunkban. Míg Bihart, Békést, Zarándot, Aradot, Torontált és a Temesközt a főhad vette birtokába, addig a két szélső szárny az ország többi részén terjesztette el a hadrakelést. A tavaszi induláskor, a rákosi táborból kirajzó jobbágycsapatok gyorsan túlsúlyba kerültek Hont, Nógrád és Heves vármegyékben. Sikereiket kimélyítve vonultak Borsodon át Sárosig, Zemplénig, s tovább, a szélső, keleti vármegyék felé.

Amilyen ragyogó volt a jobbágseregek diadalmenete, oly nagy rettegés lett úrrá Budán, Uram. A király pánikszerű sietséggel küldte szét megbízottait minden irányba, hogy kereszteseim elleni gyors közbelépésre sűrítse a nemes vármegyéket. Egyúttal szigorú parancsot küldött ugyanezzel a céllal a városoknak is: Kassára, Bártfára, Eperjesre, Lőcsére, Kis-Szebenbe.

Ceglédi kiáltványom óta országos vezetővé léptem elő. A királyi ellenséges parancsok szétküldésével párhuzamosan magam is felhívásokkal fordultam a néphez, noha egyetlen szót le nem írtam a királyi tekintély rovására, Uram. Emlékeztettem a címzetteket, hogy kötelességük engedelmeskedni a pápai bullának, amelyet immár egyedül én képviseltem. Úgy mond az urak cserbenhagyták az ügyet, hitetlenek módjára inkább a keresztény szegényeket tekintik ellenségüknek, mint a törököt.

Sok helyen elősegítették mozgalmunk terjedését a táboromból érkező felhívások, másutt viszont a királyi szónak lett nagyobb foganatja. Megint csak az északi részeken. Szikszót jelölték ki gyülekezési helynek a nemesi hadak számára, s Abaúj híres mezővárosát el is özönlötték a keresztések leverésére készülő fegyveresek.

Ellenben északkeleten változatlan eréllyel terjedt a szentséges ébredés. Olyannyira, hogy Ungban, Beregben, Ugocsában, Máramarosban a nemesek is tömegesen csatlakoztak hadaimhoz. Szabolcsban, Szatmárban úgyszintén. Tyukodon és Gencsen például valamennyi nemes hívemnek vallotta magát. Bizonyára ők is kemény megtorlásban részesülnek, Uram, de a gyönyörűséges események idején tanúsított bátorságukkal megmentették az országrészt a polgárháború pusztításaitól. Egyébiránt mindenütt az az elv érvényesült, amelyhez a seregzőm hadjáratában tartottam magam, Uram: csak ott szabad elpusztítani a nemesek birtokait, ahol

fegyveresen ellenállnak. Mivel az északkeleti vármegyékben nem a harcot, hanem inkább az egyetértést választotta a nemesség, senkinek a haja szála sem görbült.

Hasonlóan az ország északkeleti, keleti részeihez, Dunántúlon is vérontás nélkül terjedt kereszteseim mozgalma. A nemesek ugyan nem csatlakoztak hozzánk, de az ellenséges magatartástól is óvakodtak. Lényegében mindkét tábor várakozó álláspontra helyezkedett. Nem így a Duna-Tisza közén, ahol Mészáros Lőrinc nagy eréllyel vezette a keresztes hadainkat déli irányba. Kezdetben összecsapások nélkül nyomultak előre, sokan csatlakoztak hozzájuk, igaz, a bizalmatlan Kecskemétet keményen megfenyegette Lőrinc pap. Kalocsán viszont tetemes erővel gyarapodott a sereg. Lévén érseki székhely a város, eleve gyülekezőhelynek jelölték ki még akkor, amikor senki nem látta előre a keresztesmozgalom fordulatát. Amikor pedig Bakócz hercegérsek megparancsolta a gyülekezők hazatérését, együtt maradtak.

Az így megnövekedett sereg biztosabb túlsúllyal özönlötte el a Duna-Tisza közét. Az útjukba kerülő nemesi csapatokat rendre szétverték. Bács kivételével egyetlen vár sem tudott nekik ellenállni. De a kíméletről is tanúbizonyságot adtak, Uram. Szeged semlegességet kért. Mészáros Lőrinc beírta a külvárosi szegények csatlakozásával, a gazdag várostól mindössze lovakat kért, noha fölényes túlerejével erélyesebben is fölléphetett volna.

Azonban sietni akart délre, hogy jobbról biztosítsa temesközi hadműveleteimet. Gyors egymásutánban elfoglalták Coborszentmihályt, Vásáros-Váradot.

Feldúlták Baját, majd Futakot, ezután átkeltek a Dunán és ők is eljutottak egész a Szerémségig, akárcsak a főcsapatomhoz tartozó egyes csapatok.

Céljukat elérték: gondoskodtak arról, hogy miközben Temesvárt ostromlom, engem váratlan támadás ne érhesen a Duna-Tisza köze felől.

A hadak útján sokszor felcsendült a balladás:

A brassai fegyház, sűrű ablak rajta,
Szegény édesanyám sírva jár alatta.
Ne sírj, öreg anyám, így szokott ez lenni,
Minden jó családba kell egy rossznak lenni.

Ahol én eljárók, még a fák is sírnak,
S gyöngye ágairól levelek lehullanak.
Hulljatok, levelek, rejtsetek el engem,
Mer' akit szerettem, az nem szeret engem...

Ha korábban nem volt egység az anarchiába süllyedt, örökké torzsalkodó magyarok között, Uram, úgy most a veszélytől hajtva mindent alárendeltek az érdekazonosságnak. Soha eddig olyan egységes és kíméletlenül erőszakos nem volt magyar hatalom, Uram, mint hadaimmal szemben.

Az erélyes Mátyás halála után „remek” királyra letek a pipogya II. Ulászló személyében: felőle azt tehettek, amit akartak. Könyöröghetett, panaszkodhatott a király, szavát nem nagyon hallották. Most bezzeg hűséges alattvalóként siettek hozzá Budára, Uram, amikor gyűlésre hívta őket! Persze, a vezérszerep most sem annyira az uralkodó, mint inkább az ország oligarcháinak kezében volt.

Június elsején került sor Budán a király által összehívott gyűlésre. Ezen megjelent Bakócz Tamás is, akinek ekkor még nem mertek szemrehányást tenni a nagyurak, ő viszont a kereszteseim elleni szélsőséges buzdítással hálálta meg ezt. Ámbár a főurak valójában komor nehezteléssel viseltettek a hercegérsek iránt, de nem merték bántalmazni, mert ha a hercegprímáshoz nyúlnak, akkor még inkább magukra lázítják az amúgy is forrongó országot. Amellett

Róma pártfogását is élvezte a hatalmas főpap. S hogy milyen céllal tartottak tanácskozást a király és a nagyurak, arról a szélesebb közvélemény is ízelítőt kapott: amíg folyt az ülés az uralkodó palotájában, addig odakint az utcákon elrettentő példaként a foglyul ejtett kereszteseim hosszú sorát nyársalták fel. Ó, Uram! Emeld őket trónusodhoz!...

A főurak mindenekelőtt a székváros környékét szerették volna biztonságban tudni, hiszen Buda közelében, a gubacsi dombok között immár második hónapja táborozott Száleresi Ambrus vezetésével egyik seregrészem. Ennek leverésével bízták meg Bornemissza János tolnai nemest. Amit csak tudtak, rendelkezésére bocsátottak. Erős lovasságot bíztak a kezére, gyalogosoknak Buda és Pest polgárait rendelték parancsnoksága alá, csakúgy, mint a királyi zsoldosokat. Alvezérei, Tomori Pál, Battyány Ferenc és Móré László ugyancsak nagy számú katonasággal rendelkeztek. Ráadásul döntő fölényt biztosított számukra a Szentlőrincen várakozó nemesi had: Nógrád, Heves, Hont és Pest megye bandériumai várták, hogy megtorolhassák hadba vonult parasztjaimtól elszenvedett viszontagságokat.

Bornemissza János serege június 21-én kelt át a pesti partra a haltéri révnél. A Kecskeméti kapun át hagyták el a várost és rövidesen a gubacsi kereszties tábor közelébe értek. Fegyveres jobbágyságaim ama része, amely még nem szokta meg a katonai rendet, csupán az indulatára hallgatva, az érkező urakra rontott. Tomori Pál, a tapasztalt hadvezér gyorsan szétverte ezt a rendetlen támadást. Élve az első siker lélektani előnyével, Bornemissza ígéretet tett kereszteseimnek: bocsánatot nyer és azonnal hazatérhet, aki meghódol. Kevesen hajlottak szavára, de a kevesek között volt Száleresi Ambrus parancsnok is.

Az életre halálra szóló harcot elfoglaló kereszteseim rendezték soraikat, szabályos alakzatban, zászlók alatt indultak ütközetbe, noha látták, hogy a túlerővel szemben kevés reményük lehet a győzelemre. Bornemissza tüzéségével szemben nem volt ellenszerük, szétzilált soraikban pedig Tomori nehézlovassága vitt véghez kegyetlen mészárlást. Végül csak a menekülésben reménykedhettek. Két irányban hagyták el a csatateret. Egy részük a Csepel-szigetre igyekezett átjutni a Dunán, míg a többiek a Rákospatak völgyében fölfelé menekültek. De nem sokan éltek túl a katasztrófát. Vagy a Dunába fulladtak, vagy foglyul estek. Ők szörnyűbb módon végezték, mint akiket azonnal megöltek. Fülüket, orrukat, karjukat levágták, Uram, így kellett hazamenniök, hadd lássa mindenki, hogyan álltak bosszút a nemesek.

Ugyanezen a napon zajlott le egy másik ütközet kereszteseim ellen Heves vármegyében, a Tarna völgyében. Itt Drágffy János vezetésével rontottak a nemesek a Debrő várát ostromló jobbágyságra. Akárcsak a gubacsi homokdombok között. Debrő mellett is kemény ellenfélnek bizonyultak a fölfegyverzett szegények. Hiába rendelkeztek a nemesi csapatok minden szükséges hadieszközzel, hiába voltak túlerőben, a hosszú és elszánt küzdelem ellenére sem tudtak döntő győzelmet aratni. Megverték ugyan a jobbágyságot, de erejüket nem törték meg, s azok újra gyülekeztek.

Mindez a nemesi osztály javára billent katonai fölény tényén már nem változtatott. Elkezdődtek a tömeges megtorlások. Miként a gubacsi foglyokat, úgy a deprőieket is rettenetesen megcsonkították. Nagyrészüket a helyszínen felkoncolta Drágffy. Tizenhat főbb kereszteseimet kiszolgáltatta az országtanácsnak, hadd mutassa meg az is, milyen szigorú. A tizenhat áldozattal Rákos mezején végeztek. Fejükre tüzes sisakot húztak, különböző módon húzták őket karóba, majd fölnégyelték őket.

Mesélték, hogy énekeltek, Uram:

- Én az éjjel azt az álmod láttam:
Sárgahasú kégyó bújt bé kebelembe.
Szívemet, májamat minnyát elemészti,
Szívemet, májamat minnyát elemészti.

Temesvárt kitartóan ostromoltam. De a falak erősek voltak, a védősereg pedig nagyszámú. Báthori vereségében ennek ellenére rendületlenül hittem. A temesi gróf sem ítéltette meg másként a helyzetet, hiszen segítségért könyörgött leggyűlöltebb ellenfelénél, Szapolyai János erdélyi vajdánál. Ekkor még nem tudta a gróf, hogy Szapolyai egyébként is köteles a vár felmentésére igyekezni: megbízást kapott az ország úri vezetőitől, s a királytól a kereszteseim fő erőinek szétverésére.

Ehhez mérten készülődött a vajda Gyulafehérváron éjt nappallá téve. Saját pénzén toborzott sereget, parancsnoksága alá rendelték a fegyverforgatásra köteles nemességet, a királyi zsoldosokat, a székely könnyűlovasságot s a végvári nehézlovasságot. Csupa hadviselésben jártas ember állott fegyverbe, a lovassághoz képest elenyészően kevés gyalogsággal. Fegyvernemi fölényéhez számbeli fölény is járult. Mihelyt együtt volt a sereg, azonnal megindult Temesvár felé. Mivel a Maros völgyében nem mehetett kereszteseim lippai és solymosi retese miatt, óriási kerülővel, erőltetett menetben az Al-Duna felé igyekezett, hogy Herkules-fürdőnél északra fordulva, délről találkozzon seregemmel. Oly súlyosnak látta a temesvári veszélyt, hogy egyelőre nem törődött kereszteseim erdélyi jelenlétével, pedig Kolozsvárt is elfoglalták.

A helyzetről pontosan tájékozódtam. Hírt kaptam az északi vereségekről és Szapolyai közeledtéről is. Válaszképpen nem tehettem egyebet, minthogy folytattam Temesvár ostromát még nagyobb eréllyel. Tudtam, milyen óriási sereggel közeledik Szapolyai. Ily roppant katonai tömeget nem zavarhattam meg rajtaütésekkel. Úgy láttam jónak, ha bevárom Temesvárnál az ellenünk vonuló sereget, Uram. Bízam a közeli csata szerencsés kimenetelében, mert a jobbagyseregek elszántaknak, fegyelmezettnak bizonyultak, ráadásul megérkezett Mészáros Lőrinc Temesvár alá tekintélyes csapatával.

Amikor jelentették Szapolyai közeledtét, nagy nyugalmat, önbizalmat sugározva jó kedvvel szólítottam csatarendbe katonáimat. Július 15-én, szombaton, perzselő kánikulában sorakoztunk fel egymással szemben, Uram. A derékhad élén lovagoltam, Gergely öcsém a bal szárnyat vezérelte, Mészáros Lőrinc pedig a jobb szárnyat. Szapolyai nem tagolta fel seregét, hanem egyetlen hosszú vonalba állította nagy tömegű lovasságát, hogy egyszerre támadhasson az egész arcvonalon...

Néma csendben, sokáig várakoztunk, Uram. Egyikünk sem akart kezdeményezni. Végül Szapolyai adott parancsot a rohamra.

Órákon át folyt a küzdelem, a kölcsönös, irgalmatlan öldöklés. Úgy látszott, a legnagyobb erőfeszítések árán sem tud felülkerekedni a vitathatatlanul jobban fölfegyverzett és erősebb vajdai sereg. Végül a székely könnyűlovakok, együtt a végvári nehézlovassággal behatoltak pórseregem gyalogos tömegeibe...

Figyelmem megoszlott. Ritkítottam a reám rontó lovasokat, ugyanakkor hátráló katonáimat lelkesítettem. A közelharcban sebezhetetlennek bizonyultam, mígnem egy távolról célzott dárdadöfés átverte a combomat, Uram. Súlyos volt a seb s a dárda átszakítván izmaimat, nyergeslovamba is belehasított, amitől a ló megrémült és levetett.

Ájultan estem fogságba, Uram.

Nélkülem dühöngött tovább a csata, de csakhamar felbomlott a rend a vezér nélkül maradt jobbagysereg soraiban. Gergely szintén a vajda foglya lett, Mészáros Lőrinc nélkülünk kísérelte meg a lehetetlent, ám az egyenlőtlen küzdelemben arra kényszerült, hogy mentse, ami menthető. Egyedül az ő seregrészának sikerült viszonylag rendezetten elhagynia a csatamezőt. A többi jobbagy egyenként, vagy kis csoportokban védelmezte életét utolsó leheletéig. Amikor kimerültek, a lovasok egyszerűen lemészárolták őket, Uram. Ugyanezt tették kereszteseim táborában tartózkodó asszonyokkal és gyerekekkel.

Uram! Negyvenezer jobbágy teteme borította el a Temesvár alatti csatateret ezen a szombaton, 1514. július 15-én...

Néhány nappal később, a mai napon: július huszadikán készül véghez vinni Szapolyai János a világtörténelemben is párját ritkító kegyetlen gyilkosságot. De engem már a fogság napjaiban a felismerhetetlenségig eltorzítottak válogatott kínzásaikkal. A mellém rendelt hét ferencrendi szerzetes is akkora büntetésnek tartotta szolgálatát, Uram, hogy annál csak az örök kárhozatot képzeltek iszonyúbbnak.

Egyetlen jajszó sem hagyta el az ajkamat a megpróbáltatások óráiban, láthattad, Uram. Csak öcsémnek, Gergelynek kértem kegyelmet. Már a tüzes trónuson ültem, amikor Gergelyt a szemem láttára lefejezték.

S attól a pillanattól tűröm szó nélkül a kínokat, Uram.

– E rettenetes után órák után még életben van, felség – mondta a hóhér Szapolyainak. – Haldoklik csendesen a borzalom trónusán.

Esteledett. Szapolyai a hóhérnak parancsot adott:

– Doronggal tördd szilánkokra teteme csontjait! Pallosoddal lefejezd! Testét négy részre vágd! Testrészeit bitóra függesztétek Pesten, Budán, Fehérváron és Váradon. Fejét hosszú lándzsára tűzve vigyétek Szegedre!

– Ó, Uram, meghalnom engedj, leheletnyi erőmből imádkozva:

Megmerítem arcomat Tebenned, Uram,
Hogy átjárja bensőmet a hit.
Hisz tudom a hatalmadat, Uram,
Mert láttam viharaid erejét,
a csendesülő égbolton a szivárványt:
hol lakhelyed párnája a lenyugvó Nap,
s bolygók, csillagok a takaród.

Ó, nézz le reánk, magyarokra, Uram!
S hozz nékünk vigasztalást!
Mert tudjuk a hatalmadat, Uram,
Tőled a földnek az eső, testnek a kenyér,
szívnek a szerelem.

Ó, nézz le reánk, Uram, fénysugaraiddal,
S takard be azokkal az elpusztítottakat!
Látod: így fohászkodunk hozzád, parányi emberkéek,
Mert tudjuk a hatalmadat, Uram, látjuk erdőid, mezőid,
virágaiban, madaraid dalában.
Előtted állunk magyarok mind így kitárulkozva,
Hitünk virágszirmait színed elé szórva... Ámen.

És ó, nemes kisasszony pártában!
aki mindig képzeletemben valál,
pároost adj most már másnak, ne Dózsának,
De szülj: erős fiakat szülj e hazának!

A hóhér bevégezte Szapolyai parancsát.

Narrátor-krónikás:

De ezzel még nem ért véget sem a harc, sem a bosszú, sem a szenvedés! Szapolyainak további ütközetre kellett volna kényszerítenie a Várad környékén még szervezett keresztéseket, akikhez Mészáros Lőrinc is csatlakozott seregtöredékeivel. Ám az erdélyi vajda mihelyt győzött, első dolga volt személyes hasznára gondolni. Temesvár alól sietett megszállni Hohenzollern György birtokait. Lipa, Solymos és a többi erőd kellett neki. Útközben, szinte csak mellékesen ötszáz darab harácsolt ökröt küldött Erdélybe azzal az indokkal, hogy szüksége van élelemre a gyulafehérvári várőrségnek.

Arról azonban gondoskodott, hogy Erdélyben az utolsó szálig kiirtsa a keresztéseket. Alvezérei, Drágffy János és Bánffy János Kolozsvár mellett ütköztek meg a nem nagy létszámú, de annál elszántabb jobbágycsapatokkal. Az elfogottakon itt is rettenetes bosszút álltak. A Kolozsvár főterén megrendezett tömeges autodaféről lejegyeztem: Fehér hamut adtak ki a csontos tagok... A hulláknak többi részét – borzalmas látvány! – félig égett rudakra akasztva, a meleg légen szárítgatják.

Temesvár után a legszívósabb, vérvesztéségekben a legsúlyosabb harcok mégis a Duna-Tisza közén zajlottak le. Bács és Bodrog vármegyékben Pogány Benedek és Barabás pap állt a keresztések élén. Először a Hájszentlőrincen védekező Barabás papnak kellett szembe néznie a biztos pusztulást ígérő túlerővel. Felgyújtották a várat, védőit legyilkolták, Barabás papot égő ruhában dobták a mélybe a vártoronyból.

Pogány Benedek még mindig ostrommal szorongatta a Bács várába menekült Frangepán György kalocsai érseket, aki sok nemessel együtt itt vészelte át az eseményeket. Az igen erős Bács várát csaknem olyan sok keresztos ostromolta, mint korábban Temesvárt. Az ellenük induló nemesek a lehető legnagyobb katonai fölényt összpontosították. Északról Bornemissza János közeledett a gubacsi csatában győztes seregével. Délről a végvári kapitányok indultak meg. Kelet felől az a Bánffy Jakab érkezett, aki Szapolyai parancsára a temesvári csatából menekülő keresztéseket irtotta az ország déli síkságain a Temesköztől a Dunáig. Pogány Benedekék megkísérelték, hogy visszavonuljanak Apáti felé, de csatára kényszerültek és elvéreztek. Több, mint harmincezer ember esett el ebben az ütközetben: egyik testről a másikra léphetnél volna...

Irtózatos vérfürdővel végződött a paraszti háború utolsó nagy csatája is, amely Várad környékén zajlott le. Mészáros Lőrinc kaszásai és Tomori Pál lovasai állottak egymással szemben. Csak azért esett el háromezer jobbággy, mert nem voltak többen. A szó valóságos értelmében harcoltak az utolsó csepp vérükig. Itt lelte halálát Mészáros Lőrinc ceglédi plébános. Tetemét nem találták meg, összeolvadt a csatatéri hekatombával.

Teljessé vált a nemesi osztály diadala. Amikor 1524. szeptember 20-án nyílt kihallgatáson jelentkezett a királynál Miksa császár követe, már gratulálhatott a jobbággyfelkelés leveréséhez. Ezzel figyelmeztette a győzelemittas nemességet is, hogy Miksa császár eltökélte magát Ulászló megvédésére. A parasztokat halomra gyilkolhatták, de a királyhoz, meg a herceg-érsekhez nem szabad nyúlniok. A győzők ugyanis jelét adták, hogy diadalmámorukban képesek lennének felforgatni Ulászló országglását és Bakócz Tamást is szívesen kardélre hánynák. Ennek megakadályozására már az országban voltak a válogatott külföldi seregek, köztük tizenkétezer cseh-morva ragyogóan fölszerelt, mindenre elszánt lovas.

Így hát maradt áldozatnak megint a védtelen jobbággyág. Rajta tombolta ki dühét a nemesség rákosi országgyűlése. Az október 18-tól november 19-ig tartó tanácskozás hetvenegy cikkelyből álló törvényt szavazott meg, s ebből hatvankettő a jobbággyok elleni bosszút kodifikálta. Werbőczy István ítélőmester szigorával igazán elégedettek lehettek a tajtékzó urak. A leg-

enyhébb rendelkezés is megjegyzi, hogy voltaképpen az egész parasztságot el kellene törölni. De nagykegyesen megelégedtek annyival, hogy az összes jobbágy helyett a felkelők kapitányait, tizedeseit, az érintett nemesek által megnevezett jobbágyokat volt kötelező kegyelem nélkül és mindenütt kiirtani. A válogatott jogi brutalitások között szerepelt, hogy a paraszt elvesztvén egy helyről más helyre szabadon való költözésének jogát, földesurának kizárólagos és örökös szolgája legyen. A király pedig örült, hogy kedveskedhet a nemességnek e szigorú törvények aláírásával.

És mi leend az országból, Feleim?

A török hamarosan elfoglalta Nándorfehérvárt, tizenkét évvel később pedig bekövetkezett az egyik letragikusabb nemzeti katasztrófa: Mohács. Nyitva állt az út Budára, ahol nem volt többé független magyar király.

Négyszáz esztendőre hódító hatalmak megalázottja lett a magyar, Magyarország pedig száz esztendőkre hódító hatalmak provinciája leend.

Ó, szállj le, holló, szállj le, ne is igen közel,
Ne is igen messze: kétszáz mérföldnyire.

Vigyél üzenetet apámnak, anyámnak,
Apámnak, anyámnak, jegybéli mátkámnak.

Ha kérdik: hogy vagyok? Mondjad, hogy rab vagyok,
Király udvarába térdig vasba vagyok.

Megunta két fülem tenger mormogását,
Tenger mormogását, vadgalamb bűgását.

Szabad a madárnak ágról ágra szállni,
Csak nekem nem szabad violámhoz járni.

A magyarok könnyei

A magyarnak mennyi kín és szenvedés, hogy elvesztette hazája földjét!
Könnye ered, sírva vígad, a Kárpátok között alig nevet.

(F.Á. székely misszionárius sírfelirata, Irian Jaya)

Faludi Áront, az idős, gyermektelen lelkészt az esős évszak októberi napjain a malária kínoztta: hideg rázta, lázálmok, víziók gyötörték. Gyékényszőnyegen, a bennszülöttek által épített Lelkek Házában feküdt, üveges szemmel nézett maga elé, gyülekezetének fiai és lányai ülték körül, forró testét borogatták, aggodalommal lesték minden mozdulatát, s főzetekkel itatták. A Lelkek Háza, ahol a lelkész közössége ősi rítusoknak is hódolt, ahonnan Faludi Áron feleségét – zsoltárok kántálása közben – a túlvilág kapujáig elkísérték, most virrasztóhellyé változott.

A székelyföldi születésű, Magyarországról kivándorolt református misszionárius megtanította az Indonézia területéhez tartozó őserdő pápua őslakóit az egy és igaz Isten tiszteletére, az egynejlőség megtartására, és leszoktatta őket az emberevésről. De most a halál erői kezdtek győzedelmeskedni Faludi Áron felett, s már arra lehetett gondolni, hogy ki fogja lehelni a lelkét.

Bennszülött gyülekezete jobbnak látta a parókiáról átvinni őt a Lelkek Házába.

Kitisztult az ég, a banánfákon és a bambuszágakon fénylő esőcseppek most, mint csiszolt gyémántok csillogtak a vakító napfényben, és a távoli hegyek ölelésében párolgó gőzfürdővé változott a völgy.

Áron tiszteletes a hegyek magas csúcsait Kárpátoknak, az őserdei falucskát Hargitának nevezte el. De most még a hegyek ormai is mintha feszült figyelemmel lesték volna a Lelkek Háza ablakain át az öreg székelyt, és azt suttogták:

– Áron, he!... Tán csak nem indulnál? Es münket mög itthagysz?

Áron szeme megtelt könnyel. Ötven éve annak már, hogy a vallásüldözések miatt kénytelen volt külföldre szökni, és sorsa e távoli földre vezette.

És a szíve hányszor megszakadt azóta már!

Mert az óhaza utáni vágy olyan, mint a kígyómarás. A méreg fullasztó: a megmart hörög, szaggatottan, görcsösen levegő után kapkod, a szíve meg ugrana ki a helyéről! Haraphatják, szívhatják a marás helyét, de az csak egyre nagyobb, mind jobban sajog és az emberi áldozat lassan belepusztul!

Áron fogadott fia, aki magyarul is beszélt egy kicsit, hogy apja kedvében járjon, magyarul szólalt meg:

– Idősapám!

– Te vagy az, édes fiam?

– Én biz'!... – felelte a fiú és énekelni kezdett: „Ki tudja merre, merre visz a végzet / Göröngyös úton, sötét éjjelen. / Segítsd még egyszer, győzelemre néped / Csaba királyfi, a csillag ösvényen.” Áron tiszteletes a fiúval együtt énekelte tovább a Székely Himnusz: „Maroknyi székely, porlik mint a szikla / Népek harcától, zajló tengeren. / Fejük az ár, ezerszer elborítja, / Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt Istenem.”

Fújt a szél, zörgette a kastély ólmozott üveglakait, a telihold fénye a színes üvegeken át beszűrődve világította meg a Lelkek Házának szobrait. Lázás gyötrelmében az öreg székel szobroknak vizionálta az ősök koponyáit, a kazuármadarak csontjait, a bennszülöttek szent ereklyéit, a krokodilfából faragott öt méter magas ősök oszlopát. Aminek a tövében a dobok most halkán szóltak.

Az esőerdő madarai mintha mind megvesztek volna: kórusban rikácsoltak!

Az írónoki pulpitusnál Kézai Simon ült és neveket írt a Lelkek Könyvébe. Így vette kezdetét a székel misszionárius hallucinációja. Azután Dózsa György lépett Kézai mellé, arcát is látni lehetett már. Dózsa a tanácssteremben meggyújtotta a gyertyákat. S ekkor felismerhetővé vált az összes szobor, posztamenseken állva Almos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba, Töhötöm, István király, Hunyadi János, Dózsa György, IV. Béla, Károly Róbert, Zsigmond király, Mátyás Király, Báthori István, Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos, Széchenyi István, Deák Ferenc, Liszt Ferenc márványfehér arcáról verődött vissza a sercegő gyertyák lángjának fénye.

– Ülj le! Diktálok! – mondta Kézai Simon Dózsa Györgynek.

– Öfelsége nem fog haragudni?

– Nem. Szeret téged és fáj neki, amit veled tettek. Hogy megégették a húsodat!

– És azt is tudja, hogy írni tanítasz?

– Azt is. És örül neki!...

Dózsa megpróbált leülni az írópult padjára, de szűk volt a hely és nem sikerült neki.

– Tedd már le a vértet és a kardot! Még összetörsz itt mindent! – morgott Kézai. – Nem csatába indulsz!...

Dózsa letette a páncélt és a kardot, de még így sem fért el.

– Elveszem a Lelkek Könyvét... – Kézai felemelte a vaskos anyakönyvet és a tanácssterem asztalára tette. – Most ülj le!...

– Hatalmasra duzzadt... – jegyezte meg Dózsa és leült.

– Sok millió magyar neve van már benne... De most már vedd a pennát és írd!

Mondom a mai leckét. – folytatta Kézai. „Világnak világa / virágnak virága / Keservesen kínzatol / Vasszegekkel veretel...

– Írom... – biccentett Dózsa a fejével. Ismételte és szótagolva írta, amit Kézai diktált neki. – Vi-lág-nak... vi-lá-ga...

Lépések hallatszottak. Dózsa felkapta a fejét. Valaki csoszogva közeledett.

– Ki az? Mi az?

– Liszt vagyok... Nem zavarok?

– Nem. Kerüljön beljebb!

– Leülnék játszani!

– Tessék, csak tessék! – válaszolta Dózsa. Tudta, hogy miközben Kézai körmölt, Liszt Ferenc mindig zongorázott.

– Most nem sok ideje lesz Liszt Ferenc uramnak! – szólalt meg Kézai Simon.

– Miért?

– Széchenyi összehívta a tanácsot. Eltelt megint egy hét...

Kézai beszélt volna még, de Liszt leült a zongorához és az Egmond nyitányt kezdte játszani... Dózsa meg írta tovább a leckét. – Vi-rág-nak vi-rá-ga... Ke-ser-ve-sen kín-za-tol... Vas-sze-gek-kel ve-re-tel...

Aztán a föld kezdett remegni, dübörögve, robajjal lovagolt be a hét vezér: Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba és Töhötöm. Előd megkérdezte:

– Pennára cserélted a kardod, Dózsa?

A többiek kurjongattak, cselből futamodó, hátrafelé nyilazó mozdulatokat tettek. Liszt felállt és nézte őket. Széchenyi lépett a terembe.

– Korai az érkezésetek! – mondta a vezéreknek. – És már azt is mondtuk, Álmos, hogy tegyétek le a fegyvert!

– Mondtátok! Mondtátok! Mert a szavakat jól forgatjátok! De ha veszélyben a haza, akkor mindig kellünk! – vágott vissza Álmos.

– Összeül a Lelkek Tanácsa, térjete vissza békében!

– Visszajövünk, Széchenyi!... – válaszolta Tas.

És mind a heten kilovagoltak.

Széchenyi hosszan nézte őket. A távozásuk utáni csendben pedig megjegyezte:

– Micsoda erő!.. és Liszthez fordult. – Megkérem Liszt Ferenc uramat, tartson most szünetet! – Köszönöm!

Liszt meghajolt és kiment. Dózsa felvette vértjét.

– István királyunkat Hunyadi János vigyázza a kápolnában. Menjen és szólítsa őket a tanács-terembe! – utasította Széchenyi Dózsát.

– Minek neki testőr? – kérdezte suttogva Kézai Dózsát.

– Csak úgy, a tisztelet okán – felelte Dózsa és kiment. Széchenyi Kézaihoz fordult:

– Kézai uram. Emlékeztetne engem mai ülésünk tárgyára?

– Múlt heti ülésünket félbeszakítottuk, kegyelmes uram... Deák Ferencet illette akkor a szó.

– És hányan várokoznak?

– Battyány Lajos és az aradi tizenhármak, kegyelmes uram...

– De hiszen csak egy hét telt el! – Széchenyi elsápadt.

– De odalent száz év! Deák Ferenc és kora! Aztán a XX. század! Ennyi lelket még én nem körmöltem soha, mint ezen a héten! Ha ez így folytatódik, és Dózsa végre megtanul írni, segítenie kell nekem!... Hétfőn, kedden és szerdán... éjjel-nappal itt ültem... Világháborúk dúltak odalent... az első és a második... Liszt Ferenc uram a zongoránál sem győzte szusszal, játék közben többször elaludt... Aztán csütörtökön az ötvenhatos forradalom és szabadságharc áldozatai érkeztek ... pénteken, szombaton, vasárnap végre csendesedett kicsit, de énnekem má' az a gyanúm, hogy a magyarok kihaltak... Ma még nem könyveltem semmit... Tanuljon Dózsa írni!

Széchenyi István az elnöki pulpitusra ült és csöngött. A folyosóról érkezni kezdtek a Lelkek Tanácsának tagjai: IV. Béla király, Károly Róbert, Zsigmond, Mátyás király, Bethlen Gábor, Báthori István, Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos. Széchenyi megszólalt.

– A tanács még nem szavazóképes! Kérem az urakat, hogy fájradjanak az ülésterembe!

Zajjal, hangosan, nevetgélve léptek be a vezérek: Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba és Töhötöm. Széchenyi megkocogtatta a poharát.

– Csendet kérek az uraktól!

Hunyadi János és Dózsa György kíséretében István király belépett a tanácssterembe. Azon nyomban nagy csend támadt odabent. István király leült. Széchenyi megszólalt:

– Mai ülésünkre az utókor képviselőjének Faludi Áron lelkeszt hívtuk meg – jelentette be Széchenyi. – Faludi Áron! Lépjen be!

Faludi Áron félénken belépett a tanácssterembe és meghajolt.

– Üljön le, kérem! – mondta Széchenyi. Áron tiszteletes az ország vezetői mögött húzta meg magát.

– Napirend előtt Ond kért szót. A szót megadom – mondta Széchenyi. Ond felállt:

– Tiltakozom! Az asztalok megint üresek!... Hamburgert nem kértünk, igaz, de ezt a pogácsát egyék meg az avarok!... – mondta Ond.

– Megszavaztuk, hogy nem eszünk az ülésteremben! – válaszolta Széchenyi.

– Akkor legalább dohányt szívhassunk! – folytatta Ond.

– Azt is leszavaztuk! – felelte Széchenyi.

Napirend előtt most Kond jelentkezett szólásra.

– Nem adom meg a szót!... – emelte fel a hangját Széchenyi. Moraj támadt a teremben. – Ügyrendi kérdésben?... – kérdezte az elnöklő Széchenyi. Kond bólintott, hogy igen. – Ügyrendi kérdésben megadom... Kende a szó, Kond!

– Azt soha nem fogadtuk el, hogy nem iszunk! Követeljük az italunkat!

– Ügyrendi kérdésben Károly Róbert uram kért szót. – mondta Széchenyi. – A szót megadom. Tessék!...

– Elfogadhatatlan, hogy üléseink idejéből egyesek kilopják a perceket! Mikor annyi a teendő! Nem hiszem, hogy ezt tűrnünk kell! – tiltakozott Károly Róbert.

– Hinni higgyen, aki áttért! Nekünk sámán kell! – mondta Kond.

István király intett, hogy teljesítsék Kond kívánságát. Belépett a sámán, leült és halkan dobolni kezdett. A pincérek italokat hoztak, Dózsa pedig kumiszt töltött a vezérek kupáiba. A vezérek ittak. Huba felállt, böfögött, majd az egyik pincérhez ment. Körbejárta. Csodálkozva nézte, hogy a pincér kopasz volt, mint ő és a vezérek.

– Ki vagy te, varkocs nélkül? – kérdezte.

– Rákosi Mátyás – felelte a pincér. Huba Mátyás királyra nézett. Mátyás rázta a fejét:

– Nem rokonom, nem ismerem.

Huba a Rákosi felszolgált italt nézegette:

– Mi ez? – kérdezte.

– Bambi – felelte Rákosi.

– Kumiszt ittál-e már?

Rákosi a fejét rázta, hogy nem. Huba Faludi Áronhoz fordult:

– Ki ez az istencsapása? – kérdezte Huba Rákosira mutatva.

– Huba úr, kérem! Én megmondom... de jobb lenne, ha nem kérdezné! – felelte a tiszteletes.
Huba a másik pincérhez lépett.

– Te ki vagy?

– Kádár János – felelte halkán Kádár.

– Kicsoda?

Kádár megismételte a nevét:

– Kádár János...

– És te mit hoztál nekünk, Kádár János?

Huba szagolgatta az italt és rákiáltott:

– Mi ez?!?!...

Kádár félénken válaszolt:

– Málnaszörp...

– Úgy!!! – Huba dühösen nézte Kádárt, aztán a harmadik pincérhez fordult.

Az bátran és büszkén szólalt meg:

– Szálasi Ferenc! Jelentkezem! Heil Hitler! – és köszöntésre emelte fel a kezét, és majdnem megütötte Hubát. Huba nézte, bámulta, körbejárta Szálasit. – Ez meg... vizet iszik, mégis szédült! – Huba Faludi Áronra nézett:

– Mit művel ez az ember? Szellemeket űz?

– Huba úr, Emese szent álmára kérem, ne ingerelje!

Huba gondolt egyet és az elnöklő Széchenyihez fordult. – Széchenyi!... Honnan érkeztek ezek a kétlábonjárók?!

Széchenyi sóhajtott:

– Magyarországról.

Huba elégedetlenül csóválta a fejét, helyére ment és leül.

– Múlt heti ülésünkön Deák Ferenc beszélt... – folytatta ezután Széchenyi.

– Széchenyi uram berekesztette az ülést! – szakította félbe Ond.

– Kénytelen voltam – felelte Széchenyi.

– Éhesek lettünk! – érvelt Ond.

– Deák Ferenc uramat illeti a szó! – zárta le a vitát Széchenyi.

Deák Ferenc felállt, s miképp előző felszólalását, mostanit is az azzal kezdte, hogy hazánkban 1848. március 15-én kitört a forradalom. A rendi országgyűlést polgári parlamentáris rendszer váltotta fel, s a királynak felelős udvari kormányiszékek helyére az országgyűlésnek felelős nemzeti kormány került.

– A szabadságharc leverésére Jellačić kapott megbízást... – sóhajtott Deák és Kossuthra nézett.

– Minderről Kossuth Lajos a Lelkek Tanácsának már beszámolt! – szakította félbe Deákot Széchenyi.

– Hagyd beszélni, Széchenyi! – szólalt meg Tas. – Én hallani akarom.

Deák folytatta:

– A dunántúli népfelkelés nagymértékben hozzájárult Jellačić hadainak szétveréséhez, a pákozdi diadalhoz, a pesti nép pedig végzett a teljhatalom megragadására Pestre küldött Lamberg altábornaggal. A forradalom átnőtt szabadságharcba, amelynek vezetését – a lemondott Battyány-kormány helyett – a Kossuth vezette Honvédelmi Bizottmány vállalta magára. 1849. március elején a Habsburg-hatalom az olmützi alkotmányban Magyarországot az osztrák birodalom tartományának nyilvánította.

Mátyás király közbekiáltott:

– Micsoda arcátlanság!

Rákóczi egyetértően bólintott:

– Az!

István király szólalt meg:

– Deák Ferenc beszéljen most!

– A katonai sikerek azonban – folytatta Deák – lehetővé tették, hogy 1849. április 14-én a magyar országgyűlés kimondja a Habsburg-ház trónfosztását és Magyarországot önálló állammá nyilvánítsa.

– Éppen ideje volt már! – jegyezte meg Báthory István.

– Ha folyton közbeszólások szakítják félbe azt, aki szót kapott, ma sem végzünk időben! – mondta Széchenyi.

– Báthory uramnak igaza van! – mondta Előd.

– Csatlakozom! – vágta rá Álmos.

István király szólalt meg:

– Deák Ferencet illeti a szó!

– A Habsburg-hatalom a magyar szabadságharc eltiprására katonai segítséget kért és kapott az orosz cártól – folytatta Deák. – A magyar forradalmi erők helyzetét megnehezítette, hogy a megbékélés a nemzetiségekkel csak későn jött létre, a parasztság osztálykövetelése sem teljesültek maradéktalanul, a politikai és katonai vezetésben pedig megalkuvó törekvések jelentkeztek. Kossuth és a kormány lemondott, Görgey Világosnál letette a fegyvert.

– Súlyos hiba volt! – kiáltotta Tas.

– Nem biztos – vetette közbe IV. Béla.

– Az önkényuralom hatalomra jutása után... – Deák sóhajtva tette hozzá – ...százak és ezrek kerültek vérpadra, jutottak várbörtönökbe, és tízezrek sáncmunkákra. Az utókor nem tud mindenkinek név szerint emléket állítani.

– Az utókor képviselőjét hallgassuk meg! – indítványozta Zsigmond.

– Úgy van! – Zsigmond indítványával Károly Róbert is egyetértett.

Széchenyi arra kérte Faludi Áront, hogy álljon fel.

– Igaz, hogy nem tud? – kérdezte Széchenyi.

– Igaz. De az is, hogy 1849. október 6. nemcsak Battyány és az aradi tizenhárom, hanem a névtelen hősök hazaszeretetének, helytállásának is példája mindörökre – felelte a megszeppent Áron.

Mátyás király azonnal indítványozta, hogy Battyány Lajos és az aradi tizenhárom a tanács elé vezettetessenek, és székfoglaló beszédek a tanács előtt haladéktalanul elhangozzanak. Az indítványt a tanács tagjai ellenvélemény nélkül megszavazták, és Széchenyi, a tanács elnöke, a tanácsterembe szólította a jelölteket:

– Battyány Lajos! Lázár Vilmos! Dessewffy Arisztid! Kiss Ernő! Schweidel József! Poeltenberg Ernő! Török Ignác! Láhner György! Knezić Károly! Nagysándor József! Gróf Leingen-Westenburg Károly! Aulich Lajos! Damjanich János! Gróf Vécsey Károly!

A jelöltek ezután a megszólítás sorrendjében léptek a terembe. Széchenyi hellyel kínálta őket. Majd Magyarország első miniszterelnökét arra kérte, hogy székfoglalóját elsőként tartsa meg. Battyány Lajos felállt:

– Pozsonyban születtem 1806-ban – kezdte beszédét... – Tizenhat éves koromban léptem a hadsereg kötelékébe. Később jogi vizsgát tettem, majd nagykorúságom elérése után átvettem a családi birtok irányítását. Feleségem, Zichy Antónia grófnő hatására magam is a hazafias nemzeti törekvések táborához kapcsolódtam. 1847-ben lettem az országos ellenzéki párt vezére. 1848. március 17-én jelöltek a kormány elnökéül. Több esetben jártam Innsbruckban, hogy a nemzet nevében Budára hívjam fel az uralkodót. Jellačić támadása után lemondtam. Új kormányt akartam alapítani Kossuth Lajos nélkül, de az események alakulása a hatalmat Kossuth kezébe juttatta. Békét akartam! Ennek érdekében Pestre utaztam és tagságot vállaltam abban a küldöttségben, amelyet az országgyűlés a császári fővezérhez, Windisch-Grätz-hez küldött. 1849. január 8-án a fővezér elfogadott, és – többek között Latour megöletésének vádjával – Olmützben több évi hadifogságra ítélték, de Schwarzenberg Félix herceg óhajlására az ítéletet halálra módosították. Pestre hoztak és Haynau kezébe adtak, aki október 5-én tudomásomra hozta a kegyelem elutasítását. Érzékenyen érintett a halál lealázó neme, és ezért egy kisméretű törrel öngyilkosságot követtem el. Ekkor Liechtenstein elrendelte, hogy golyóval végezzenek ki, ha eszméletemet visszanyerem. Este hat órára sikerült talpra állnom annyira, hogy az ítéletet végrehajtsák.

Az elnöklő Széchenyi István Faludi Áront szólította.

– Így történt, Áron tiszteletes?

– Így. A később a gróf emlékére emelt örökmécses helyén a lojális, de hazája törvényes jogaiért küzdő Battyány Lajoson az ítéletet végrehajtották.

– Leülhetsz, Áron – mondta Széchenyi és Lázár Vilmost szólította. Battyány Lajos megigazgatta hosszú szakállát és leült. Lázár Vilmos pedig felállt.

– 1815-ben születtem Nagybecskerekén – kezdte Lázár. – Katonai szolgálatomat a 34. Gyalogezredben kezdtem. Hadnagyi kinevezésemet Ferdinánd császár 1. Huszárezredében kaptam. Még 1848 előtt elhagytam a katonai pályát, rangomról lemondtam és feleségül vettem a megözvegyült báró Revitzky Máriát. Zempléni birtokán gazdálkodva talált 1848. Főhadnagyként léptem a honvédseregbe. Utász százados voltam, majd 1849 februárjában elértem az őrnagyi rangot. Az újoncozó bizottság elnöke voltam Ungváron, márciusban az északi határon felállított 9. Hadosztály 2. dandárjának parancsnoka lettem. Ezredesi rangomat augusztus közepén, a temesvári csatavesztés után Bem tábornoktól kaptam. Csátát veszített sereggemmel Lugos irányába vonultam. Dessewffytól Karánsebesnél elváltam, és a maradék csapat nagyobbik felével Hátszegnek tartottam. Erdélyből, mintegy fellegrárból szerettem volna megpróbálni a lehetetlent. Augusztus 19-én 300 főre fogyott seregem az osztrákok előtt kénytelen volt letenni a fegyvert.

– Áron! Az utókor nevében most te szólalj meg! – kérte Széchenyi.

– A golyó által kivégzettek négyes csoportjában ő volt az első – mutatott Faludi Áron Lázár Vilmosra. Ezután Széchenyi kérésére Dessewffy Arisztid emelkedett szólásra:

– 1802-ben születtem az Abaúj vármegyei Csákányban. Katonai szolgálatomat tizennyolc éves koromban az 5. Huszárezredben, mint kadét kezdtem. A napóleoni háborúkat követő békeidők nem tették lehetővé gyors emelkedésemet, így 1839-ben – mint kapitány – nyugdíjaztattam magam. Gyermekeimet és feleségemet még a forradalom kirobbanása előtt elvesztettem. 1848-ban ismét katonai szolgálatba léptem. Kezdetben a sárosi lovas nemzetőrséget szerveztem, majd a honvédek sorába álltam. A téli hadjárat során tanúsított helytállásomért honvéd ezredesi kinevezést kaptam. Tavasszal az I. hadtest hadosztályparancsnoka lettem. Tábornoki kinevezésemet már a IX. hadtest parancsnokaként nyertem el. Személyes bátorságom legnagyobb jelét a turai csatában bizonyítottam. Július 5-én feleségül vettem Szinnyi Merse Emmát, de az oltártól a katonai események alakulása a harctérre szólított. A temesvári csatavesztés után, bár a török határ közelében tartózkodtam, egykori barátom, Lichtenstein herceg felkérésére – ügyem enyhébb elbírálása érdekében – az osztrákok előtt tettem le a fegyvert. Amikor az utolsó hajnalon a lelkes felkeresett, így szóltam: „Tiszta lelkiismeretem van, s az hagyott aludni.” Haynau kegyelme a golyó általi kivégzést jelentette.

Dessewffy Arisztid ezután leült. Széchenyi Faludi Árontól kérdezte:

– Így történt, Áron?

– A golyó által kivégzettek négyes csoportjában ő volt a második – Áron szomorúan nézett Dessewffyre. Széchenyi Kiss Ernőnek adta meg a szót.

– Temesváron születtem 1799. június 13-án – kezdte Kiss Ernő. – A szabadságharc kitörésekor Nagyikindán a 2. Hannover huszárezred parancsnoka voltam. 1848-ban ezredesi, ugyanezen év októberében tábornoki kinevezést kaptam. 1849 januárjában a bánsági hadtest parancsnoksága alól Vukovics Sebő kormánybiztos felmentett. Az országos főparancsnokságot altábornagyi rangban vettem át...

A középtermű, szívós férfi itt szünetet tartott, majd hosszú bajuszát megsodorva tovább beszélt:

– Esményképemnek a haza szolgálatát, a becsületes ügy melletti kiállást tartottam. Ezredem katonás fellépésre jelentékeny összegeket fordítottam. Inkább gyakorlati, mint elméleti katona voltam. Jó hadvezérré nem váltam, de kísérletet tettem új fejlődési és alakulási módzatok bevezetésére... Vidám voltam elítélésem után is, mert nem hittem el, hogy a vég közeleg. Negyedmagammal kísértek az aradi vár északkeleti kapujához. A parancs elhangzása után a fegyverek eldőrdültek, de én mozdulatlanul tovább térdeltem. A golyó a vállamba fúródott. Ezután közvetlen közléről hajtották végre a halálos ítéletet. De még megjegyeztem: Ti tudjátok, mégpedig a legjobban, milyen híve voltam én az ausztriai háznak – és ilyenek is halok meg – mert én Magyarországot is azért szolgáltam, hogy Ausztriának javára lehessenek.

A borotvált arcú, formás bajuszu Kiss Ernő befejezte székfoglalóját és leült. Faludi Áron felállt, szólítani sem kellett már.

– A golyó által kivégzettek négyes csoportjában ő volt a harmadik – mondta.

A Lelkek Házában a bennszülöttek egyre rémültebben nézték a kivehetetlen szavakat motyogó haldoklót, és a dobokat még hevesebben ütötték. Áron tiszteletes fogadott fia sem értett egy mukkot sem, pedig az Irian Jaya-i pápua törzs tagjai között ő volt a legértelmesebb: még a magyar szóból is megértett valamit.

Széchenyi a Petőfi Sándorra hasonlító Schweidel Józsefet szólította. Schweidel felállt és beszélni kezdett:

– 1796. május 18-án Zomborban láttam meg a napvilágot. A 4. Huszárezredben mint hadapród szolgáltam, később ugyanitt őrnagyi rangra emelkedtem. A magyar nemzet iránt tanúsított hűségem, kimagaslónak elismert szaktudásom és jellemem emelt a tábornoki karba. Tanítóm a híres Simonyi őbester volt, akinél tovább léptem, mert a magyar szabadságért áldoztam életem. A hadtudományokban jártasságot nem tankönyvekből szereztem, hanem fegyverrel a kezemben. Napóleon elleni háborúban edződtem, végignéztem Párizs megaláztatását. 1827-ben vettem feleségül Bilinszka Domicellát, akitől öt gyermekem született. Én veztettem haza 1848 augusztusában a Sándor huszárezredet. Bács megyében táblabírák sorába iktattak. A katonai ranglistán gyorsan emelkedtem: ezredes lettem, majd – a schwechati ütközetben tanúsított magatartásomért – a Honvédelmi Bizottmány 1848. október 28-án tábornokká nevezett ki. A magyar ügyhöz csatlakoztam, és a kormányt mindenüvé követtem. Azok közé tartoztam, akik kiálltak a függetlenségi nyilatkozat mellett. Kossuth Lajos barátságába fogadott.

– Igazat mond – jegyezte meg Kossuth.

– 1849. május 9-én Pest város térparancsnoka lettem – folytatta Schweidel. – Nem hagytam el az országot és Világosnál lettem a fegyvert. Bár a hadbírótság kegyelemre ajánlott, Haynau nem kegyelmezett.

– A golyó által kivégzettek csoportjában Schweidel József volt a negyedik – Faludi Áron mondta ezt már az utókor nevében. Magabiztos volt, határozottan beszélt. Széchenyi megköszönte a székfoglalót és Poeltenberg Ernőt kérte fel szólásra. Poeltenberg felállt és beszélni kezdett:

– Gazdag ügyvéd gyermekeként Bécsben, 1813-ban láttam meg a napvilágot. Katonai szolgálatba 1830-ban léptem. Két évvel később, tizenkilenc éves koromban a 4. Sándor huszárezredben hadnagyi kinevezést kaptam. Ugyanitt a ranglistán kapitányságig emelkedtem, de tizennyolc évi szolgálatom alatt magasabbra jutni nem tudtam. 1848 márciusában Bécsben voltam, ahonnan Grázba, majd Magyarországra helyeztek, jöllehet többször kérelmeztem, hogy az Olaszországban állomásozó lovasezredhez vezényeljenek. Részt vettem a Jellačić elleni hadműveletekben. A magyar alkotmányra lettem az esküt. 1848 őszén nem értettem egyet az osztrák határ átlépésével, amiért bizalmatlanság vett körül, és a hadseregből el akartak távolítani. Görgey kívánságának megfelelően, holott magyarul sem tudtam, huszártiszt őrnagy, majd decemberben ezredes lettem. Tábornoki kinevezésemet júniusban kaptam. Katonai képességemről a kápolnai csatában már bizonyosságot tettem. Kápolna után a győzelmek sora következett. A szolnoki diadal, majd a hatvani, amely nagyrészt nevemhez fűződött. Győrnél a legveszedelmesebb állásban arattam legszebb sikeremet. Többszörös túlerővel szemben, az ellenségnek nagy károkat okozva tudtam harcképességemet megőrizni és rendben visszavonulni. Augusztusban én mentem az orosz táborba tárgyalni, s én váltam az oroszok előtti fegyverletétel egyik legbuzgóbb hívévé. A bitófa alatt így szóltam: Szép deputáció megy Istenhez a magyarok ügyében reprezentálni!

– Köszönöm – mondta Széchenyi és Áronhoz fordult. – Megjegyzésed van-e, Áron?

– A hóhér elsőnek szólította – felelte Áron.

A Lelkek Tanácsának urai szomorúan hallgatták a beszámolót. A hosszú csendet, amely Poeltenberg szavai után támadt, végül Széchenyi törte meg, és Török Ignácot kérte fel szólásra. Török Ignác felállt:

– Magyarország nemes, jó urai! – szólította meg a tanács tagjait. – Mérnökkari ezredes vagyok, 1795. június 23-án Gödöllőn születtem. A bécsi akadémián végeztem. A mérnökkarba hadnagyi rangban léptem. 1838-ban kaptam kinevezést a nemesi testőrséghez, ahol az ideiglenes és tartós erődítések tanára lettem. Tanítványaim között volt Görgey Artúr és Klapka

György is. A forradalom előtt Lembergben, később alezredesi rangban Zágrábban szolgáltam. 1848-ban helyeztek Komáromba. Itt figyeltek fel szaktudásomra. 1848-49 telén Komárom erősítését, kiépítését szerveztem meg. Windisch-Grätz sikerei után Komárom parancsnokát, Majtényit, aki a vár átadására készült, a vár tisztjei lemondásra kényszerítették, és a parancsnokságot rám mint legidősebb tisztre ruházták. A döntést a kormány megerősítette, és január 28-án tábornokká neveztek ki. Mint jó katona, kötelességét becsületesen teljesítő hazafi az események alakulását tudomásul vettem, de magam is éreztem, hogy alkalmatlan vagyok a vár parancsnokságára. 1849 áprilisában Lenkey váltott le. A kormány utasítására a felszabadított Budára rendelték, majd Szegedre, hogy a Tisza jobb partján sáncokat emeljek. Amennyire lehet – nyilatkoztam – ezen nyolcvan-százezer emberre kiszámított sáncokat rendezni fogjuk, de ha megbukunk, felakasztanak. Életem utolsó órájában még Vauban erősítési munkáit tanulmányoztam... Köszönöm figyelmeiket.

Török Ignác leült.

– A hóhér másodiknak szólította – tette hozzá Faludi Áron.

– Köszönöm, Áron – mondta Széchenyi és Láhner Györgyöt kérte, hogy emelkedjen szólásra. Láhner felállt, meghajolt, először István király, majd a hét vezér, végül a magyarok nagy királyai, fejedelmei, és vezetői előtt.

– Felség! Nagytiszteletű tanácsurak! 1795. október 6-án születtem a Túróc megyei Necpálon. 1816-ban léptem a 33. Gyalogezredbe. 1848 szeptemberéig a déli területeken tevékenykedtem, de a Honvédelmi Minisztérium október 5-én visszarendelt, majd hadfelszerelési és fegyverkezési főfelügyelőnek nevezett ki. Kiváló felkészültségű tisztként tartottak számon, a ranglétrán gyorsan emelkedtem, és 1849 februárjában már mint tábornok végeztem munkámat. Legfőbb feladatomban a hadsereg felszerelése, fegyverrel való ellátása volt. Sokoldalúságom, az ipar területén megmutatkozó jártasságom és lelkiismeretességem irányította Kossuth Lajos figyelmét rám. A lehetőségekhez képest feladatomban igyekeztem jól megoldani. Nevemhez fűződött a nagyváradi fegyvergyár felállítása, és a katonai események miatti költözködés megszervezése. Feleségem az olasz származású Lucia Conchetti volt.

Láhner nem tudott tovább beszélni. Kossuth Lajos állt fel:

– Jobb, ha Láhner György szabadságharcban betöltött szerepéről én beszélek tovább – vette át a szót Kossuth. – Helyünket sokan betöltöttük emberségesen, de mindannyiunk közt csak három ember volt, aki helyét oly bámulatos sikerrel töltötte be, hogy azt hasonló sikerrel lehetetlen lett volna más által betölteni. E három ember: Láhner tábornok, Lukács honvédezered és Duschek Ferenc.

Kossuth Lajos ezután leült.

– A hóhér Láhner Györgyöt harmadiknak szólította – jegyezte meg Áron tiszteletes.

A terembe olyan csend telepedett megint, hogy Áron tiszteletest már az ájulás kerülgette. István király intésére Széchenyi mégis folytatta az ülést és Knezić Károlyt szólította. Omar pasa leányának daliás fia felállt, megigazította szemüvegét és beszélni kezdett:

– Veliki-Grđevacban, 1808-ban születtem. Atyám horvát származású, osztrák határőrtiszt volt. Anyám pedig Omar pasa leánya. 1843-ban a galíciai vérengzések hatására, Galícia nyomorúságában született meg az én – minden áldozatra kész – önérzetem, hol is Metternich politikai erkölcstelenségét, majd meg a nemesség esztelen könyörtelenségét és az emiatt elvadult lengyel népnek kegyetlenségét színről színre látva, lelkiismeretem felzúdult s lelkemben egy jobb kor utáni vágy ébredt fel. 1846-ban – Egerben – a hazafias érzelmű Kapitány-család egyik leányát vettem nőül. Ifjú koromtól kezdve katonának neveltek. Ennek megfelelően a rend és pontosság jellemzett. Csaknem minden tisztemet névről ismertem. A legény-

ségi állomány kényelméről és élelmezéséről gondoskodtam, mondván: Csakis a rongyos és éhes katona gyáva. Részt vettem a szerbek elleni hadműveletekben. 1849 februárjában Török-szentmiklós vidékén tevékenykedtem. Várkony alatt találkoztam Damjanich tábornokkal. A katonai események alatt a ranglétrán gyorsan emelkedtem. A legnagyobb sikeremnek a komáromi sáncok elfoglalását tartották. Damjanich lábtörése után tábornokká és a III. hadtest főparancsnokává nevezték ki. Hadtestparancsnokként különleges képességekről nem tettem tanúbizonytságot, s ezért Görgey június 20-án leváltott. Ezután a Honvédelmi Minisztériumban teljesítettem szolgálatot. Kossuth erdélyi kormányzónak is kiszemelt, de a katonai események alakulása miatt hamarosan egy rögtönzött hadosztály élére kerültem. Világosnál tettem le a fegyvert.

Knezić, miután befejezte székfoglalóját, leült. Faludi Áron állt fel.

– A hóhér negyediknek szólította – mondta szűkszavúan.

Az elnöklő Széchenyi István Nagysándor Józsefet szólította. Nagysándor József felállt és erőteljesen beszélt:

– Nagyváradon születtem 1804-ben. Az 5., majd a 2. Huszárezredben teljesíttem katonai szolgálatot. Kapitányi rangban voltam, amikor 1847-ben nyugdíjaztattam magam. 1848-ban nemzetőr őrnagy rendfokozattal ismét katonai kinevezést kaptam. A déli harcokban tanúsított szolgálataimért alezredesnek, majd ezredesnek léptettek elő. Részt vettem a pancsovai hadműveletekben. Damjanichcsal Kiss Ernő lemondását sürgettem. Amikor Damjanich átvette a bántási hadtestet, a lovasdandár parancsnoka lettem. Március 5-én a szolnoki csatában szétvert ellenséges csapatokat vettem üldözőbe. Április 10-én Vácnál már a tábornoki címet is kiérdemeltem. Részt vettem a nagysarlói, majd április 26-án a komáromi csatában. Damjanich sebesülése után még úgy véltem, hogy Görgey megmenti a hazát. Később egyike voltam azoknak, akik Görgey tetteit nem helyeselték, és a haditanácsban félreérthetetlenül jelentettem ki: hogyha valaki diktátorrá akarna lenni, magam válnék Brutusává. Az I. hadtest élén személyesen vezettem csapatomat Buda ostrománál. Nagy hadvezér nem voltam, de a hazaszeretet ezer példáját adtam. Új Aradnál vereséget szenvedtem s ezzel elveszett a magyar deréksereg utolsó csatája és augusztus 13-án a 8641 főt számláló haderő letette a fegyvert.

– A hóhér ötödiknek szólította. Utolsó szavaival a hazát éltette – tette hozzá Faludi Áron, az utókor nevében.

Széchenyi István Gróf Leiningen-Westenburg Károlyt szólította.

– 1819. április 11-én születtem Hessen nagyhercegség Ilbenstadt városában – kezdte székfoglalóját a gróf. – Családom számos tagja katonai szolgálatban állt, s így természetes, hogy két testvéremmel együtt az osztrák hadseregbe léptem. 1844-ben nősültem. Feleségem Sissány Eliz révén lettem magyarországi nagybirtokos. 1848 őszén ezredemnek törzskarával Temesvárra rendelték. Októberben önként jelentkeztem a szerbek ellen. A katonai szolgálatban jó katonának bizonyultam, a magyar ügy mellett kivívtam katonáim szeretetét. Decemberben őrnagyi, márciusban alezredesi, áprilisban ezredesi rangot kaptam. Minősítem szerint a tavaszi hadjárat kiemelkedő alakja lettem, és érdemeim elismeréséül júniusban tábornokká léptettek elő. Híve voltam Görgeynek, aki bátor, magyarrá lett katonának tartott, és a barátságába fogadott. Életemnek utolsó perceiben a becsületemet ért támadást vertem vissza. Azt mondtam: Csak most, későn esett tudomásomra, hogy a hírlapokban felőlem azon hír szárnyal, mintha én Buda vára bevételénél az osztrák tiszteket orozva legyilkoltattam volna; nekem most többé lapok útján ezt megcáfolni alkalmam nincs, de itt az utolsó percben, Isten szabad ege alatt, a jelenlevők előtt – midőn mindjárt az Isten ítélőszéke előtt állandok – e felőlem terjesztett hírt ünnepélyesen alacsony rágalomnak nyilvánítom.

A gróf ezután visszaült a helyére. Áron tiszteletes az utókor képviselőjeként pedig csak annyit mondott:

– A hóhér hatodiknak szólította.

Aulich Lajos következett a székfoglalók sorában.

– Pozsonyban születtem 1793-ban. Az osztrák hadseregben már alezredesi rangra emelkedtem. A pozsonyi 2. gyalogezredből vezényeltek a délvidéki hadműveletek színhelyére. A király parancsára esküdtem fel a magyar alkotmányra, amelyhez halálomig hű maradtam. Alapvető nézetem, hogy a katona ne politizáljon, hanem engedelmeskedjék és a rendelkezéseket beosztottjaitól is megkövetelje. 1848. október 24-én ezredessé léptettek elő. A téli hadjárat idején Görgey hadtestének egyik hadosztályát vezényeltem. Minősítem szerint azon kevesek közé tartoztam, akik a katonai tudományokban való jártasságukat nyíltsággal és hősiességgel kapcsolták össze, mindenkor az ügyet és nem a személyes érdekeket nézték. A kápolnai csata előtt kaptam meg tábornoki kinevezésemet. Részt vettem a tavaszi hadjáratban. Buda visszavétele után a téli hadjárat alatt szerzett közvényem a harctérről elszólintott. 1849. július 14-én kineveztek a hadügyi tárca élére.

Aulich Lajos ezzel székfoglalóját befejezte. Faludi Áron szólalt volna meg, de Széchenyi Kossuth Lajost kérdezte:

– Mi lehetett az oka annak, hogy Aulich Lajost még Ernst törzsbíró is kiváló embernek nevezte?

– Az, hogy Aulich a parancsteljesítés megszállottja volt – felelte Kossuth. – Miután az osztrákok Pestet kiürítették, utasításokat küldtem neki. Aulich úgy válaszolt: Igen tisztel engem s kész parancsom teljesíteni, de kéreti, hogy azt Görgey útján jutassam hozzá, mert neki mint katonának, csak a főparancsnok rendeleteinek szabad engedelmeskednie.

– Értem – mondta Széchenyi és Faludi Áronhoz fordult. – Így történt, Áron tiszteletes?

– Igen. A hóhér Aulich Lajost hetediknek szólította.

Áron tiszteletes egyre ijesztebben nézett ki. Láztól torzult arccal csak motyogott magában. A bennszülött asszonyok újabb főzeteket itattak vele.

És a lélek a testét még mindig nem hagyta el!

Eközben Széchenyi a szerb származású Damjanich Jánosnak, a szabadságharc egyik legnagyobb alakjának adta meg a szót. A magas, izmos férfi felállt.

– Magyar érzelme, lángoló hazaszeretete jellemzi leginkább – állapította meg róla Széchenyi.

– 1804-ben születtem Stazán – kezdte Damjanich. – Minősítem szerint már osztrák katona koromban kitüntem szabadelvű gondolkodással. Magamra is vontam a magyargyűlölő Haynau haragját, és büntetésül az olasz hadszíntérre vezényeltek. Aradon ismerkedtem meg Csernovics Emíliával, aki nejemmé lett. Saját kérésemre kerültem a honvédség harmadik, ún. vörössipkás zászlóaljához. Gyorsan emelkedtem a katonai ranglétrán. Októberben alezredes, novemberben ezredes, decemberben tábornoki kinevezést kaptam. A harmadik zászlóalj ellenségesen fogadott, de mivel az ellenséggel szemben mindig elsőnek mutatkoztam, irányomban és elsősorban nevemnek szóló bizalmatlanság eloszlott és a katonák bálványa lettem. De személyes ellentétbe kerültem Vetter Antallal, amiben nem kis része volt az alattam szolgáló Rózsa Sándor-féle szabadcsapat portyázásainak. Felléptem Kiss Ernő ellen, majd kikényszerítettem annak a sereg éléről való eltávolítását. Szolnoki győzelmmel kezdődött a tavaszi hadjárat. Komárom felmentése után Görgeyt helyettesítettem Debrecenben, a hadügyminisztérium élén. Az oroszok előtt tettem le a fegyvert.

Damjanich ezután leült. Faludi Áron szólalt meg:

– Amikor bilincseit megoldották, Damjanich így szólt: „Azt gondoltam már, hogy én leszek az utolsó, holott a harcban mindenütt én voltam az első.” A hóhér nyolcadiknak szólította őt.

Széchenyi István Gróf Vécsey Károlyt, a magyar nemesi testőrség kapitányának fiát szólította. A gróf felállt és beszélni kezdett:

– Pesten születtem 1807-ben. Atyám belső titkos tanácsos és kamarás, lovassági tábornok volt. Ő is részt vett a szerbek elleni hadműveletekben. 1848 őszén alezredes, majd ezredes lettem, decemberben pedig tábornoki kinevezést kaptam. 1849-ben a bácsi hadosztályt vezettem a Közép-Tiszához Damjanichcsal és ekkor Arad és Temesvár bevételével bíztak meg. Aradot kiéheztettem és feladásra kényszerítettem, de Temesvár őrségével nem bírtam. Egyik legnagyobb érdememnek tekintették az alsó-dunai Hadtest feloszlásának megakadályozását. Hangoztattam, hogy szegre akasztom osztrák kardomat, magyar vagyok, hazámmal tartok...

Vécsey gróf szünetet tartott. Kossuth Lajos szólalt meg:

– Nem tehetem, hogy ne kövessem szívem sugallatát és Önnek, Tábornok Úr ki ne fejezzem mélyen érzett csudálatomat és benső, őszinte hálámat ama magasztos hazaszeretetért és férfias, elszánt erélyért, mellyel Tábornok úr az alsó-dunai Hadtestet egy vérlázító cselszövény hálójából óvatosan, erős kezekkel kiszabadítva, a hazának megmentette.

Faludi Áron következett:

– Vécsey gróf apja és testvérei hűségesen szolgálták a császárt. A legsúlyosabb ítélet neki jutott, mert végig kellett néznie társainak kivégzését. A hóhér kilencediknek szólította – mondta a tiszteletes.

Széchenyi István ezután szavazást indítványozott. A Lelkek Tanácsába Battyány Lajost és az aradi tizenhármát ellenszavazat nélkül beválasztották. István király sem élt vétőjogával. Töhötöm honvágyának csillapítására Wass Albert járulhatott a tanács elé, hogy verset mondjon.

A sámándob ősi szellemeket idézően szólt, és Wass Albert mondani kezdte Üzenet haza... című versét:

– Üzenem az otthoni hegyeknek: / A csillagok járása változó, / És törvényei vannak a szeleknek, / Esőnek, hónap, fellegeknek, / És nincsen ború örökkévaló. / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– Üzenem az otthoni hegyeknek... – Töhötöm könnybe lábadt szemmel ismételte a verssort. Wass Albert mondta tovább a verset:

– Üzenem a földnek: csak teremjen, / Ha sáska rágja is le a vetést. / Ha vakond túrja is a gyökeret. / A világ felett öröködik a rend, / S nem vész magja a nemes gabonának. / De híre sem lesz egykor a csalánnak, / Az idő lemarja a gyomokat. / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– Híre sem lesz egykor a csalánnak... – Töhötöm Wasshoz fordult: – Mondd, csak mondd!

A költő folytatta:

– Üzenem az erdőnek: ne féljen, / Ha csattog is a baltások hada. / Mert erősebb a baltánál a fa, / S a vérző csonkból virradó tavaszra / Új erdő sarjad győzelmesen. / S még mindig lesznek fák, mikor a rozsda / A gyilkos vasat rég felfalta már, / S a sújtó kéz is szent jóvátétellel / Hasznos anyaggá vált a föld alatt... / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– S még mindig lesznek fák... A kő marad!!! – Töhötöm a sámánhoz fordult: – Dobolj! Dobolj! Hogy a Vereckei-hágó sziklái mind remegjenek!

Wass Albert folytatta:

– Üzenem a háznak, mely fölnevelt: / Ha egyenlővé teszik is a földdel, / Nemzedékek örváltásain / Jönnek majd újra boldog építők / És kiássák a fundamentumot / Emelnek falat, tetőt, templomot. / Jön ezer új Kőműves Kelemen, / Ki nem hamuval és nem embervérrel / Köti meg a békesség falát. / De szenteltvízzel és búzakenyérrel / És épít régi kőből új hazát.

– Jönnek majd újra boldog építők... Mondd, fiam! Mondd! – Töhötöm táncolni kezdett.

Wass Albert folytatta:

– Üzenem a háznak, mely fölnevelt: / A fundamentum Istentől való, / És Istentől való az akarat, / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

Töhötöm táncolt. Wass Albert mondta tovább a verset:

– És üzenem a volt barátaimnak, / Kik megtagadják a nevemet: / Ha fordul egyet újra a kerék, / Én akkor is a barátjok leszek, / És nem lesz bosszú, gyűlölet, harag. / Kezet nyújtunk egymásnak és megyünk. / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– Üzenem a volt barátaimnak... – Töhötöm Wasshoz fordult: – A lelkem benned él tovább, fiam!...

Wass Albert folytatta:

– És leszünk egy cél és egy akarat: / És üzenem mindenkinek, / Testvérnek, rokonnak, idegennek, / Gonosznak, jónak, / Hűségesnek és alávalónak, / Annak, akit a fájdalom üz, és annak, / Kinek kezéhez vércseppek tapadnak: / Vigyázatok és imádkozatok! / Valahol fönt a magas ég alatt / Mozdulnak már lassan a csillagok, / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– Leszünk egy cél és egy akarat!... Vérünk, amelyből ittunk, szentesítette ezt!... – mondta Töhötöm. Wass Albert folytatta tovább a verset:

– Maradnak az igazak és a jók. / A tiszták és a békességesek, / Erdők, hegyek, tanok és emberek. / Jól gondolja meg, ki mit cselekszik! / Likasszák már az égen fönt a rostát / S a csillagok tengelyét olajozzák / Szorgalmas angyalok. / És lészen csillagfordulás megint, / És miként hirdeti a Biblia: / Megméretik az embernek fia. / S ki mint vetett, azonképen arat. / Mert elfut a víz, és csak a kő marad, / A kő marad...!

Töhötöm könnyes szemmel ismételte: – Elfut a víz, és csak a kő marad!... – Erőteljesen, és hangosan fújta ki az orrát; aztán homlokon csókolta Wass Albertet.

– A magyarok istene tebenned lakozik!... – Töhötöm István királyhoz fordult: – István! Magyarok királya!

– Hallgatunk, Töhötöm! – nézett a Töhötömre István király.

– Haza szeretnénk menni! Wass Albert és én!...

István király nem válaszolt. Töhötöm könyörgőre fogta:

– Egyet röpködnénk a Kárpátok fölött!...

– Jó... Legyen!... De vacsorára visszatérjete! – István király mosolygott.

Liszt Ferenc a zongorához ült, és most is az Egmond nyitányt játszotta. Dózsa György Kézai Simon felügyelete mellett meg körmölni kezdte a beérkezett újabb és újabb neveket a Lelkek Könyvébe.

És a magyar symposion itt véget ért.

Áron tiszteletes pedig a bennszülöttek örömujjongása közepette kinyitotta a szemét. Láza csillapodott, és igencsak gyanakodva nézegette a pápuákat.

– Idősapám! – örvendezett Áron tiszteletes fogadott fia.

– Mi az, te?

– Hát csak hogy visszagyött!

– Az óhazában voltam, te...

– Máskó' olyan messzire ne induljék! Mer' a végén nem lehet visszadobolni!

Faludi Áron tiszteletes, a bennszülöttek misszionáriusa ekkor azonmód fölkelt, összerázta magát, mint aki a holtak vizéből lépett ki, és a Lelkek Házából futva távozott. Úgy érezte: idő előtt való lenne tovább ott tartózkodnia.

Hazafelé menet a parókiára a trópusi zuhatag is ömleni kezdett megint, de még az eső sem zavarta most. Az őserdő mélyén a Lelkek Házában életre kelt magyar múlt jelenetei kavarogtak benne. Szíve hevesen vert, váratlanul ütött nagyokat, s amint lépteit szaporázta, a harmincegyedik zsoltár jutott eszébe: „Uram! én csak tebenned bíztam, / Őrizz meg kegyesen, / Ne essem szégyenbe: / Igazságodban fordulj hozzám, / És tarts meg jóvoltodból, / Ments ki nyavalyáimból.”

A parókián zsoltároskönyvét vette kézbe, olvasta, mormolta a sorokat, és ilyenformán valahogy megnyugodott.

De még megjegyezte:

– Amiképp a trópusi esőt, a magyarok könnyeit is szárítsd fel, uram!

Árvák és boldogok

Azokban a napokban lázas vágyakozás telepedett rá, észrevétlenül, mint az őszi köd a kertek aljára. A hidegrázás, mint hólapátoláskor a borzongás futott át a testén, emelte pulzusát, szívét dobálta, a helyéről nem egyszer majdnem kilökte. Hangulatváltozásai étvágytalansággal jártak, gyakran ismétlődtek, végül csillapíthatatlanná erősödtek.

Ágyában, elalvás előtt pedig már úgy sóhajtozott ő is, ahogy anyja, akinek az utcai szobából áthallatszó horkolása annyira idegesítette, hogy befogta a fülét.

– Mi történik velem? – mély lélegzeteket vett.

Mellei duzzadtta váltak, mintha megnőttek volna, a bimbók pedig, mint az érett makkok, amelyek a tölgyfa csésze alakú kis kupacsát kinőtték már, pattanásig feszültek. Az esti fürdés közben, amikor hozzájuk ért: felszisszent.

Meleg hullámok futottak át rajta. Libabőrös lett. Majd a paplan alatt akaratlanul és gyengéden a combjait tárta szét. Végül menekülni próbált a szorongatott lelkiállapotból, s énekelni kezdte a XXXIII. zsoltár sorait:

„Te szerezted Uram! minékünk A házasság örömeit, / Amikor még édenben éltünk, s nem sértettük törvényeid; Égi boldogságnak / Örömei várnak a halandóra, aki egy hű szívet társául megnyerhet az életútra.”

A lelkész micsoda átéléssel énekli a szent sorokat! Basszus hangja az egész gyülekezetet bámulatba ejti... De a lelkésznek már van felesége! És öt áldott gyermeke!... És őhozzá pedig még csak az a részeges gimnáziumi történelemtanár járogatott. És ő férfi testet úgy igazából csak tévében látott és ógörög szobrokon.

És az apját sem látta soha! És férfi ölében sem ült soha. S nem ölelte őt magához még senki, sem úgy, sem máshogy!...

Anyja horkolása szagatatottá vált. Néha csak egyet horkantott, de aztán ráerősített.

Anyja is árván nőtt fel! Ő se látta soha az apját. A Donnál bombarepesz végzett vele.

– Jármot rakott reánk a Mindenható, tanár úr!... – mondta a bortól zsibbadt történelemtanárnak. – Anyám igavonásra kényszerült, aztán egyedül küszködtem én is egész életemben.

– Tudom. Tudja azt mindenki, néném! – felelte a tanár, akiről a naphosszat az utcán ülő szószátyárok pletykálták már, hogy udvarolni jár a házhoz. S meg is jegyezték:

– Kéne oda a férfi!

– Kéne!

A lány tizenöt éve leérettségizett már, osztálytársai mind férjhez mentek már. Szültek, váltak és újra házasodtak.

A történelemtanár két évig járt hozzájuk, ám csak üldögélt mindig az üvegezett verandán, és itta a bort. Télen forralva, nyáron pedig pincehidegen.

– A kérő nyilatkozott már? – kérdezte a szomszédasszony.

– Nem akar semmit!...

– Ó, szent árva lelkem!

– Csak a boromat issza!

– Szűz Anyám! – csapta össze a kezét a szomszédasszony. Majd a fejét azonnal elfordítva, mint a királykobra sziszegte a mellette gubbasztónak:

– Annak tanárnak vesszeje nincs, csak garatja!

S a töpörödött anyókák, akik az élet ormait és szakadékait mind megjárták már s fáradtan és összekuporodva idejüket a kapuk előtt sámlikon üldögélve ütik el, egyetértve bólogattak:

– Nincs neki!...

Munkahelyén, a postán, amikor csókolózó párokat látott, úgy zavarba jött, hogy pirulva fordult el s a látottaktól csak még szomorúbb lett.

Csúnyácska volt, ápolatlan és molett. Haja zsíros, arcát sokszor pattanások és vörös foltok csúfították el. Ruháit soha nem válogatta meg jó ízléssel, nem is törődött azzal, hogy mit vesz fel.

– Engem nem vesz észre úgyse senki! – gondolta.

A zsoltár eléneklése után csak bámult maga elé az ágyban.

„Az anyja se adott magára soha!”, hallotta susogni nem egyszer a háta mögött. De őt a megjegyzések sem érdekelték már. Pedig gyakoriak voltak: „Ő se látta az apját soha, nem jött vissza a háborúból!” „Szép szál legény volt!” „Egyedül kínlódott az anyja is!” „A lányból vénkisasszony lett!”

Pedig a vágy túlsordult már benne! Útja a postáról hazafelé vezetett a parkon át, s amikor a játszótéren kismamákat pillantott meg, akik gyermekeikkel játszadoztak, olyan szomorúság telepedett rá, hogy a terhet, amit ilyenkor hurcolnia kellett, alig tudta hazáig vonszolni.

S ami belül fáj neki, azt mások is látják!, gondolta.

S még vásárolnia is kell!...

Ó, de szépek azok a babák a babakocsikban! Mint az őszibarackok! Futkározástól kipirosodott arcú kisleányok és kislányok! Akik a játék hevében szenvedéllyel és izgatottan hordják a vizet a kútról a homokozóba. Várat építenek! És várarkot! Amiben víz csörgedez!

Az egyik kislány cipőjét ledobta, lába sáros és ragacsos lett a homoktól, anyjához futott:

– Mama! Mama! A babámat! Kérem a babámat!... Ő a várkisasszony!

– Ó, Uram! – sóhajtott ő.

„Mama!”

Milyen gyönyörűen cseng a szó a fülében!

Kicsit odébb az egyik padon gyermekét szoptatta egy cigányasszony. Legszívesebben leült volna arra a padra, a mellére vette volna a gyermeket, hogy az övét szívja az éhes kis vasgyúró.

És otthon nem várta senki!

Anyja még nem jött haza a munkából. Elmenni szórakozni nem volt kedve. De hová is mehetne ebben a kisvárosban?... Kocsmába?... Járkáljon az utcán?... Minek?... Örült, hogy végre hazaért. Korábban megtette már százszor és ezerszer is, hogy elment, de nem történt semmi soha. Estéi pedig még gyötrelmesebbek voltak, mint az előzőek. Kínzóak és eseménytelenek.

Novellákat olvasni?... Vagy regényt?... Vagy verseket?... Azokban is mindig csak a szerelem!

Vacsora pedig kettesben az anyjával!

Tévét nézni?... A filmekben visszatérő és cél nélküli bujaságot?... Az őt csak mélyebb és feneketlenebb szakadékokba taszította. És aztán a forgolódás az ágyban, a sóhajtozás... és szerencsés esetben egy kis alvás.

Másnap reggel meg a kimerülten ébredés!

És kezdődik mindig minden előről!

A reggelek! Lelket romboló hírek a rádióból!.. Reggeli egyedül, és rohanás a postára...

A hétköznapiak úgy cammognak általában, mint a kivert kóbor kutya a kertek alatt!

A vágy, a csillapítatlan ösztön fortyogott benne, mint a vulkán gyomrából kitörni kész láva.

A postán gyakran megfordult a városka katonai főiskolájának végzős hallgatói közül egy magas, kongói fiatalember, aki mindig köszönt neki! Parfümje illatát, miután elment, mindig mélyen belélegezte.

Azon a napon, késő délután, amikor a csomagfelvevő a napi bevétellel elszámolt már, és a gyerekéért sietett, s ő is elkészítette a napi egyenleget s már zárni készült, belépett a tisztjelölt, aki arra kérte őt, hogy segítsen neki és vegye még fel a táviratát. A fiatalember most is kedvesen mosolygott rá. Ő bezárta belülről az ajtót, mert már záróra volt, és így volt szabályos. Majd adott egy távirati űrlapot, amit a fiatalember kitöltött, miközben ő a tisztjelölt illatát belélegezve csak álldogált a férfi mellett.

– Párizsban élő szüleimet értesítem. A kongói nagykövetségen dolgoznak – mondta a fiatalember és fizetett. Ő eltette a pénzt, leadta a táviratot és ki akarta engedni a fiatalembert, aki a pult előtt megállt... Ő pedig, mint akinek a lábai zsibbadtak el: csak állt tovább a férfi mellett. Végül aztán a pulton áthajolva benyúlt az ajtókulcsért, amit az asztalon felejtett, s a katona hátulról megfogta a mellét. Amibe ő beleborzongott!.. Nem tiltakozott! Nem ellenkezett. Nem kiáltott. Csodálatos érzés töltötte el! Amilyent soha nem érzett még! Megfordult, és a kongói katona akkor szájon csókolta. Ő pedig engedte! És visszacsókolta.

A katona ölelte, forrón és szenvedéllyel, ahogy ő azt már sokszor átélte képzeletben. Arra nem emlékezett már, hogy mikor vette le a ruháját, melltartóját és az alsóneműjét...

És hogy egyáltalán ő vette-e le?

Ami vele megtörtént: csodálatos volt!

Forgolódott ágyában és sóhajtozott...

Kilenc hónap múlva olyan fejlett, erős, és megtermett fiúcskának adott életet, hogy a gyermek már akkor láthatóak voltak a férfiasság jelei. Mint az ógörög és reneszánsz márványszobrokon, amelyeket könyvekben sokszor megcsodált már.

A kisfiú szépen fejlődött. Okos volt és jól tanult. A botrány, amely a születését követte, lassan, észrevétlenül elpárolgott, mint az ecetes légyölök a konyhában. Kezdett adni már magára, választékosabban öltözködött, s a magas fiatalember, aki a gyermekből másfél évtized múlva vált, anyját mindenhová elkísérte. Anyja belekarolt, s úgy mentek az utcán, a gyülekezetbe és sétákra.

A fiú leérettségizett, majd elvégezte a jogi egyetemet. Az egyetemi csapatban kosárlabdázott, s úgy tudott futni, s oly kecsesen, fürgén a magasba ugrani, mint egy párduc, hogy anyja ámulatból ámulatba esve nézte, csodálta gyermekét.

„Ha apja ezt látná!” – sóhajtott fel egyszer.

S leveleket kezdett írni a párizsi kongói követségre és máshová. De a fiú apjának szülei már nem dolgoztak diplomáciai területen. Aztán kérelmeket küldött a Vöröskeresztnek.

Tudnának-e kapcsolatot teremteni gyermekének édesapjával?

Nem tudtak.

Aztán, amikor a fiút már jogi doktorrá avatták, egy napon levél érkezett Németországból.

– Fiam!... Mama!... Mama!... Szentséges Szűz Máriám! – nem tudta kinek kiáltson, amikor a borítékából előkerült egy fénykép.

– Mi az? Mi az, te? – anyja szaladt a szobába.

– Mi történt, mama? – lépett be a fiú.

– A képen... itt... látod?... a képen... ez a katona... az édesapád! – mondta és elájult.

A fiú fölemelte az anyját és az ágyba fektette. Nagyanyja az ágy szélére ült, simogatta lányát s közben az Úrhoz fohászkodott:

„Sok próbára van az ember kitéve Halálig / De magára sincs hagyva sokáig; / Ha bajoknak terhi nyomnak: / Isten a mi menedékünk! / Enyhülést nyújt nekünk!”

A fiú közben elolvasta az angolul írt levelet. A német nevű asszony, aki a levelet küldte, azt állította magáról, hogy kongói, és hogy a testvéröccse Magyarországon tanult. És ha a levélben elküldött fényképen látható katona ugyanaz a személy, mint a gyermek keresett apja: a család őt keresse fel Németországban.

A címét is megadta.

A fiú nézte, nézte a fényképet és könnyek gördültek ki a szeméből s nagy cseppekben gurultak az arcára, mint a tavaszi zápor gyöngyei a diófa levelein.

– Apám!

A hangja remegett.

Végül a család felkerekedett és Németországba utazott. Szállodában szálltak meg, ahol egy szobát vettek ki. A találkozás nagyon felkavarta őket, mert a kongói asszony, egy német üzletember felesége valóban a fiú nagynénje volt.

A hír pedig, amelyet közölt, hogy testvére Magyarországról Párizsba utazott, onnan szüleivel együtt Kongóba tértek vissza, s nem sokkal később elesett a kongói polgárháborúban.

Kongóban a szülei is a temetőben pihennek már.

Ám a fiú, ha akar, maradhat Németországban, segítenék őt mindenben, még az ügyvédi praxis beindításában is.

Sötét volt a szállodai szobában. Tompa fény szűrődött be csupán az utcáról. Apja fényképét a fiú párnája alá tette, s szótlánul feküdt az ágyban. Anyja forgolódott, sóhajtozott az ágyban, és az elmúlt huszonöt év emlékeit próbálta felidézni emlékezetében.

A nagymama sem korholt, mert nem aludt még. Nem jött álom a szemére. Gyászolt. Csendesen és némán.

A fiú végül énekelni kezdett: „Térj pihenni fáradt vándor, A sír keble vár reád; / Hült porodnak a rokon por csendes, békés nyugot ad; / Útad itt már véget ért, / Lelked messze, égbe tért / S ott a fényes mennyországban él örökös boldogságban.”

– Szebben énekel, mint a lelkészünk! – anyja örvendezett.

Másnap hazautaztak. A fiú nem akart Németországban maradni.

Inkább otthon, a szülői házban nyitott ügyvédi irodát. Nagyanya takarított, mosott, főzött. Anyja pedig gépelte a tényállásokat, a periratokat vitte a postára feladni, az irodai ügyeket intézte, az aktákat iktatta és tartotta rendben.

„Ügyvéd úr!”, ez a megszólítás illette a hősi halált halt kongói katona fiát, aki gyakran járt a megyei és a fővárosi felső bíróságokra tárgyalásokra.

Amikor Mercédesze begördült a ház elé s ő mindig elegáns öltönyben, s azokhoz illő nyakkendőt viselve szállt ki a kocsiból s udvariasan köszönt előre, az utcán ücsörgő nénikék a „kezét csókolom” elhangzása után sustorogni kezdtek, mint a tavaszi melengető fuvallata az ereszek alatt:

– Ember lett!

– Ember.

– Árvák és boldogok!

– Azok.

Látták, érezték, és duruzsolták, hogy a családi átoknak vége. Három generációt fogva tartott, de erejét elveszítette már.

„Az ügyvéd úrhoz bárki hozzámenne!”

– A kiválasztottját küldd el és tarts meg, Uram! – fohászkodott a nagyanya elalvás előtt.

És álmában nem horkolt soha többé.

Zsidó a XX. században

(Apám)

A XX. század, ahonnan érkeztünk,
több rossz embert csinált, mint amennyit elpusztított.
Ahogy éltünk, már nem lehet, ahogy kellene,
még nem tudunk.

(Polgár Ernő)

Otthon, amikor családi fényképeket nézegettem, melyek sárgák és élettelenek voltak, mint a földre hullott őszi levelek, a gyermekkor és a múlt szereplői oly távolinak látszottak a megállítatlan időben, mint a nyugvó nap a horizont mögött. Álarc takart el mindent: a szereplőket, a díszleteket, a jelmezeket, az emlékeket, önmagammat.

Csak a tudattalan őrizte titkaim, mint a hold a fényt, amikor a nap már pihenni tért a látóhatár peremén.

A poros kulisszák között, a múlt színpadán az alvilágból Thanatosz szállt mindig elő, fivérével Hüpnossal: megtörte felmenőim lelkét, s ahogy az ógörögök vélték: teleitta magát vérükkel.

Thanatosz, Hüpnosz szeme láttára már ötéves koromban elhurcolta anyámat, a kitelepítések idején, a kényszerlakóhelyül kijelölt falucska templomából, de még nem tartotta magánál.

A megrázkódtatás után aztán egész életemben úton voltam, hogy Istent újból megtaláljam. Hiszen ő, amikor tehette, magához ölelt gyakran, s családom tagjait jóságának palástjával melengette.

De a XX. századi fényképek némák maradtak, hiába rendezgettem őket. A színfalak mögül nem léptek elő a szereplők, akiket a végzet, mint a meghaló és újjászülető hold mind utolért.

A gyermekkor fényes deszkáin álltam egyedül. Nem peregtek az események. Az élők birodalmában, ami előttünk van: titokzatos, amit magunk mögött hagytunk: áthatolhatatlan esőerdő. S ha a gyermekkor tisztására mégis visszatalálunk, a múlt fénye járja át az erdőt, mely fákkal, virágokkal, tündérekkel, démonokkal, jóságos lényekkel és ragadozókkal teli. Folyók, vizek, égbe törő csúcsok és mély szakadékok között...

Bácsalmáson három vasútállomás volt. A Kiskunhalasról Bajára közlekedő szerelvények a Rudich-, majd a nagy-, végül az Almás állomáson álltak meg. Almást az emberek csak kisállomásnak hívták.

A Kálvária sori házunk a kis állomáshoz volt közel, de én már a Rudich-on leszálltam. „Ha már otthon vagyok, nem vihetnek vissza”, gondoltam.

Bácsalmás utcáin járni! Micsoda érzés! Égi emelkedettség!

Újra felismertem minden házat. De ki ismer rám először? Kivel fogok találkozni?

Beértem a faluba. Bácsalmás, amikor bevonultam, gazdag, virágzó mezőváros volt. Nekem falu maradt mindig is. A plébánia előtt balra fordultam, átvágtam a parkon, és megálltam a templom bejáratánál. Hálát akartam mondani az Úrnak, hogy életben tartott, és hazáig elkísért. A templom ajtaján feliratokat találtam: azokon neveket, megjegyzéseket.

– Keres valamit? – férfihang szólalt meg mögöttem. Megijedtem.

– Nem. Imádkozni szeretnék – és megfordultam. Sovány, horpadt arcú, beteg embernek látszó férfi állt előttem. Szemembe nézett, állt szótlánul, eleredtek a könnyei, és sírt.

– Anti! Antikám! Nem ismeresz meg?

– Nem.

– Egy hete... amikor hazatértem... anyámék se ismertek meg. Álltam a kapuban, és nem akartak beengedni.

Baljós érzéseim támadtak. Keresztülsétáltam a falun, és előfordulhatott az, hogy nem köszöntem régi ismerősöknek?!

– Anti! A toronyban adtunk tűzörséget!

– Jóska! – kiáltottam fel, és én is sírni kezdtem. Jött a könnyünk, mint a gyerekeknek. De semmi sem szárad fel olyan hamar, mint a könnyek.

Haug József állt előttem. A barátom. Ölelt, szorongatott. El se engedett volna, de eszébe jutott, hogy megkeresi a nevemet a listán. Megtalálta. Nevem mellé fekete keresztet vészték. Jóska áthúzta az egészet, s fölé írta: „Anton hat gekommt zu Hause!” Két felkiáltójellel is hangsúlyozta, hogy mégsem haltam meg.

Falum eltemetett hát! Azért nem ismert meg senki! De most feltámadtam...

Mint egy kísértet, SS nagykabátban vonultam végig Bácsalmás utcáin a szülői házig. Haug Jóska lépkedett mellettem, szó nem hagyta el az ajkát. Csak szipogott. Tiszta ruhában, vasalt ingben és új cipőben olyannak láttam, aki a földi lét gyönyöreinek birtokosa átváltozás után. Lassan mentünk. Nem tudtam eldönteni, melyikünk gyengébb. Jóska még negyven kiló sem volt. Ha szél támadna, elfújná.

– Tudod, lassan állok talpra, mint az anyjából pottyant borjú – mondta. – Cukorral kikevert tojássárgáját, gyenge húslevest kapok. Beszélük, hogy Róna Béla munkaszolgálatból hazatérve leült, és evett. Evett és evett. Amennyit tudott. De a nehéz ételek a halálát okozták.

Kiértünk a Bácsalmást kettészelő főutca. A temető felé vettük az irányt, tőlünk jobbra húzódott a Felvég, és balra az Alvég. Bácsalmáson az utcákat mértani pontossággal jelölték ki, Mária Terézia mérnökeinek tervei szerint, amikor a Bácskába települő németeknek egyforma házakat építettek.

A főutca most Lenin nevét viselte. Jóskaék háza előtt megálltam. Az utcára négy szoba ablaka nézett.

– Ne állj meg! – sziszegett Jóska. – És ne kérdezz!... Menjünk tovább!

A Lenin utca és a Kossuth utca sarkára értünk. Megálltunk. Jóska már nehezen vette a levegőt.

– Nem a miénk már a ház!... Ez már nem az a Bácsalmás! Semmit ne mondj, megjegyzést meg főleg!

Ó, de nehéz szomorú szívvel vidám arcot mutatni! Megfordult a fejemben, hogy Haug Jóska meghibbant.

– Nem értelek...

– Államosították a házat!... – suttogva folytatta. – Mások laknak benne!... Betelepülők.

– És a szüleid?

– A kisállomás közelében, a Kossuth utcában vettek házat maguknak, hogy amikor majd hazajövök, családot alapítsak. Én költöztem volna a régi házba, hogy vigyem tovább a gazdaságot. De az sincs már! A birtokot is elvették.

– Értem – hebegtem. De nem értettem. Sok volt ez egyszerre.

A Kossuth utcában, a velünk szemben lévő, gyönyörű Frankfurter házat néztem. A kapu mögött boltíves kocsibejáró vezetett az udvarba, a két nagy épület között. S fejben már soroltam is a Frankfurter család neveit: Özveggy Frankfurter Nátánné, Salamonné, Árminné, Oszkár, Emil, Imréné, Katalin. A kamrában füstölt libacombok lógtak! Nyál csordult a számban.

– Essen Sie noch, Herrn Haffenscher? – kérdezték mesteremtől, és szaladtak a kamrába. – Anton, essen Sie auch? – tették elém a legfinomabb falatokat, amikor náluk festettünk. Szobából volt legalább tíz.

– Frankfurterék nem élnek már! – mondta Jóska. Láta merre nézek, és kitalálta mire gondolok. Közelebb húzódott, és a fülembe súgta:

– A zsidókat elvitték... Auschwitzba... Futva maguknak kellett bútorukat ideszállítani. Közben még verték is őket... A Frankfurter ház lett az elkobzott zsidó vagyron raktára. Fleckenstein János mesélte... Láta az egészet... Mindent elvettek a zsidóktól, és a zsinagóga környékén kialakított gettóból terelték őket az állomásig. Auschwitban gázzal ölték meg őket, aztán krematóriumban égtek el.

– Bolond vagy? Miket beszélsz?

– Az igazságot, Anton. 168 bácsalmási zsidó pusztult el.

– Kik tértek vissza?

Haug József sorolta a neveket. Mindent tudott. Ereje nem tért vissza, de naponta elsétált a templomba, elolvasta a neveket, azokat, akik még nem tértek haza. Ismerősökkel beszélgetett. Tájékozott volt.

– Pontos számot még nem lehet tudni, de több százezer vidéki zsidó elpusztításáról beszélnek. Visszatért Bácsalmásra: Rechnitzer József, Gelb Ella, Krahl Mátyás, Stein Pepi és a bátyja, Stern Gábor, a kereskedő, Frankfurter József, a rőfös, a Kalmár lányok, a Róna család... mind a négyen... Steineréktől csak Regina és a bátyja...

– A pékség működik?

– Államosították – suttogta. Közelebb hajolt. – Nincs már itt magántulajdonban semmi!

Sorolta tovább a neveket. Forogni kezdett körülöttem a világ, mintha körhintába ültem volna a bácsalmási templom szentelése évfordulóra rendezett búcsún, a szeptemberi napsütésben.

– Régner József és két fia, Ripp Mihály és Vilmos, a nagykereskedők, Rosenberg Mihály, a földbirtokos, Stein Ferenc, Ernő és Lipót...

Nem így képzeltem a hazatérést!

Frankfurterék háza mellett áll a Fleckenstein-ház. Utcára néző hatalmas ablakai szinte az eresz alá emelkednek, a hét szoba mennyezete fölött négy és fél méter magasságban húzódik a padlás... Hogy tele volt az mindig gabonával!... Az az ötletem támadt, hogy benézek hozzájuk, köszönök, kérek egy pohár vizet. Ha nem lennének rokonaim, akkor is adnának. Az élmény, a hallottak, kimerítettek. Kiszáradt a szám.

– Ne menj oda! – fogta meg a karomat Jóska.

– Miért? Jó emberek.

– Anti... a németeket kitelepítették. Már hatezret deportáltak... csak Bácsalmásról... Néhány kilós batyú a hátukra... irány az állomás... föl a vagonokba, és indulás!...

Felkaptam a fejem.

– Miket beszélsz össze-vissza?... Te is itt vagy! Hogy lehet, ha elviszik a németeket?... És anyám?

– Azt viszik el, aki tagja volt a Volksbundnak, és 1941-ben, a népszámláláskor azt írta a nemzetiségi rovatba, hogy német.

– És anyám? – kérdeztem újra. – Mi van vele?

– Édesanyád... a szüleid... azt mondták az összeírónak, hogy nem tudnak magyarul írni és olvasni.... Az összeíró meg beírta, hogy magyarok... és megúszták!

Zúgott a fejem. A felhők is mintha rám akartak volna szakadni. Elindultunk hazafelé. Jóska a Kossuth, én a Lenin utcán.

– Meglátogatlak, ha lesz erőm – szólt utánam. – Ne lépj be a pártjukba! Megjegyzést pedig soha, semmikor ne tegyél! Akkor életben maradsz!... Bízzál, de nézd meg jól, hogy kiben!

Eddig sugdolózott, most hangosan beszélt! Föl lehet ezt fogni?

Kiértem a temető szélére. Leültem a kálvária első stációja alá, hogy összeszedjem magam. Elaludni lett volna kedvem mindörökre. Megfordult a fejemben, hogy elbújok egy kriptában. Senki nem találna rám!... Nekem már mindegy... Ahonnan jövök, ahhoz képest az anyaföld is mennyország!...

A magasba törő platánfák alatt feküdtem a földön, a júniusi napsütésben. A dús fűben szöcske ugrándozott, s megérezte gyengeségemet, mert a kezemre ugrott, s ott pihent... Nézelődött... Mintha zöngte volna: „Szép a világ! Menj, és fedezd fel!”

Az első stáció fülkéjéből a Zsidók Királya tekintett le rám. Vállára tették a keresztet, a töviskoronát, fején sok sebből folyt a vér. Kilenc éve tartó kálváriám mi az övéhez képest?! Az ember gyilkos!... Káin megöli Ábelt... Uram, tekints le ránk, hogy emelt fővel járjunk újra! Mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség!

Felálltam, balra fordultam, és a Kálvária soron meg se álltam a szülői házig.

A szibériai hidegben csontvázvá torzult testemet égette a nyári forróság, mintha a szentföldi sivatagokban vándoroltam volna az ígéret földjére. Lassan vonszoltam magam, mint Krisztus, hátán a kereszttel Jeruzsálemben, amikor botladozott a Via Dolorosán. Végtelen hosszú volt az út végig a Kálvária soron, a bácsalmási faluszéli utcán, ahol felnőttem, itt, az alvégen, ahol gyermekkoromban játszottam, és futkároztam.

Nem ismert meg engem senki! Megijedtek az utcabeliek a bűzös kísértettől, akinek kinézhettem, és bementek házaikba. Egy temetőben bujkált SS katona vonszolja végig magát a Kálvária soron, hogy keresztre feszítsék – gondolták talán.

Anyám, apám, János öcsém és Magda húgom mind kijöttek a házból, s csak akkor jöttek rá, hogy ki vagyok, amikor a kapuban azt mondtam: „Hazaértem”.

Ott a kapuban elájultam. Bevittek az utcai szobába, levették ruháimat, megmosták testemet, mint Krisztusét, amikor levették a keresztről.

Anyám heteken át ápolt. Kezdett visszatérni az erőm. És feltámadtam!

– Margit férjhez ment, fiam – mondta anyám, amikor úgy érezte, hogy már elmondhatja.

– Mikor?

- Két éve legalább, fiam.
- Hol?
- Otthon, Kiskunhalason.

Ki kell hevernem tehát még ezt is, mint a kilenc, elvesztegetett évet!... Ruháim a szekrényből eltűntek... Az esküvőre spórolt pengőkkel együtt.

– Az oroszok, mein liebliche Sohn. Zabráltak. Mindent elvittek, amit találtak – sóhajtott anyám. Szeretete meggyógyított. Elhívta Lasarovich barátomat, vele varratott öltönyt, kabátot, munkára nadrágot, inget... Öcsém is kitanulta a szabómesterséget, de nem szerette, és abba is hagyta..

Gyógykezelésre jelentkezhettem volna, de nem mertem. Kizárták a kedvezményezettek közül azt, a postán küldött értesítés szerint, aki fasiszta, nyilas, hitlerista, volksbundista szervezet tagja volt. Ilyen alakulatnál – ide sorolták „SS”-t is – teljesített szolgálatot, és azt, aki nevét visszanevetesítette vagy magyar-német kettős állampolgársággal rendelkezik.

– Elmehet maga is, Anti! – mondta a postás.

– Elmehetnék. Magyar állampolgár voltam... Behívtak... igazoltam, hogy nem vagyok zsidó... kivittek a frontra... onnan Szibériába! Kilenc év után „SS”-kabátban tértem haza. Ki hinne nekem? Ha pedig beszélek: visszavisznek!

Anyám mindent elégetett, ami rajtam volt. Még a hamut is elásta! Tetűmentesítésen átestem, de a biztonság kedvéért otthon is kopaszra nyírtak, és még a hajamat is a tűzbe dobták.

*

Rendeletben szabályozták a hazatértek teendőit és gondozását. A bejelentési kötelezettség elmulasztása vétségnek számított, s aki megtette: elővezették.

Wolf István látogatott meg Tataházáról. Rajtam kívül ő maradt életben a századunkból. Ő is a Szovjetunióból jött haza. Elmesélte, hogy amikor megkérdezték tőle a tataházi rendőrörsön: „Hogy teltek a napjai a Szovjetunióban, Wolf elvtárs?” – Pista komolyan válaszolta: „Mozi-gépész tanfolyamra jártam. De Tataházán nincs mozi.”

– Mi a foglalkozása?

– Cipész – felelte Pista.

– Akkor maradjon a kaptafánál! – felelte az ávós, és ráütötte a pecsétet Wolf bejelentő lapjára.

A barátom ottmaradt. A kaptafa mellett, ahol a háború előtt is ült. Nem irigyelte azokat, akik magas állásba kerültek, mert majd onnan könnyen le is zuhannak. És készített nekem olyan cipőt, ami fényesebb volt, mint amiben Bácsalmás utcáin korzóztam a bevonulásom előtt. Fénylett a lakk, csikorgott minden lépésnél, hogy tudassa mindenkivel: viselője él, tartása méltóságteljesebb, mint valaha.

Mintás, ritka szövésű, kissé kallózott, kártolt, vastag gyapjúsövetből készített öltönyben indultam a rendőrségre bejelentkezni. Honnan szerzett Lazarovich barátom tweed anyagot? Nem elárulta el. Maradt neki a régi időkbeli? Eldugták a szülei? Ahogy Haffenscherné a drága szerszámokat? Etetőket, hengereket, csíkhúzó ecseteket, léniákat, ezüst-, arany- és porfestéket, színező pasztát, létrát és a biciklit mind átadta anyámnak. A kialakult ügyfélkört, és a virágzó ipart is megörököltem.

– Chupich úr, kérem! Kedves Anti! – keresett fel dr. Adler Jenő. Az orvos a bácsalmási szociáldemokraták elnöke is volt, s valójában vér szerinti apám. Csakhogy szigorúan ortodox családja nem engedte, hogy a hitközségi sakter fia német anyámat feleségül vegye. – Azt

mondták nekem, hogy Haffenschier úr volt a legjobb, de őt kitelepítették. És, hogy maga még tudja a mesterséget! Anti, mikorra tudná elvállalni a rendelő és a lakás felújítását?

Így kezdődött. Hátamon a létrával ültem fel a vödrökkel, szerszámokkal megpakolt biciklire, és kapkodtam a levegő után. Vert a szívem, de ütemre járt, mint a gőzhajó motorja. Birkózott a hullámokkal, mint az tengerjáró, mely Vlagyivosztoknál lendületet vett, s amit megállítani nem lehetett.

Beléptem a rendőrőrsre. Ismeretlen emberek, Budapestről érkezett ÁVH-sok fogadtak. Eléjük tettem a bejelentő lapot.

– Neve? – kérdezték. Nem feleltem. A kitöltött űrlapról elolvashatják – gondoltam.

– Neve? – kérdezte újra az őrsparancsnok.

– Chupich – válaszoltam. Az őrsparancsnok nyilvánvalóan nem tudott olvasni.

– Chupich micsoda?

– Anton... Antal – helyesbítettem azonnal.

– Anyja neve?

– Fleckenstein Erzsébet.

– Gondolhattam volna! – nézett gyűlölettel. „Ezek is kezdik!” – gondoltam, s már bántam, hogy a származásomat igazoló iratokat nem hoztam magammal. A parancsnok, mintha kihallgatást tartott volna, faggatni kezdett.

– Honnan jött haza?

– Szibériából.

– A Szovjetunióból! Azt akarta, ugye, mondani?

– Igen – feleltem. „Nem hoznak ki ezek engem a béketűrésből!” – gondoltam.

– Hogy érezte magát?

– Köszönöm, jól.

– Mit csinált ott?

– Tanultam. Eleget egy életre!

– Fejlett, nagyon fejlett ország, ugye?

– Nagyon – vágtam rá. „Ez hülye vagy engem néz annak!” – fordult meg a fejemben. „Vagy a pártban egy tanfolyamon hitették el velem, hogy a Szovjetunióban a kerítés is kolbászból van?” „Engem azonban nem ott tartottak, de ezt nem osztom meg velem!”

– A bejelentő lap, ha lepecsételem, a hadifogoly igazolvánnyal együtt lesz érvényes arra, hogy élelmiszerjegyeit soron kívül és díjmentesen kiadják.

– Köszönöm – mondtam. De tudtam, hogy úgyse megyek oda. Inkább dolgozni megyek!

– Minden hazatért köteles húsz napon keresztül négynaponként ingyenes orvosi vizsgálaton megjelenni a körorvosnál.

– Adler doktorhoz járok naponta – mondtam, és nem hazudtam, mert már nála dolgoztam.

– Helyes – kezdtem tetszeni az őrsparancsnoknak. – Maga rendes ember, Csukis elvtárs.

„Csuk is, nyit is!” „Az ő számára ennek valóban van értelme!”

– Helyesbíthetek?... Nem csuk is! A nevem Chupich!

– Persze, persze, elvtárs! Sok az idegen név, itt, a fasiszta parasztok között. Svábok, zsidók, rácok!... Kimondhatatlan nevekkel!

Arca elvörösödött. „Ha most szólnék hozzá, lelőne!” „Hallottam, hogy mesterek a kínzásban, gyakorlottak a szájba köpésben, bajnokok a vesét célzó ütésben!... Jobb, ha hallgat az ember!”

– Csukis elvtárs! Ha a hazatért fertőző betegségben, tüdőgümőkórban, hastífuszban, kiütéses tífuszban, vérhajban szenved, köteles a hatósági orvos intézkedéseihez alkalmazkodni, magát gyógykezelésnek alávetni, illetve a részére kijelölt gyógyintézetben ápolás végett megjelenni!

– Én nem vagyok fertőző beteg.

– Azt mindenki mondhatja, Csukis elvtárs! Igazolása van?

– Nincs.

– És idejött anélkül?

„Mintha Szibériában lettem volna újra! A parancsnok szobájának szőnyege szélén állva reszketek attól, mikor lövet belém”.

– Bocsánatot kérek!

– Látja, Csukis elvtárs?! Lepecsételem a jelentkezési lapját, ha hozza az orvosi igazolást!

Dr. Adler Jenő írt néhány sort, kezembe adta, és megjegyezte:

– Chupich úr! Nem tehetünk mást, csak amit mondanak!

Visszamentem az őrsre, bemutattam az igazolást, rá se néztek: lepecsételték a bejelentő lapot, s így már hazatértnek számítottam. De az őrsparancsnok utánam szólt:

– Emberelje ám meg magát, Csukis elvtárs! Nem akarom itt látni, még egyszer!

„Mérget vehetsz rá!” – gondoltam, s szaporítottam a lépteimet kifelé, ahogy csak tudtam. Az utcán, ha a parancsnokot megláttam, átmentem a másik oldalra.

Gyakran jártam Csákékhöz vendégségbe a Kossuth utcába. Szomszédjukba, egy Bácsalmás környéki tanyáról, Forró Lajos költözött családjával, hazatérésem után egy évvel. Margittal Csákéknál találkoztam először. Margit, Forró Lajos legidősebb lánya addig járt a faluba a községházára, hogy Témun András, a nemzeti bizottság elnöke megsajnálta, és kiutalta részükre a Kossuth utcai házat. Jobbat is adhatott volna, lett volna miből, mert a kitelepített németek házai üresen álltak. Érkeztek ugyan szerencselovagok, a legszebb, és bebútorozott házakat foglalták el, de a földet nem művelték. És amikor már értékesítették, amit lehetett, továbbálltak. Jöttek, eladtak, mentek.

Tapasztalt már ilyet a történelem?

Szerették sokan a kommunizmust Bácsalmáson, a nincstelenek eldorádójának helyszínét.

A felvidéki magyarok a „jöttment cseszkók” gúnynevet csak szívós, kitartó munkával tudták levetni magukról, mint a súlytól rogyant háztető a nap erejétől megolvadt hótakarót.

Drámaíró levele Szingapúrba

„Dear Eugen!

Szingapúrból küldött soraidat megkaptam. Válaszolok, ha nem is azonnal. Élveztem ceyloni beszámolódat, s leírt élményeidet a szingaléz lányokkal próbáltam magam is átélni.

Visszatérő kérdéseidre – melyek drámáimra vonatkoztak – nem tudom néhány sorban megadni a választ. A részleteket is ismerned kell! Arra is választ kapsz, milyen egy drámaíró és a színházi rendezők kapcsolata.

A rendezőket úgy osztályozom, ahogy megismertem őket. Ahogy beküldött drámáimra reagáltak – általában sehogyan –, illetve mit válaszoltak. Mikor, hogyan. Tudod, a rendező nem levélírónak született. Rajtatok, tengerészeken is túltesz. Vannak néhányan, akik hónapok elteltével mégis válaszolnak a rendíthetetlen drámaíró sürgető leveleire. Ezekből idézek. Azokat a rendezőket hallgasd meg először, akik a címükre kézbesített küldemény feladója nevével befejezik az olvasást. „Kedves uram! Megújuló kórházi behívások, állandó orvosi rendelkezések, s a felgyülemlett végeznivalók képtelenné tesznek, hogy drámájával foglalkozzam.” Egy másik: „Kollégám! Köszönettel visszaküldöm darabját. Nagyon sajnálom a dolgot, de biztosan tudom, hogy fogunk mi még együtt dolgozni.” Udvariasságban az alábbi sem marad alul: „Igen Tisztelt Író úr! Mellékelten köszönettel visszaküldöm színdarabját, melyet olvasásra a főrendező úrnak juttatott el. Sajnálattal hozzuk szíves tudomására, hogy művét műsortervünkbe nem tudjuk beilleszteni. A főrendező úr több napos távolléte miatt ezúton tolmácsolom baráti üdvözlését, s postázom a darabot.” S egy, ami képzeletet fölülmúló: „Fiatal Barátom! Gondolom tévedésből más színháznak szánt kéziratot tett a nekünk címzett borítékba.” S egy hasonló: „Írókám! Elolvastam a drámádat, de nem könnyű róla véleményt mondani. Egyrészt, nem vagyok jó drámaolvasó, másrészt életveszélyes színdarabot írni. Érzem a tehetségedet, de nem biztos, hogy az eredendően drámaírói.”

S most olyan rendezőktől idézek, akik kibontják a számukra kézbesített csomagot, s a szerző nevének elolvasása után a szereposztásra is vetnek egy pillantást. Az első: „Barátom! Tavaly beküldött drámájára sajnálattal értesítem, hogy színházunk egyelőre nem kíván foglalkozni a tengerészek életével.” Hogy mikor jön el az idő, amikor foglalkoznak vele? Ki tudja? Mondom tovább: „Művész úr! Sajnálattal közlöm, hogy *Túl az Egyenlítőn* c. műve bemutatására nem keríthetünk sort, mert drámája témaválasztásában érdeklődési körünkön kívül esik.” S egy tettenérés: „Tisztelt Uram! A tengerészekről írott darabját köszönettel megkaptuk. Megvizsgáltuk annak lehetőségét, hogy színházunk műsorára tűzzük, de – sajnálattal – nemlegesen kellett döntenünk. Drámája igényes mű, a bemutatás színhelyéül az ilyen célra is létesített Stúdiószínházunk kínálkozna alkalmasnak. Tekintettel azonban a szereplők nagy létszámára – 25 fő –, le kell mondanunk a darab bemutatásáról.” Nehogy a legközelebbi tengerészklubba rohanj, kérlek, hogy faxolj nekem. Mi az, hogy 25 fő? Amikor a *Túl az Egyenlítőn* kilencszereplős. Kérdésedre nem tudnék pontos választ adni. A titkárnő több szerzőnek írt választ, s összekeverte az adatokat? Végül utolsó példám e csoportból: „Író Sorstárs! Sajnálattal közöljük, hogy az előttünk álló öt évben nem kívánunk kifejezetten olyan témájú drámát bemutatni, mint amilyenről az ön *Túl az Egyenlítőn* c. kézírata szól. Lehetséges azonban, hogy az azt követő öt évben – ha szerződésemet meghosszabbítják – bekerül majd a fiatal drámaírókkal való foglalkozás is terveim közé. Ha mindez realizálódik: jelentkezünk. Lakcímét fölvevük névjegyzékünkbe, s kérjük, szíveskedjék majd titkárságunkkal lakáscímének, nevének megváltozását bejelenteni. Művét mellékelten visszaküldjük.” Személyem iránti fokozott érdeklődés meghatott, el is határoztam, hogy végrendeletemben rögzítem: jogutódom e figyelmes rendezőhöz jutassa majd el: sírom helyének, parcellaszámának adatait.

A rendezők harmadik típusát is ismerd meg. Akik nagyon elfoglaltak. Egy percük sincs soha. Főrendezővel kezdem: „Barátom! Megtisztelt, hogy drámáját beküldte hozzánk. Őszintén sajnálom, hogy kérésének mégsem tehetek eleget. Nagyon sok a munkám, zsúfoltak a napjaim. Kéziratok olvasására évek óta nem vállalkozhatom.” Egy másik: „Kedves Uram! Darabját igen érdekesnek találtam, de személyes terveim most egészen más irányba mutatnak.” Egy harmadik. A titokzatos rendező: „Kedves Író Úr! Szíves elnézését kérem, mellékelt drámájának késedelmes visszaküldéséért. Tulajdonképpen sajnálattal teszem, s lehetséges, hogy egyszer mégis sor kerülhet a bemutatására.” Hogy mikor? Soha nem fogom megtudni. A következő nagyon egyértelmű: „Szíves elnézését kérem, uram, hogy ilyen hosszú idő után jelentkezem, de kérem ezt inkább elfoglaltságomnak, mint az ön művével szembeni tiszteletlenségnek tudja be. A kéziratot egyébként kiadtam a titkárságnak, ők, az év végéig, biztosan vissza fogják küldeni Önnek.” Nyár eleje volt akkor. Végül az utolsó ebből a csoportból: „Harcostársam! Darabod valójában sokáig feküdt nálam, illő hát, hogy elmondjam, róla benyomásaimat. Nem biztos, hogy a színpad a legalkalmasabb drámád megjelenítésére. Érdeemes volna talán a megfilmesítés gondolatát fontolóra vened inkább. Biztosra veszem, hogy ott tökéletesebben és nagyobb közönséghatással valósulhatna meg. Köszönöm bizalmadat, munkádhoz kitartást és sok sikert kívánok. (Egyben számítok arra, hogy nem linkségnek tartod ezt a hosszú hallgatást, hanem megérted zűrzavaros helyzetemet.)”

Most bemutatom az „utazó rendezőket”. „Fiatal barátom! Köszönöm, hogy elküldte kiváló drámáját, azonban az egész évet igénybe vevő elfoglaltságom, és utazásaim miatt sajnos nem vállalhatom annak megrendezését.” A második: „Tisztelt Uram! Ne haragudjék, hogy csak most válaszolok: külföldön voltam. Nekem az írása tetszik, sajnálom is, hogy vissza kell küldenem. De mi nem foglalkozunk névtelen írók színpadra segítségével. Örölnék, ha kapcsolatunk megmaradna, s ha könyvei megjelenése után ismerősen cseng majd a neve a nagyközönség előtt, s lesz nekünk való munkája: küldje el.” A harmadik: „Kedves Uram! A főrendező úr hosszabb külföldi úton van, utána színházban és a televízióban rendez majd, így drámájával nem tud foglalkozni. Azt mellékelten visszaküldöm.” Végül a negyedik: „Kedves Kolléga! Elnézését kérem, hogy művére csak késéssel reagálok, de hosszabb külföldi úton, és szabadságon voltam, ezért nem tudtam darabját elolvasni. Most elolvastam, és igazán élvezetesnek találtam. Megkapó az írás tárgyi gazdagsága, az a rengeteg érdekes szituáció, amit a tengerészek életéről összegyűjtött. Ezt őszintén mondom, ha csak nem tévedek. Ez, természetesen, velem is előfordul, ezért: művét visszaküldöm, kérem, másokkal, olvastassa el, hátha más a véleményük.” Végül néhány az „egyéb” kategóriából: „Tisztelt Ügyfelünk! Úgy tudom, hogy fiatal rendezőnkkel annak idején felvette a kapcsolatot, és darabjáról hosszasan tanácskoztak. Tekintettel arra, hogy az említett rendező időközben felmondott, az ön kéziratát visszaküldöm.” Egy másik rendező a következőt írta: „Fiatalember! Köszönöm a bizalmat, hogy elküldte nekem a *Túl az Egyenlítőn* c. drámáját. Nem vagyok szakember, sajnos, nem vállalkozhatok arra, hogy művéről szakvéleményt mondjak. Csak azt tudom tanácsolni, mint rendező, hogy továbbra is színházaknál próbálkozzon. Az ön kitartó munkája eredménnyel fog járni.” Végül az utolsót hallgasd meg: „Barátom! Ne vegye linkségnek, se felelőtlenségnek, hogy drámáját nem olvashattam komolyan, de a *Zseni vagyok* – Shakespeare nyelvén: *I am Genious* – sorsa és színpadra állítása teljesen leköt! Megértését kérem, és abban a reményben adom vissza a művét, hogy még viszontláthatom.”

Ezután nem küldtem kéziratot sehová. Telt az idő, s egyszer levelet hozott a postás. Főrendező arról értesített, hogy beküldött darabomat elfogadta, és bemutatják. Képzelted, mit éreztem! Hetekig a bemutató lázában égtem, majd újra levelet kaptam a főrendezőtől. „Tisztelt Szerző úr! Sajnálattal, de visszaküldöm drámájának kéziratát, mert a bemutatásra jelenlegi kapacitásunk és anyagi helyzetünk miatt mégsem vállalkozhatunk. Remélem, legközelebb, több szerencsével járunk.”

Megsemmisülve olvastam végig a levelet. Elhatároztam, hogy abbahagyom az írást. Nincs értelme. Dolgozószobámba tántorogtam, s a nálam hagyott tengerészszákodba bedobáltam minden kéziratot. Leveleket, az indigót, a géppapírt, megjelent írásaimat. Ne is lássam őket! Még az írógépet is! Zakatolt a szívem! Az öreg gép hűséges szolgálóm volt, pedig sokszor heteken át, megállás nélkül ütöttem, vertem, s mégis mindig munkára készen várt rám. Most meg kidobom?!... Kezdttem elbizonytalanodni. De rákattintottam a lakatot a zsákra, s a szoba sarkába állítottam, hogy majd felviszem a padlásra. De akartam még egy levelet írni a tengerhajózási társaságnak, hogy visszakérjem magam hozzátok, a hajóra. Hogy aztán teljes lelki békében cipeljem föl a zsákot a padlásra. Elindultam a postára, hogy a levelet ott írjam meg. Útközben a tengeren töltött aranykor emlékei kavargtak bennem. Elképzeltem, hogy az életem milyen lesz majd újra a fedélzeten. Felső fedélzeti elegáns szalonjukban lelki szemimmal láttam a tisztet, s a fedélközben a legénységi klubot. A matrózokat, a gépészeket, a kadétoakat. Kártyajátékban elmerült boldog embereket, akik tudják, hol a helyük. S a tiszt szalon fényűző termeibe nem vágyakoznak.

És már tudtam, hogy mit kell tennem. Hazamentem, kibontottam a zsákot, elővettem az írógépet, és írni kezdtem. „Mindent rosszul tettem eddig. Arra vágyakoztam, ami elérhetetlen! Be akartam kerülni valahová, ahová nem kerülhettem be. Nem gondoltam azt át, hogy a színházi világban meg kell találnom a helyemet. A helyet, ami a tengerjárón a legénységi klubbal azonos.”

– Miért nem lehet önálló műhelyük a fiatal drámaíróknak? – kérdeztem. S nekiláttam a kiáltvány megfogalmazásához: „Fiatal drámaíróknak Magyarországon nem lehet műhelyük?” „Nem. Córész van! Világcórész! – érkezett a válasz. – Ilyenkor nem szokás stúdiókat gründolni! Londonban is már csak a biztos sikerű musicalek, krimik, és a bevált reprízek, komédiák jönnek számításba.”

– Darabjaimmal évek óta házalok, mint egy vigéc! – mondtam egy dramaturgnak, aki kollázs drámám részletét vágta a képembe:

– Miért csodálkozol ezen? Adyval, darabod címszereplőjével mondatod el, hogy „Nálunk úgy nevelik az írómesterség szerencsétlen fiataljait, hogy kézcsókra lépdeltetik elő, s mindent elkövetnek, hogy kiforgassák önmagukból őket. Nálunk azonban valóságos irtó hadjárat folyik, s rettenetes, hogy a nagy dolgokra termett talentumokból milyen rohamosan irtják ki éppen azt, ami a talentumokat talentumokká teszi: az újat, a színeset, az érdekeset és erőset...!”

– Ady más! Nagy dolgokra termett! S a huszadik század elején írta ezeket a lehangoló sorokat.

Se pénz! Se stúdió! Marad minden a régi. Fogtam az írógépet, betettem a zsákba, s újra lelakatoltam. Felcipeltem a padlásra, s egy pókhálóval beszótt sarokba hajítottam. Szakítottam a múlttal. Vártam néhány napot, aztán egy trafikban vásárolt levélpapíron visszatérési szándékomról írtam pár sort a hajózási társaságnak, s elindultam a postára. A kapu előtt a postással találkoztam. Ajánlott levelet hozott egy könyvkiadótól. Felbontottam. „Kedves, fiatal barátom! Beküldött, kötetbe foglalt drámáit megkaptam, mind a hármat elolvastam. El vagyok ragadtatva. Legnagyobb érdeklődéssel a tengerészekről írott munkáját olvastam. Időközben beérkeztek a lektori jelentések is, amelyek alapján örömmel értesítem, hogy drámakötetét kiadásra elfogadtuk. Kérem, keresse fel kiadónkat személyesen, hogy a szerződés feltételeit megbeszéljük, s hogy szerkesztőjével megismerkedjen. Műveihez gratulálok, írói pályájához sikereket kívánok!” És az igazgató aláírása. Nem tudom, hogy mentem fel a lépcsőn, képzelheted. Egyet léptem, vagy annyit se?! Szálltam?

Otthon még egyszer elolvastam a levelet, s ugyanaz állt benne. Fölmentem a padlásra, megkerestem a zsákot, lecipeltem, helyre pakoltam mindent. Aztán bementem a kiadóba. Ezek,

képzeld, valóban kiadják a műveimet! És megkaptam a szerződést. A kötet nemsokára megjelenik.

Ez a helyzet! Egyszer talán színházban is szóba állnak majd velem. Írod, hogy Szingapúrból Bangkokba hajóztok. A város, majd tapasztalni fogod, élményeket tartogat számodra. Sawangwan kocsmájába – a tengerészklubbal szemben –, ha betérsz, a lányok várni fognak.

Kérdésedre, hogy mit kérek születésnapomra – mivel összeghatárt is említettél –, egy szöveg-szerkesztőt és egy faxot kérek.

Légy jó, ha tudsz, és óvakodj a májzsugortól.

Angolul kell írnom neked, mert olyan lettél, mint a régi magyar urak az óhazában, akik véletlenül sem tanultak meg magyarul.

Széchenyiről hallottál már?... Küldök egy magyar nyelvkönyvet... Shalom!

Ölel, unokatestvéred, Péter”

Vagonok kora

Apám kemény kezű, kerges tenyerű ember volt, ujjai érzéktelenné váltak a munkától. Mondogatta is anyám: ha annyi földünk lenne, amennyit már felszántott, biztosan urak lennénk! Neki soha nem volt hat holdnál több földje, de gyakran járt napszámba máshoz. Hárman voltunk testvérek, kellett a pénz. Igaz, én már gyerekfejjel cselédlány voltam, és adtam haza néhány fillért.

Akkor, 1948-ban, azon a hideg őszi délutánon, amikor Galántáról az utolsó szerelvényeket indították, mi már második napja várakoztunk a szobi pályaudvaron. Szomorú napok voltak. Bezsúfolva egy vagonba, lovaink, marháink közé. Apám beállított egy sparheltet, s azon főztünk. Levest, teát, a legszükségesebbeket. A szomszédok is átjártak hozzánk. Talán különös, hogy szomszédokat emlétek, de a szó legigazibb értelmében voltunk azok. Szerelmek, barátságok szövődtek. Kis közösség lett az a szerelvény. Földet, otthont veszített emberek közössége.

Apámat hívatta az állomásfőnök. Én is vele mentem, de az irodába nem léphettem be. Kint várakoztam, az ablakon keresztül figyeltem apámat, ezt a szerencsétlen embert, aki már sok mindenben keresztülment, de a jó dolgok mindig elkerülték. Egyik kezében kalapját szorongatta, a másikban mindenféle papírokat. Előbb az állomásfőnök beszélt, azután a fogadóbizottság tagjai. Egyikük elkérte az iratokat, és írt rájuk valamit. Lepecsételte valamennyit, fölneézett, kérdezhetett valamit, mert az apám heves magyarázkodásba kezdett. A papírokra mutogatott, talán azt bizonygatta, hogy minden irat megvan, mire várnak még?

– Ha sokáig itt vesztegelünk, elpusztulnak az állataink a vagonokban! – ezt képzeltem én. Hiszen az egészből semmit sem hallottam, mert az ajtó csukva volt. De közben kijött a telefonkezelő, és nyitva hagyta. Az utolsó mondatok kiszűrődtek:

– A kitelepítés, kérem szépen, a mai napon befejeződik! A maguk szerelvénye az utolsó! Ma indulnak tovább Bács-Kiskun megyébe!

Ezután felállt, kezével az asztalra támaszkodott és folytatta:

– Meglátja minden rendbe jön. Napok kérdése és megérkeznek. Házat kap és földet. Fiatal, életerős ember, magáé a világ! Dolgozzon, törődjön bele a sorsába! Mást nem is tehet! Sok szerencsét kívánunk! Viszontlátásra! – és a kezét nyújtotta.

Apám arca fehéredni kezdett, idegesen harapdálta az ajkát, a keze ökölbe szorult, s csak állt mozdulatlanul az asztal előtt. Hosszú, szinte soha véget nem érő pillanatok voltak. Úgy láttam, apám teljesen kivetkőzött magából, pedig csendes ember volt mindig, se örömét, se bánatát nem osztotta meg senkivel. De belül szüntelenül forrongott, ismeretlen erők hajtották, másokért, jogaiért, igazságáért. S ezért nagyra nőtt a szememben. A tekintetében is volt valami különös, szokatlan tűz, ami kiemelte őt a falubeli férfiak közül, aminek korán hatása alá kerültem. Most mégis féltettem. Mi lesz, ha az a finom kéz apáméba kerül? Összeroppan! Egy dühös, fájdalmas kézszorítás ki tudja, mi bajt zúdíthat ránk! De mégsem! Apám nem nyújtja a kezét! Nem nyújtja. Csak áll mereven, nézi az asztalt és az iratokat. Nem értem? Mi van apámmal? – őrlődtem magamban.

A férfi idegesen köszörülte a torkát, majd leeresztette a kezét, és az iratokért nyúlt. Apám tekintetével követte, és gyors léptekkel megindult kifelé. Elhaladva mellettem, csak azt mondta:

– Cudar élet! Minek kell zsidónak világra jönni?

Szerelvényünk egy mellékvágányon állt az épülettől balra. Anyám kérdő ábrázattal fogadott bennünket. De apám egy szót sem szólt, igaz, nem is kellett szólnia semmit, mert arcára volt írva minden. Végül mégiscsak megjegyezte: Továbbmegyünk!

Egy óra sem telt, és indultunk is. Háromnapi zötykölődés után már közel jártunk új lakóhelyünkhöz. A férfiak leugráltak a vagonokról, és mintát vettek a földből. – Jó föld! Jó zsíros! – mondogatták, miközben morzsolgatták a maroknyi földet. Az újrakezdés reménye csillant meg a szemükben. Megérkezésünk után hozták tudomásunkra a falu vezetői: – Egy tanyát kapnak, és elégedjenek meg ennyivel! – A költöztetéshez apám néhány embert fogadott fel. Egy nap alatt ürítették ki a vagonokat. A faluban tűzként terjedt a hír, hogy kulákok érkeztek. Már besötétedett. Amikor az utolsó fordulóval mi is megérkeztünk új otthonunkba.

Hűvös este volt, erős szél fújt. Jól emlékszem. Először az állatoknak csináltunk helyet, hogy el ne szabaduljanak. A disznókat az ólakba tereltük, apám megerősítette a deszkákat, nehogy kitörjenek éjjel. Anyám megittatta az ökröket, és a marhákat, majd a tyúkokkal vesződtünk, mert szerteszéjjel szaladtak. Soha annyi helyük nem volt eddig. Utána apámnak segitettem, a ház falához kötöttük ki a lovakat, mert az istálló már megtelt. Attól féltünk, hogy lesodorja a rozoga kis épület nádfedelét. Nem is foglalkoztunk többet a lovakkal, mert mindenünk kint hevert az udvaron. Időnként felkapott valamit a szél, és hangos csörömpöléssel vitte, röpítette kishúgaim nagy élvezetére. Csak akkor ijedtek meg, amikor egér vagy patkány szaladt a lábuknak.

Nekiláttunk a rágcsálók irtásának. A házban volt a legtöbb. A falak tele lyukakkal. Földet és homokot hoztunk az udvarból, és betömködtük a lyukakat. Egy időre úgy tűnt, elűztük a betolakodókat.

Beállítottuk a tűzhelyet is, és anyám főzni kezdett. Ezalatt én elkészítettem a fekvőhelyeket. Vacsora után csapdákat állítottunk fel, s csak azután mertünk ágyba bújni. Anyám kis lángra állította a petróleumlámpát, és rózsafüzérét szorongatva imádkozni kezdett. Kishúgaim összebújva hamarosan elaludtak.

Nekem sokáig nem jött álom a szememre. Egyedül éreztem magam. Anyámra nem számíthattam, mert istennel beszélgetett. Apám az udvaron aludt, féltette a lovakat. Arra gondoltam, vajon milyen lesz ezentúl az életem a tanyán? Átvészeljük valahogy a telet, jön a nyár, az ősz, és újra kezdődik előlről minden.

Utolsó utazás

Tóth Menyhért festőművész 1980. január 9-én érkezett a Styx folyó partjához. Megkereste Kharon ladikját, és beállt a várakozók közé. Mindent fehérén izzónak érzett, a fehér végtelen sokasága csapott össze benne, kékes, szürkésfehéres, pirosas és rózsaszínes fehérek, a hideg és a meleg egyre tüzeesebb izzó színei. Amikor sorra került, Kharon, a révész besegítette őt a csónakba, és evezni kezdett fölfelé a folyón.

– Kora? – kérdezte Kharon.

– Hetvenhat – felelte.

– Foglalkozása?

– Festőművész.

– Jó, a művésztelepre viszem. Adott be életrajzot?

– Nem. Kellett volna?

– Menjen le a kajütbe, és írjon egyet! – parancsolta Kharon – máskülönben nem vihetem oda!

– Indulok – felelte az öreg, és leereszkedett a lakótérbe. Tollat, papírt keresett, és írni kezdett. Lassan, bizonytalanul formálta a betűket, jó időbe telt, mire elkészült a munkával.

– Megvolnék – szólalt meg félénken, amikor visszatért a helyére.

– Helyes – mondta Kharon, és evezett tovább. – Akkor olvassa fel!

– Igen – felelte az öreg, és belekezdett az önéletrajzába. De nem olvasta, fejből mondta, rá se nézett a papírra.

– Drága szüleimnek a nyomdokain jártam, mert nagyon önzetlen embernek ismertem meg őket. Édesapámnak a vasárnapja majd mindig azzal telt el, hogy aki csak hívta, ahhoz elment fát oltani egy fillér fizetség nélkül. Édesanyám pedig maga volt a megtestesült gondoskodás. Még a halálos ágyán is az volt a legfontosabb – és szinte utolsó szava –, hogy a konyha kifestéséhez segítségként hozzánk érkezett barátomnak adjak enni. Édesanyám amúgy kapás-vincellér volt. Amikor születtem, éppen Szeged-Mórahalmon dolgozott. Négyévesen kerültem Petőfiszállásra. Ötéves koromtól fogva őseim szülőfaluja, Miske lett a lakóhelyem. Az első világháború idején bevonult édesapám helyett nekem kellett dolgozni. Először kisbéres lettem. A gondjaimra bízott négy ökör, Kőkény, Biztos, Bárány és Mérges kiismerték gyengeségemet, és nem engedelmeskedtek a befogásnál, de a munkában sem. Egyik alkalommal faképnél hagytak a mezőn. Ekéstől szaladtak vissza a majorba, egy darabon még a fahidat is magukkal vitték, és meg sem álltak a Csorna-pusztai istálló bejáratáig. Gyengeségemért az emberek is sokszor kinevettek, ha beteg voltam, pálinkát itattak velem. Egy dolog segített csak: nem hittem el, hogy igazában ilyen az ember. Később rám tört a gümőkor, amelyből idővel kigyógyultam ugyan, de a betegség nyomokat hagyott a testemen, bal szemem körül olyan súlyos rombolást végzett, hogy évekig, amíg meg nem műtötték, nyitott szemmel kényyszerültem aludni. De a baj nem járt egyedül. A szobafestő szakmát választottam, segéd voltam, amikor részt vettem a foktői templom festésében. Lábam azonban lefagyott az állványon, és évekig tartó, eredménytelen kezelés után – alig húszéves koromban – jobb lábamat amputálni kellett. Nagyon furcsán hangzik, de örültem, hogy most már a kedvem szerint való rajzolásért és festésért nem köthet belém senki. Gyermekkoromban is sokat rajzoltam, de nem voltam úgynevezett ügyes rajzoló. Fokozatosan ébredt fel bennem az érdeklődés. A foktői templom festésekor az ebédidő alatt mindig előbb mentem fel az állásra, és rajzoltam fejeiket, angyalokat is. A templom restaurálását irányító művész – látva rajzaimat – biztatott, hogy

menjek Budapestre tanulni, mert tehetséges vagyok. A műtét után szüleim is megengedték, hogy teljesen a rajzolásnak adjam a fejemet. Megfestettem szüleimet, rokonaimat és sorban mindenkit. 1928-ban Baján a Nemzeti Szalon Őszi tárlatán kiállították három pasztellképemet. 1929 őszén pedig felvettek a Képzőművészeti Főiskolára. Közel a főiskolához, a Bajza utcában csupán egy hétre tudtam hatpengős ágybérleti díjat fizetni. Ekkor a beteg nagynénémmel együtt lakó fiatal házaspár – egyetlen szobájuk negyedik lakójaként – fogadott be hónapokra családtagnak. Majd a főiskola altisztjének az édesapja vett gondjaiba, és hosszabb időn keresztül a menza egyik asztalán vetett ágyat nekem. Amikor pedig éppen sehol sem volt szállásom – főiskolás társaimmal – az egyik reggelig nyitva tartó vendéglőben húzódtam meg melegedni, egy deci bor mellett. A pincér – megsejtve a művésznövendékek nyomorúságát – borravalót adott nekünk, azt mondta: „Erre most ti szorultok rá.” Takarítás fejében és képekkel fizetve laktam Krivácsi Szűcs György műtermében az Alma utcában. Évekig voltam ágyrajáró a Hajléktalanok Menhelyében a Százados úton, a Tisza Kálmán téren és a Wahrmann Mór utcában. Egymás hegyén-hátán feküdtünk éjjel, legtöbbször a puszta betonon. Este kilenc óra után lehetett a szállásra bemenni, de csak úgy, ha az Országos Fertőtlenítő Intézetből vittünk cédulát, hogy fertőtlenítve vagyunk. Egyszer elkéstem, ha jól emlékszem Lyka Károly bácsit hallgattam, és később érkeztem a szálláshelyre. Elmentem a fertőtlenítőbe, ahol a viseltes télikabátom úgy összezsugorodott a tisztogatásban, hogy alig tudtam magamra húzni. A kesztyűmet meg teljesen elégették. Ezen az estén, amikor a sötét Wahrmann Mór utcában igyekeztem a menhely felé, a gátlámpa vasoszlopához támaszkodva egy ember körvonalai rajzolódtak ki. Egy szakállas koldusé, akinek mindkét lába hiányzott.

– Egy kis alamizsnát, uram, a nyomorék éhezőnek! – mondta, amikor már egészen közről hallotta a görbebotom kopogását. Jobb kezét nyújtotta felém, s csak a mappámat nézegette. Később megtudtam, az éppen olyan volt, mint azoké a festőnövendékeké, akik mindig adtak valamit, amikor az öreg még az Andrássy úton koldult. Kabátom belső zsebébe nyúltam, és egy darab kenyeret vettem elő.

– Tedd el, a tied. Mást nem tudok adni! – mondtam és tovább sétáltam. Az öreg tekintetével követett, időnként hátrafordultam, és láttam a menhely kapujából, hogy ő is elindult. Kezeire támaszkodott, és maga után húzta a testét, majd újra lépett egyet a kezeivel. Verítékes arccal ért a kapuhoz. Testével az ajtónak támaszkodott, hogy elérje a kilincset, de az ajtó nyitva volt, ezért átesett a küszöbön. Azonnal a segítségére siettem, de a gondnok félrelökött.

– Vén szaros! Így kell berontani az ajtón? Hát már semmi rendet nem tudtok? – kiabálta, és ütni kezdte az öreget. Az szótlánul tűrte a földön, nem védekezett, csak a kabátját szorongatta, a kenyeret féltette.

– Ne merje tovább ütni! – szóltam közbe, és görbebotommal közelítettem a gondnok felé.

– Mit merészelsz, te?! – ordította, és belökött a sarokba. – Ha nem fogod be a pofád, szét-taposlak! Itt én parancsolok mindenkinek! Ne akarj olyan lenni, mint az öreg!

Ezután összeszedtem a mappámból kihullott rajzokat, és bementem a folyosóról nyíló nagyterembe. Az öreg ott küszött a nyomomban. Mögöttem, mindjárt az ajtó mellett telepedett le a földre, egy pokrócra. Kabátujjával törölgetni kezdte a fején kapott sebeket. A terem tele volt fekvő emberekkel, az öreggel nem törődött senki, velem annál inkább. Hiszen még soha nem láttak, és nem is nagyon illetem közéjük.

– Koldus vagy? Zsebtolvaj? – kérdezte valaki, de nem válaszoltam.

– Nem hallod, mit kérdeztek? – kiabálta egy másik.

– Talán süket! – nevetett egy harmadik.

- Nem az! – szólt a terem közepéből a sebhelyes arcú. – Hallottam, hogy pofázott a főnökkel az előbb – folytatta, és átkutatta a mappámat.
- Miért bántod? – nyöszörgött az öreg. – Nem látod, hogy főiskolás?
- Hm... lehet, hogy az! A művészek szeretik a kalandokat. Ez a vakarcs is biztos csak szórakozásból jött közénk! Talán még pénze is van! – vigyorgott, és elvette a tarisznyámat. Körülötte sokan aludtak már. Én is levettem a nadrágomat, összehajtogattam, és letettem a fal mellé párnának, majd lefeküdtem a szétterített szalmára, és betakaróztam a nagykabátommal.
- Odanézzetek! A művészünknek új falába van! – kiáltotta ekkor a sebhelyes arcú, és bicskájával megkopogtatta a finom kidolgozású mülábamat.
- Vagyont ér! – jegyezte meg valaki.
- A szattyánbőr még többet! – vágta rá a sebhelyes arcú, és megtapogatta a láb bőrből készült izületeit. – Fogjátok le! Levágom a lábát! – utasította a mellette állókat.
- Ne bántsuk! Bottal nem tudna járni. Talán te akarod etetni? – valaki a pártomra állt a tömegből.
- Eh, igazad van! – felelte bosszúsan a sebhelyes arcú, és nagyot rúgott a lábamba. – Semmi hasznunk nincs belőled! De ne hidd, hogy ezzel megúsztad! – bosszankodott, és visszament a helyére.
- Gyertek ide! Mindenki! – parancsolta embereinek. – Új trükköket kell begyakorolnotok! Te holnap Budára mégy, a Margit körútra! Te bekötözöd a bal lábadat, egyik kezedet hátrateszed, és csak a másikkal bújsz bele a kabátujjba! A fejed remegjen! Görbebotot viszel, s magad mellé teszed a földre. Próbáld! Mit csinálsz?! Ne rázd a fejed! Játszd meg a hülyét! A kezed is remeghet, így, látod?! – oktatta őket, és közben mutatta, mit, hogyan kell csinálni. A zajra az alvók is felébredtek, és bekapcsolódtak a gyakorlatokba. Az öreg is magához tért. Fölkelt, hogy megnézzé, mi van velem. De nem látott, ezért végigmászta a termet és megkeresett.
- Fiatalúr, alszik már?
- Nem tudok. Félek! – feleltem.
- Ne félj, fiam! Nem esett bajod?
- Csak a térdem fáj.
- Reggel korán felkelünk, még mielőtt felébrednének, és elmegyünk. Ők akkor veszélyesek, ha nincs mit enniük. A nyomor, az éhség, a kiszolgáltatottság a legalantasabb érzéseket hozza ki belőlük.
- Kicsoda maga?
- Koldus. Három éve jöttem ide a Wahrmann Mór utcába. Előtte a Tisza Kálmán téri szegények házában laktam...
- A fején még vérzik a seb!
- Reggelre kutya bajom.
- Kik ezek tulajdonképpen?
- Tolvajok, csavargók. Alkalmi lopásokból élnek, s ha nincs mit enniük, koldusnak öltöznek. De sok itt a magamfajta nyomorék is.
- Miért bántotta a gondnok?

– Reggel elvették a pénzemet. Az utcáról visszakiabáltam nekik. Megbánjátok ti még ezt! Följelentést teszek, mondtam nekik. Persze az utcán nem mertek bántani. Szerencse, hogy ma jöttél, fiam. Elvontad a figyelmüket rólam.

– Ne beszéljen annyit! Pihenésre van szüksége. Aludjunk!

– Jó éjszakát!

– Jó éjszakát! – suttogta az öreg, és megérintette a kezem. Másnap reggelre meghalt. A szoba lakói azt állították, hogy legurult a lépcsőn, hallották, amikor történt. Csupán és beszéltem gyilkosságról. Vallomásom nem került a jegyzőkönyvbe.

Kutya egy helyzetben voltam! Nem volt hol laknom. Ahhoz pedig, hogy a létminimumot előteremtsem, sokszor szombaton és vasárnap a múltbammal létrázva a pesti kollégák szüleinél és ismerőseinél festettem szobákat. Néha vetek tőlem képet is. Egyik nap a kollégák azt a hírt hozták, hogy a képet egy orvos akarja megvenni. A címét is megadta, hogy hol lakik, kéri, hogy keresem fel. Másnap szorongó érzéssel mentem a lakására. Bemutatkoztam. Ő mindjárt azt mondta, nagyon tetszik a képem, szeretné megvenni. Végignézett rajtam, látta, hogy vagyok öltözve, és azt ajánlotta, a kép fejében ad nekem egy öltönyt. Kinyitotta a szekrényét, és én nem akartam hinni a szememnek, egészen megkövültem. Ott lógott tíztizenkét öltöny, szépen, glédában fölakasztva.

– Tessék, melyik tetszik önnek a legjobban? – kérdezte. De nekem nem jött szó a számra. Végül kivett egy sötétkék öltönyt. Felpróbáltam, s mintha rám szabták volna. Akkor még kinyitotta a fehérnemű szekrényét, ott voltak egymáson a vasalt ingek, alsónadrágok, nyakkendők, és azt mondta:

– Tessék felöltözni!

– Vetkőzzek le? – restelkedtem, de ő hátat fordított, és én felöltöztem. Felvettem egy alsónadrágot, fehér inget, majd a kék öltönyt, és ő kötött fel nekem egy fekete nyakkendőt... Átmeneti kabátot is adott. Később többször meglátogattam. Szerettem hozzá járni, nem a vacsorák miatt, hanem mert Európát járt ember volt, és emelkedetten tudtunk beszélgetni a klasszikusokról meg Leonardo Utolsó vacsorájáról.

Ebben az időszakban áttértem a vegetarianizmusra. Mandzsettás társaim gúnyoltak, sánta parasztyereknek, sőt bolondnak tartottak. De valami belső kényszer azt mondta: – Hallgass! Ne szólj minden marhaságra! S akkor hetekre, hónapokra elhallgattam. De mindent láttam, jobban, mint bármikor. Például egyik alkalommal Vaszary bejelentette, hogy külföldi delegáció érkezik, és érdekli őket a főiskolai munka. A kollégák elkezdtek előhuzigálni a szekrényekből a munkáikat, és zűrzavar támadt. Gázoltak egymás rajzain, valósággal szállt a szénpor. Én nem vettem elő semmit, úgy éreztem, nekem nem szabad a munkáimat abba a dzsungelba rakni, hogy gázoljanak rajta. Társaim azt mondták:

– Tóth megőrült, be kéne vinni!

– Miért? – kérdezte Vaszary. – Közveszélyes?

– Nem – válaszolták –, nem szól, csak rajzol, nem válaszol senkinek.

– Lehet, hogy neki van igaza – válaszolta Vaszary.

Ha akkor egy ember úgy közeledik hozzám, mint ember, szóltam volna. De nem akadt senki mesteremen, az egyetlen Vaszaryn kívül. Kényszernyugdíjazása után szüneteltettem is tanulmányaimat egy évre. Édesapám jött értem, kérdéseire azonban neki sem válaszoltam, csak a kézfogással érzékeltettem, hogy nincs semmi bajom, s leírtam, hogy haza fogok menni. Szegény jó édesapám kivette a pénzt a zsebemből, mosolyogtam, és csak magamban szóltam hozzá. Amikor szüneteltettem a főiskolát, olyan belső érzésem támadt, hogy belenéznek a

Napba. Szükségét éreztem ennek. Akkor néztem bele, amikor legközelebb áll a földhöz. Délben. Nehéz volt, de engedett a nap. Mindennap belenéztem, és egyre könnyebben ment. A napot gyönyörűnek láttam és körülötte kontúr volt.

Amikor elvégeztem a főiskolát, nagyon üresnek kezdtem érezni Pestet. Valami olyan mesterkéltséget, kibíratatlanul kaotikus és disszonáns volt. Megzavart lények futkároztak az utcákon, egymásnak mentek neki. Egyedül a lovak – azok húzták a stráfkocsijukat –, ma is sokszor gondolkodom rájuk, ők voltak a legnyugodtabbak. Jólesett állatot látni Pesten. Legalább van egy pont, mondtam, ahol megnyugszom, ahol nyugodt lehetek. Az emberek sötétek, türelmetlenek, idegesek, és úgy éreztem, hogy el kell mennem, vissza falura, hogy számot tudjak adni magamnak...

Utána harminc évig szobafestésekből, kapálásból és lakodalmi harmonikázásból éltem, központi alaptól mindössze két festményt vásároltak tőlem. Be kellett töltenem a hetvenedik évemet, hogy eljőjjön az én időm. Egyszerre csak kezdték kiállítani a képeimet otthon és külföldön is. Még a Kanári-szigetekre is eljutottam. Megkaptam az Érdemes Művész kitüntető érmet...

– Az már ott a művésztelep – szakította félbe őt Kharon. A parton egy ember körvonalai rajzolódtak ki. Ahogy közeledtek, egyre tisztábban kivehető volt az arca.

– Megérkeztünk – szólt ekkor a túlvilági révész, és kikötötte a ladikot. Az öreg kiszállt a csónakból, botjára támaszkodott, és a feléje közeledő alakot nézte.

– Csontváry Kosztka Tivadar vagyok! – köszöntötte őt az ember. – Gyere utánam, mutatom az utat – mondta még szűkszavúan, s elindultak fölfelé a meredek parton.

Közben Kharon elkötötte a ladikot, és ereszkedni kezdett lefelé a folyón.

A bácsikám

Amikor bácsikámmal, nagyanyám öccsével, először találkoztam, természetnek láttán különös félelem fogott el. Viselkedése pedig nőkéhez hasonlított. Olyan mellényekben járt, mint a korosodó asszonyok. Főzéshez piszkos, zsíros köpenyt vett fel. Lábszárig érő alsóneműjéből kilátszó kövér, szőrtelen lába gusztustalan látványt nyújtott. Húsz éve költözött a galántai járásból Vácra, de még mindig a felvidéki magyart beszélte. Álmában folyt a nyál a szájából, és csikorgatta a fogait. Szokásai nevetségessé tették. A görögdinnyét egészen a héjáig kikaparta. Dagadt ujjával csipkedte meg arcunkat, fokhagymától bűzlő szájával puszilgatott bennünket. Nem féltünk tőle, de nyálas csókjait gyorsan letöröltük arcunkról.

– Micsoda alak! – mondogattuk.

Bácsikám csak sóhajtozott, nem tudta, mit csináljon. Rázta a fejét és elkullogott.

– Boruch haSém! – mormolta.

Bosszúból gyakran kötöttünk farkat a hátára, vagy bottal leütöttük fejéről elsárgult kalapját.

– Most elégedettek vagytok? – emelte fel mérgesen a kezét, mintha meg akart volna ütni minket. Nem vettük komolyan, nevetve elszaladtunk.

A családban mindig lenézték őt. Semmirekellő, mihaszna alaknak tartották. Amikor vendégek érkeztek, nem is jelenhetett meg közöttük. Ritkán étkezett velünk, tányérjából leginkább csak maradékokat falt egyedül a konyhában.

Néhány dologban viszont nagyon is tehetséges volt. A kisebb betegségeket ő tudta a legjobban meggyógyítani. Több ősi gyógymódot ismert, és a betegeket teljes odaadással ápolta. Finom ételeket is tudott főzni. Ragados rizzsel kevert húsos gombócot, halhús és szalonna keverékéből húsos süteményt, s különböző levesféléket, ínycsalatokat, melyeknek nevét sem tudom már. Valamennyit régi-régi receptek alapján készíttette. Ezek az ételek ma már díszbédeken, ünnepi vacsorákon sem nagyon fordulnak elő.

Amikor vendégeink vannak, még ma is eszembe jut, hogy amikor a vendégek a főztjét dicsérték, arcára milyen boldog mosoly ült. Szemében elégedettség csillogott, s olyan zavarba jött, hogy azt sem tudta, hova tegye a kezét. Csak állt és dadogott értelmetlenül.

Babonás volt egy kicsit. Kártyajáték előtt mindig élére állította a fejpárnáját. Ha észrevette, hogy eldugtuk a párnát, éktelen dühbe gurult, és napokig nem felejtette el, nem úgy, mint máskor, amikor csak tréfálkoztunk vele. Hosszú idő telt el, mire újra szóba állt velünk. Ha nem otthon kártyázott, mindig kis pénzben játszott. Mi nem szerettünk vele kártyázni, mert nagyon lassan rakta le a lapokat, nem győztük kivárni. Ha kimaradt a játékból, a hátunk mögé állt, figyelte a lapjárást, arcáról le lehetett olvasni haragját, aggodalmát, várakozását. Az is előfordult, hogy nem tudott uralkodni magán és felkiáltott: – Most kéne egy jó lap! De nem ez!

Senki sem figyelt rá. Kis időre elcsendesedett, de azután újra gesztikulálni kezdett és megszólalt. A vesztes játékos türelmetlenül mordult rá: – Te kártyázol vagy én? Ha akarsz játszani, átadom a helyem!

– Nem szólok bele többet, nem szólok egy szót sem – mentegetőzött. – De tudjátok, hogy van ez. Aki nézi, beleéli magát, és akaratlanul is belekotyog.

Egyszer a hátsó udvaron tücsköt keresgéltem, ő egyszer csak halkan a fülembe súgta: – Ma este színházba viszlek. – Bajusza, mint egy szűrös kefe, súrolta a fületem.

Nem hittem neki, meg is kérdeztem: – Nem csapsz be, bácsikám?

Közelebb lépett hozzám, körülnézett, pedig tudta, hogy rajtunk kívül ott nincs senki, és suttogva válaszolta: – Biztosan nem csaplak be. Ma rossz lapjárás mellett is nyolcvan forintot nyertem. Szerencsés volt a kezem. Nem csoda! Tegnap este szarról álmodtam. Ha szarról álmodom, mindig nyerek.

Este tényleg elmentünk a Margitszigeti Szabadtéri Színpadra. A színház északi folyosóján egy kényelmetlen padra szólt a jegyünk. Ülőhelyünk olyan kemény fából készült, hogy már valósággal sajgott a fenekem. Át akartam ülni egy üres székre. Bácsikám ijedten szólalt meg: – A székre drágább jegyet kell venni!

– Akkor miért nem vettünk drágábbat? – kérdeztem.

– Jaj, ez a gyerek! – törölgette homlokáról a verítéket. – Az a jegy sokkal többbe kerül, s most nincs annyi pénzem, de legközelebb majd oda ülünk. Több pénzt nyerek, de most elégedj meg ezzel, jó? Ha megszólalnak a dobok, az ölembe veszek, és biztosan jól fogsz látni mindent.

– Ugyan, bácsikám, hogy vehetnél az öledbe? Nagyfiú vagyok már. Mindenki nevetne rajtunk.

Nem válaszolt, csak legyezgetett idegesen egy maga készítette legyezővel. Még az is rá volt írva, hogy „szent szellem”.

A széksorok között perecet, nyalókát, cukorfaféléket, szárított gyümölcsöket kínáltak az árusok. Bácsikám habozott egy ideig, majd megállította egyiküket, és hosszú töprengés után egy doboz köhögés elleni pemetefű cukorkát választott ki.

– Nyolcvan fillér – mondta az árus. Bácsikám a derekára akasztott pénztárcájához nyúlt, de még mindig a dobozt nézegette, nem tudta eldönteni, hogy kiadhat-e ennyi pénzt, vagy sem.

– Ez a legolcsóbb, a többi mind egy forint – próbálta rábeszélni az árus.

– Nem veszek semmit! Vigye innen, ha ilyen drága! – fortyant föl, majd a fülembe súgta: – Itt minden sokkal drágább!

– Gyula bátyám még ennél is sokkal drágább cukorkát vett nekem ugyanitt.

– Ne kiabálj! Meghallják! Előadás után majd elviszlek valahová, és veszek neked édességet, jó? Most igyunk egy bambit.

– Nem szeretem a bambit – toltam el a felém nyújtott üveget. A bambi bácsikám nadrágjára ömlött. Szegény, tehetetlenségében csak sóhajtozott.

A második felvonás után nem akartam tovább ott maradni, nyafogni kezdtem, hogy induljunk már a beígért édességért. Bácsikám azonban úgy tett, mintha nem hallotta volna.

De én a pad alatt rugdosni kezdtem és kiabáltam: – Haza akarok menni!

– Hallgass! Ne kiabálj! Szörnyű ez a gyerek! – nézett körül szégyenkezve. – Többet nem hozlak el.

Végül, amikor már egyáltalán nem bírt velem, kénytelen volt kivinni.

– Nem szokás kiszaladgálni, és otthagyni az előadást. Jaj, te gyerek, te gyerek! – kesergett.

Amióta együtt lakunk, most a színházban láttam először örülni, de viselkedésemmel sikerült teljesen elrontanom a jókedvét.

Otthon általában székszavú, megtört és visszafogott volt. Arca mosolytalan, hangja megfakult. Érzelmek megsűrűsödtek, arca kifejezéstelenné, mozdulatai lassúvá váltak, mint egy öreg, kopasz fáé, amely elvesztette életerejét.

A családon belül egyre gyakrabban ismétlődtek a veszekedések. Már a marhapörkölt elszása miatt is ki tudott törni a háború. Családtagok, rokonok, mindenki kiabált, ordított, káromkodott. Bácsikám ilyenkor elbújt a konyhában, de a veszekedésekből mégis ő került ki vesztesen. Bűnbak lett.

Nénikém haragja volt mindig a legnagyobb. Korholta a menyét, már szinte ellenségek voltak. A családi perpatvarok után se akart szóba állni vele, bezárta szobaajtáját, és nem engedett be senkit. A kulcslyukon keresztül leskelődtem, de soha nem láttam semmit. Egy ilyen családi összeütközés után már az asztalt körülülve ettünk szótlanul, amikor a nénikém egyszer csak kivágódott a szobájából, sírástól kivörösödött szemével dühösen körülnézett, rizst szedett a tányérjába, és vissza akart térni a szobájába.

– A harag rossz tanácsadó. Károsítja az egészséget – mondta neki a bácsikám, s egy tányér sertésmájjal elindult a nénikém után. – Tudom, hogy szereted a májat, korán reggel csak azért mentem a piacra, hogy frisset vegyek neked.

Nénikém kiütötte bácsikám kezéből a tányért, s becsapta az ajtót.

– Ez most mire volt jó? – kérdezte bácsikám, leguggolt és válogatni kezdte a még ehető májdarabkákat a törött tányér cserepei között. – Finom falatok. Nem dobhatom ki!...

Még be sem fejezte a mondatot, nénikém újra megjelent.

– Te vén ördög! Miket beszélsz a hátam mögött? – kiabálta zokogva. – Miattad van minden bajunk. Haszontalan, semmirekellő alak vagy. A fiunk kenyerét esszük, kegyelemből tartanak minket! És ezért mindent el kell tűrnöm a menyemtől. Milyen rossz a sorom! Még hogy nem szeretem a fiamat! Őt is én szültem, hogy tudnám nem szeretni?! Valaki viszályt szít közöttünk. Biztosan mondták neki, hogy nem szeretem a fiamat, csak a lányunkat. Hát, ha megharapom az egyik ujjamat, az is fáj, ha a másikat, az is. Mindketten a gyermekeim, egyformán szeretem őket, nem tudok különbséget tenni közöttük. Igazságtalanul vádolnak.

– Anyuka, ha nem akar megsérteni, csak nyugodtan! De miért piszkálja folyton a papát? – szólalt meg a menyé.

– Már abba is beleszólsz, hogy az öregemmel veszekszem? Azt hiszed, félek tőled, és nem merem a szemedbe mondani, amit akarok? – mondta a menyének, aki sírni kezdett, szaggatta a ruháját, s így felindultan, kibontott hajjal rohant ki az utcára.

A szobában nénikém csak folytatta: – Látjátok, a menyem még az utcán is mocskol! A munkámnak köszönhető, hogy ez a család még mindig család. Te vén ördög – terelődött a figyelme ismét a bácsikámra –, ezt is neked köszönhetem, a mulyaságodnak, a tehetetlenségednek!

Szavai úgy hatottak szegény öregre, mintha ostorral vágtak volna végig rajta.

Ezen az estén szentjánosbogarakat keresgéltem a hátsó udvaron. Nem lakott ott senki, csupán néhány rozoga sufni volt telezsúfolva mindenféle kacattal. A téglák között nőtt a gaz, a kukoricaszárak elsárgultak, az apró kis csöveket már régen le lehetett volna szedni. A fal mellett egy sor napraforgó kókadozott, mintha elaludtak volna. Gyakran jöttem ide tücsköt fogni, vagy színes hajnalkákat szedni és kiszívtam belőlük a mézédés virágport. Most nem találtam hajnalkát, benőtte a gaz. A távolból békák brekegése hallatszott.

Az egyik sufniiban, olajmécses lángja mellett, bácsikám üldögélt magányosan egy ócska szekéren. Kezében pálinkáspoharat szorongatott, fénytelen szemei öntudatlanul néztek a semmi-be. Egy téglával alátámasztott padon horpadt ólomkancsó állt, mellette piszkos viaszpapíron valami ennivaló. A család fekete kiskutyája kitartóan mozgatta a farkát.

– Menj innét, menj a csudába. Nincs több ennivaló! – korholta a kutyát, de az mégsem tárgított. Bácsikám kezével takarta el a padra tett falatokat, a kutyát meg ellökte.

– Ha még egyszer felugrasz rám, megverlek! Megértetted? Kaptál már enni, nem volt elég? Kapzsi, mohó, falánk kutya vagy!

S ekkor kiröpült a sufni ablakán egy lerágott csont. Alig tudtam visszafojtani a nevetésemet. Meghallotta, hogy ott vagyok.

– Te vagy az? – nézett rám véres szemével. – Miért nem feküdtél már le? Éjfél van, és te még fent vagy?

– Még csak hat szentjánosbogaram van. A szomszéd Kővári Gyurka már egy üveget tele-rakott.

Nem hallotta, hogy mit mondtam, csak ivott, és a szája szélét harapdálta.

– A gyerekek nem ihatnak alkoholt, de egyél ebből a füstölt csülökből. – S a zsírpapírból barnára füstölt csülökdarabot vett elő, és a kezembe nyomta. Azt rágcсálgatva hallgattam őt, mormogó hangja volt, mintha a víz mélyéről tört volna elő.

– Haszontalan bácsikád van, nem tud pénzt szerezni.

– Mire kellene a pénz?

– Gyerek vagy, nem érted az egészet – kortyolt megint az italból. Tépett egy darabot a csülökből, bekapta, és lassan rágni kezdte. Szája szegletéből kicsordult a nyála. – Én csak kártyázni szeretek. Érdeemes így élni?

Tekintete szomorú volt. Sokáig hallgatott, aztán eszébe jutott, hogy én is ott vagyok.

– Eszel még csülköt?... Nem, nem adok! Még elrontod a gyomrodat. Én sem eszem. Nem kell! – és a maradékot visszacsomagolta a zsírpapírba. – Tudod, hogy én gazdag voltam azelőtt? Sok pénz forgott a kezemben. A Vág partján egész házsor volt a dédapádé. Gyerekkorunkban ezüstpénzzel játszottunk.

– Kiről beszélsz? – kérdeztem.

– A dédapádról, az én apámról.

Bácsikám kiitta a pálinkáját. Ruhája ujjával letörölte szája széléről a nyálat. A régi időkre emlékezve visszatért a kedve, szeme is élénkebbé vált.

– Én, sajnos, nem értettem a pénzhez. Nem tudtam jó üzleteket kötni... – A mondatot be sem fejezve bőfögött néhányat. – De az már rég volt! Dühös vagyok, azért iszom. Enyhítem a bánatomat...

A nyitott ablakon át néztem a sötét eget. A csillagok úgy ültek az égbolton, mintha fénylő vízcseppek lettek volna. A távoli Fehérek templomából harangozás hallatszott. Bácsikám meleg, puha mellére hajtottam a fejem, és egyre jobban éreztem, hogy rám telepedik az álom.

Bácsikám meg csak beszélt, mintha a patak folydogált volna. – A dédapád jó üzletember volt. A galántai járásban mindenki ismerte a Kiácз bútorkereskedést. Ha vevők jöttek, dédapád megkopogtatta a fát, így bizonyította, hogy a Kiácз bútorüzletben csak kiváló minőségű bútorokat árulnak. „Hallják milyen hangja volt ennek a bútorfának?”, kérdezgette. Én nem tudtam megtanulni tőle a szakmát. A kereskedőnél a legfontosabb a rábeszélőképesseg, de nekem nem volt ahhoz érzékem. Minden üzletre ráfizettem...

Bácsikám csak mondta, mondta, már nem tudtam úgy figyelni rá, mint az elején. Ásítottam, majdnem elaludtam már, amikor megrázta a vállamat.

– Ne aludj el itt, megfázol. Menjél be – megfogta a kezemet, és félálomban tántorogtam vissza a házba, hálósobámba. A fekete kiskutya szótlanul kullogott utánunk.

Megfigyeltem, hogy bácsikám a felnőttek társaságában ügyetlenül, félénken és ostobán viselkedett, de amikor velünk, gyerekekkel vagy kiskutyákkal, kiscsirkékkel, kiskacsákkal foglalkozott, mintha kicserélték volna, egyszerre kiegyensúlyozott és élénk lett.

Soha nem felejttem el, hogyan sétált be a Dunába, hogy kimentse a fekete kiskutyát. Nyár vége volt. A fákon már kezdtek sárgulni a levelek, az idő hidegebbre fordult. Sokszor esett az eső, dörgött, villámlott. Az öreg fa, melybe villám csapott, kidőlve hevert az udvaron, leveleiről a szél vízcseppeket szórt mindenfelé, s azok, mint fényes gyémántok hullottak a földre...

A sebes folyású Duna megáradt, majdnem kiöntött. Kavarogtak a hullámok, a zavaros víz szalmát, falevelet, rongydarabokat, de még egy szalmakalapot is sodort magával medrében.

Éppen hazafelé mentem, amikor észrevettem, hogy a fekete kiskutya beleesett a folyóba, nyüsztett, megpróbált kiúszni, majdnem sikerült is neki, de egy erős hullám magával sodorta a víz alá. Sírva rohantam haza, belöktem a hátsó udvar kapuját. Szerencsémre bácsikámba botlottam.

– Miért sírsz? Mi a baj?

Elmeséltem neki. Gyorsan elmondtam, hogy mi történt. Felkapta sárguló kalapját, és már futott is. Én meg utána. A kiskutya még mindig a sodró árral küzdött, de már látszott rajta, hogy fárad. Amikor bácsikámat meglátta, könnyörögve nézett a part felé, s úgy nyüsztett, hogy összeszorult a szívem.

– Jaj, jaj! – kiáltozott bácsikám, azt sem tudta, mit csináljon. Hirtelen mozdulattal lekapta magáról a kabátját, papucsát, még a zokniját is levette.

– Nézzétek, az öreg még feláldozza magát, hogy kimentse a vízből a kutyát! – nevettek a gyerekek.

– Erős a víz sodrása, még elpusztul ez a szerencsétlen kutya! – s felgyűrte a nadrágját, kalapját kezében szorongatva egyik lábát bedugta a vízbe.

– Hú, de hideg! – húzta vissza a lábát, aztán csak topogott a parton, vakargatta a fejét, és a hullámokkal küszködő kutyájához kiáltott: – Tarts ki! Gyere, pajtásom, gyere!

Erre az egyik gyerek egy bambuszbottal visszalökte a már majdnem a partra evickélő kiskutyát.

– Lelketlen fattyú! Most boldog vagy? – korholta bácsikám a kölyköt. Néhány gyerek a túlsó partról csúfolta őt. – Tudjátok ti, mik vagytok? A teknősbéka szőre meg a bajusza!

Közben nem vették észre, hogy a kutya kiúszott a partra. Szóltam, hogy az állat megmenekült. Bácsikám a csuromvizes, didergő kutyát ölébe vette, majd kézen fogva elindultunk. Megszabadultunk a gonoszkodó kölyköktől is, bár néhány követ még utánunk hajítottak.

Világossá vált előttem, hogy a bácsikám és a fekete kiskutya milyen elválaszthatatlan jó barátok. Egyszer mégis nagyon megverte. Alkonyodott. A hátsó udvar dús fűvén heverésztem, s egyszer csak hallottam, hogy nyílik a kertkapu. A kiskutya odaszaladt, és ugatni kezdett. Bácsikám mérgesen förmedt rá: – Már a gazdádát sem ismered meg? Hiába etetlek?

Felálltam, riadtan néztem a jelenetet. Bácsikám úgy tett, mintha nem is vett volna észre. Csak szidta a kutyát.

– Ugass! Csak ugass! – emelte ütésre a kezét. – Eltiporlak, te hálátlan dög!

– Mi bajod már megint? Kire haragszol? – kiabálta nénikém a házból.

Bácsikám oda se nézett, csak szidta tovább dühösen a kutyát.

– Te is lenézel engem? Ebben a házban már senki nem vesz emberszámba engem? Elég volt! Nem tűröm tovább! Nem leszek senki kapcája!

A bácsikám egyre jobban felizgatta magát, és többször is belerúgott a kutyába.

– Megfojtalak, te dög! Kötéllel végzek veled!

– Engem akarsz megfojtani?! Tessék, csak tessék! Már vártam! – szaladt hátra a nénikém, és nyújtotta a nyakát.

– Nem rád haragszom – törölgette a homlokáról a verítéket a bácsikám. – Én, én...

– Ha nem rám, akkor kire? Reggel nem tartottalak vissza! Elmentél kártyázni. Most is mehetsz. Annyi pénzünk csak van, vidd, vidd csak! – Nénikém a bácsikám lába elé dobta a betétkönyvet, és visszatért a házba.

Bácsikám padlizsánvörös arccal csak állt mereven, mint akit megütött a szél. Aztán legyintett egyet. – Annyiba se vesznek, mint egy kutyát! – mormogta sziszegve a fogai között.

Ezután nagyon ritkán ment ki az utcára, inkább velem játszott. Kezdtem megszeretni. Amikor beteg voltam, különösen kedves és jóságos volt hozzám. A legtöbbet ő törődött velem. Ápolt is, a játszótársam is volt. Este, amikor a család már aludt, ő még ült az ágyam szélén, és vigyázott rám. Ha mégis elbóbiskolt, álmából felriadva így szólalt meg: – Mondtam, hogy el ne aludj! Mégis elaludtál. Te haszontalan! – korholta önmagát. – Úgy látszik, hogy ütni kell a fejedet! – mondta keserűen, s öklével ütögette kopasz fejét.

Amikor kitettem a kezemet a takaró alól, mindjárt rám szólt: – Meghülsz! Tedd vissza a kezed! Ha jól megizzadsz, meg fogsz gyógyulni.

Bácsikám szerint minden betegség gyógymódja az, ha jól betakarózunk, és a beteget nem csapja meg a hideg levegő.

Amikor engem ápolt, minden ablakot bezárt, s a kezemet mindig visszadugta a takaró alá. Erre én a lábamat dugtam ki.

– Türelmesebb légy! Ki kell feküdnöd a betegséget! Tetszett neked a színházi perecárus aranyozott porcelánkannája? Igen? Ha szót fogadsz, holnap megveszem neked.

Bácsikám ígéretének nagyon örültem.

– Én, vén csont egészséges vagyok, szegény gyerek pedig milyen beteg! Mutasd a nyelvedet! Nyújtsd ki, megnézem!

Lehajolt, és nézegetni kezdte a nyelvemet. Arcáról eltűnt az aggodalom.

– Nincs nagy baj. Gyomorrontás. Zsírral bedörzsöllek, és meg is gyógyulsz.

Libazsírral tért vissza, és bedörzsölte a mellkasomat. Másnap meg mindenféle finomságokat hozott, amiket nagyon szerettem. Édes szőlőt, olívbogyót, dióba mártott datolyát. Végül pedig elővette az aranyozott porcelán teáskannát. És tényleg olyan volt, mint az a darab, amelyiket a színházban a perecárusnál láttunk.

– Lejártam a lábam a kannáért! – mondta kedvesen, és a homlokomra tette a kezét. – Még mindig lázas vagy? Hogy lehet? Zsírral bedörzsöltelek, kamillával is kúráltalak, és te még mindig lázas vagy. Most egészen mást fogok csinálni.

Szájában nyálát gyűjtött össze, levette rólam a takarót, köldökömre tapasztotta a száját, és szívta, fújta, közben a szájában levő nyállal még gurgulázó hangokat is adott. Bajusza úgy csiklandozta a hasamat, hogy nem tudtam visszatartani a nevetést. De bácsikám leintett, kérte, hogy még maradjak nyugton. Körülbelül egy perc múlva emelte fel a fejét, arca lila volt,

nyakán csak úgy dagadtak az erek. – Zsibbadt az ajkam, mert nagyon beteg vagy – mondta titokzatosan.

Bácsikám orvosi tudománya ezúttal sem segített, állapotom rosszabbra fordult. De ő nem adta fel, gyógyfüveket hozott, teákat főzött nekem. Ez se segített. Végül orvost kellett hívni. A szám kicserepesedett, folyton szomjas voltam, és csak forgolódtam, jajgattam az ágyban. Bácsikám puha kezével simogatta a homlokom. Ez megnyugtató. A legkülönbözőbb módszerekkel próbált felvidítani. Mesét mondott, még ördögöt is üzött. Tágra nyitotta szemét, fiatalos hévvel járkált az ágyam előtt, s kezével üzte el a gonosz, ártó szellemeket. Halál komolyan csinálta, meg volt győződve arról, hogy a szobában ördög bujkál. A szoba sarkában, az ágy alatt vagy éppen a mellemen fekszik.

– Szörnyű ez az ördög! Bizony. Zöld az arca, és hosszú, hegyes fogai vannak. – Kapkodott a levegőbe és kiáltozott. – Hová bújtál? – És én máris úgy éreztem, hogy levette rólam az ördögöt. A tenyerébe belenéztem, de nem találtam semmit. És kitört belőlem a nevetés. Elűzte szomorúságomat, enyhítette fájdalmamat. Neki köszönhetem, hogy oly melegnek, ragyogónak és szerethetőnek éreztem a világot.

Gyógyulásom után bácsikám a legjobb barátom lett. De már nem tartottak sokáig az együtt töltött, vidám napok. Édesanyám elküldött értem valakit, hogy hazavigyen. Családunk ugyanis időközben elköltözött a déli határszélre.

A búcsúzás előtti napon bácsikám két mandarint és egy piros, csillogó ezüstpénzekkel teli zacskót nyomott a kezembe. Szép ajándék volt tőle. Tudta, hogy szeretem az ezüstöt, és már régóta gyűjtötte számomra.

Elbúcsúztam tőle, és elindultunk a kísézőmmel. Kis kőhídon mentünk át, éppen alkonyodott. Visszafordultam, s még láttam őt, amint integet a kapuban, és a fekete kiskutya ott üldögél mellette. Egyre távolodtunk tőlük, amikor az út bekanyarodott, és egy fenyőerdőbe értünk. Innen már a ház sem látszott.

Szemem megtelt könnyel. Vajon látom-e bácsikámat még valaha?

India

India szeszélyes nő. Ha vele vagy: elviselhetetlen! Közönséges, kacér és csábító.

S Te újra és újra meglátogatod.

1.

Ó, Uram, Ganesa, tereld fölénk a monszunfelhőket!

(New Delhi)

Illatok! Indiai illatai. Kavarognak, füstölőkből gomolyognak a forró levegőben. Szantál. Fenyő. Jázmin. Rózsa. Pacsuli. Pézsma és lóbusz.

Szagok! A felül nyitott csatornáké, az utcákon kóborló tehenek ürüléké, az utcai szemétdombokon szabadon élő disznóké. Tevéké. Elefántoké. A tüzelőnek használt szárított ürüléké a tűzön. A megszámlálhatatlan tarka és cifra motormeghajtású riksa kipufogógázé.

Zajok! Tülkölés. Dudálás. Baksislesők és alamizsnakérők. Tragikus szegénység és elképzelhetetlen gazdagság! Törvény szerint nem létező és mégis élő kasztrendszer. Maharadszák, maharának és a legalantasabb munkákat végző sudrák. Előkelő brahminok, arisztokrata ksatriják, kereskedő vaisják.

Ékszerek! Drágakövek. Arany, ezüst, sok-sok zafír, rubin és gyémánt.

India az utcán él és lélegzik. Mos, vasal, főz, étkezik, alszik és ...

A Gole Market negyedbe, a Doctor's Lane 16-ba, Bhupinder Malhotra festőművész műtermébe hajtunk, a kiváló mester miniatűrűi illusztrálják majd a Káma szolgája c. regényemet; árnyékban negyvenkét fokos a forróság, az aszfalt mint egy benáreszi halotti máglya ontja magából a meleget. Lépésben araszolunk előre, rendőrök terelnék a forgalmat, ha tudnák. Ellenőrzések, kordonok mindenütt. India ünnepelni készül, de fél. Függetlensége 55. évfordulója közeleg. A rendőrség lezárta a Vörös Erődöt, a Mahatma Gandhi Emlékparkot, a legszegényebb muzulmánok lakta Óvárost, ahol a „szociális robbanás” bármikor bekövetkezhet. A Jama Mashid mecset sem látogatható, ahová pedig muzulmán apák fiaikkal együtt érkeznek zarándoklatra, hogy ősapjukra Ábrahámra emlékezzenek. Ábrahám, Hágár szolgától született Izmael fiától származtatják magukat a sémi arabok, kiknek próféta ivadéka: Mohamed.

Ábrahámnak Sára is szült gyermeket: Izsákot, akit Ábrahám feláldozni készült az Úrnak, azonban az Úr ezt a véráldozatot nem fogadta el.

Cammogva haladunk. A forróság még elviselhetlenebb. Évek óta nem volt felüdülést adó heves monszun, az idén pedig a felhők nyomait sem látni még az égbolton. Pedig Bombay vagy ahogy Indiában nevezik: Mumbai városában és Ászám tartományban már esik.

– Ó, Uram, Ganesa, tereld fölénk a monszunfelhőket! – sóhajt fel a riksa sofőrje. Törülközővel törli le arcáról a verítékét. Ha egész álló nap vezet a levegőtlen hőségben, szerencsés esetben kétszáz rúpiát – ezer forintot – keres. Ám akkor másnap otthon kell maradnia pihenni.

Indiában legalább egy kiló „rizsrevaló” szükséges egy tíztagú család napi túléléséhez. Az állami alkalmazottak négyezer rúpiát keresnek; ezerkétszáz rúpiába kerül egy kétszobás lakás havi bérlete; százötven rúpia a vízszámla befizetésére kell; harminc rúpiába kerül egy liter benzin. Tíz rúpiát kell fizetni fél kiló kenyérért vagy egy liter palackozott ivóvízért; ötven rúpia egy üveg sör ára és ugyannyi egy pakli cigarettáé is.

Egy éjszakára ezer rúpia az elfogadhatóbb szállodai szobák ára. Ezt az összeget azonban inkább csak a külföldiek tudják megfizetni, akiket a helybéliek emiatt dúsgazdagnak tartanak, s akiktől – úton-útfélen – baksist, alamizsnát kéregetnek.

– Ganesa hozzon enyhülést! – imádkozik a sofőr. Ganesa a jó szerencse istene, az akadályok elhárítója, a mennyei hadak elefántfejű vezére.

Haladni előre jóformán nem lehet, a sofőr kiáll a mozdulatlan merevedett járműsorból, Káli temploma előtt: tevekordék, bicikliriksák, tarkára pingált teherautók és márkás személyautók között szalamozik mint egy műlesikló, s végül lent a parkolóban leállítja a háromkerekű motort.

– Imádkozom! – néz rám. – Velem tart?

Káli templomában az oltárokon Ganesa és Káli díszesen felöltöztetett szobrai állnak. Ganesaé a legszebb viselet, az embertestű, elefántfejű istené, aki patkány hátán közlekedik. Ganesa, a trimurtinak nevezett istenhármasból: Siva gyermeke.

Régóta mesélik a történetet, hogy Siva hosszú útról tért haza, és felesége, Párvati ágyában egy fiatalembert talált. Féktelen haragjában a csábítónak vélt fiatalember fejét gondolkodás nélkül levágta, és később tudta meg, hogy a saját gyermekével végzett. Ganesa felnőtt, miközben Siva távol volt családjától. Siva bánta, amit tett, de Ganesát, a drága fiút, csak előző élete külsőjével tudta újra életre kelteni. De nincs olyan fájdalom, amit a múlt idő meg ne enyhítene.

Egy másik purána úgy meséli el, hogy Ganésa születésekor tartott ünnepségekre elfelejtették meghívni Sani istent (a Szaturnusz bolygó megtestesítőjét), aki bosszúból tekintetével elhamvasztotta a csecsemő fejét, mire Brahma azt tanácsolta Párvatinnak, hogy annak az élőlénynek a fejét tegye a helyére, akivel először találkozik.

S ez a lény egy elefánt volt.

A phallikus szimbólummal, a szent lingam jelképpel azonosítható Sivat számtalan reinkarnációban, avatárában – földi alászállásban – istenként magasztalják. Káli istennő – Siva feleségének, Párvatinnak egyik alakja – kultusza számos hindu számára fontos: az istennő féltelmes ereje miatt.

A sofőr virágszirmokkal teli tálcára helyezett kókuszt vásárol – a pénzösszeg pedig a templomnak szánt adománya –, s belép Ganesa és Káli szentélyébe. A szertartást végző bráhmin megáldja az áldozati ajándékot, a templomszolga kettőtöri a kókuszt. A feltört kókusz egyik fele az isteneké, a másik a sofőré. A sofőr a szolgától visszakapott fél kókuszt hazaviszi, a kókuszbelet otthon családjával közösen fogja elfogyasztani.

Imára emelt és egymáshoz simuló, szantálfából faragott, kezeket formáló, de lótuszszimbórára még inkább hasonlító szobrot vásárolok. Ám a kezek szétnyílnak: a jobb tenyér Ganesa finoman kifaragott képmását őrzi, mint kagyló a gyöngyét, a bal pedig édesanyját, Parvatiét.

A hatszáz rúpiás adományomért cserébe kapott műremek, tudtam első pillantásra, keleti gyűjteményem féltett darabja lesz. A radzsasztáni fehér márványlapra festett és hátulról megvilágítva átlátszó színes miniatúra sem veheti fel a kis szoborkompozícióval a versenyt. Pedig a „márványminiatúra” is egyedi műremek.

Indiában és Kelet civilizációktól távoli végein az is művész tehát, aki nem járt művészeti egyetemre.

2. Az életcélok hármasserege (New Delhi)

Bhupinder Malhotra festőművész műtermében illatoznak a füstölők. Ő pedig szépen sorban teszi elém A KÁMA SZOLGÁJA (Egy indiai herceg élete) c. könyvemhez készített illusztrációit. Erotikus és misztikus jeleneteket ábrázoló miniatúráit.

Lótuszülésben elmélkedünk, és az egyik festményt csodálva – amelyen Káma palotáját körülvevő kert látható – sokáig hallgatunk.

Ó, a miniatúrákon életre kelő asszonyok! gyönyörűségesek! És a férfiak, asszonyaik szemében gyönyörűségesek! Akik meghívást kaptak Káma fényes palotájába és szabadtéri színpadának nézőterére: az idők kezdetétől keresik egymást. A földi lét nekik szánt színpadán kiosztott szerepeiket adják, és ez az isteni szemeknek kedves játék, mely a világ teremtésének egyetlen oka: folytatódik az idők végezetéig.

Szeretni: annyi, amennyi több nem kívánatos! Átutazóban a földön halandó többre ne vágyakozzék! A szívben lakozó, boldogságot alakító, gyönyöröket ajándékozó Káma, a szerelmi játékok istenének bölcsessége határtalan és végtelen.

És határtalan a tudás, mely mutatja az életcélok hármasseregét. Aminek a neve: trivaga, amelyben a dharma, az artha és a káma egyenlőek egymással, és egymáshoz kapcsolódnak. A dharm, a vallási kötelesség és világi törvényesség; az artha, a haszon, gazdagság és pénzszerezés és a káma pedig a szerelem. Ha a hármasseregből az egyik nem segíti elő a másikat, akkor az önmagát és a másik kettőt károsítja. Aki az életcélok szerint haladva a szerelmet átlépi, az a következő lépést, a megváltást nem teheti meg.

Teát kapunk. Kéklő selyemszáriba öltözött, ugyanabból a száriselyemből készült, de sárga csíkokkal vidámított, átlátszó, az arcot tapintattal mégis elfedő, hosszú kendőbe burkolózott szolgáló ezüsttálcán teszi elénk.

Nem nézek utána, amint távozik, mert nem illendő. A pillanat, amit kecsességéből és nőiségéből felvillantott, arra elég volt, hogy szépségét elárulja.

A hinduk rítusait egyébként termékenység kultuszok is gazdagítják: gyermek után sóvárgó asszonyaik, gyermeki szüzeik és tiszta leányaik áhítattól áthatva járulnak a szent lingamhoz: simogatják, illatozó kenőcsökkel kenegetik, virágokkal díszítik és csókolgatják. Megcsodálják a templomok falait díszítő erotikus domborműveket, amelyek az egyesülés módjait ábrázolják.

Szürcsöljük a teát, mert úgy szokás; nézegetjük a miniatúrákat, Káma lenyűgöző képzeletét és nem Bhupinder Malhotra művészi tehetségét magasztaljuk.

Indiában az sem szokás.

3. Máglyák a hamvasztólépcsőkön (Benáresz)

Sokan csónakban élnek a benáreszi partoknál. A bárdok ősi hindu eposzokat énekelnek a Gangesz partján. Ganga születésnapját százezernél is többen ünneplik. A zarándokok bivalytejből köpült vajba mártott golyahírszirmokkal díszített papírcsónakokat bocsátanak a vízre, s

meggyújtják őket. A vízen lefelé hanyódó, apró kis lángok alkonyat után kivilágítják a szent folyót, amely megtisztító erejével szabadítja meg a hindukat az újjászületések körforgásától.

A hamvasztólépcsőnél hatalmasságok állnak. Gazdagok. Előkelő kasztbéliék. Vajon nekik boldogabb az életük, mint a sudráké? Akik egész álló nap égetik a holttesteket. Akiknek apáik és nagyapáik is ugyanígy éltek.

A Gangesz partján arapapagájok, búbos bankák, drongók és keselyűk keringenek.

Az indiaiak számára természetes, hogy a Gangesz partjához viszik el a betegeket, a folyó vizébe merítik a haldoklókat, és Ganga gondjaira bízzák a holtak hamvait, sok helyen a holttesteket is.

A Gangesz elmosza majd minden bűnüket. Ha valakinek a csontja érinti csupán a Gangesz vizét, akkor is a menny megbecsült lakója lesz. Ősidők óta hisznek ebben.

A Gangesz ragyogó vize a Himalája „tehénszáj” jégbarlangjából bújik ki a napfényre. Sebesen fodrozódik azután fenyőfák, indiai cédrusok és skarlátvörös rododendronok mellett, útját pedig a Bengál-öböl hatalmas deltájában fejezi be. A Gangesz a Tejút folytatása, egyenesen a Paradicsomból áramlik, s a tisztulás istennőjének, a fürge járású Gangának a megtestesülője.

Legenda mondja el, hogy Szágara király hatvanezer fiát veszítette el. Gögös viselkedésük büntetése volt, hogy egy bölcs ember haragos pillantásától elhamvadtak. Vétküik miatt Bhagírata király a Himaláján vezekelt, s Siva meghallván fohászát leküldte Gangát a földre. Siva a hajába rejtette Gangát, aki Siva hajfürtjein keresztül megtisztíthatta Szágara fiainak hamvait, akik végül a Paradicsomba jutottak. Azóta Bhagírata India legszentebb folyójának neve, a Himalájából eredő kezdeti szakasznál, s a megtisztító erőt a hinduk között senki kétségbe nem vonja.

A bérelt indiai Ambassador oldmobil ablakait – feleségem biztos a diagnózisban! – leprás koldusok tapogatják. Alamizsnát szeretnének.

Még ha Ganga neheztelni is fog ránk: azonnal odébbállunk!

4.

A Teremtő és a pokol

(Ajmer)

Aki Indiában, Radzsasztán gidres-gödrös útjain Ajmer városába érkezik, úgy vélheti, hogy a pokol kapuját lépte át, és a bűzös, katlani hőségben, a történelem előtti ókori bugyrokba keveredett. Ahol utcai kovácsok kopácsolnak, ahol homokba süllyesztett börtömlők a fűjtatók, amelyekből lábszárcsontokon keresztül eljuttatott levegővel izzítják a vasat, ahol a tűző napon asszonyok és fiatal lányok földön álló üllőkön, súlyos kalapácsokkal edzik a tűzvörös acélt. Körülöttük keshedt tehenek, akik az utca szemétdombján most éppen csak papírfecniket találnak, de azt is megeszik. Száradó trágyakupacok, sárgásbarna és földöntúli bűzt árasztó véres húgyfoltok párolognak mindenfelé. Szelíd, patkányéhoz hasonló durva és hosszúszőrű, az utcákon csellengő indiai disznók hűsölnek a nyitott csatornában. A kovácssoron sudra kasztbéliék tevére vontatta kordéra pusztá kézzel dobálják a csatornában párolgás után kát-ránná sűrűsödött masszát.

A csatornatisztítók – és csak ők! – eszik és ehetik meg a csatornában dagonyázó, India szemetét eltakarító disznókat.

Sudrák a patkányfogók. Patkányonként két rúpiát kapnak leszállításkor, de a gabonaraktárakban és a rizsföldeken kövérré hízott példányokat nyárson meg is sütik, és el is fogyasztják.

Ha a szent királykobra a patkányt megeszi, ők miért ne tehetnék?

Ó, Uram! Te, aki megalkottad a világot, a festői völgyeket, a formabravúr homokdűnéket, a színpompás korallzátonyokat, a vízeséseket, a tiszta patakokat, és figyelmünket a harmóniára és az esztétikumra terelted, miért teremtetted a poklot?

Középkori rajzok már ábrázolták Visnut, Brahmá és Siva mellett a hindu istenhármas, a trimurti főalakját. Álomba merült és a világóceánon úszó Sesa hétfejű sárkányon feküdt. Mikor felébredt, új teremtésre készült, köldökéből lótusz nőtt ki, amelyből Brahma lépett elő, s ő volt az, aki végrehajtotta a világ teremtésének aktusát.

Visnu a világ létmódja. A Mahábhárata vízözönmitosza szerint minden juga – világciklus – végén magába szívta a világmindenséget. A négy juga közül az elsőben általános egyenlőség uralkodott, a másodikban az igazságosság fokozatosan hanyatlott, a harmadikban túlsúlyba jutott a vétek és a gonosz, végül a negyedikben kiteljesedett a gonoszság és a bűn. A Védákat elhanyagolták. A buddhizmus és a dzsainizmus – Mahávira alapította vallás – reformmozgalmai az ősi védikus brahmanizmust uralkodó helyzetéből kiszorították, s az a hinduizmus alakjában új életre kelt. Kialakulása a Mahábhárata és a Rámájana című eposzokban tükröződik. A legelterjedtebb változatukban a világ kozmikus tojásból való keletkezésének a Védákra visszamenő verziója maradt fenn. Az ősvizekből származó tojásban született meg Brahmá, aki a tojás anyagából megteremtette a világmindenséget. Brahmá a világ teremtetőjeként szembe szállt az azt fenntartó Visnuval, illetve elpusztító Sívával.

Brahmá mind a mennyekben, mind a földön királynak állította Indrát, a mennydörgés és villámlás istenét, a Védák legnépszerűbb alakját. A Mahábhárata Visnu istennek számtalan nevét és halandó lényben való testet öltését sorolja fel. Az avatára – alászállás – során Visnu lejött a földre a törvény és erények – dharma – visszaállítása és híveinek oltalmazása érdekében. Alászállásai során hal alakjában mentette meg az özönvíztől az összes növényi magot, teknősbékeként az elpusztult kincseket, vadkanként ezer évig tartó párbaj során végzett a démonnal, aki az óceánba süllyesztette a világot. Félig ember, félig oroszlán alakot öltve mentette meg a földet a démon zsarnokságától, de alászállt törpeként, fehér lóként, illetve ő ölt testet Buddha, Krisna és Ráma alakjában is. Rámaként feleségül vette Szitát, akit Rávana elragadt tőle. Ráma majom- és medvesereg élén győzte le a rákszaszáknak nevezett szörnyeket, az emberek démonikus ellenfeleit, s végzett tízfejű királyukkal, Rávanával is.

Krisnában testet öltve Visnu megölte a gonosz királyt, Kanszát. A hagyomány szerint a föld az istenektől kért segítséget Kansza ellen, s Krisna helyreállította az igazságos hatalmat. Pásztorból harcosná és államférfivá lett: megóvta az embereket a bosszút állni akaró démonoktól. Ennek érdekében előbb nyolc asszonyt vett feleségül – az első Rukminí volt, Laksmí egyik megtestesülése, Káma anyja –, majd még 16100-at. Olyan csodálatos képességgel bírt, hogy mindük mellett egyszerre tudott lenni, s népes utódsereget nemzett.

Siva is főisten, teremtető vonásai alapvető jelképében, a lingamban öltönek alakot. A női nemi szervet jelképező jónin álló köoszlopként ábrázolt lingamok egész Indiában elterjedtek, és Siva kultuszának legfontosabb tárgyai. Teremtető isten volta mellett Siva egyszersmind pusztító isten is, aki táncával tízezreket tud leigázni. A világ és az istenek elpusztítójának szerepe az övé minden kalpa végén. A kalpa, a hindu időszámítás szerint egy Brahmá-nap és éj, vagyis 24 ezer isteni év. A földi élet ezer esztendeje teszi ki az istenek egy napját. Brahmá száz „saját” évet él, aztán következik be a nagy megsemmisülés, de a káosz fokozatosan elmúlik, új Brahmá születik, és új kalpaciklus kezdődik.

Úgy tartják, hogy a mostani Brahmá életének 51. esztendejében jár.

Siva felesége Párvati. A hinduk hite szerint Siva első felesége röviddel azután, hogy a szent tűzön elégette magát, Párvati alakjában született újra. Tűzistenük – már az ősi Rídvégában is – Agni, aki emberek és istenek között közvetít.

Az áldozati tűz lángnyelvei pedig az égbe viszik az áldozatot.

A fiatal lányok, akik a vasat ütik az ajmeri utcán, az égbe emelkedésben reménykedhetnek csupán?

5.

A karma (Pushkar)

Az Aravalli hegység lábánál, a Thar-sivatag szélén elterülő Ajmer Dargah mecsete, a Perzsiából érkezett muzulmán szufi – szent muzulmán szerzetes – sírját őrzi, s a XIII. századi síremlék az indiai iszlámhitűek zarándokhelye. A pokolbéli várostól tizenkét kilométerre észak-nyugatra, a majmok és kígyók lakta Kígyóhegy lankáin fekszik Pushkar, a parányi hindu zarándokváros, az indiai zarándokhelyek királynője, ahol az évenként megrendezett tevéfesztivál India pompázatos látványossága.

Pushkar tava szent vizébe mártózás semmiféle más zarándoklattal nem ér fel. A tó magának Brahmának a teremtménye. Brahmá lótuszsziromokat dobott a földre, az egyik szírom helyén keletkezett a pushkari tó, s szent vizéhez ötvenkét „fürdőgáti” – lépcsősor – vezet. A gátiknak mindnek nevük van, a víznek mágikus ereje, de a lépcsők határolta szakaszoknak más és más hatásuk. Az egyik termékenységét biztosít, a másik a leprát gyógyítja, a harmadik szépséget és bájt tud varázsolni a benne megmerítkezőre. Van aztán a kívánságok vize, de a legszentebb a mély tóközép, ahol vaddisznó képében maga Visnu jelent meg. Brahma gátijának látogatása valóságos kultusszá fejlődött: vízbe mártózó asszony ott férje és saját bűneitől is megszabadulhat.

A Mrikand Muni Kund, az óhajtasok gátijának lépcsőin bráhmín fogad. A sok nyelven beszélő hindu pap családom élő és a földi létből már eltávozott hozzátartozóim neveit kérdezi.

– Brahma, Visnu és Siva – a hindu istenhármas neveit a bráhmín után kellett mondanom. A bráhmín azután a tó vizében megmosta a kezemet, majd piros rózsaszirmokat szórt a tenyerembe. Az élőkre kellett gondolnom, s a megszentelt virágsziromokat pedig a vízbe dobni. Kezemet aztán megint megmosta, s a rózsaszirmait most a hátam mögé kellett szórni holtjaim emlékére a tó vizébe. A bráhmín közben szanszkrit szavakat mormolt, amelyeket meg kellett próbálnom, akárhogyan is sikerült, magamnak is őutána mondanom.

– Sem pénzt, sem mást magunkkal nem vihetünk, amikor lelkünk testünkől majd elindul – szólalt most meg angolul. – De minden tett – folytatta kenetteljesen – minden cselekvés meghozza a maga következményét, mint ahogy a magból kihajt a fa, s ebből kisarjad a gyümölcs. A tettek és következményeik idézik elő minden élőlény sorsát. Jó az, ami a törvény töretlen érvényesülését szolgálja, és elősegíti a folyvást magasabbra fejlődő kibontakozást; rossz az, ami ezzel ellentétesen, gátlóan hat. A helyes tevékenység jó, emelkedő, tisztuló sorsot eredményez, a rossz viszont hanyatló, zavaros, bukás felé sodró sors előidézője. Mert a jó egyúttal igaz és valóságos, a rossz pedig ennek a tagadása, hazug és valótlan. A helyes magatartással velejár a belső egyensúly nyugalma, a boldogság egyedüli forrása; a rossz azonban mohó vágyakozás, elégtelenség, tehát boldogtalanság, szenvedés okozója. S az élőlények újra meg újra megszületnek, majd elmúlnak, ismét megszületnek és így tovább, mindig azon a fokozaton, amelyet magatartásukkal, cselekedeteikkel előkészítettek, s ennek megfelelően szenved-

nek vagy részesülnek a boldogságban. A jónak is kell szenvednie a bűnhődést a rossz tetteiért, amelyet valamelyik régi, elmúlt életében követett el. Csak az emelkedhet a jó és rossz fölé, aki már minden tartozását megfizette: ez a tettek következményeitől való végső szabadulás.

A bráhmin szünetet tartott.

– Brahma, Visnu, Siva – ismételtem újra a szavait, miután a karmatan hindu felfogását ismertette. Majd kívánhattam valamit. Kezem azután ismét megmosta, és most is a vízbe szórtam a jó illatú rózsaszirmokat. Majd a „zarándoklat” emlékére jobb kezemre színes fonalakból sodort karkötőt, „red ribbont” tekert, és szokásuk szerint vörös folttal homlokomat is megjelölte. Végül a lépcsőkön fölkiért, adományomat elfogadva meghajolt és a tó körül, a bráhminok számára épült paloták egyikének lakásába vonult vissza.

Szuggesztív, hipnotizáló képessége hatása alatt voltam még sokáig és kerülök akkor is, amikor a pushkari szertartás az eszembe jut.

6.

A legszebb nő az őzszemű (Pushkar)

Pushkar utcáin zarándokok, sadhuk – szent hinduk, akik elmélkedéssel és imával töltik életüket –, szabadon élő majmok és sétáló külföldi turisták tartózkodnak.

Fiatal hinduk társasága jött szemben velem, jól öltözött fiatalok, színpompás szárikba burkolózott hölgyek, s látva rajtam a zarándoklat jeleit: közös fénykép készítését kérték tőlem. Beálltam közéjük. A fotót készítő nő olyan szép volt, mint a szárij, amelyen kékes és fehéres alaptónusú selymet sárga csíkok ölelték körül.

Padminí volt, a nők legkiválóbbja! Kétség ehhez nem férhetett. Kaljánalla indiai mester a középkorban írt már könyvet arról, hogy a nők négyfélék. A négy változat pedig: a padminí, a csitriní, a sankhiní és a hasztiní.

A bölcs férfi tudja azt, tanította Kaljánalla, hogy mindent felülmúló sikert akkor érhet el az ember, ha megérti a legfőbb igazságot. Ha a szerelem tudományának és a gyönyörszerző módszerek ismerőjévé lesz, és a szerelemtől hajtva, naponta boldoggá teszi a szerelmes nő lelkét.

Gondos beállítás kerekedett a fényképfelvételhez.

A padminí és a szeme valóban olyan, ahogyan Kaljánalla leírta. Szeme a fiatal őzé. Szeme sarka vörösszínű, arca telihold, keble dús és feszülő, alakja pedig törékeny... Keveset eszik, kecses mozgású, a szerelmi előjáték végén jónijában keletkező nedv illata a viruló lótuszéhoz hasonló. A padminí büszke, szemérmes, testének sötét a színe, az emberek és az istenek tiszteletében szilárdan kitartó, Vénusz-dombja mint a kipattant lóbuszbimbó, hangja a hattyúé, járása a flamingóé, alakja karcsú, nyaka és orra formás, kedvét leli a fehér ruhákban, mindig csinos, és hasát hármass ránc ékesíti. Kaljánallának hihetünk. A padminí – lóbusznő, aki természeténél fogva sohasem boldog az éjszakai szerelmi gyönyörben. De napközben még egy fiúcska érintésétől és kinyílik, mint a lóbusz a kelő Nap sugaraitól. És őt a holdhónap második, negyedik és ötödik napján lehet izgalomba hozni. És ő az éjszaka negyedik negyedében áhítozik leginkább a gyönyörre. És a nappal bármelyik negyedében gyönyörre vágyó! Ezért a lóbusznő-padminí a legkiválóbb a nők közül...

Elkészült a felvétel. Elköszöntünk egymástól. Egy utolsó pillantást még vettem az őzszeműre, és jóleső érzéssel nyugtáztam, hogy a Káma szolgájában főszereplő hercegemet padminí feleséggel jutalmaztam meg.

Mert lehetett volna csitriní is, akinek járása az elefánté, kinek alakja karcsú ugyan, de nyugtalan a szeme, ismeri a művészeteket és a zenét, nem magas nem is alacsony, dereka igen vékony, fara gömbölyű, hangja a páváé, dúsak a keblei, szépséges és nyúlánk. Sötétkék-fekete árnyalatú a haja, nyaka lótusz, öröm számára a szerelmi előjáték, de szerelmi gyönyöre rövid ideig tart.

Ilyen nővel Radzsasztán szülöttét, a herceget büntetni nem akartam.

Magas, karcsú vagy kövér a sankhiní, törzsével nem arányos a feje, hosszúak a lábai, széles a csípője, kicsi a keble. Indulatos természetű, jónija mély, rossz szagú és csípős... Kaljánalla állításait még senki sem cáfolta meg! Miért büntettem volna herceget hát egy sankhinível? Olyan nővel, akinek sietős a járása, hamis a szeme, gyakran jön tűzbe a teste, a szerelmi gyönyörök szenvedélyének tetőfokán pedig körömmel ejt sebeket. Ezt a herceggel nem tehettem volna meg!.. Bár a sankhiní nem eszik túl sokat, igaz, nem is keveset, de mindig indulatos. A vörös ruhákat szereti, nincs benne együttérzés, rosszindulatú, sötétbarna a szeme, szíve részvétlen, hangja gurgulázó és mások számára kellemetlen. A hasztiní viszont kövér, barnás-vörös a haja, nagyétvágyú, nyers természetű, szemérmetlen, aki testének színében világos, ujjai görbék, lábai rosszak, rövid a nyaka, jónijában – Kaljánalla szerint – a szerelmi előjáték zavaros és a megvadult elefánt homlokverítékére emlékeztető szagú nedvet izzad. Elmélyülésre hajlamos, bölcs hercegem ezt nem érdemelte volna meg! Aztán pedig a hasztiní lassú járású és a szerelmi gyönyörökben nehezen tartható féken. Húsos az ajka és kusza a beszéde.

Hercegemhez a padminí a leginkább illő nő tehát, akinek Pushkarban sétáló megtestesítője éppen elbúcsúzott tőlem. A bók még nem tiszteletlenség talán egy olyan országban, ahol a párok igazából a nászéjszakán találkoznak először, s a párválasztás sem a saját akaratuk szerint történik.

– You are beautiful! – mondtam a sátán kísértésére.

– Thanks! – felelte, s minden porcikája mosolygott. Csókolnivaló szájáról jobb ha nem szólok.

Hasonlóképpen elbűvölő őzszemű teszi boldoggá pokoljárása után regényem hercegét!

7.

India Velencéje és az istenek (Udaipur)

Az udaipuri maharadzsa palotáival, tavakkal, csatornákkal, kertekkel, parkokkal, virágokkal és sok-sok vízzel a radzsasztáni Udaipur városa: India Velencéje.

Radzsasztán évek óta nem kapott heves monszunt, vizei leapadtak, az esővizet gyűjtő tavak némelyike medrében kiszáradt a fű, a mélyen fekvő réteken tehéncsordák legelésznek; a fehér márványból épült Monszun-palota körül sem olyan magas a víz, mint lenni szokott, de a város atmoszférája még így is sejtetni tudja, hogy Udaipur miért válhatott a francia impresszionisták Mekkájává, s miért lehetett a Grimm-testvérek „alkotóháza”.

Nem hevesen, de sűrűsödő felhők gyülekezése után a monszun mégis reményt keltően, enyhe széljárás kíséretében végre a város fölé ért. Este, Pushkarból Udaipurva érkezve, ömlött már az első zuhatag, s csillapítani tudta a száraz forróság okozta tespedtséget.

És reggel megint esni kezdett! A maharadzsza kertjében a pálmafák levelei, a virágok, minden élő és élettelen pasztellszínbe öltözve ragyogott. Azok a színek és fények! És micsoda lehetőség a látottak színes fotókon való rögzítése! Mint az impresszionisták képein a színek izzása, úgy ragyog körülöttünk minden, s a látványban még a felhők közül előbújó nap is gyönyörködik! És a hindu istenek is mind, akik nem ok nélkül teremtették olyannak Udaipurt, a művészetek városát, amilyen.

Pedig az istenek sem tudják olyan könnyen áttekinteni a Lét határtalanságát, hiszen létezésük, ha mégoly hosszú is, korlátok közé szorul. De a maguk végtelennek látszó körében nagyok és hatalmasok. Mindüknek megvan a feladatuk, hogy a világ tevékenységének kiszabott körén uralkodjanak, s a Nagy Törvény fenntartásán örködjenek. Déváknek – Fényeseknek – nevezik őket, mert létük ragyogó és fényeskedő. A legfinomabb rezgésű anyagból felépült alkatukat kívánság szerint változtathatják, s egy időre bármely formát magukra ölhetnek: emberek, sőt állatok képében is megjelenhetnek.

Indiában a legrégebbi időktől létező állatkultusz ezért része ma is az ország hétköznapijainak.

Az istenek nagy nemzetségének élén Indra áll, az istenek királya. Indrának Szvarga, a mennyei hon a birodalma, ahol a többi isten is lakozik. A legfőbb istenek harminchárman vannak, de valamennyi Ragyogó számát talán maguk sem ismerik, mert a tevékenység útján magasra fejlődött lények, például a tisztultság tökéletes fokára jutott emberek mint istenek születhetnek újra.

Ha a kertet meglátogatják a legfőbb istenek, bizonyára magukkal hozzák mennyei párjukat is. Indra istenkirály Szacsi istennőt. Brahmá párját, Szaraszvatit, a bölcsesség és a lét rejtelseit szóba foglaló költészet istennőjét; Visnu Sri Laksmít, a tökéletes szépség és a Jószerencse istennőjét; Siva pedig a Hegy, az egekbe nyúló Himaván leányát, Párvatít. Kíséretükben érkezik Szúrja, a Nap, aki a monszunfelhők közül néha kidugja a fejét; Csandra, a Hold; Varuna, a Vizek istene, akinek az udaipuri tavakban ragyog a képmása; Váju, a Szélisten, aki az udaipuriak sóhajtasait mégis meghallgatta, s néhány esőfelhőt fújt föléjük.

Aztán a Halál Ura, a panteon hatalmassága: Jama is jelen lehet; a két Asvin, a Hajnal lovas hírnökei, az Ikek csillagzatának uralkodói; Brihaszpatí, az istenek házipapja (a Jupiter bolygó ura); Máta, Indra kocsihajtója és udvarnagya; Visvakarman, a mennyei művész és építőmester. Aztán Ganga istennő, aki szolgálólányokkal érkezik, és Hanumán, az isteni majom, kinek ereje dombokat és hegyeket tud a földből kiszakítani. És a táncoló apszaraszok, akik örömeikben az esőcseppekben fürdenek. Ők égi kurtizánok, akik légies könnyedséggel kísérik az istenek bevonulását.

A női test szépsége és a nő szerelme ugyanis az istenektől sem vonható meg!

A mennyei körben helyet foglaló bolygók istenei vagy istennői, közöttük Privithí, a Föld Úrnője is megérkezett. De a magas rangban álló Siva és felesége – a Világanya – is eljöttek, két fiukkal: Ganésával, az Akadályok Elhárítójával, és a mennyei hadak elefántfejű vezérével, és Szkandával, a harc istenével. És a hét legelső ősbölcs is megérkezett, akik ama csillagzat uralkodóivá emelkedtek, amelyet a „Hét Risi”-nek, „Nagymedvének” vagy „Göncöl szekérének” neveznek.

Nem jöttek el viszont az Aszurák – az ellenlábas istenek – s a tőlük származott démon-nemzetségek, mert ők a maguk körében élnek, s világuk olyan, mint a mennyei kör homályos tükörképe, amelyben minden az ellentétes oldalra fordult. Féltékeny irigységgel figyelik az

isteneket, s ahol csak tehetik, akadályokat görgetnek a Nagy Törvény útjába, melyen az istenek tiszte örködni.

A monszuneső megtölti a tavakat, lemossa az utcákat, vizet ad a szomjúhozóknak, megtölti a víztározókat...

A monszun az élet újrateremtője Indiában. Áldás és a civilizáció fenntartója mint a Nílus évenkénti áradása Egyiptomban.

8.

A kasztok

(Jodhpur)

Udaipurból, a fehér márványból emelt épületek látványa miatt White Citynek elkeresztelt városból, hegyek, szakadékok és sűrű erdőkön át vezet az út Jodhpurba, a Blue Citybe, ahol a régen múlt időkben a bráhmínok festették indigóval kékre házaikat, ma azonban már mindenki, mert az indigó a moszkítókat elűzését szolgálja.

Az erdők mélyén vadászházak emelkednek, ahová betérhetnek, és ahol megpihenhetnek azok, akik a nagyvadak elejtésében lelik örömeiket. Ezen a tájon forgatták Kipling Dzsungel könyvéből készült filmet, s ki az, ki e filmet ne látta volna?

A film élményével együtt a környezet így még romantikusabb.

Jodhpur városában az indigót először falfestéknek használó bráhmínok előkelő kasztbéliek. Indiában Brahmá maga szabályozta az emberek világát. S bár a kasztrendszer hivatalosan felszámolták ugyan: a kasztrendszer Indiában eleven valóság mégis.

Bráhma hozta létre tehát a négy alapvető rendet. Az első rendet a bráhmínok (bráhmínok) alkották, akiket azért hívtak így, mert közvetlenül Brahmából, az ő leheletéből születtek. A szellemi, értelmi feladatok hárultak rájuk: papok, törvényhozók, bölcsek, tanítómesterek, tudósok és költők kerültek ki közülük. A második rendbe a ksatriják, vagyis a harcosok, a nemesek tartoztak; hivatásuk volt a fegyverforgatás, az országok védelme, a nép jólétének védelme, a nép jólétének biztosítása s az uralmuk alá rendelték ellenőrzése. Közülük kerültek ki a királyok is (maharadsák, maharána...). A vaisják, a harmadik rend sokféle csoportból állott: kereskedők, iparúzó, gyakorlati célokért tevékenykedők tartoztak ide. A negyedik rendbe sorolták végül a sudrákat, a testi munkák végzőit és a szolgákat. Földet azonban bármelyik rend tagjai művelhettek. A legfőbb kiváltság az első rendet illette, még a királyok (a számtalan maharadsza és maharána) is tiszteletben tartották a bráhmánokat; azután a többi rend sorban mind kevesebb előjoggal rendelkezett, míg a negyedik rendre csupán a nehéz terhek hárultak. Minél magasabb volt azonban egy rend, tagjainak annál keményebb köteleességeket kellett vállalniuk, s abban állott a becsületük, milyen mértékben teljesítik. A bráhmínok arra tanították és tanítják az embereket, hogy ne legyenek elégületlenek a maguk helyzetével, mert a tettek és tettekvetkezmények értelmében ki-ki olyan körülmények közé születik, amelyet magatartásával a megelőző életei folyamán kiérdemelt, és a helyes törekvés bárkit magasabb helyre juttathat következő születésében.

9. Az aranyváros és a sivatag (Jaisalmer)

A radzsasztáni sivatag belsejében, az Arawalli-dombokon túl, ahol nincsen más, csak homok, fehér homok és csupasz fekete fák, és elszórtan egy-egy féltényérnyi zöld folt: fekszik Golden City, a homokkő épületektől aranyló Jaisalmer, amelynek maharánája palotáinak, vagyonának, tevéinek és lovainak egy részét is megtarthatta.

A város, a maharana lovain poroszkálva különösen, néhány óra alatt bejárható, s a szemnek a látottak azért is gyönyörködtetőek, mert a Golden City homokkő épületeivel, palotáival semmi máshoz sem hasonlítható, s az arabeszk díszítőelemek sokasága inkább az Ezeregyéjszaka meséi díszleteit idézi fel a látogatóban, mint mutatná a sivatagi oázis képét, ahol élet csak ott van, ahol kút is van...

Teve hátán imbolyogva folytattuk utunkat a homokdűnékhez, a sivatagi Sam falu irányába. A tevék sorban lépkedtek mögöttünk. Friss legelőfoltok tűntek fel előttünk, kicsit még továbbmentünk, s ez a hely már alkalmasnak látszott, hogy ott egy időre megtelepedjünk, s megvárjuk a naplementét. Volt ott egy kút, ahol a huszonöt-harminc méter mélybe leeresztett bivalybőr tömlőhöz erősített kötelet teve húzta. Épült a kútnál egy ferde pálya, ami meredek gödörbe vezetett. Az állat ballagott lefelé a lejtőn, s közben felhúzta a tömlőt. Olyan sivataglakók is voltak, akik két tevével dolgoztak. A sivatag leányai: sötétvörös fátylakba burkolózott, széparcú fiatal gyermekek érkeztek a kúthoz. Fényes rézkorsó volt a fejükön, és kis karika az orrcimpájukban. A mozdulat, ahogy fejükről leemelték s a zuhogó víz alá tartották a kancsót – a táncoló apszaraszok kecsességét jelentették meg, hogy Káma is örömét lelje bennük.

India templomaiban a tánc is az áhítat része. A hinduk templomaikban áldozatul virágot ajánlanak fel az isteneknek, de ajánlják a zenét és a táncot is, mert azok az emberi lélek legszebb kifejezési formái. Csak Indiában létezik táncoló istenség. Siva a Nátárádzsza, a táncosok királya, aki a Tudat Csarnokában táncol és ott alkotja meg a világegyetem ritmusát.

India megismerhetetlen és megérthetetlen a templomok homályából kilépett tánc nélkül.

10. A szanszkrit (Jaisalmer)

Csandra Deep Szing Rathore, a jaisalmeri, faragott homokkövekből épített, kastélyra emlékeztető, belül fehér márvánnyal burkolt, Hotel Moomal arisztokrata származású vezetője – ahogy egy ksatrijához illik – művelt, egyetemet végzett indiai, aki családja tagjaihoz hasonlóan büszke kasztbéli hovatartozására, és annak megfelelően éli is mindennapjait, neveli gyermekeit.

Az épület kertjében, a sivatagi forráságban enyhülést adó fák lombjának árnyékában, ahol fürge, hosszú farkú, csíkos hátú pici mókusok szaladgálnak: Rathore a szanszkrit nyelvről mesél, amely – Indiában holt nyelv csakúgy mint a latin a mi világunkban – a műveltség világítótornya és egyházi szertartásokon ma is használatos.

India irodalma legalább háromezer éves. És elevenen ható erő! Idézik a több ezer éves műveket: szellemi táplálékuk a régi eposzok hallgatása. A hindu vallás is eposzokból merítkezett. A megalkotott, a mesterségesen megszerkesztett szanszkrit régi irodalmuk nyelve. Legrégibbi

terméke a Védák, a vallásos énekek. A Veda-himnuszokat négy gyűjteménybe foglalták. A Rig-Véda több mint ezer, isteneket magasztaló éneket tartalmaz, a legtöbb himnusz Indrához, Agnihoz, a tűz istenéhez, és az örök életet adó szómához, az istenek italához szólt. Az Upanisadok, titkos tanítások, misztikus filozófiai szövegek, melyek az emberi lélek és a világszellem azonosságát fejtegetik költői ihletettséggel. Százezer versszak a Mahábhárata, mely a Bhárata-nemzetség nagy harcának legjelentősebb alkotása. Számtalan történet, mese, erkölcsi oktatás, jogi tanítás található a szövegben. A későbbi költők másfél évezreden át merítették műveik tárgyát e kiapadhatatlan forrásból... Közismert a Bhagavad-gítá, a Magasztos-szózat című költemény. A nagy csata pillanatában Ardzsuna királyfinak fejt ki kocsihajtója, Krisna a világszellem rejtélyét. Az Upanisadokban lefektetett misztikus tanításokat fűzi tovább, és a jóga néven ismert filozófiai rendszert adja elő. A Mahábháratánál kisebb terjedelmű a huszonnégy-ezer versszakos másik nagy eposz, a Rámájána, Ráma pályafutása. Meseszerű elbeszélés arról, hogyan rabolta el Ráma királyfitól a démonok tízfejű királya feleségét, Szítát. Kedveltek a páli nyelven írott állatmesék, a Dzsátákák, a legendák Buddha életéről, amikor Buddha különböző állatok alakjában született a földre. Kálidasza művei is kedvencek: Sakuntalá, az ártatlanul eltaszított, majd királyi trónra kerülő remetelány az indiai feleségek mintaképe. A vallásos legendairodalomból a Puránák, Régi történetek érdemesek említésre. A hatalmas mennyiségű purána közül legnagyobb hatású a Bhágavata-purána (A Magasztos legendája). Csodás történet arról, hogyan testesül meg Visnu isten Krisna alakjában. Dzajavéda A pásztor éneke című szerelmi költeményében az istenséget jelképező Krisna-Hari pásztorifjú és az emberi lelket képviselő Rádhá pásztorleány szerelmének egy éjszakáját énekli meg, hol a legféltelenebb érzékiség, hol a legsejtelmesebb misztikus elragadottság hangján, csodálatos zenéjű sorokban: „szekfűvirágleheletzuhatagos örömillatú délövi szélben”...

Öt-hatszáz éve terjedtek el a misztikus Visnu-dalok, melyek alapjául a bhakti, a szeretet néven ismeretes vallási mozgalom szolgált. A bhakti Visnu áhítatos szeretetét jelenti, s e rövid dalok ugyanúgy az istentiszteletet fejezik ki a testi szerelem jelképeivel.

A bengáli irodalom páratlan jelentőségű költője: Rabindranath Tagore, fejezte be rövid áttekintését a fák alatt üldögélve Csandra Deep Szingh Rathore.

Nem mertem megemlíteni neki, hogy Rabindranath Tagore nálunk milyen gyakran emlegetett költő. Társaságban, italozás után a bengáliak nagy szülötte nevének kimondása a nyelv ivás utáni elakadásának népszerű mérőfoka.

Esteledett. A szálloda kertjében felkapcsolták a lámpákat. A fény vonzotta a rovarokat, akiket a gyors mozgású, barátságos gekkók kapták be. A mókusok az itatónál gyülekeztek.

Estére megszomjazztak már.

Indiában az állatok szeretete példaértékű. Az állatok, vélik az indiaiak, okosabbak mint mi, emberek.

11. A Himalája

Vannak olyan szent folyók, mint a Nílus és a Gangesz, és vannak olyan szent hegyek, mint a Fuji és a Himalája. De a Himalája magasságával és mitológiai jelentőségével a szent hegyek közül is kiemelkedik.

A Himalája zarándokhely.

A Csomolungmán, az istenek lakóhelyén imázászlók lengenek a hidegben. A havasok látványa pedig eltörli a világ bűneit. A Himalája égbe tornyosuló ormai: az Everest, a Nanga Parbat és a Kancsendzönga képezték a nagy akadályt a Selyemúton fekvő gazdag városok – Szamarkand és Buhara, Kasgár és Kotan – elérése előtt.

Ezt az Édent felidéző világot nem érintette meg még az emberi civilizáció.

A Himalája övezetében magányos aszkéták élnek, legbelső részén pedig a félelmetes havasi ember, a jeti, akit a tibetiek csak hódémonnak neveznek. A legősibb hindu írások szerint ott található az istenek országa. Számos indiai miniatúra örökíti meg az isteneket lakóhelyükön, a hegyek között. Gyakori téma Siva, Parvati és gyermekeik ábrázolása. Maga Parvati, a hegy lánya Mahádéva néven is ismert, és ő a Himalája megszemélyesítőjének, Himavának a gyermeke. A Gangesz folyó is innen ered, a „tehénszáj” nevet kapott jégbarlangból bújik a napfényre. Megszemélyesítője a szent Ganga, akinek tisztító ereje mint közismert senki máséhoz nem mérhető. A Himaláján nemcsak Siva és hitvese lakott. A hindu és buddhista hagyomány ősidőktől regéli, hogy a Föld középpontjában áll a Meru-hegy. Körülötte forognak a csillagok, a Nap és a Hold. S ott élt Kubera, a jaksák királya, aki a gazdagság istene volt. A föld kincseinek uraként felügyelte a föld termékenységet, a felszín alatti fémeket – aranyat, ezüstöt és az Indiában az égiekkel asztrális kapcsolatot teremtő drágaköveket – a természetfölötti lényeknek tartott alattvalóival, a jaksákkal. A védák főistene, Indra is a hegybéli mennyország lakója.

A végtelen kék égboltról, mely olyan mint a kashmíri zafír, süt le a nap, aminek ragyogását az indiai rubin közelíti meg; és a havas csúcsok sokasága élesen rajzolódott ki a kristálytiszt levegőben, amikor regényem hercege, Káma szolgája a csúcsokat elérte.

A tökéletes szépségű égbe szárnyalás az érintetlenséget érzékeltette vele.

A hercegnek mesélték, hogy egy ember rábukkant a Nanga Parbat tündéreinek palotájára, melynek kristályból épültek a falai, kertjének közepén nagy fa áll, s annak ágain gyöngyök függtek. Leszedte az ember a gyöngyöket, és menekült. Vissza se nézett. Igencsak megrémült, amikor látta, hogy kígyók üldözik. El is dobta a gyöngyöket, s futott, ahogy a lába bírta, és meg sem állt hazáig. Ott azután négy napra rá meghalt. A tündérek ugyanis senkinek nem bocsátanak meg, akik kifürkészik titkaikat. A herceg ősi hindu szöveg tanításából tudta: „Ahogyan a nap felszívja a harmatot, úgy tűnik el minden aljasság a hó örökké tiszta otthonának megpillantásakor.”

India költészettel, misztikával és erotikával átitatott. S ebben a mesét a valóságtól el nem választható olvasztótégelyben éli át és meséli el Káma szolgája, a radzsasztáni herceg újjászületési történetét, amelyeknek a vége a nirvánába érkezés.

12.

A nirvána (Szárnáth)

Nepál határövezetében Szárnáth városa sztupák, buddhista szent emlékhelyek őrzője, ahol Buddha látogatásának számos bizonyítéka fellelhető. Az ősi indiai fügefafa – amelynek törzsén a vastag léggyökerek úgy tekergőznek, mintha óriáskígyók lennének – koronája Buddhának csendes meditációra ihletet és árnyékot adott.

Ahogy a „világfa” hatalmas méretével más, mint a többi fa, úgy a buddhizmus is élesen eltér valamennyi más vallástól. Buddha felismerte, hogy az ember – és csak az ember – különleges

helyet foglal el az összes lény között! Ugyanis egyedül az embernek van lehetősége arra, hogy a kezdet és a vég nélküli szanszára béklyóitól megszabaduljon, és elérje a nirvánát.

Buddha, azaz megvilágosult legyen.

Az óriás fügefá árnyékában üldögélve könnyebb a Buddhával gondolkodás.

A szanszára a létezést jelenti, amely elkerülhetetlenül összefonódik a szenvedéssel és az élőlények újjászületésével. Az élőlények haláluk után vagy saját korábbi szférájukban születnek újjá, vagy kedvezőbb, esetleg kedvezőtlenebb szférákban. Véghezvitt tetteiktől függően. Karmájuk szerint.

A karma a jó és rossz tettek összessége, amelyeket az egyén korábbi létformáiban hajtott végre, s amelyek az elkövetkezőkben megszabják sorsát. Az életben tanúsított magatartás meghatározza a későbbi alakban való újjászületést vagy nem születést. Aki életében ember, halála után istenként születhet újjá, esetleg a pokolbeli naraka lakójaként, de lehet préta, állat vagy aszura. Azok születnek újjá préta alakban, akik előző életükben mohók, kegyetlenek és falánkok voltak. Az aszurák pedig olyan lények, akik elkeseredett harcban állnak az istenekkel. Az újjászületések láncolatának nincs tehát kezdete. Vége azonban lehet.

A cél a nirvána: a szabadság, a gyönyör, a nyugalom állapota, amelyet csak ember érhet el. Az ember alakban való megszületés tehát különösen kedvező. Megvilágosodásra törő, azaz Bodhiszattva, aki feltette magában, hogy Buddhává lesz. Az ilyen elhatározásra az indíthatja az embert, hogy ki akar kerülni a folytonos újjászületés láncolatából.

Buddhák minden világban megjelennek, így számuk tehát mérhetetlenül sok. Különbféle alakban testesülnek meg, jó cselekedetet hajtanak végre, s amikor elérik a tökéletességet, hosszú időn át az egekben tartózkodnak. Amikor emberként születnek meg, születésüket sok csodás jelenség kíséri: megrendül a föld, virágosó hull az égből. Minden buddha rendelkezik olyan jegyekkel, amelyekkel minden más lényt felülmúl, beleértve az isteneket is. Csak a buddháknak van hatalmuk, hogy hassanak nemcsak a saját világukban, hanem a más világokban történő eseményekre is. Amikor elérik a nirvánát, a saját dharmájukat hirdetik, azt a tanítást, amelynek segítségével az emberek elérhetik a nirvánát.

Benáreszben a herceg a tettek következményeitől való végső szabadulásba érkezett. Káma és az istenek álltak a hamvasztómáglyánál, ők tízezer éven át kísérték figyelemmel a herceg földi életének és újjászületéseinek folyamát. Káma szolgájaként a herceg egymást követő civilizációk alattvalója volt, s a kalpa időszámítása szerint földi alászállásainak hosszú sora az istenek életében tíz nap volt csupán, Brahmának pedig a másodperc tört része. S az idő, mely Káma kertjében az újjászületések újralepergetése közben telt el, még annyi sem volt.

A Vjósá nevet kapta a herceg a nirvánába érkezésekor, mert ő is mint a vjósá, a fekete bors, élete vezetésével mindig fűszere volt annak a közösségnek, ahová Káma rendelte őt. A regényben elbeszélte harminchárom újjászületésnek vége lett, s a herceg lelke feleségével most már örök időre egyesült.

Égi szitárok zenéje szólt, amikor hamvasztáskor a lélek a herceg testét elhagyta.

S kiderült az is, hogy Vjósá padminí felesége mindig ugyanaz az őzzsemű volt valamennyi életében, akit a nektárt és ambróziát is jelentő Amrita néven őriz majd meg az emlékezet.

Vjósá tízezer éven át szolgált Kámát. Dharmája pillérét képező gondolatát – a Káma benáreszi kertjében összegyűlt, a nirvánába érkezéséről szavazó zarándokok és a hindu panteon jelenlévő képviselői előtt – végül összegezte:

– Káma szolgálatában álltam, legszívesebben a szerelem titkairól beszéltem... Megkaphatjátok a nőt, de ha nem szeretitek igazán: soha nem lesztek boldogok. És ti, asszonyok, tiétek a férfi,

de ha nem szeretitek határtalanul: elveszítitek. Szárnyaló nőiességetek, ékességeitek, finomságok, csókjaitok és öleléseitek nélkül ők örök vándorok. Pedig ők is arra vágyakoznak, amire ti. Hogy szeressétek őket! S ők titeket. Csiszoljaátok, formáljaátok képességeiteket a szeretetre! Szívetekben mindörökké Káma lakozzon!

A civilizációkat túlélő terebélyes fügefa lombkoronája alatt, a meditációra hívó csendben, a regénybeli herceg további gondolatait is igaznak találtam:

– Ti, asszonyok, gyönyörűségesek!... És, ti, férfiak, asszonyaitok szemében gyönyörűségesek! Akik meghívást kaphattatok Káma fényes palotájába és szabadtéri színpadának nézőterére: az idők kezdetétől keresitek egymást. A földi lét nektek szánt színpadán kiosztott szerepeiteket adjátok, és ez az isteni szemeknek kedves játék, mely a világ teremtésének egyetlen oka: folytatódik az idők végezetéig... Ha szerettek: annyi, amennyinél több nem kívánható! Átutazóban a földön többre ne vágyakozzatok!... A szívetekben lakozó, boldogságokat alakító, gyönyöröket ajándékozó Káma, a szerelmi játékok istenének bölcsessége beláthatatlan és végtelen...

A Buddha fügefája alatti pihenőhelyen nyilvánvalóvá lett az is, hogy India olyan zuga a kerek világnak, ahonnan a történelem nagy civilizációinak gyökerei eredtek, ahol kultúrák a magasba emelkedtek és megsemmisültek, ahol békétlenségben és nyugalomban éltek az emberek, ahol úgy teltek el az évezredek, hogy a mozdíthatatlan múlt mindig maga volt a jelen.

Ahol az újjászületések elve szerint az élők is mindig ugyanazok.

Clotilde Szalon

/Dráma egy felvonásban/

Szereplők:

FOGORVOS
NŐ

A fogorvos jól öltözött, idős úr. Ízlésesen berendezett lakása nappalijában kinyitja az ablakot. Beszűrődik az utcazaj, becsapja, a rádióhoz megy, s bekapcsolja. Csajkovszkij b-moll zongoraversenye szól. Leül a fotelba, szivart vesz elő a dobozból, és rágyújt. Valaki csönget.

FOGORVOS: *(bentről kiált)* Ma már nem rendelek!

NŐ: *(kintről hangosan)* Tudok olvasni!!!

FOGORVOS: Akkor holnap jöjjön! Késő este van. Nincs órája?!

NŐ: Nem jövök holnap! Engedjen be!

FOGORVOS: Ha nem megy el, rendőrt hívok!

NŐ: Hívjon! *(sziszegve)* Még ő fenyegetőzik!

FOGORVOS: Tessék?

NŐ: *(szelídebben)* Szeretnék bemenni!

FOGORVOS: Az asszisztensnőm már hazament.

NŐ: Nem akarok fogat tömetni. Beszélni szeretnék magával!

FOGORVOS: *(kinyitja az ajtót, ötven év körüli hölgy áll a körfolyosón)* Tessék!

NŐ: Na végre!

FOGORVOS: Jó estét! Nem ezt akarta mondani?

NŐ: Nem. Akárkinek csak úgy nem köszönök.

FOGORVOS: Beszélni szeretne velem, és még csak nem is köszön?

NŐ: Nem.

FOGORVOS: *(bevezeti a látogatót a nappaliba)* Orvos vagyok, hozzászoktam, hogy a legváratlanabb pillanatokban zavarnak. De hogy ne is köszönjenek! S hogy be se mutatkozzanak, ez sok!

NŐ: Ki mondta magának azt, hogy nem mutatkozom be?

FOGORVOS: Valóban nem mondta. *(hellyel kínálja)* Leül?... Nos? Akkor tehát kihez volna szerencsém?

NŐ: Mary Rose vagyok. Amerikai újságíró.

FOGORVOS: Nem mondja?

NŐ: Kéri az igazolványomat?

FOGORVOS: Nem vagyok útlevelellenőr! Viszont az roppant módon érdekelne, hogy ha ön amerikai, az miképp lehetséges, hogy ilyen kiválóan beszél magyarul?

NŐ: Úgy lehetséges, tisztelt uram, hogy magyar származású vagyok. S nem felejtettem el az anyanyelvemet. Tetszik ezt érteni?

FOGORVOS: Majdnem mindenki magyar származású!

NŐ: Térjünk a tárgyra! A második világháború a témám.

FOGORVOS: Nem markolt egy kicsit nagyot, hölgyem?

NŐ: Nem. Mert engem csupán egy részlet érdekel, báró úr, amiről a történelemkönyvek nem tesznek említést.

FOGORVOS: *(meglepődik)* Ma már nincsenek bárók! És mégis mi lenne az, ami Önt foglalkoztatja?

NŐ: Sztójay Döme a deportáló miniszterelnök és gazdasági csúcsminisztere, a hitvalló katolikusnak ismert Imrédy Béla vajon tudtak arról, hogy négyezer magyar keresztény nőt tobozoztak és szállítottak tábori bordélyokba?

FOGORVOS: *(mérgesen ugrik fel a helyéről)* Miért tőlem kérdezi?

NŐ: Ártatlan utcalányokat szállítottak el! A terézvárosi Clotilde Szalon összes kurváját elvitték!

FOGORVOS *(idegesen járkál, harapdálja az ajkát, s kifakad)* Nem tudok válaszolni a kérdéseire!

NŐ: Maga volt a Clotilde Szalon fogorvosa.

FOGORVOS: Elég! *(kiabál)* Hagyja abba! Nem válaszolok a kérdéseire! Nem hívtam ide magát! Hagyja el azonnal a lakásomat!

NŐ: Madame Clotilde zsidó nőket bűjtatott bordélyházban!

FOGORVOS: *(ordít)* Fejezze be, kérem! És távozzon!

NŐ: A kurvákkal együtt a szalonban bűjtatott Rózsa lányokat is deportálták. Erről sem tudott?

FOGORVOS: *(a báró elsápad)* Tudtam... *(sír)* A feleségemről és a kicsi Máriáról van szó... *(erőtlenül a rekamiéra esik, a rosszullétől fuldokolva kérdezi)* Most boldog?... Menjen el!

NŐ: *(kiszalad a nappaliból, s egy pohár vízzel a kezében jön vissza)* Igya meg!

FOGORVOS: Mi ez?

NŐ: Víz.

FOGORVOS: Öntsön hozzá whiskyt!

NŐ: Tessék.

FOGORVOS: Köszönöm.

NŐ: A felesége nincs itthon?

FOGORVOS: Tévedésből a feleségemet is elvitték.

NŐ: És nem jött vissza?

FOGORVOS: Nem.

Nő: És nem nősült meg újra?

FOGORVOS: Nem... De most már tényleg fejezze be, kérem!

NŐ: Bocsásson meg!

(Hosszú csend után)

NŐ: Értem.

(Feláll, a férfit figyelve, a falról egy levesz egy fényképet. Magához öleli, de amikor az orvos hátranéz, megijed, s leejti.)

NŐ: Bocsánat!

FOGORVOS: *(dühösen)* Mit művel Maga itt?

NŐ: Véletlen volt. Bocsánatot kérek!

FOGORVOS: Tudja, ki van a képen?

NŐ: Tudom.

FOGORVOS: *(megdöbben)* Honnan tudja?! Ki küldte magát ide? Kicsoda maga voltaképpen?

NŐ: Ne izgassa fel magát! Kímélnie kell a szívét. Az orvosok magának ezt már gyermekkorában megmondták.

FOGORVOS: Ezt is tudja?

NŐ: Kicsoda maga? Ezt akarta kérdezni, ugye?!

FOGORVOS: Ezt... *(lehajol és felveszi a bekeretezett képet)*. A kislányom fényképe.

NŐ: Kislánya?! Klára huszonnégy éves volt, Mária pedig tizennégy. Csak nem azt akarja mondani, hogy a felesége tíz éves korában szült? Ez még Afrikában se divat!

FOGORVOS: Jó... nem az én lányom volt, igaz! De az ember nemcsak a vér szerinti gyermekét tekintheti sajátjának!

NŐ: Bocsásson meg!

FOGORVOS: Én voltam az apja... Tíz éves volt, amikor a szülei autóbalesetben meghaltak. *(sírva)* A kislány volt a mindenünk.

NŐ: Akkor miért? *(a sírással erőlködve)* Akkor miért küldte a halálba őket?

FOGORVOS: *(kiabálva)* Nem vagyok bűnös! *(fuldokolva)* Szerencsétlen vagyok!... Érti?! Egy szerencsétlen!!!

NŐ: Miért küldte őket Madame Clotilde nyilvánosházába?

FOGORVOS: Az évszázad ötletének tartottam. Zsidó nőket kuplerájban elbújtatni! *(iszik)* Madame Clotilde régi ismerősöm volt, s vele együtt kezdtük előkészíteni elbújtatásukat... S amikor egyre ijesztőbb lett a pesti zsidók helyzete, valóban búvóhellyé vált a Clotilde Szalon. *(maga elé mered)* Klára ugrándozott örömeiben, ha örömmek nevezhetem az életben maradás – akkor egyetlennek vélt – lehetőségét.

NŐ: S akkor mivel magyarázza, hogy Prónay különítményesei, SS-katonák kíséretében jelentek meg a szalonban, s egyenesen a Rózsa lányok szobájának titkos bejáratához siettek?...

FOGORVOS: *(megdöbbenve)* Micsoda?!

NŐ: Belökték az ajtót. A lányokat rugdosva terelték a bárba. „Kik ezek?” – kiabáltak. „Ó, ezek igen finom úri kurvák, kérem!” felelte a takarítónő.

FOGORVOS: *(maga elé motyogva)* Egy hét alatt öszültem bele az egészbe! A frontszolgálatot is talán azért éltem túl, mert valójában nem akartam élni... Később hazatérve jó ideig aztán be sem tudtam menni a szobáikba! Most is csak akkor megyek be, ha a takarítónő behív valami ürüggyel.

NŐ: *(csodálkozva)* Takaríttatja a szobáikat?

FOGORVOS: Takarítatom. Bemehet. Megnézheti.

NŐ: *(kinyitja az egyik ajtót és ámulattal)* Ó!

FOGORVOS: Ez a szoba Máriáé. Menjen be! Nézze meg! *(a nő belép, a báró folytatja)* Úgy hagytam mindent, ahogy volt. Nem nyúltam semmihez. Ha a takarítónő valamit máshová tesz, azonnal visszarakom. *(könnybe lábad a szeme)* Várom haza őket...

NŐ: *(sírva fakad)* Ha várja őket, s ha már itt vannak, miért nem öleli meg őket? *(kezében egy babával kilép a szobából).*

FOGORVOS: *(megdöbben)* Miket beszél?

NŐ: *(zokog)* Úgy, ahogy én ölelem az én drága babámat!

FOGORVOS: Mária?!

NŐ: *(sír)* Papa! *(kis szünet után)* Súlyos percek telnek el, s te nem is sejtéd, hogy ki vagyok?! *(a sírástól nehezen szólal meg)* Papa!...

FOGORVOS: Kicsikém! Máriám!

NŐ: A kicsit Mária meghalt... amikor az első német tiszt...

FOGORVOS: Nem! Erről nem akarok hallani! *(magához szorítja)* Kérlek, erről ne beszélj! *(Sokáig mozdulatlanul álltak, és sírtak.)*

NŐ: *(szipogva)* Mindent el kell mondanom neked! Belehalok, ha nem tehetem.

FOGORVOS: *(bólint)* Figyelek.

NŐ: *(újra sír)* Négy hónapja temettem el a férjem.

FOGORVOS: *(sóhajt)* Ó, csillagom! *(Megcsókolja, leülteti, s egy pohár vizet itat vele)* Mondj el mindent, kérlek!

Nő: *(szipogva)* Férjem, Dr. Robert Gordon... szülei Berlinből, Hitler elől menekültek Amerikába. Robert New Yorkban kezdett dolgozni, mint szülész-nőgyógyász. Az európai évek után azonban nem érezte jól magát abban a Európától távoli országban, és jelentkezett katoniorvosnak, hogy visszatérhessen. A partra szálló amerikai egységek jól felszerelt kórházakat alakítottak ki. Magam is Robert betege voltam. Nagyon kedves és jámbor fiú volt. Hívó zsidó. Sokat beszélgettünk a kórházban. Megértettük egymást. Egyszer, jól emlékszem, éppen ki ment a sábesz, ő nagy csokor virággal állított be a sátramba. Zavarban volt, s nagyon körülmenyesen, de megkérte a kezemet. „Tudod, Robert, hogy én már nem szülhetek neked gyermekeket. „Tudom, drágám – válaszolta –, hiszen én operáltalak” – mondta, és először nevetünk, majd sírtunk.

FOGORVOS: Klárát is ő kezelte?

NŐ: Nem.

FOGORVOS: Ő veled volt?

NŐ: Nem tudod? Tényleg nem tudod?

FOGORVOS: *(falfehér arccal)* Mit? Úgy hallottam, hogy együtt maradtatok.

NŐ: Valóban. Egy ideig. De aztán... ne haragudj, de nem akarok erről beszélni!

FOGORVOS: Kérlek! Könyörögve kérlek! Egyszer még utoljára, beszélned kell! *(letérdel elé, s megfogja a kezét)* Kérlek! Tudnom kell az igazat! Báruch Ha Sém!

NŐ: *(kiált)* Nem akarom!

FOGORVOS: Jeanette, egy hazatért kurtizán azt mondta, hogy Klára beteg lett. Kórházban halt meg. Kérlek, mondd el, mi történt vele?

NŐ: A náci kórházba szállították, de ott...

FOGORVOS: Ott? *(biztatja)* Nos? Ott?

NŐ: A kezelőorvos rájött, hogy...

FOGORVOS: Folytasd!

NŐ: *(kiabál)* Nehéz a felfogásod! Arra jött rá, hogy zsidó!

FOGORVOS: És?!! *(csókolgatja a kezét)* És?!!

NŐ: *(kiabálva)* És! És! És! Mit és?!!! Koncentrációs táborba szállították! És!!!

FOGORVOS: *(könnybe lábadt szemmel)* Értem.

NŐ: *(hosszú csend után)* És CIKLON B!

FOGORVOS: Tudnom kellett! Ne haragudj!

(Sokáig hallgatnak)

NŐ: *(szólal meg)* Robert halála után úgy éreztem: megfulladok. Csak azért volt minden szép, mert Robert velem volt.

FOGORVOS: Mindent otthagytál?

NŐ: Mindent. Hazajöttem.

FOGORVOS: Kicsim! Jól tetted.

NŐ: S mindaz az a szenvedés, amire évtizedekig nem gondoltam, a repülőgépen mind eszembe jutott. A gyermekkor! Klára! Te! A szereteted, amivel elhalmoztál! A háború! A tábori élet! *(sírva fakad)* Papa! Minden összekuszálódott bennem! Segíts nekem! Kérlek! *(bocsánatkérően néz)* Téged is kezdtelek gyűlölni!

FOGORVOS: Most már ne gondolj erre, angyalkám!

NŐ: Meg tudsz nekem bocsátani?

FOGORVOS: Nem tettél semmit, amit meg kellene bocsátanom!

NŐ: Köszönöm, papa! S nem haragszol, hogy a háború után feléd se néztem? *(szünet után)* Milyen ember lett belőlem? Egyedül maradok és hozzád menekülök?

FOGORVOS: Hazataláltál. Hazajöttél. *(mutatja)* Az a szobád. Minden a tiéd. Nézz körül!

NŐ: *(szipog)* Levelet se írtam neked!

FOGORVOS: Ne vádold magad! Egy nagyszerű ember mellett, Báruch Ha Sém, a világ másik végén, elfelejtetted, ami veled történt.

NŐ: *(súgja)* Olyan jó hallani a hangod! *(megöleli a bárót)*

FOGORVOS: *(nevet és jönnek a könnyei)* Lehet így évtizedeket fiatalodni?

NŐ: Nem értelek.

FOGORVOS: Kislánykoromban bújtál így hozzám. De már elfelejtetted.

NŐ: *(kicsordulnak a könnyei)* Azért annyira jó!

(A történetek a néhai bárót annyira felkavarják, hogy egész testében remeg. Az ablakhoz siet, kinyitja, és mélyen szívja magába a friss levegőt. Odakint villámlik, dörög az ég, fúj a szél, s zuhogni kezd az eső.)

FOGORVOS: Van Isten?

NŐ: Gorkij írja, ha hiszel, van.

Minitárcák

Pesti alkotóház

Megnyugszom, ha beérek a XIII. kerületbe. Hazaérek. Itthon vagyok. Miért érzem ezt? Miért jó itt élni? A kerület nappal belváros, este és hétvégén csendes kisváros. S amit nem találok meg benne, amit nem tudok elintézni, s amit nem kapok meg, az talán nem is létezik?

Szépek a házak. Lenyűgöző a Váci úti irodabulvár. Rendezettek a parkok. Jók a kávéházak. És csinosak a lányok.

És a *Szent István parki* fák?!

Engem mindig várnak. Hársfaillatuk átölel, alattuk csend, nyugalom költözik belém.

Gyermekeim játszadoznak, s felügyelve rájuk, arra gondolok, hogy az angolok, ha tehetik, még ebédidőben is a legközelebbi parkba sietnek, cipőjüket lerúgva a tükörsima zöld pázsitra heverednek, s míg elfogyasztják háromszögletű szendvicseiket, élvezik a napsütést, a friss levegőt. De nemcsak ők szeretik a természetet. Ott, velünk szemben, a *Margitsziget* a legszebb séták lehetőségeit kínálja számunkra. Párizstól Cambridge-ig, Szingapúrtól a Csendes-óceániai szigetekig a kertek, parkok lélegző műremekek, melyeknek sétányai fiatalok, öregek, szerelmesek és a turisták kedvelt birodalma.

A *Wallenberg-émlékművet* körülvevő Szent István parknak nincs előkelő múltja, nem olyan, mint az ókori Egyiptomban építészeti szabályok szerint kialakított kertek, vagy mint a babiloni, paradicsomi bőségű erdők hangulatát idéző parkok. Nem tájképillúziót keltő, az ősök iránti vallásos tiszteletet kifejező japánkert, s nem ógörög vagy római villakert, melyben tavak, patakok, vízesések, babér- és platánfák, mirtuszcserjék pompáztak, s nem olyan, mint a várak, kolostorok kerengőtől körülvett középkori kertjei, ahol a „pogány” rómaiak kedvelt virágai, a rózsa és a liliom tiltott növények voltak. Nem tökéletesen szerkesztett reneszánsz kert, nem geometrikus elrendezésű barokk franciakert, s nem a szabad természetet utánozó angolkert.

A Szent István park sokunknak az, ami a franciáknak a Tuileriák, a Luxemburg-kert, vagy az angoloknak a Hyde Park.

E kis oázis a pesti sivatagban nekem még szabadtéri alkotóházam is.

Gyertyaláng

Chanuka. Zsidó örömnép. Karácsony. Keresztény, keresztyén örömnép.

A Makkabeusok sikeres harcok után felszabadították Jeruzsálemet s a csepp szent olaj, ami megmaradt, napokig égett.

Ez maga volt a csoda!

Papa ölében ültem – de jó volt! – s hallgattam, hogy mesélt. A sercegve égő gyertyák lángját bámultuk. Mindig sokat mesélt, s ismételte: „ahány nyelvet tudsz, fiam, annyi ember vagy!”, s „a tudás a legnagyobb vagyon, és azt elviheted a fejedben is!”. „Vagonszindrómában” szenvedett, a saját bőrén tapasztalhatta, hogy az ember valóban csak a tudására számíthat.

A Makkabeusok győzelme után százhatvannégy évvel Dávid nemzetségéből megszületett Jézus, a Messiás, s a három királyok is megérkeztek a betlehemi jászolhoz!

Ez maga volt a csoda! S a két ünnep a naptárban egész közel került egymáshoz.

A szobában, ahol Papával ültünk, fatüzelésű kályha ontotta magából a meleget. Mamáék a konyhában karamellt főztek, s a hevített cukorból olvadt sűrű barna öntetből szaloncukrokat formáztak, amiket színes papírokba csomagoltak, s a kis szobában feldíszítették a karácsonyfát. Kint fagyos szél járt, fújta a havat, repítette a hópihéket, mint a szaharai szél a homokot.

– A falra akasztott ingaóra mulatja az időt, mint az élet órája a bölcsőtől a sírig – nézte apám az ingát. Mama a konyhában készítette a vacsorát, már mindenütt barchesz illata terjengett.

– Majdnem tizenöt év telt el a háború óta! – sóhajtott apám. Mama a fa alatt elrendezgette a betlehemi istállót. Fából készült figurák vették körül a szalmán jászolban fekvő gyermek Jézust, mögötte a szülők: Mária és József álltak. Fogadták a három királyokat, akik mirhát, tömjént nyújtottak át a szent családnak.

Mama mesélte, hogy ókoriak szerint a fecske Jézus egyik megtestesülése. A fecske a jónak, boldogságnak, kezdetnek a hírnöke, de a reménynek, a kedvező változásnak, az újjászületésnek, reggelnek, tavasznak, napkeltének is: jelzője a szorgalomnak, otthoni kényelemnek, atyai örökségnek.

Mama belépett a szobába.

– Nemsokára vacsorázunk... – s kiment. Papa ölében ültem, a gyertyák fényében ragyogott a karácsonyfa, a tűlevelek illatoztak, s úgy éreztük, mintha Salamon király cédrusból épített templomában ültünk volna. A tűlevelűeket már Zarathusztra követői áldozati tűzre hordták. A cédrus Asszíriában volt a király jelképe, az ókori zsidó hagyományban a királyságé, a nemes-ségé, a jó illaté. Később Krisztushoz kötődő jelkép lett.

Papa énekelni kezdett.

– O, Tannenbaum! O, Tannenbaum! Wie grün sind deine Blätter!... Te akkor is zöldelsz, amikor hull a hó...

Mama papám vállára tette a kezét, és együtt énekeltünk. Aztán asztalhoz ültünk. Apám mondta az asztali áldást. S mi minden került az asztalra!

Alma, dió, mandula, mogyoró és puha barhesz! Mézbe mártogatva csemegéztünk belőle.

A pesti srácok

Zúg az óceán Bali partjainál. Fehér habok nyaldossák a lábunkat. Szállodaszomszédaink – dán kulturtörténész professzor, felesége és három lánya – mellettünk napfürdőznek a homokban. A professzor mindig olvas, a lányok is sokat olvasnak, és a professzor felesége is gyakran olvas.

– Szeretem a magyarokat! – nézett rám a professzor. Rövid pár percet szánt néha beszélgetésre is. – A magyarok Dániában sokunknak a helytállás példaképei. Ha valaki jól megállja a helyét, arra mondjuk: olyan, mintha magyar lenne!

– Megtisztelő – feleltem.

– A pesti srácok!... A magyarok! Akik kimentek az utcára, és Molotov-koktélt hajigáltak az orosz tankokra...

– Szovjet... – helyesbítettem.

– Hány napig tartott a szabadság?

– Október 23-án 3 órakor kezdődött a tüntetés a Petőfi szobornál, este fél tízkor döntötték le a Szálin-szobrot a Dózsa György úton, az esti órákban fegyveres csoportok megtámadták a főváros több középületét, a Rádiót, a telefonközpontot, a Szabad Nép székházát, rendőrkapitányságokat és őrsöket, nyomdákat, fegyvergyárakat. Október 25-én megalakult a Nagy Imre-kormány...

– Koppenhágában hallgattam a Vatikáni Rádiót. XII. Pius pápa enciklikát adott ki a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. Támogatta a fölkelőket, és imát rendelt el a győzelemükért.

– Október 28-án – folytattam – az ENSZ biztonsági tanácsa a három nagyhatalom kérésére, a Szovjetunió tartózkodása mellett, napirendre tűzte a magyarországi helyzet megtárgyalását. Nagy Imre ezen a napon állt ki először a nyilvánosság elé és bejelentette: Budapestről kivonják a szovjet csapatokat, és tárgyalások kezdődnek az országból való kivonulásukról is, megszüntetik az Államvédelmi Hatóságot, fölemelik az alacsony béreket és a nyugdíjakat... Október 29-re a szuezi válság tetőpontjára jut: megindul a fegyveres támadás Egyiptom ellen. Október 30-án a késő esti órákban egy rétségi katonai csoport kiszabadítja Mindszenty József esztergomi érseket felsőpetényi fogságából... Október 31-én Nagy Imre beszédet mondott az Országház előtt az egybegyűlt tömeghez. Bejelentette, hogy tárgyalások kezdődnek Magyarország kilépéséről a Varsói Szerződésből. November 2-án az ENSZ biztonsági tanácsa a „magyar kérdés” rendkívüli közgyűlésen való megtárgyalása mellett foglalt állást. November 3-án Mindszenty József rádióbeszédet mondott, nem ismerte el a Nagy Imre-kormányt. A felelősségre vonás szükségességét hangoztatta. November 4-én a kora reggeli órákban Kádár János rádióbeszédet mondott. Bejelentette a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány megalakulását. A Szovjetunió fegyveres erőinek segítségével megkezdődött a forradalom és szabadságharc felszámolása.... A pesti srácok megpróbáltak ellenállni!...

– Köszönöm... – nézett rám a professzor. – Tehát mindössze csak tizenhárom nap!..

– Igen... Tizenhárom...

– Hatalmas és erős az óceán!

A professzor a hullámokat kémlelte, majd újra elmerült az olvasásban.

Rilke gazdája

A nyári este csöndjét a siófoki szállodasoron kiabálások hangjai törték meg:

– Bartók!... Bartók!... Bartók!... Merre vagy?!

Színészhang volt. Szuhay Balázsé. Felerősödött szavai visszhangzottak a Balaton felől. Most raccsoló hang következett.

– Barrtók!... Barrtók!... Ici!... Barrtók!...

Szuhay Balázs egykori gimnáziumi padtársa, Havas Kálmán volt, a Franciaországba disszidált geológus professzor, aki nyaranta a Balaton partján tudott családja tagjaival és barátjával találkozni.

A geológus felesége, Marie Christine kiáltott ezután.

– Barrrtók!... Barrrtók!... Mon petit chou!

Marie Christine francia arisztokrata, ő csilingelő hangjával még jobban raccsolt.

Szuhay Balázs zendített rá.

– Bartók!

A szállodasor egyik ablakából álmos német tiltakozott:

– Was is das ungarische wirtschaft?!...

– Bartók!... Bartók!... Ici!.. Bartók!... Mon petit chou! – harsogták kánonban.

– Französische Idioten! – kiabálta a német. De Havasék magyar vizslája, az elkóborolt Bartók végre előkerült, és ugatni kezdett. Az álmából fölvert német ezek után rendőrért kiáltott. Egy hang angolul mondta neki:

– Nem látja, hogy híres magyar színészek filmet forgatnak?!...

Kutyák! Gazdáik kedvencei! Kutyák, akiknek hiánya kimondhatatlan fájdalom.

Egy pesti házkezelőség irodájában, még az IKV-k korszakában, egy idős hölgy lépett a műszaki vezető szobájába.

– Nagy a baj, édes fiam! – mondta szomorúan.

A műszaki vezető szédelgett már a fáradtságtól. A bérlők panaszait, az előregedett lakások hibáinak bejelentéseit reggel óta hallgatta.

– Mi történt? Tessék sorolni!

– Eltemettem a kutyámat, édes fiam.

– Nagyon sajnálom... De mi közöm nekem az egészhez?... Este hét óra van s én egész nap ügyfeleket fogadtam.

– Magának az a dolga, fiam, hogy meghallgassa a panaszokat!

– Gyászolók fájdalmával nem foglalkozunk!

– A házkezelőségnek kötelessége, hogy szolgálati kutyát tartson! Azért jöttem, hogy kölcsönkérjek egyet!

A műszaki vezető sóhajtott:

– Értem... Tehát a szolgálati kutyáért jött.

– És mikor vihetem el?

A műszaki vezető dermedten ült a helyén, beidegződött mozdulattal lapozott a naptárában.

– A jövő hét elején – felelte.

A hölgy köszönt és sietve távozott. A műszaki vezető nézte még a naptárát:

– Hm!... Szolgálati kutya!... A hétvégén szerzek neki egyet!

De a következő ügyfél már tette is elé a beadványát...

Kutyák és gazdáik!

Rilke szerencsés!... És Rilke gazdája is szerencsés!... Rilke nagy szemeivel néz fölfelé, gazdája tekintetét lesi. A körfolyosón, az újlipótvárosi házban megfigyelem, hogy fegyelmetlenül ül, várakozik vagy éppen önfeledten ugrándozik, miközben gazdája zárja vagy nyitja a lakás ajtaját.

Az Európa Kávéház teraszán várakozva pedig Rilke ugyanazt kapja, amit a gazdája. A legfinomabb croissant, hozzá ivólevet s aztán gazdája lábainál méltóságteljesen elterülve őt még a szépséges pincérnő is megsimogatja.

Kutya jó sora van!...

Rilke gazdája: Vámos Miklós!

Ó, azok a pest-budai kávéházak!

A Japán!.. A Centrál!... A New-York!... Az Abbázia!

És a kávéházi asztaltársaságok! A társadalmi élet központjai.

A csendes zugok, az ihletett pillanatok s a kávéházi sarkokban elmélyülésre fordított, írásokat termő órák!

És Karinthy! És Ady! És Kosztolányi! És Csáth Géza! És...

És a szegény s a még szegényebb skriblerok! Ady szótára szerint a szentlélek lovagjai, akik fűtetlen, dohszagú hónapos szobáikba ledőlni tértek haza, azt is hajnaltájt...

Csillogó kávéházakban élni és dolgozni: az más! Valami egészen más!

– Vigye a redakcióba ezt a tárcanovellát, amice! – mondta a mindig fizetéseképtelen író a segédpincérnek.

A pincér szaladt a kézirattal.

– A tárca – zihált még kicsit.

– Na és, mit állsz még itt nekem? – nézett rá a szerkesztő.

Hatalmasság volt az az ember! Szobájában a padlón is kéziratfecnik heverték. A nagyságos szerkesztő úr mindig olvasott és az író úrnak valódi pénzeket küldött, és ó, az áldott lelkű író úr! pedig, isten oltalmazza minden lélegzetvételét!... a kerek világon külön ember nála nem létezik!, öneki a markába borraivalót csúsztat mindig, miután a redakcióból érkezett pénzből már megebédelt, azután meg szivart kért, jóféle habánait, meg kávé és konyakot, és az asztalánál a barátait is megvendégelte..

– Az Író úr várja a honorációt!

– Várja! Várja! Várja!... Hát várja!!!

– De az Író úr üzeni, hogy ha öneki kell az írást hozni: az a nagyságos szerkesztő úrnak többet fog ám kerülni!

És a kávéházi ugratások!

A kimerült író elméje is elborult kissé. Be kellett vinni, de hogyan?

A kávéházi asztaltársaságból valaki kiagyalta a megoldást. Kiment, majd nemsokára berontva a kávéházba így kiáltott fel:

– A Sárga Házban verik a betegeket!

Ó, szentséges ég! Írónak ilyet hallani!... Érzi, hogy őt verik valójában!... Azonnal tiltakozni kell! Intézkedni! Aláírásokat gyűjteni!... Nem! Mégsem! Effélékre már nincs idő!... Cselekedni kell!

S az író, barátaival együtt, a helyszínre hajtatott azonnal s végre oda került, ahová őt bevinni másképp nem lehetett.

A Sárga Házba.

Ó, azok a pest-budai kávéházak! És az óbudaiak!

Óbudát már 1850-ben Budához csatolták, és huszonkét évvel később múlva Pest és Buda egyesülését is törvénnyel szentesítették.

– Nem vagyunk már sem budaiak, sem pestiek, hanem budapestiek – sóhajtoztak akkortájt. Pest, Buda és Óbuda hatóságai azt az utasítást kapták, hogy tekintettel az egyesítésre, kiadványaikon ezt a nevet használják: Budapest.

De ebből mennyi galiba keletkezett!

Óbudáról így érkeztek a levelek: Budapest közönsége Budapesten küldi Budapest közönségének Budapestre.

Hogy Óbuda ezt a levelet Pest vagy Buda városához intézte-e, azt természetesen a címről nem lehet tudni. A levél először Pestre ment. Mikor itt felbontották, kitűnt, hogy Budára szól, ráírták: „Vissza Budapest közönségének Pest-Budán.”

A levelet azonban, nem tudni mi oknál fogva, a budaiak sem vállalták, és újra címezték: „Vissza Budapest közönségének Óbudán.”

Szegény levél, ki tudja hány hónapig járta így az utat, míg végre révbe jutott.

A kávéházak közönsége mindezen azonban jókat szórakozott.

Visio Hungarorum (Tudósítás Gyürkesztánból)

Gyürkevecs Tibor, a gyürkesztáni gyürkök alkirálya megállt az ablaknál, fölemelte kezét, és integetni akart alattvalóinak.

– Ők nem gyürkök, Felség! – kiáltott fel Döbbenetes Kornél, alternatív Gyürkevecs-díjas udvari írnok, a Gyürk Nemzeti Hurál választmányi tagja.

– Akkor kik? – az alkirály lekapta fejről a hálósapkát.

– Lázongók! Kilépők!

– Árulók?!... Akik nem gyürkösödnek?

– Azok, Felség!

– És mit csinálnak a kertemben?

– Gyürkevecs-szobrokat emelnek.

– Helyes, helyes. Nagyon helyes. Dolgozzanak csak!

Távcsövön nézte őket.

– Kozmopolita bértollnokok! Gyürk nemzeti irodalmunk történetéből töröltetem a neveteket! Fogtok ti még térdelni előttem!

S kézcsókra tartotta a kezét. Döbbenetes Kornél megcsókolta, s kivitte az alkirály az éjjeli-edényét, és annak tartalmát a kertben kilötytyintette. Aztán remegő kézzel akasztotta le az ereszt alatta a lopótököt a falról, s sietett le a boroshordókhoz. Odabent megszólalt a telefon:

– Gráci? Te vagy az odafentről, Grácikám?

– Nem! Én vagyok! Az igazság és az élet! – Csirke István, a gyürk bán szólt a telefonba. – Szólnak a sámánok dobjai, jó Tiborom. Az egész Kárpát-medencében. Könyveiket gyürk aktivistáink gyűjtik össze mind.

– S hová szállítják?

– A gyergyói medencébe. Mert Erdély már a miénk! S csapataink harcban állnak!... Magasabb lesz a könyvtorony, mint az Empire State Building.

– Alápörkölünk nekik, jó Pistám? Hogy a tüzet Grácim is lássa odafentről!

– Alá. De öngyulladás lesz... érted? És mindenki látni fogja! A CNN-t magam értesítem.

– Te mindenre gondolsz, jó Pistám. Új világot építünk! Iskolákat! Rólunk elnevezett gimnáziumokat, egyetemeket! Műveinkre alapozó gyürk nemzeti tantervet. És írópereket!

– Megcsináljuk, jó Tibor! – A gyürk bán letette a kagylót.

Döbbenetes Kornél lihegve érkezett.

– Megjöttek! Itt vannak, Felség!

– Akkor nekem meg miért nem szóltok?! – A nagy gyürk szájába tette protézisét.

S ekkor gördült be a kertbe egy nagy fehér hintó, a bakon Herrnudli Gyula ült frakkban, a gyürk nemzeti rádió libériás kocsisa. S mikrofonnal a kezében Kündür Naftalin libbent elő a hintóból.

– Vasárnap reggel van! – mondta köszönés helyett az eléje siető Gyürkevecsnek, aki előbb csókolta volna az asszonyt. – Erre idő most nincs, te...! A néphez kell szólnod! – s tartotta a mikrofont.

– Gyürkisztániak! Nemzettársaim! Gyürk anyák és gyürk testvérek! Mi, a gyürkök gyürke szólunk a nemzethez! Gyürkisztán volt, Gyürkisztán van és Gyürkisztán lesz! Gyürkjeink mind harcban állnak! Segítse őket a mi istenünk!

A park sétánya két oldalán emelkedő Gyürkevecs szobrokra pillantott. A márványportrék, mint titokzatos gólemek sorakoztak egymás mögött.

A kőarcok tekintetétől az alkirály elérzékenyült:

– Ó, gyürkjeim!

S a köszemekből könnyek gördültek a kőarcokra.

Monológ

Sokan váraoztunk a háziorvos rendelőjének várótermében, amikor görbebotjára támaszkodva egy idős hölgy lépett be. Az egyik padon sikerült neki még helyet szorítani, hálás volt érte, s mielőtt helyet foglalt volna, megpróbálta levenni télikabátját, aminek stílusa, a gyapjú anyaga, színe, szabása és prémgallérja a réges-rég letűnt ötvenes éveket juttatta eszembe.

Gyermekkorom szereplői elevenen élnek az emlékezetemben, s ők hasonlóképpen öltözöttek.

A súlyos és meleg kabátot lesegítették róla.

– Jaj! Jaj! Jaj! Köszönöm! – a hölgy kifújta a levegőt és leült. Nyolcvan fölött lehet, gondoltam, s a földi léttől már elbúcsúzott, nyolcvanhárom éves koráig aktív és erős, közben mégis „vagonoszindrómában” szenvedett apám jutott eszembe. A görbebotját maga előtt tartó, kezeit azon pihentető hölgy mély lélegzeteket vett, s maga elé meredve beszélt, beszélt, beszélt... Szavait, mondatait lassan, kulturáltan, pontosan és választékosan illesztette egymáshoz.

Csend lett. Egyre mélyebb és feszültebb csend.

– A harmadik emeleten lakunk!... Nincs lift! Lassan jövök lefelé... Fölfelé sokszor fél óra is kell!... Az az ember gonosz! Nem szeret bennünket!... Egy ideig jött utánam... aztán rám kiabált... Büdös kurva!... Mikor döglesz meg már?... És kikerült... megelőzött... visszánézett, csak úgy villogtak a szemei, s akkor mondta... Vén szar!... Miattatok üres a nyugdíjkassza!... Elpusztíthatatlanok vagytok!... Nem tehetek róla!... Lassan tudok csak menni!... Érszükülem van... Gyógyíthatatlan!... Nyolcvanhat éves vagyok... a fiam az egyetlen vigaszom... Hétvégeken mindig eljön... s azzal vigasztal... Mama, nem biztos, hogy tudja, hogy zsidó vagy!... Mert a fiam – ahol csak tudja – letagadja, hogy zsidó... A házban sok gonosz embert lakik... Ő is, aki bánt... Tüntetésekre jár!... Felismertem a televízióban... A házban szűk a lépcsőház... liftet építeni nem lehet... Falon kívülre szerelt lift pedig nagyon drága lenne... A ház eredetileg két emeletes volt... de a háború alatt bombatalálat érte... s a felszabadulás után... amikor az élet újra elindult... és elő lehetett jönni a pincéből... a házat elkezdték újjáépíteni... és ráépítettek még két emeletet... s akkor kerültünk mi a harmadik emeletre... de a háború előtt a másodikon laktunk... A trianoni döntés után Erdélyből menekültünk Budapestre... nevünket mi már akkor magyarosítottuk... Nagybátyám, aki ügyes és gazdag ember volt... keresztény anyakönyvi iratokat szerzett...

– Mintha apám történetét hallanám! – gondoltam. S ilyen drámaian felépített és előadott monológot ritkán hall az ember még színházban is!

– Édesanyám a nevét Reichről Gazdagra változtatta... A reich német szó és gazdag a jelentése... Így menekültünk meg az életveszélytől... A pincében laktunk... de a zsidó férfiakat könnyű felismerni... körül vannak metélve... Apám gyakran visszament a lakásba... nehogy meglássák... meg azért is, hogy becsukja az ablakokat... Amikor légiriadó volt, az ablakokat ki kellett nyitni és rohanni le a pincébe... Nagyon szerette anyámat... s hogy a mama bombázás után ne fázzon a lakásban... mindig hamarabb felment, és amikor éppen a hálósobában csukta be az ablakot... s házat bombatalálat érte... ...apámat anyám holtan fekve találta az ablak előtt... Én apámra ütöttem, ő is magas kort élt volna meg... Erős ember volt... Én nem voltam velük... félttem a bombázástól... Hallottam, hogy a németek... minden menekültöt felvesznek a Székesfehérvárra menő úton... Ott álltam... egy teherautó megállt... tele volt sebesült német katonával... A szívem úgy zakatolt, hogy majdnem kiugrott a helyéről... Megkérdeztem tőlük németül, hogy elvisznek-e?... Nem vittek el, mert egy közeli német katonai kórházba igyekeztek... Vártam tovább az út szélén... Nemsokára egy másik német teherautó állt meg, azt mondták... Wir fahren nach Weißburg... Ami Fehérvár!... S felvettek... Egész úton úgy hallgattam, mint a sír... Szerencsére ők sem kérdeztek tőlem semmit... Fáradtak voltak... többen aludtak... Székesfehérváron cselédlány lettem... először egy gonosz asszonynál... de aztán a piacon megismerkedtem Bábel Izabellával... egy svájci asszonnyal... akinek az ura katona volt... Ő vett át engem, s alkalmazott... De hamarosan rájött, hogy zsidó vagyok... s nem árult el... Szeretett engem... Jó volt nekem nála... Az ura nem jött haza... ő sem élt sokáig a háború után... Amíg tudtam, egész életében jártam a sírjához... Olyan jó rágondolni!

– Ezt a nevet el kell majd küldeni a Yad Vashem Intézetnek! – mondtam a hölgynek, de nem folytattam, mert én kerültem sorra, s beléptem a rendelőbe. Az orvos látta rajtam, hogy meg

vagyok rendülve, meg is kérdezte, mi a baj. Gyógyszert írtam, a recepteket a nővér ki-nyomtatta, már csak az orvosnak kellett azokat aláírni. Ezért kérdezte meg, hogy mi a baj.

Elmondtam.

S megígérte, hogy legközelebb, amikor találkozik a hölgy fiával, leírja a székesfehérvári asszony nevét és adatait, elküldi Izraelbe, hogy ezt a nevet beírják az Igazak Könyvébe.

A Szent István parki fák

A Szent István parki fák! Engem mindig várnak. Hársfaillatuk átölel, alattuk csend, nyugalom költözik belém.

Gyermekeim játszadoznak, s felügyelve rájuk, arra gondolok, hogy az angolok, ha tehetik, még ebédidőben is a legközelebbi parkba sietnek, cipőjüket lerúgva a tükörsima zöld pázsitra heverednek, s míg elfogyasztják háromszögletű szendvicseiket, élvezik a napsütést, a friss levegőt. De nemcsak az angolok szeretik a természetet. Ott, velünk szemben, a Margitsziget a legszebb séták lehetőségeit kínálja számunkra. Párizstól Cambridge-ig, Szingapúrtól a Csendes-óceániai szigetekig kertek, parkok olyan lélegző műremekek, melyeknek sétányai fiatalok, öregek, szerelmesek és a turisták kedvelt birodalma.

A Wallenberg-emlékművet körülvevő Szent István parknak nincs előkelő múltja, nem olyan, mint az ókori Egyiptomban építészeti szabályok szerint kialakított kertek, vagy mint a babiloni, paradicsomi bőségű erdők hangulatát idéző parkok. Nem tájképillúziót keltő, az ősök iránti vallásos tiszteletet kifejező japánkert, s nem ógörög vagy római villakert, melyben tavak, patakok, vízesések, babér- és platánfák, mirtuszcserejék pompáztak, s nem olyan, mint a várak, kolostorok kerengőtől körülvett középkori kertjei, ahol a „pogány” rómaiak kedvelt virágai, a rózsa és a liliom tiltott növények voltak. Nem tökéletesen szerkesztett reneszánsz kert, nem geometrikus elrendezésű barokk franciakert, s nem a szabad természetet utánzó angolkert.

Ami a franciáknak a Tuileriák, a Luxemburg-kert, az angoloknak a Hyde Park, az sokunknak a Szent István park.

A pesti sivatagban nekem e kis oázis: szabadtéri alkotóházam.

Utószó

„Az irodalom nem földi színtér! Az írás menedék.
Ha írsz, lehetsz király, császár és szolga, bohóc és kurtizán.
Veled minden megtörténhet. Meghalhatsz. Újjászülethetsz.
Az írás: szerelem. Örökké tartó láz.”

(Polgár Ernő)

Polgár Ernő író, drámaíró, dramaturg, művelődéstörténész Bácsalmáson született 1954. január 27-én, tizennyolc éves koráig a svábok, bunyevácok és magyarok által lakott Bács-Kiskun megyei városkában nevelkedett.

A Nagy Lajos-díjas, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével kitüntetett szerző volt könyvtáros, szerkesztő, tengerészcadét, színházi dramaturg, tanulmányi osztályvezető, dékán, utazó és fotográfus. Tanult bölcsészetet, dramaturgiát, ösztöndíjas volt Oxfordban.

Beutazta a világot, tanulmányozta a kultúra történetét, a mítoszok forrásait és helyszíneit.

„Írói pályáját” „gyermektudósítóként” kezdte a *Petőfi Népében*. A bácsalmási Rákóczi úti általános iskolában felső tagozatos osztályfőnöke és irodalomtanára, **Magyar János** figyelt fel íráskészségére, s diákjának olyan témákat ajánlott, amelyeket pályázatokra küldött el. Az ajándékba kapott könyveket: Kőrösi Csoma Sándorról, Jelky Andrásról szóló életrajzi regényeket a kitűnő tanuló és jól fogalmazó fiúcska érdeklődéssel olvasta, s Baján, a földgömbön álló Jelky András szobrát nézve elhatározta: ő is bejárja a világot.

Apja – dr. **Adler Jenő** házasságon kívül született gyermeke – **Csupity Antal**, akit Csupity János és Fleckenstein Erzsébet nevelt fel: nevét magyarosította.

A szerző visszaemlékezése szerint azokban a napokban **Karinthy Frigyes Tanár úr kérem c.** kötetét olvasták, s nagyokat nevettek. A *Rossz tanuló felel* című fejezetnél tartottak:

„Pedig a rossz tanuló nagyon jól tudja, hogy nem lehet az jó, amit ő beszél. Hát akkor miért nem szól a tanár? Ez rettenetes. A hangja reszketni kezd. Egyszerre látja, hogy a tanár fel-emeli a noteszt. Erre elsápad, és szédítő gyorsasággal kezdi:

– A másodfokú egyenlet úgy származik az elsőből, hogy végig... Tanár úr kérem, én készültem.

– Polgár Ernő – mondja hangosan a tanár.

Mi ez?

Már egy másikat hívtak ki? Övele végeztek? Mi ez? Álmodik?

– A másodfokú egyenlet... – kezdi újra, fenyegetően.

Polgár Ernő fürgén kijön, és a tábla másik végén már veszi a másik krétát.”

– Ez az!... Polgár Ernő!... Ez lesz a jó! Nem stréber, nem ő a jó tanuló, nem ő a rossz tanuló. Csendben megy, és tud minden. És elbújik a neve mögé! Elbújik a kitelepítés elől, a genocídium elől! – mondta édesanyja, **Forró Margit**, a szeredi Kamenár (**Klein**) Ida unokája.

Új nevüket kezdték megismerni, s felső tagozatos korában már ezen a néven küldte rövid tudósításait a *Petőfi Népébe*.

Ezekben az években a bácsalmási Dr. **Hrubai Endre** káplán, aki a párizsi Sorbonne teológia hallgatója volt: házitánítója lett, s a latin szavakat úgy próbálta belé sulykolni, hogy mindig elmondta a megtanulandó szó latin, francia, angol és német megfelelőjét. Nem egyszer volt vacsoravendégük, s az írónak készülő fiatalembert egészen elbűvölte abban a kisvárosban senkiéhez sem mérhető műveltségével.

Az Országos Széchényi Könyvtárban munkával töltött évek alatt, miközben filológiai tanulmányait folytatta: **Staud Géza**, **Fodor András**, **Kulcsár-Szabó Ernő** és **Vargha Balázs** véleményezték kézíratait.

Családja kitelepítéséről írt **Sors** című elbeszélését tizenkilenc éves korában írta, de az írás csak évekkel később jelenhetett meg **Szász Imre** szerkesztésében az *Új Tükör*ben.

Albérlórsors c. feltűnést keltő irodalmi szociográfiáját huszonegy éves korában írta. A Kádár-korszakról alkotott „láttelepet” kiállító kéziratot **Tatay Sándor** ajánlotta közlése **Katona Évának**, az *És* irodalmi riportrovata szerkesztőjének, aki a merész hangú írás közlését nem merte vállalni, de átadta **Mesterházy Lajosnak**, aki a *Budapest* folyóirat 1976. októberi számában leközölte. A megjelenés után, október 23-án, az 1956-os forradalom és szabadságharc 20. évfordulóján a *Szabad Európa Rádió* az írást a *Magyar Világ Tallózás magyar folyóirataiban* című műsorukban négyszer olvasták fel, miközben korabeli hangfelvételek bejátszásával tudósítottak a húsz év előtti véres eseményekről.

A szerző a figyelem középpontjába került.

Íróvá avatták az események.

A Színművészeti Főiskolán, ahová mestere, tanára, későbbi atyai barátja, **Ádám Ottó** ajánlására került: **Dr. Székely György**, a színháztörténet tanára, aki már az első órán a „lovak közé csapott”, és Arisztotelésztől Diderot-n át egészen Sztanyiszlavszkijig, és még tovább, csak sorolta azokat a műveket, amelyeknek tanulmányozását elvárná tőlünk. A halk szavú **Elbert János**, a dramaturgia tanára, mindenekelőtt a lassú olvasásra hívta fel a figyelmüket, s Németh Lászlót idézte, aki szerint a műfordító is lassú olvasást végez. Leendő dramaturgoknak, tanította Elbert, fel kell ismerniük, hogy a szövegben milyen üzenetek vannak. **Fővény Lászlóné** az általános esztétika tanára, geneziszről, eredetről beszélt mindenekelőtt, a művészetek kialakulásáról, a darwini evolúcióról, a freudi pszichoanalitikáról, majd mágiáról, mítoszokról, szertartásokról és az ember életének viszonylag állandó jelenségeiről: a hatalomról, a hatalom elleni lázadásról, a szerelemről és az emberi sors kérdéseiről. Majd az álom-munkáról, freudizmusról, tudattalanról és lélektanról. Órái nagy hatást gyakoroltak rá. **Hegedűs Géza**, az Általános színház- és drámatörténet tanára, csak állt a katedrán, időről-időre cigarettára gyújtott, s oly alapos felkészültséggel beszélt tárgyáról, hogy egyik ámulatból esett a másikba. Az első évben a görögöktől a felvilágosodásig jutottak el. Mindig fejből, jegyzet nélkül tanított. Művekből ugyanúgy idézett, s tárgyismerete kifogyhatatlannak tetszett.

Vizsgázni Ditrói Mór utcai lakásában vagy Visegrádon a Fő utcai házának kertjében, a kedvelt „lugasban” lehetett.

S olyan jó volt, hogy négyest, ötöst annak is adott, aki tudásának közelébe se ért! – emlékezik a szerző.

Tengerészcadétként a magyar *M/S Ady* és a német *M/S Philemon* fedélzetén **Fülöp Artúr**, **Otto Niepelt** és **Drago Devčić** kapitányok voltak a példaképei.

Nyílt vizeken a kapitány Isten után az első.

Utazóként a Columban Fathers misszionáriusait tisztelte: Japánban Monseigneur **Michael Scully** tartományfőnök atyát, a Fidzsi-szigeteken Monseigneur **Ed Quin** tartományfőnök atyát.

Elevenen él benne néhai apósa, **Illés Árpád** alakja. Illés Árpád kifogyhatatlan volt a történetekből. Talán rokona **Tatay Sándor** multa felül, aki bármiről, bármikor színes történeteket tudott kerekíteni. Ő gyakran felkereste apósát műtermében, mely sokszor valóságos szalonná alakult át, ahol átszellemülten hallhatta élő klasszikusok társalgását. **Keresztúry Dezső** csak úgy mint **Füst Milán**, Illés Árpád baráti köréhez tartozott, összejárt **Weöres Sándorékkal**. Gyakran feljött az ötödik emeleti műterembe a halk szavú **Barcsay Jenő**, és még nagyon hosszú lenne a nevek sora: **Tóth Menyhértig**.

Aztán Óceániától Afrikáig, Ázsiától Európáig utazgatva találkozott az ember teremtette kultúra csodáival, sok-sok író művének helyszíneivel, s nyilvánvalóvá vált számára, hogy az Ó- és Újtestamentumi könyvek, Buddha szútrái, a Korán szúrái olvastán az elvetemült gazember lett, s az is, hogy az ember elindult az emberré válás útján. S hogy „nehéz az emberré levés” – tapasztalta már Buddha is, mert az ember elkövette mindazt, amit csak elkövethetett: felemelőt és gyalázatot.

A kereszténység európai hagyományaitól távol Indiában, Kínában és Távols-Keleten bepillantott a bráhmaizmus, a buddhizmus, a kínai univerzizmus gyakorlatába, s amikor először olvasta el a Koránt: az élmény hatalmába kerítette. Átkelt a Vörös-tengeren, mezopotámiai, babiloni tájakon járt a sivatagokban, beduin oázisokban, berberék, tuaregek között. Indiai, indonéz, maláj, ceyloni, egyiptomi, szíriai, marokkói és más utazások után Iránba is eljutott.

Arabok, berberék, beduinok, iszlám hívők nagy példaképének, ibn Khaldúnnak hatszáz éve papírra vetett bölcsessége Polgár Ernő életében is igaznak bizonyult: „Ha valaki tudást akar szerezni, vagy azt ki akarja egészíteni, akkor utazni kell!”

Isten madárkái c. művében anyai nagybátyja történetét írta meg. A mű a Magyar Írószövetség és a Honvédelmi Minisztérium közös pályázatán helyezést ért el, a téma drámaaváltozata 2000-ben kiérdemelte a **Makovecz Imre** által vezetett Magyar Művészeti Akadémia Milleneumi alkotóművészeti pályázatának elismerését. A mű filmváltozatát **Szőnyi G. Sándor** filmrendező felkérésére írta.

Megszámlálhatatlan fotóját közzétették, közel háromszáz írása jelent meg lapokban, folyóiratokban: művelődéstörténeti írások, tárcák, elbeszélések.

Tucatnyi antológia közölte műveit, köteteinek száma harminc.

Kulturális és irodalmi blogja – <http://polgarerno.com/blog> – ismertté vált: olvasóinak száma eléri a havi tízezret.

Levelek tanúsága szerint kéziratait, műveit **Illyés Gyula**, **Szabó Magda**, **Réz Pál**, **Tüskés Tibor** és **Weöres Sándor** mindig szívesen olvasták, és pályáját segítették.

Burány Tamás
kiadóvezető